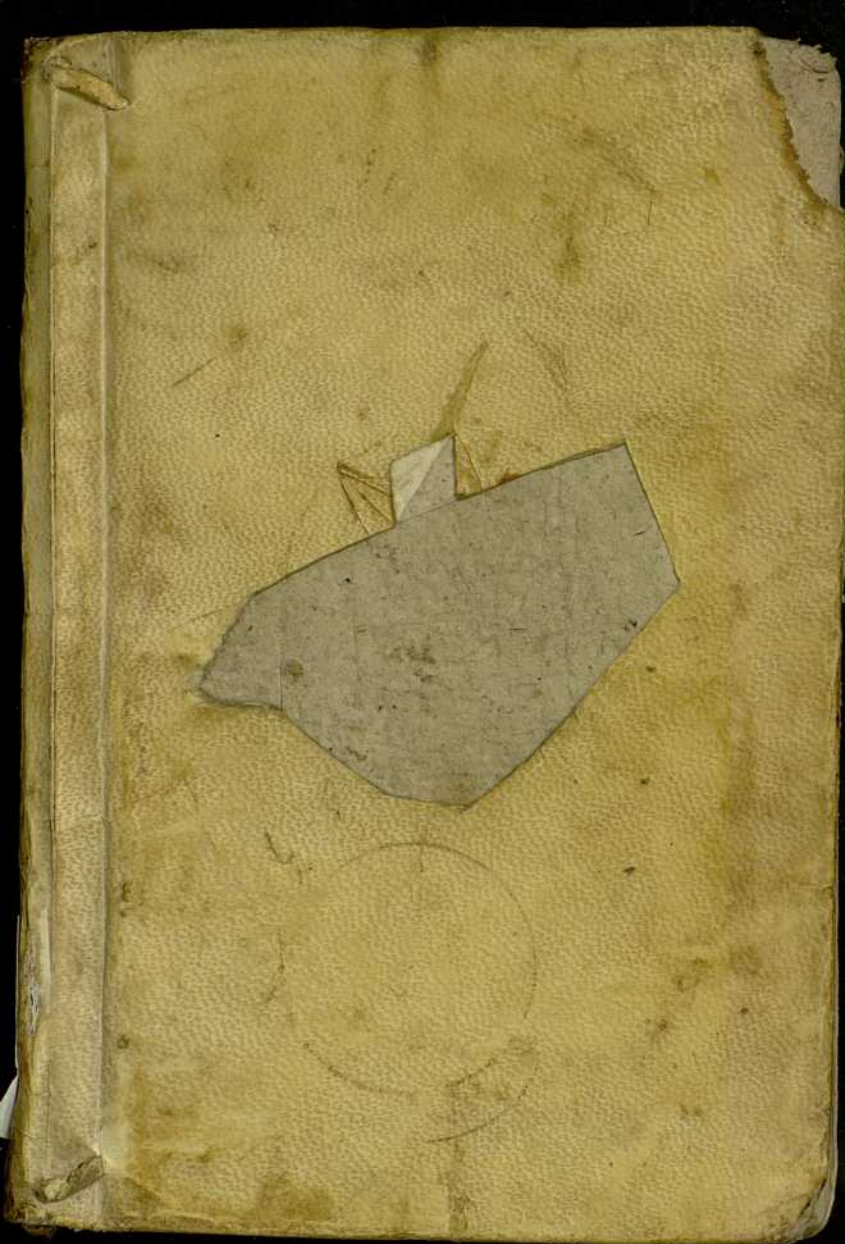

origines

A
47
297

C. D. 87 Virgilio

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
OPERA,
ARGUMENTIS,
ET ANIMADVERSIONIBUS
ILLUSTRATA.

R
1314

ontestim ce
in speciem
nis, & flor
cus propinq
ue in subj
nfantem,

MATRITI: M DCC XC.

Apud Placidum Barco Lopez, in via
vulgò de la Cruz.

Superiorum permissu.

C. D. 87 Virgilio

PUBLII
VIRGILII
MARONIS
OPERA,
ARGUMENTIS,
ET ANIMADVERSIONIBUS
ILLUSTRATA.

R
1314

ontestim ce
in speciem
is, & flor
cus propinq
ue in subj
nfantem,

MATRITI: M DCC XC.

Apud Placidum Barco Lopez, in via
vulgò de la Cruz.

Superiorum permissu.

TURBIL
VIRGILII
MARONIS
OPERA
ARGUMENTIS
ET ANNOTATIONIBUS
ILLUSTRATA

1711
MAY 11

MATRITI: MDCCLX.

Apud Placidum Parisiense, in vis
vulgo de la Cruz.

Superiorum Procurator.

DE PUBLII VIRGILII MARONIS VITA.

Publius Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone, quem quidam opificem figulum: plures, magni cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt; quem cum agricolationi, rei que rusticæ, & gregibus præfecisset socer, sylvis coemundis, & apibus curandum reculam auxit. Natus est, Cn. Pompejo Magno, & M. Licinio Crasso primùm Coss. Iduum Octobrium die, in pago, qui Andes dicitur, qui est à Mantua non procul. Prægnans mater Maia somniavit, enixam se laureum ramum, quem, contactâ terrâ, confestim cerneret coaluisse, & excrevisse illicò in speciem maturæ arboris referre variis pomis, & floribus, ac sequenti luce cum marito rus propinquum petens ex itinere divertit, atque in subjectâ fossâ partu levata est. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vaguisse, & adeò miti vultu fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta ita brevi coaluit, ut multò

antè satas populos adæquarit : quæ arbor Virgillii ex eo dicta , atque consecrata est summâ gravidarum , & foetarum religione suscipientium ibi , & solventium vota. Initia ætatis ; id est ; usque ad septimum annum Cremonæ egit , & XVII. anno virilem togam cepit , illis Consulibus iterum , quibus natus erat ; evenitque ut eo ipso die Lucretius Poeta decederet. Sed Virgilius Cremonâ Mediolanum ; & inde paulò post , Neapolim transiit ; ubi cum litteris , & Græcis , & Latinis vehementissimam operam dedisset , tandem omni curâ , omnique studio indulsit medicinæ , & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior , peritiorque esset , se in urbem contulit : statimque magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus , multos , variosque morbos incidentes equis curavit. At ille in mercedem singulis diebus panes Virgilio , ut uni ex stabulariis dari jussit. Interea à Crotoniatis pulvis equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus , qui omnium judicio portendebat virtutis , & celeritatis immensæ. Hunc cum adspexisset Maro , magistro stabuli dixit , natum esse ex morbosâ equâ , & nec virilibus valiturum , nec celeritate : idque verum fuisse inventum est. Quod cum magister stabuli Augusto recitasset , duplicari in ipsum mercedem panes jussit , cum item ex Hispania Augusto canes dono mitterentur,

tur, & parentes eorum: dixit Virgilius, & animum, celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum Virgilio panes duplicari. Dubitavit Augustus, Octavii ne filius esset, an alterius: idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum, & equi naturam, parentesque cognoverat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorē partem domus vocat, & solum rogat, an sciat quisnam esset, & quando ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te, Cæsar Auguste, & ferme æquam cum diis immortalibus potestatem habere scio, ut quem vis felicem facias. Eo animo sum, respondit Cæsar, ut si verum pro rogatu dixeris, beatum te, felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam: Tunc Augustus: putant alii me natum Octavio: quidam suspicantur alio me genitum viro. Maro subridens, facile, inquit, si impune, licenterque, quæ sentio, loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæsar jurejurando nullum ejus dictum se ægrè laturum: immò non nisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc, oculos oculis Augusti insigens Maro, facilius ait, in cæteris animalibus qualitates patent: tum Mathematicis, & Philosophis cognosci possunt; in homine nequaquam possibile est: sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid exercuerit pater tuus,

tuus , scire possim. Attentè expectabat Augustus , quidnam diceret. At ille : Quantum ego rem intelligere possum , pistoris filius es , inquit : obstupuerat Cæsar , & statim , quo pacto id fieri potuerit animoolvebat. Interrumpens Virgilius : Audi , inquit , quò pacto id conjicio. Cùm quædam enuntiarim , prædixerimque , quæ intelligi , sciri que non nisi ab eruditissimis , summisque viris potuissent , tu Princeps orbis iterum , & iterum panes in mercedem dari jussisti , quod quidem aut pistoris , aut nati pistore officium erat. Placuit Cæsari faceta. At deinceps , inquit Cæsar , non à pistore ; sed à Rege magnanimo dona feres : illumque plurimi fecit , & Pollioni commendavit. Corpore , & staturâ fuit grandi , aquilino colore , facie rusticana , valetudine variâ : nam plerùmquæ ab stomacho , & faucibus , ac dolore capitis laborabat : sanguinem etiam sæpiùs ejecit ; cibi , vini que minimi. Fama est , eum libidinis proniôris in pueros fuisse. Sed boni ita eum pueros amâsse putaverunt , ut Socrates Alcibiadem , & Plato suos pueros. Verùm inter omnes maximè dilexit Cebetem , & Alexandrum , quem secunda Bucolicorum Eclogâ Alexim appellat , donatum sibi ab Asinio Pollione : utrumque non ineruditum demisit : Alexandrum Grammaticum , Cebetem verò , & Poetam. Vulgatum est , consuevisse eum cum Plotiâ Hieriâ.

Sed

Sed Asconius Pædianus affirmat, ipsum postea minoribus natu narrare solitum, invitatum quidem se à Vario ad communionem mulieris, verum se pertinacissimè recusasse. Cæterâ sane vita, & ore, & animo tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgò appellaretur: ac si quandò Romæ, quò rarissimè commeabat, videretur, in publico sectantes, demonstrantesque se subterfugere solitum in proximum tecum. Bona autem cujusdam exulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit propè centiès sestertium ex liberalitatibus amicorum, habuitque domumque Romæ in Exquilis juxta hortos Mæcenatis quamquam secessu Campaniæ, Sici-liæque plurimùm uteretur. Quæcumque ab Augusto peteret, repulsam numquàm habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos jam grandis amissis: ex quibus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera studia, ut supra diximus, medicinæ quoque, ac maximè mathematicæ operam dedit. Egit, & causam unam omninò, nec ampliùs quàm semèl. Sermone tardissimum, ac pænè indocto similem fuisse, Melissus tradidit, Poeticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludigladiatorii magistrum, ob infamiam latro-

ci-

eniorum coopertum lapidibus distichon fecit:

*Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.*

Augustus verò, cùm tùm fortè expeditione Cantabricâ abesset, & supplicibus, atque minacibus per jocum litteris efflagitaret, ut sibi Æneide, ut ipsius verba sunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret, negavit se facturum Virgilius. Audivit à Syrone præcepta Epicuri: cujus doctrinæ socium habuit Varum. Quamvis diversorum Philosophorum opiniones libris suis inseruisse, de animo maximè, videatur, ipse tamen fuit Academicus: nam Platonis sententias omnibus aliis prætulit.

PUBLII VIRGILII
MARONIS
BUCOLICA.

ECLOGA I. TITYRUS.

Argumentum.

Virgilius in persona Tityri fortunam suam, beneficiaque Cæsaris explicat: ex adverso Melibœum introducit, extorrem, exulem.

MELIBŒUS, TITTRUS.

MEL. ^{TY} *Q*uæ ityre, tu patulæ recubans sub tegmine fagi,

Sylvestrem tenui Musam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linqumus arva:
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida sylvas. 5.
TI. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.

Namque erit ille mihi semper deus: illius aram
Sæpè tener nostris ab ovilibus imbuet agnus,
Ille meas errare boves (ut cernis) & ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti. 10.

M. Non equidem invideo, miror magis. Undique
totis

Usque adeo turbatur agris. En ipse capellas
 Protinus æger ago: hanc etiam vix, Tityre duco.
 Hic inter densas corylos, modo namque gemellos,
 Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit.
 Sæpe malum hoc nobis (si mens non læva fuisset)
 De cælo tactas memini prædicere quercus.

Sæpe sinistra cava prædixit ab illice cornix.
 Sed tamen, iste Deus qui sit, da, Tityre nobis. 19.
TI. Urbem, quàm dicunt Romam, Melibœe, putavi
 Stultus ego huic nostræ similem, quò sæpe solemus
 Pastores ovium teneros depellere foetus.

Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos
 Noram, sic parvis componere magna solebam.
 Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes, 25.
 Quatum lenta solent inter viburna cupressi.

ME. Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi?
TI. Libertas: quæ sera tamen, respexit inertem,
 Candidior postquàm tondenti barba cadebat;
 Respexit tamen, & longo post tempore venit. 30.
 Postquàm nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
 Namque (fatebor enim) dùm me Galatea tenebat,
 Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.

Quamvis multa meis exiret victima septis,
 Pinguis, & ingrata premeretur caseus urbi, 35.
 Non umquàm gravis ære domum mihi dextra redibat.

ME. Mirabar, quid mœsta deos, Amarylli, vocares,
 Cui pendere sua pateris in arbore poma.

Tityrus hinc aberat. Ipsæ te, Tytire, pinus,
 Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant. 40.

TI. Quid facerem? Neque servitio me exire licebat,
 Nec tam præsentibus alibi cognoscere divos.

Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
 Bis senos, cui nostra dies altaria fumant.

Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:

Pascite , ut ante , boves , pueri , submittite tauros.

ME. Fortunate senex ! ergo tua rura manebunt,

Et tibi magna satis ; quamvis lapis omnia nudus,

Limosoque palus obducatur pascua junco:

Non insueta graves tentabunt pabula : foetas 50.

Nec mala vicini pecoris contagia lædent.

Fortunate senex ! hic inter flumina nota,

Et fontes sacros , frigus capitabis opacum.

Hinc tibi , quæ semper vicino ab limite sepes,

Hyblæis apibus florem depasta salicti. 55.

Sapè levi somnum suadebit inire susurro:

Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.

Nec tamen intereà raucæ , tua cura , palumbes,

Nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo.

LI. Ante leves ergo pascentur in æthere cervi, 60.

Et freta destituent nudos in littore pisces;

Ante , pererratis amborum finibus , exsul

Aut Ararim Parthus bibet , aut Germania Tigrim,

Quam nostro illius labatur pectore vultus.

ME. At nos hinc , alii sitientes ibimus Afros, 65.

Pars Scythiam , & rapidum Cretæ veniemus Oaxem

Et pœnitus toto divisos orbe Britannos.

En umquam patrios longo post tempore fines,

Pauperis , & tuguri congestum cespite culmen , 70.

Post aliquot , mea regna videns , mirabor aristas?

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Barbarus has segetes ? En , quo discordia cives

Perduxit miseros ! En quis consevimus agros!

Inserere nunc , Melibœe , pyros , pone ordine vites

Itæ meæ , quondam felix pecus , itæ capellæ. 75.

Non ego vos posthæc , viridi projectus in antro

Dumosa pendere procul de rupe videbo

Carmina nulla canam : non me pascente capellæ
 Florentem cytisum , & salices carpetis amaras.
 TI. Hic tamen hanc mecum poteris requiescere
 noctem. 80.

Fronde super viridi : Sunt nobis mitia poma,
 Castanæ molles , & pressi copia lactis:
 Et jam summa procul villarum culmina fumant,
 Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

ECLOGA II. ALEXIS.

Argumentum.

Sub persona Corydonis queritur , quod apud Alexiæ
 parùm sit gratus. Imitatur Theocritum Eidillio
 tertio , cui Comeastes nomen est.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
 Delicias domini , nec , quid speraret , habebat.
 Tantùm inter densas , umbrosa cacumina , fagos
 Assiduè veniebat : ibi hæc incondita solus
 Montibus , & sylvis studio jactabat inani : 5.
 O crudelis Alexi ! nihil mea carmina curas :
 Nil nostri miserere : mori me denique coges.
 Nunc etiam pecudes umbras , & frigora captant:
 Nunc virides etiam occultant spineta lacertos,
 Thestylis & rapido fessis messoribus æstu 10.
 Allia , serpillumque herbas contundit olenteis.
 At mecum raucis , tua dum vestigia lustro,
 Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
 Nonne fuit satius tristes Amarylidis iras,
 Atque superba pati fastidia ? Nonne Menalcam ? 15.
 Quamvis ille niger , quamvis tu candidus esses.

O formose puer , nimiùm ne crede colori:
 Alba ligustra cadunt , vaccinia nigra leguntur.
 Despectus tibi sum , nec quis sim , quæris Alexi:
 Quàm dives pecoris nivei , quàm lactis abundans. 20.
 Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ,
 Lac mihi non æstate novum , non frigore defit.
 Canto , quæ solitus , si quando armenta vocabat,
 Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
 Nec sum adeò informis; nuper me in littore vidi, 25.
 Cum placidum ventis staret mare: non ego Daphnim,
 Judice te metuam , si numquam fallit imago.
 O tantùm libeat mecum tibi sordida rura,
 Atque humiles habitare casas , & figere cervos ,
 Hædorumque gregem viridi compelle hibisco! 30.
 Mecum una in sylvis imitavere Panem canendo.
 Pan primus calamos cera conjungere plures
 Instituit: Pan curat oves , oviumque Magistros.
 Nec te pœniteat calamo trivisse labellum.
 Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas? 35.
 Est mihi disparibus septem compacta cicutis
 Fistula , Damœtas dono mihi quam dedit olim,
 Et dixit moriens : te nunc habet ista secundum.
 Dixit Damœtas : invidit stultus Amyntas.
 Prætereà duo , nec tuta mihi valle reperti 40.
 Capreoli , sparsis etiam nunc pellibus albo,
 Bina die siccant ovis ubera ; quos tibi servo.
 Jam pridem à me illos abducere Thestylis orat :
 Et faciet : quoniam sordent tibi munera nostra.
 Huc ades , ò formose puer : tibi lilia plenis 45.
 Ecce ferunt nimphæ calatis : tibi candida Nais
 Pallentes violas , & summa papavera carpens,
 Narcissum , & florem jungit bene olentis anethi.
 Tum casia , atque aliis intexens suavibus herbis.

Mollia luteola pingit vacciniâ caltha. 50.
 Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
 Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
 Addam cerea pruna, & honos erit huic quoque pomo.
 Et vos, ô lauri, carpam, & te proxima myrthe;
 Sic positæ quoniam suaves miscetis odores. 55.
 Rusticus es, Corydon, nec munera curat Alexis:
 Nec si muneribus certes, concedat Iolas.
 Eheu, quid volui misero mihi? floribus Austrum
 Perditus, & liquidis immissi fontibus apros. 60.
 Quem fugis, ah demens? Habitarunt di quoque
 sylvas,
 Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit arces,
 Ipsa colat: nobis placeant ante omnia sylvæ.
 Torva læna lupum sequitur: lupus ipse capellam:
 Florentem cytisum sequitur lasciva capella: 64.
 Te Corydon, ô Alexi: *Trahit sua quemque voluptas.*
 Aspice aratra jugo referunt suspensa juvenci,
 Et Sol crescentes decedens duplicat umbras:
 Me tamen urit amor: *Quis enim modus adsit amoris?*
 Ah! Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
 Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est. 70.
 Quin tu aliquid saltem potius quorum, indiget usus,
 Vimibus, mollique paras detexere junco?
 Invenies alium, si te hic fastidit, Alexis. 73.

ECLOGA III. PALÆMON.

Argumentum.

Lites ænigmaticè agitantur sub vetulo Judice Palæ-
 mone: posteaque vitia aliquòt insectata, præmium vic-
 tori interpellata controversia, decernitur. Et initium
 sump-

sumptum est à Theocriti Nemeo, & ad imitationem Græcam scripta est.

Menalcas, Damœta, Palæmon.

ME. **D**IC mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?
DA. Non, verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.

ME. Infelix ò semper ovis pecus! ipse Neræam Dum fovet, ac, ne me sibi præferat illa, veretur, Hic alienus oves custos bis mulget in hora: 5. Et succus pecori, & lac subducitur agnis.

DA. Parcius ista viris tamen obijcienda memento. Novimus & qui te... transversâ tuentibus hircis, Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

ME. Tum credo, cum me arbustum videre Myconis, 10. Atque mala vites incidere falce novellas.

DA. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnoidis arcum Fregisti & calamos: quæ tu, perverse Menalca, Et cum vidisti puero donata, dolebas; Et, si non aliquâ nocuisses, mortuus esses.

ME. Quid domini facient, audent cum talia fures? 15. Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?

Et cum clamarem: quò nunc se proripit ille? Tityre, coge pecus: tu post carecta latebas. 20.

DA. An mihi, cantando, victus, non redderet ille, Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum? Si nescis, meus ille caper fuit; & mihi Damon Ipse fatebatur; sed reddere posse negabat. 24.

ME. Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cera Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

DA. Vis ergo inter nos, quid possit uterque, vicissim.

Experiamur? ego hanc vitulam (ne fortè recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere foetus) 30.

Depono: tu dic, mecum quo pignore certes?

M. De grege non ausim quidquam deponere tecum:

Est mihi namque domi pater: est injusta noverca:

Bisque die numerant ambo pecus, alter & hædos.

Verùm id, quod multò tute ipse fatebere majus 35.

(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam

Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis:

Lenta quibus torno facili superaddita vitis,

Difusos hedera vestit pallente corymbos.

In medio duo signa Conon: & quis fuit alter, 40.

Descripsit radio totum qui gentibus orbem,

Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet?

Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:

Et molli circum est ansas amplexus acantho: 45.

Orpheaque in medio posuit, sylvasque sequentes.

Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

Si ad vitulam spectes, nihil est quòd pocula laudes.

M. Numquam hodie effugies: veniam quocumque
vocaris.

Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce Palamon. 50.

Efficiam posthac ne quemquam voce lacessas.

D. Quin age; si quid habes, in me mora non erit ulla:

Nec quemquam fugio: tantum vicine Palamon,

Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas. 54.

P. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba:

Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos

Nunc frondent sylve, nunc formosissimus annus.

Incipe, Damoceta, tu deinde sequere, Menalca.

Alternis dicetis: amant alterna Camænæ.

D. Ab Jove principium Musæ Jovis omnia plena. 61.

Ille colit terras, illi mea carmina curæ.

M. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud me
Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus.

D. Malo me Galatea petit, lasciva puella,
Et fugit ad salices, & se cupit antè videri 65.

M. At mihi sese offert ultrò, meus ignis Amyntas:
Notior ut non sit canibus jam Delia nostris.

D. Parta meæ Veneri sunt munera: namquè notavi
Ipse locum aëriæ quò congersere palumbes.

M. Quod potui, puero sylvestri ex arbore lecta 70.
Auream mala decem misi: cràs altera mittam.

D. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, divum referatis ad aures.

M. Quid prodest, quòd me ipse animo non spernis,
Amynta,

Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo? 75.
D. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola:

Cum faciam vitula pro fugibus, ipse venito.

M. Phyllida amo ante alias: nam me discedere flevit,
Et, longum, formose, vale, vale, inquit, Iola.

D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, 80.
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ

M. Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis,
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.

D. Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, musam:
Pierides vitulam lectori pascite vestro. 85.

M. Pollio & ipse facit nova carmina: pascite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet,
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum. 89.

M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi,
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

D. Qui legitis flores, & humi nascentia fraga,
Fri-

Frigidus, ò pueri! fugite hinc, later anguis in herba.

ME. Pascite oves nimum procedere: non bene ripæ
Creditur: ipse aries etiam nune vellera siccatur. 95.

DA. Tityre, pascentes à flumine rejice capellas:
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.

ME. Cogite oves, pueri: si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis. 100.

DA. Eheu, quàm pingui macer est mihi taurus in arvo!
Idem amor exitium est pecori, pecorisque magistro.

ME. His certè neque amor causa est, vix ossibus
hærent.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

DA. Dic, quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo)
Tres pateat cœli spatium non ampliùs ulnas 105.

ME. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores, & Phyllida solus habeto.

DA. Non nostrum inter vos tantas componere lites:
Et vitula tu dignus, & hic, & quisquis amores

Aut metuet dulces, aut experietur amaros. 110.

Claudite jam rivos, pueri; sat prata biberunt.

ECLOGA IV. POLLIO.

Argumentum.

Genethliacon canit Salonino, Asinio Pollione nato,
post captas in Dalmácia Salonas. Simul & Augusti
laudes Sybillino carmine paulò altiùs intonat.

Sicelides Musæ, paulò majora canamus.

Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ:
Si canimus sylvas, sylvæ sint consule dignæ.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas;

Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo. 5.
 Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna:
 Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
 Tu modò nascenti puero, quo ferrea primùm
 Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
 Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo. 10.
 Teque adeò decus hoc ævi, te Consule, inibit,
 Pollio, & incipient magni procedere menses.
 Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
 Irrita perpetua solvent formidine terras.
 Ille Deum vitam accipiet, Divisque videbit 25.
 Permistos Heroas, & ipse videbitur illis,
 Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
 At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
 Errantes hederas passim cum baccare tellus,
 Mistaque ridenti colocasia fundet acantho. 20.
 Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
 Ubra: nec magnos metuent armenta leones.
 Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
 Occidet & serpens, & fallax herba veneni
 Occidet: Assyrium vulgò nascetur amomum. 25.
 At simul heroum laudes: & facta parentis
 Jam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus:
 Molli paulatim flavescet campus arista,
 Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
 Et duræ quercus sudabunt roscida mella. 30.
 Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis.
 Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
 Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.
 Alter erit tum Tiphys, & altera, quæ vehat Argo
 Delectos Heroas: erunt etiam altera bella, 35.
 Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
 Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,

Cedet & ipse mari vector, nec nautica pinus
 Mutabit merces, omnis feret omnia tellus.
 Non rastros patietur humus, non vinea falcem: 40.
 Robustus quoque jam tauris juga solvet arator:
 Nec varios discet mentiri lana colores:
 Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
 Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
 Sponte suâ sandix pascentes vestiet agnos. 45.
 Talia sæcla, suis dixerunt, currite fuis
 Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
 Aggredere ò magnos (aderit jam tempus) honores,
 Chara Deûm soboles, magnum Jovis incrementum!
 Adspice convexo nutantem pondere mundum. 50.
 Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum:
 Adspice, venturo lætentur ut omnia sæclo.
 O nãhi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
 Spiritus &, quantum sat erit tua dicere facta!
 Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus, 55.
 Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater
 adsit.

Orphel Calliopea, Lino formosus Apollo.
 Pan etiam Arcadiâ mecum si iudice certet,
 Pan etiam Arcadiâ dicat se iudice victum.
 Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem: 60.
 Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
 Incipe, parve puer, cui non risere parentes,
 Nec Deus hunc mensa, Dea, nec dignata cubili
 est.

ECLOGA V. DAPHNIS.

Argumentum.

Pastores alternatim in persona Daphnis, Julii Cæsaris mortem deplorantes, & divinos illi decernunt honores.

MENALCAS. MOPSUS.

CUr non, Mopse, (boni quoniam convenimus
ambo,

Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)

Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?

MO. Tu major, tibi me est æquum parère, Menalca,
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras, 5.
Sive antro potiùs succedimus, adspice, ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.

ME. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

MO. Quid, si idem certet Phœbum superare canendo?

ME. Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri. 10.
Incipe: pascentes servabit Tityrus hædos.

MO. Immò hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas. 15.

ME. Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum saliuca rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

MO. Sed tu desine plura, puer: successimus antro.
Exstinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim. 20.
Flebant: vos coryli testes, & flumina nymphis,
Quum

Quum complexa sui corpus miserabile nati,
 Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.
 Non ulli pastos illis egere diebus 24.
 Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque anhem
 Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
 Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
 Interitum, montesque feri, sylvæque loquuntur.
 Daphnis & Armenias curru subjungere tigres
 Instituit: Daphnis thiasos inducere Baccho, 30.
 Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
 Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
 Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
 Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
 Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo, 35.
 Grandia sæpè quibus mandavimus hordea sulcis,
 Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.
 Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
 Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.
 Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras, 40.
 Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
 Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen.
 Daphnis ego in sylvis hinc usque ad sidera notus,
 Formosi pecoris custos, formosior ipse.
 ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta, 45.
 Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
 Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
 Nec calamis solum æquiparas, sed voce Magistrum.
 Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo. 49.
 Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim
 Dicemus, Daphnimque tuum tollemus ad astra:
 Daphnim ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
 MO. An quidquam nobis tali sit munere majus?
 Et puer ipse fuit cantari dignus, & ista

Jampridém Stimichon laudavit carmina nobis. 55.

ME. Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusque videt nubes, & sidera Daphnis.

Ergo alacris sylvas, & cætera rura voluptas,
Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.

Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis 60.

Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.

H. Ipsi lætitia voces ad sidera jactant

Intonsi montes: ipsæ jam carmina rupes,

Ipsa sonant arbusta, deus, Deus ille, Menalca.

Sis bonus, ò felixque tuis! En quatuor aras: 65.

Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.

Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,

Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi:

Et multò in primis hilarans convivium Baccho, 70.

Ante focum, si frigus erit; si messis in umbra 70.

Vina novum fundam calathis Arvisia nectar.

Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:

Saltantes Satyros imitabitur Alpheisibœus.

Hæc tibi semper erunt, & cum sollemnia vota

Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros. 75.

H. Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,

Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,

Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Ut Baccho, Cererique, tibi sic vota quotannis

Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis. 80.

MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?

Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,

Nec percussa juvant fluctu tam littora, nec quæ

Saxosas inter decurrunt flumina valles.

ME. Hæc te nos fragili donabimus antè cicuta. 85.

Hæc nos, formosum Corydon ardebat Alexin:

Hæc eadem docuit. Cujum pecus? an Melibœi?

ME. At tu sume pedum (quod, me cum sæpè rogaret
 Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari)
 Formosum paribus nodis, atque ære, Menalca. 90.

ECLOGA VI. SILENUS.

Argumentum.

Epicurea secta exprimitur; & Silenum, quasi voluptatis symbolum, inducit cum Satyris temulentum.

Inscriptio hujus Eclogæ in Romano codice.

FAUNORUM, SATYRORUM,
 & Sylvanorum delectio.

P O E T A.

Prima Siracosis dignata est ludere versu
 Nostra, nec erubuit sylvas habitare, Thalia.
 Cum canerem reges, & prælia Cynthus aurem
 Vellit, & admonuit: pastorem, Tityre pingues
 Pascere oportet oves, deductum dicere carmen. 5.
 Nunc ego (namque super tibi erunt qui dicere laudes,
 Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella)
 Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
 Non injussa cano, si quis tamen hæc quoque, si quis
 Captus amore leget, te nostræ, Vare, myricæ, 10.
 Te nemus omne canet: nec Phæbo gratior ulla est,
 Quàm sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
 Pergite, Pierides, Chromis, & Mnasyllus in antro
 Silenum pueri somno videre jacentem,

Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho;
 15
 Serta procul tantum capiti delapsa jacebant,
 Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.
 Aggressi (nam saepe senex spe carminis ambos
 Luserat) injiciunt ipsis ex vincula sertis,
 Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle, 20.
 Ægle Naiadum pulcherrima, jamque videnti
 Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
 Ille dolum ridens, quo vincula neclitis, inquit?
 Solvite me, pueri: satis est potuisse videri.
 Carmina, quae vultis, cognoscite: carmina vobis: 25.
 Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.
 Tum vero in numerum Faunosque, ferasque videres
 Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus,
 Nec tantum Phæbo gaudet Parnassia rupes:
 Nec tantum Rhodope miratur, & Ismarus Orphea. 30.
 Namque canebat uti magnum per inane coacta
 Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent,
 Et liquidum simul ignis: ut his exordia primis
 Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis:
 Tum durare solum, & discludere Nerea Ponto
 Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
 Jamque novum ut terræ stupeant lucescere solem:
 Altius, atque cadant summotis nubibus imbres:
 Incipiant sylvæ cum primum surgere, cumque
 Rara per ignotos errent animalia montes. 40.
 Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
 Caucasæasque refert volucres, furtumque Promethei,
 His adjungit Hylam, nautæ quo fonte relictum
 Clamassent: ut littus, Hyla, Hyla, omne sonaret,
 Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent, 45.
 Pasiphaën nivei solatur amore juveni.
 Ah! virgo infelix, quæ te dementia cepit?

Præcides implerunt falsis mugitibus agros:
 At non tan turpes pecudum tamen ulla secuta est
 Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum, 50.
 Et sæpè in levi quæsisset cornua fronte.
 Ah! virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
 Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
 Illice sub nigra pallentes ruminat herbas, (phæ 55.
 Aut aliquam in magno sequitur grege. Claudite, Nym
 Dicteæ, nymphæ nemorum, jam claudite saltus;
 Si qua fortè ferant oculis sese obvia nostris
 Errabunda bovis vestigia; forsitan illum
 Aut herbâ captum viridi, aut armenta secutum,
 Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ. 60.
 Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:
 Tum Phaethontidas musco circumdat amaræ
 Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
 Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum,
 Aonas in montes ut duxerit una sororum, 65.
 Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis:
 Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
 Floribus, atque apio crines ornatus amaro,
 Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ,
 Ascraeo quos ante seni, quibus ille solebat 70.
 Cantando rigidas deducere montibus ornos.
 His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
 Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo. (est,
 Quid loquar, aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta
 Candida succinctam latrantibus inguina monstris 75.
 Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto,
 Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis;
 Aut ut mutatos Terei narraverit artus,
 Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit;
 Quo cursu deserta petiverit, & quibus ante 80.
 In-

Infelix sua tecta supervolitaverit alis?
 Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
 Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
 Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles:
 Cogere donec oves stabulis, numerumque referre 85.
 Jussit, & invito processit vesper Olympo.

ECLOGA VII. MELIBŒUS.

Argumentum.

Contentionem duorum pastorum habet: Amatoria est.

CORYDON, THYRSIS.

FOrte sub argutâ consederat illice Daphnis,
 Compulerantque greges Corydon & Thyrsis in
 unum:

Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas:
 Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
 Et cantare pares, & respondere parati. 5.
 Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
 Vir gregis ipse caper deerraverat: atque ego Daphnim
 Adspicio. Ille ubi me contra videt: Ocyus, inquit,
 Huc ades, ô Melibœe, (caper tibi salvus, & hædi)
 Et si quid cessare petes, requiesce sub umbrâ. 10.
 Huc ipsi potum venient per prata juvenci:
 Hic viridistenerâ prætexit arundine ripas
 Mincius, æquè sacrâ resonant examina quercu.
 Quid facerem? neque ego Alcippem, nec Phyllida
 habebam,
 Depulsos à lacte domi quæ clauderet agnos: 15.
 Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum:
 Posthabui tamen illorum mea seria ludo.

Alternis igitur contendere versibus ambo
 Cœpere : alternos Musæ meminisse volebant.
 Hos Corydon : illos referebat in ordine Thyrsis. 20.
 CO. Nymphæ , noster amor , Libethrides , aut mihi
 carmen.

Quale meo Codro , concedite (proxima Phœbi
 Versibus ille facit) aut , si non possumus omnes,
 Hic arguta sacrâ pendebit fistula pinu.
 TH. Pastores , hederâ crescentem ornate poëtam , 25.
 Arcades , invidiâ rumpantur ut ilia Codro :
 Aut , si ultra placitum laudarit , baccare frontem
 Cingite , ne vati noceat mala lingua futuro.
 CO. Setosi caput hoc apri tibi , Delia , parvus,
 Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi. 30.
 Si proprium hoc fuerit , levi de marmore tota
 Puniceo stabis suras evincta cothurno.
 TH. Sinum lactis , & hæc te liba , Priape , quotannis
 Expectare sat est : custos es pauperis horti.
 Nunc te marmoreum pro tempore fecimus : at tu , 35.
 Si fœtura gregem suppleverit , aureus esto.
 CO. Nerine Galatea , thymo mihi dulcior Hybleæ,
 Candidior cynis , hederâ formosior alba :
 Cum primùm pasti repetent præsepia tauri,
 Si qua tui Corydonis habet tæ cura , venito. 40.
 TH. Immò ego Sardois videar tibi amarior herbis,
 Horridior rusco , projecta vilior alga,
 Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.
 Ite domum pasti , siquis pudor , ite juvenci.
 CO. Muscosi fontes , & somno mollior herba , 45.
 Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbra,
 Solstitium pecori defendite : jam venit æstas
 Torrida ; jam læto turgent in palmitè gemmæ.
 TH. Hic focus , & tædæ pingues hic plurimus ignis
 Sem-

ECLOGA VII.

21

Semper , & assiduâ postes fuligine nigri. 50.
 Hic tantùm Boreæ curamus frigora , quantùm
 Aut númerum lupus , aut torrentia flumina ripas.
 CO. Stant & juniperi , & castaneæ hirsutæ :
 Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma :
 Omnia nunc rident ; at si formosus Alexis 55.
 Montibus his abeat , videas & flumina sicca.
 TH. Aret ager : vitio moriens sitit aëris herba :
 Liber pampineas invidit collibus umbras :
 Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit.
 Jupiter & læto descendet plurimus imbri. 60.
 CO. Populus Alcidæ gratissima , vitis laccho ,
 Formosæ myrtus Veneri , sua laurea Phœbo.
 Phyllis amat corylos , illas dum Phyllis amabit ,
 Nec myrtus vincet corylos , nec laurea Phœbi.
 TH. Fraxinus in sylvis pulcherrima , pinus in hortis , 65.
 Populus in fluviis , abies in montibus altis ;
 Sæpiùs at si me , Lycida formose , revisas :
 Fraxinus in sylvis cedit tibi , pinus in hortis.
 ME. Hæc memini , & victum frustra contendere Tyrsin.
 Ex illo Corydon , Corydon , est tempore nobis. 70.

ECLOGA VIII. PHARMACEUTRIA.

Argumentum.

Habet duas partes , prior conquestionem , posterior
 veneficia continet. Theocritea est.

DAMON , ALPHESIBŒUS.

P Astorum musam Damonis , & Alpheſibœi ,
 Immemor herbarum , quos est mirata juvenca
 Certantes , quorum stupefactæ carmine lynces ,
 Et mutata suos requierunt flumina cursus :

Damonis musam dicemus, & Alpheſibœi. 5.

Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris: en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?

En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno? 10.

A te principium, tibi deſinet: accipe juffis
Carmina cœpta tuis: atque hanc ſine tempora circum
Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.

Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cum ros in tenerâ pecori gratiſſimus herbâ eſt: 15.
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.

DA. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, alium
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & divos, quamquàm nihil teſtibus illis
Profecei, extremâ moriens tamen alloquor horâ: 20.

Incipe Mænalius mecum, mea tibia, verſus.
Mænalus argutumque nemus, pinosque loquentes
Semper habet; ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.

Incipe Mænalius mecum, mea tibia, verſus. 25.
Mopſo Niſa datur; quid non ſperemus amantes?

Jungentur jam gryphes equis: ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

Mopſe, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deſerit Hesperus Cætâm. 30.

Incipe Mænalius mecum, mea tibia, verſus.
O digno conjuncta viro! dum deſpicias omnes,
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirsutumque ſupercilium, proluxaque barba:
Nec curare deûm credis mortalia quemquam. 35.

Incipe Mænalius mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,

(Dux ego vester eram) vidi cum matr̄ legentem:
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus.

Jam fragiles poterant à terra contingere ramos, 40.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio quid sit amor: duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt. 45.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Sævus amor docuit natorum sanguine matrem
Commaculare manus, crudelis tu quoque mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater. 50.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus: aurea duræ
Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus:
Pinguia corticibus sudent electra myricæ:
Certent & cygnis ululæ: sit Tityrus Orpheus, 55.
Orpheus in silvis, inter Delphinas Arion.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia: versus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite sylvæ,
Præceps aërii speculâ de montis in undas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto. 60.
Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus.
Hæc Damon: vos, quæ responderit Alpheisibœus,
Dicite Pierides: *Non omnia possumus omnes.*

AL. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vittâ,
Verbenasque adole pingues, & mascula thura: 65.
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus: nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutavit Ulyssis: 70.

Frigidus in pratis cantando rumpituranguis.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, Ducite Daphnim,
 Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore
 Licia circumdo, terque hæc altaria circum
 Effigiem duco : numero deus impare gaudet. 75.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Neſte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
 Neſte, Amarylli, modò, & Veneris, dic, vincula neſto.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim,
 Limus ut hic duereſcit, & hæc ut cera liquereſcit 80.
 Uno, eodemque igni : ſic noſtro Daphnis amore.
 Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
 Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Talis amor Daphnim, qualis cum feſſa juuencum 85.
 Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos,
 Propter aquæ rivum viridi procumbit in herbâ
 Perdiſta, nec ſeræ meminit decedere nocti:
 Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi (nim. 90.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daph-
 Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
 Pignora chara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo,
 Terra, tibi mando : debent hæc pignora Daphnim.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
 Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena, 95.
 Ipſe dedit Mœris : naſcuntur plurima Ponto.
 His ego sæpè lupum fieri, & ſe condere ſylvis
 Mœrim, sæpè animas imis exire ſepulcris,
 Atque ſatas alio vidi traducere meſſes. (nim. 100.
 Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daph-
 Fer cineres, Amarylli, foràs, viroque fluenti,
 Tranſque caput jace : ne reſpexeris : his ego Daphnim
 Aggrediar : nihil ille deos, nil carmina curat:

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim,
 Aspice, corripuit tremulis altaria flammis 105.
 Sponte suâ, dum ferre moror, cinis ipse : bonum sit,
 Nescio quid certè est, & Hylax in limine latrat.
 Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
 Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daph-
 nis.

ECLOGA IX. MOERIS.

Argumentum.

Referta est querelis: Virgilius, agros repetens, pænè
 occisus est à Centurione Arrio, miscet & Augusti
 laudes.

LYCIDAS. MÆRIS.

QUO te, Mæri, pedes? an, quò via ducit, in urbem?
MOE. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri
 (Quod numquàm veriti sumus) ut possessor agelli
 Diceret: Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.
 Nunc victi tristes (quoniam *sors omnia versat.*) 5.
 Hos illi (quod nec benè vertat) mittimus hædos.
LT. Certè equidem audieram, quâ se subducere colles
 Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
 Usque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi,
 Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam. 10.
MOE. Audieras, & fama fuit: sed carmina tantùm
 Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
 Chaonias dicunt, aquilâ veniente, columbas.
 Quod nisi me quacumque novas incidere lites
 Ante sinistra cava monuisset ab illice cornix, 15.
 Nec tuus hic Mæris, nec viveret ipse Menalcas. (nobis
LT. Heu, cadit in quemquam tantum scelus! heu tua
 Pænè simul tecum solatia rapta, Menalca!

Quis

Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
 Spargeret? aut viridi fontes induceret umbrâ? 20.
 Vel quæ sublegit tacitus tibi carmina nuper,
 Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras?
 Tityre, dum redeo (brevis est via) pasce capellas,
 Et potum pastas age, Tityre, & inter agendum
 Occursare capro (cornu ferit ille) cavetò. 25.
MOE. Immò hæc, quæ Varo necdum perfecta canebat,
 Vare, tuum nomen (superet modò Mantua nobis,
 Mantua væ miseræ nimiùm vicina Cremonæ)
 Cantantes sublime ferent ad sydera cycni.
LT. Sic tua Cyrnæas fugiant examina taxos; 30.
 Sic cytiso pastæ distentent ubera vaccæ.
 Incipe, si quid habes: & me fecere poëtam
 Pierides: sunt & mihi carmina: me quoque dicunt
 Vatem pastores; sed non ego credulus illis.
 Nam neque adhuc Varo video, nec dicere Cinnâ 35.
 Digna, sed argutos inter strepere anser olores. (to
M. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum ipse volu-
 Si valeam meminisse: nec est ignobile carmen.
 Huc ades, ò Galatea, quis est nam ludus in undis?
 Hic ver purpureum: varios hic flumina circum 40.
 Fundit humus flores: hîc candida populus antro
 Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
 Huc ades: insani feriant sine littora fluctus,
LT. Quid? quæ te purâ solum sub nocte canentem
 Audieram? numeros memini, si verba tenerem. 45.
MOE. Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
 Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum:
 Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & quo
 Duceret apricis in collibus uva colorem.
 Insere, Daphni, pyros: carpent tua poma nepotes. 50.
 Omnia fert ætas, animum quoque: sæpè ego longos
 Can-

Cantando puerum memini me condere soles.
 Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrim
 Jam fugit ipsa: lupi Mœrim videre priores.
 Sed tamen ista satis referet tibi sæpè Menalcas. 55.
LT. Causando nostros in longum ducis amores:
 Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes
 (*Adspice*) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
 Hinc adeò media est nobis via, namque sepulcrum
 Incipit apparere Bianoris: hîc ubi densas 60.
 Agricolæ strigunt frondes, hîc, Mœri, canamus:
 Hîc hœdos depone; tamen veniemus in urbem.
 Aut si nox pluviam ne colligat ante veremur,
 Cantantes licet usque (*minùs* via lædet) eamus.
 Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo. 65.
MOE. Desine plura, puer, & quod nunc instat, agamus.
 Carmina tunc meliùs, cum venerit ipse, canemus. 67.

ECLOGA X. GALLUS.

Argumentum.

Gallum poëtam de amissâ amicâ, quam immodicè
 amabat, solatur.

EXtremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.
 Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
 Carmina sunt dicenda, neget quis carmina Gallo?
 Sic tibi, cum fluctus subter labere Sicanos.
 Doris amara suam non intermisceat undam. 5.
 Incipe, sollicitos Galli dicamus amores,
 Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
 Non canimus surdis: respondent omnia sylvæ.
 Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ
 Na-

Naiades, indigno cum Gallus amore periret? 10.
 Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi,
 Ulla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
 Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ:
 Pinifer illum etiam solâ sub rupe jacentem
 Mænalus, & gelidi fleverunt saxa Lycæi. 15.
 Stant & oves circum nostri nec pœnitet illas:
 Nec te pœniteat pecoris, divine poëta,
 Et formosus oves ad flumina pavit Adonis:
 Venit & Upilio: tardi venere bubulci,
 Uvidus hybernâ venit de glande Menalcas. 20.
 Omnes, unde amor iste? rogant: tibi venit Apollo.
 Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris
 Perque nives alium, perque horrida castra secuta est.
 Venit & agresti capitis Sylvanus honore,
 Florentes ferulas, & grandia lilia quassans. 25.
 Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
 Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.
 Et quis erit modus? inquit: amor non talia curat.
 Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
 Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ. 30.
 Tristis at ille tamen: cantabitis, Arcades, inquit,
 Montibus hæc vestris: soli cantare periti
 Arcades. O mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
 Vestra meos olim si fistula dicat amores!
 Atque utinam ex vobis unus; vestrique fuissem 35.
 Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
 Certè, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
 Seu quicumque furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
 Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra.)
 Mecum inter salices lentâ sub vite jaceret: 40.
 Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
 Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori:

Hic nemus: hic ipso tecum consumerer ævo.
 Nunc insanus amor duri me Martis in armis
 Tela inter media, atque adversos detinet hostes. 45.
 Tu procul à patriâ (ne sit mihi credere tantum)
 Alpinas, ah dura! nives, & frigora Rheni
 Me sine sola vides. Ah, te ne frigora lædant!
 Ah, tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
 Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu 50.
 Carmina, pastoris Siculi modulabor avenâ.
 Certum est in sylvis, inter spelæa ferarum,
 Malle pati, tenerisque meos incidere amores
 Arboribus: crescent illæ, crescetis amores.
 Interea mistis lustrabo Mænala Nymphis: 55.
 Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
 Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
 Jam mihi per rupes videor, lucosque sonantes
 Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
 Spicula: tamquam hæc sit nostri medicinâ furoris. 60.
 Aut Deus ille malis hominum mitescere discat.
 Jam neque Hamadryades rursus, nec carmina nobis
 Ipsa placent: ipsæ rursus concedite sylvæ.
 Non illum vestri possunt mutare labores.
 Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
 Sithoniasque nives hyemis subeamus aquosæ:
 Nec si, cum moriens altâ liber aret in ulmo.
 Æthiopum versemus oves sub sidere Cancri.
 Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.
 Hæc sat erit, divæ, vestrum cecinisse poëtam, 70.
 Dum sedet, & gracili fiscellam textit hibisco,
 Piërides: vos hæc facietis maxima Gallo,
 Gallo: cujus amor tantum mihi crescit in horas,
 Quantum vere novæ viridis se subjicit alnus.
 Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra: 55.

Juniperi gravis umbra : nocent & frugibus umbræ.
Ite domum saturæ , venit Hesperus , itæ capellæ.

P. VIRGILII MARONIS.
GEORGICORUM.

LIBER I.

Argumentum.

Numerat universè quæ hisce quatuor libris est dic-
turus. Inde hoc libro de agricultus instrumento,
seu temporibus.

AD C. MÆCOENATEM.

Quid faciat lætas segetes , quo sidere terram
Vertere , Mæcenas , ulmisque adjungere vites
Conveniat , quæ cura boûm , qui cultus habendo
Sit pecori , atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos , ò clarissima mundi 5.
Lumina , labentem cœlo quæ ducitis annum :
Liber , & alma Ceres , vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis:
Et vos , agrestum præsentia numina , Fauni, 10.
Ferte simul , Faunisque pedem , Dryadesque puellæ,
Munera vestra cano. Tuque , ò cui prima frementem
Fudit equum , magno tellu , percussa tridenti,
Neptune : & cultor nemorum , cui pingua Cæa

Ter centum nivei tondent dumeta juvenci. 15.
 Ipse nemus linqvens patrium, saltusque Lycæi,
 Pan ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
 Adsis, ò Tegæ favens, oleæque Minerva
 Inventrix, unciqve puer monstrator aratri,
 Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupressum: 20.
 Dique, deæque omnes, studium quibus arva tueri,
 Quique novas alitis nonnullo semine fruges,
 Quique satis largum cœlo demittitis imbrem.
 Tuque adeò, quem mox quæ sint habitura deorum
 Concilia, incertum est: urbesne invisere, Cæsar, 25.
 Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
 Auctorem frugum, tempestatumque potentem
 Accipiat, cingens maternâ tempora myrto:
 An deus immensi venias maris, ac tuâ nautæ
 Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule, 30.
 Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.
 Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
 Quâ locus Erigonem inter, Chelasque sequentes
 Panditur. Ipse tibi jam brachia contrahit ardens
 Scorpius, & cœli justâ plus parte relinquit. 35.
 Quidquid eris (nam te nec sperent Tartara regem,
 Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
 Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
 Nec repetita sequi curet Proserpina matrem.)
 Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis, 40.
 Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes,
 Ingredere, & votis jam nunc assuesce vocari.
 Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
 Liquitur, & Zephyro putris se gleba resolvit,
 Depresso ineipiat jam tum mihi taurus aratro 45.
 Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.
 Illa seges demùm votis responder avari

Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit:
 Illius immensæ ruperunt horrea messes.
 Ac prius, ignotum ferro quàm scindimus æquor, 50.
 Ventos, & varium cœli prædiscere morem
 Cura sit, ac patrios, cultusque, habitusque locorum,
 Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.
 Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
 Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt 55.
 Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
 India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
 At Chalybes nudi ferrum, virosa que Pontus
 Castorea, Eliadum palmas Epirus equarum?
 Continuo has leges, æternaque fœdera certis 60.
 Imposuit natura locis, quo tempore primùm
 Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
 Unde homines nati, durum genus. Ergo age terræ
 Pingue solum primis extemplo à mensibus anni
 Fortes invertant tauri, glebasque jacentes 65.
 Pulverulenta coquat maturis solibus æstas.
 At si non fuerit tellus fœcunda, sub ipsum
 Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
 Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
 Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam. 70.
 Alternis idem tonsas cessare novalis,
 Et segnem patiére situ durescere campum.
 Aut ibi flava seres mutato sidere farra,
 Unde prius lætum siliqua quassante legumen,
 Aut tenues fœtus vicinæ, tristisque lupini 75.
 Sustuleris fragiles calamos, syivamque sonantem.
 Urit enim lini campum seges, urit avenæ,
 Urunt Lethæo perfusa papaverâ somno.
 Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
 Ne saturare fimo pingui pudeat solæ, neve 80.
 Ei-

Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
 Sic quoque mutatis requiescuut fœtibus arva,
 Nec nulla intereà est inaratae gratia terræ.
 Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
 Atque levem stipulam, crepantibus urere flammis. 85.
 Sive inde occultas vires, & pabula terræ
 Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem
 Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
 Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
 Spiramenta, novas veniat, quâ succus in herbas; 90.
 Seu durat magis, & venas adstringit hiantes:
 Ne tennes pluvix, rapidive potentia solis
 Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
 Multùm adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
 Vimineasque trahit crates juvat arva, neque illum 95.
 Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo.
 Et qui, proscisso quæ suscitât æquore terga,
 Rursus in obliquum verso perrumpit aratro.
 Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
 Humida solstitia, atque hyemes optate serenas, 100.
 Agricolæ: hiberno lætissima pulvere farra,
 Lætus ager, nullo tantùm se Meysia cultu
 Jactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
 Quid dicam; jacto qui semine cominùs arva.
 Insequitur, cumulosque ruit malè pinguis arenæ? 105.
 Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentes?
 Et cum exustus ager morientibus æstuat herbis,
 Ecce supercilio clivosi tramitis undam
 Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
 Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva. 110.
 Quid, qui ne gravidis procumbat culmus aristis,
 Luxuriam segetum tenerâ depascit in herbâ,
 Cum primùm sulcos æquant sata? quique paludis

Collectum humorem bibula deducit arena?
 Præsertim incertis si mensibus amnis abundans 115.
 Exit, & obducto latè tenet omnia limo,
 Unde cave tepido sudant humore lacunæ.
 Nec tamen (hæc cùm sint hominumque, boumque
 labores
 Versando terram experti) nihil improbus anser,
 Strimonixque grues, & amaris intyba fibris 120.
 Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
 Haud facilem esse viam voluit; primusque per artem
 Movit agros, *curis aquens mortalia corda:*
 Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
 Ante Jovem nulli subigebant arva coloni: 125.
 Nec signare quidè, aut partiri limite campum.
 Fas erat: in medium quærebant; ipsaque tellus
 Omnia liberiùs, nullo poscente, ferebat.
 Ille malum virus serpentibus addidit atris,
 Prædarique lupos jussit, pontumque moveri, 130.
 Mellaque decussit foliis, ignemque removit;
 Et passim rivis currentia vina repressit;
 Ut varias usus meditando extunderet artes
 Paullatim, & sulcis frumenti quæreret herbam:
 Et silicis venis abstrusum excuderet ignem. 135.
 Tunc alnos primùm fluvii sensere cavatas:
 Navita tum stellis numeros, & nomina fecit,
 Plejadas, Hyadas, clarumque Lycaonis Arcton.
 Tum laqueis captare feras, & fallere visco
 Inventum, & magnos canibus circumdare saltus: 140.
 Atque alius latum fundâ jam verberat amnem
 Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
 Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ
 (Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.)
 Tum variæ venere artes. *Labor omnia vincit.* 145.

Improbis, & duris urgens in rebus egestas.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram

Instituit: cum jam glandes, atque arbuta sacrae

Deficerent sylvae, & victum Dodona negaret.

Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos 150.

Esset rubigo, segnisque horreret in arvis

Carduus; intereunt segetes, subit aspera sylva,

Lappaque, tribulique, interque nitentia culta

Infelix lolium & steriles dominantur avenae.

Quod nisi & assiduis terram insectabere rastris, 153.

Et sonitu terrebis aves, & ruris opaci

Falce premes umbras, votisque vocaberis imbrem;

Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum,

Concussaque famem in sylvis solabere quercu.

Dicendum, & quae sint duris agrestibus arma, 160.

Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes.

Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,

Tardaue Eleusinae matris volventia plaustra,

Tribulaque, trabaeque, & iniquo pondere rastris:

Virgea, praeterea Celei, vilisque supellex. 165.

Arbutae crates, & myrtica vannus Iacchi;

Omnia quae multo ante memor provisã repones,

Si te digna manet divini gloria ruris.

Continuo in sylvis magna vi flexa domatur

In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri. 170.

Huic a stirpe pedes temo protentus in octo:

Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso;

Cæditur & tilia ante, jugo levis, altaque fagus;

Stivaque, quae currus a tergo torqueat imos,

Et suspensa focus, explorat robora fumus. 175.

Possum multa tibi veterum præcepta referre,

Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.

Area cum primis ingenti æquanda cylindro,

Et vertenda manu , & cretâ solidanda tenaci :
 Nec subeant herbæ , neu pulvere victa fatiscat : 180.
 Tum variæ illudunt pestes : sæpe exiguus mus ,
 Sub terris posuitque domus , atque horrea fecit.
 Aut oculis captæ fodere cubilia talpæ :
 Inventusque cavis bufo , & quæ plurima terræ 184.
 Monstra ferunt : populatque ingentem farris acervum ,
 Curgulio , atque inopi metuens formica senectæ.
 Contemplator item , cum se nux plurima sylvis
 Induet in florem , & ramos curvabit olentes
 Si superant fœtus , pariter frumenta sequentur ,
 Magnaque cum magno veniet tritura calore. 190.
 At si luxuriâ foliosum exuberat umbra ,
 Necquicquam pingues paleæ terret area culmos.
 Semina vidi equidem multos medicare serentes :
 Et nitro priùs , & nigrâ perfundere amurca ,
 Grandior ut fœtus siliquis fallacibus esset : 195.
 Et quamvis igni exiguo properata maderent ,
 Vidi lecta diu , & multo spectata labore
 Degenerare tamen : ni vis humana quotannis
 Maxima quæque manu legeret. *Sic omnia fatis*
In pejus ruere ; ac retro sublata referri : 200.
 Non aliter quam qui adverso vix flumine lembum
 Remigiis subigit , si brachia forte remisit ,
 Atque illum in præceps pronò rapit alveus amne.
 Prætereâ tam sunt Arcturi sidera nobis ,
 Hædorumque dies servandi , & lucidus Anguis : 205.
 Quàm quibus in patriam ventosa per æquora vectis
 Pontus , & ostriferi fauces tentantur Abydi.
 Libra die somnique pares ubi fecerit horas ,
 Et mediùm luci , atque umbris jam dividet orbem :
 Exercere , viri , tauros , serite hordea campis ,
 Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.

Nec non & ligni segetem , & Cereale papaver
Tempus humo tegere , & jamdudum incumbere ara-
tris,

Dum sicca tellure licet , dum nubila pendent.

Verè fabis satio ; tunc te quoque , medica , putres 215.
Accipiunt sulci , & milio venit anima cura:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum

Aurus , & adverso cedens Canis occidit astro.

At si triticeam in messem , robustaque farra

Exercebis humum , solisque instabis aristas: 220.

Antè tibi Eoæ Atlantides abscondantur ,

Gnossiaque ardentis decedat stella coronæ ,

Debita quam sulcis committas semina , quamque

Invitæ properes anni spem credere terræ.

Multi ante occasum Majæ cœpere : sed illos 225.

Exspectata seges vanis ellusit avenis.

Si vero viciamque seres , vilemque faselum ,

Nec Pelusiæ curam aspernavere lentis:

Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.

Incipe , & ad medias sementem extende pruinas. 231.

Idcirco certis dimensum partibus orbem

Per duodena regit mundi sol aureus astra.

Quinque tenent cœlum zonæ : quarum una corusco

Semper sole rubens , & torrida semper ab igni :

Quam circum extremæ dextrâ , levâque trahuntur 235.

Ceruleâ glaciæ concretæ , atque imbribus atris.

Has inter , mediamque duæ mortalibus ægris

Munere concessæ Divûm ; & via secta per ambas ,

Obliquus quâ se signorum verteret ordo. 240.

Mundus ut ad Scythiam , Riphæasque arduus arces

Consurgit , premitur Lybiæ devexus in Austros.

Hic vertex nobis semper sublimis : at illum

Sub pedibus Styx atra videt , Manesque profundi.

Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis 245.
 Circùm , perque duas in morem fluminis Arctos,
 Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
 Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox
 Semper , & obtentâ densantur nocte tenebræ:
 Aut redit à nobis Aurora , diemque reducit : 250.
 Nosque ubi primus equis Oriens afflavit anhelis ,
 Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
 Hinc tempestatem dubio prædiscere cœlo
 Possumus : hinc messisque diem , tempusque serendi:
 Et quando infidum remis impellere marmor 255.
 Conveniat , quando armatas deducere classes ,
 Aut tempestivam sylvis evertere pinum.
 Nec frustra signorum obitus speculamur , & ortus,
 Temporibusque parem diversis quatuor annum.
 Frigidus agricolam si quando continet imber , 260.
 Multa , forent quæ mox cœlo properanda sereno,
 Maturare datur : durum procudit arator
 Vomeris obtusi dentem : cavat arbore lintres :
 Aut pecori signum , aut numeros impressit acervis.
 Exacuunt alii vallos , furcasque bicornes , 265.
 Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
 Nunc facilis Rubeâ texatur fiscina virga :
 Nunc torrete igni fruges , nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas , & jura sinunt : rivos deducere nulla
 Relligio vetuit : segeti prætere sepe : 270.
 Insidias avibus moliri : incendere vepres :
 Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
 Sæpè oleo tardi costas agitator aselli,
 Vilibus aut onerat pomis , lapidemque revertens
 Incusum , aut atre massam picis urbe reportat. 275.
 Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna

Felices operum : quintam fuge : pallidus Orcus,
 Eumenidesque satæ : tum partu terra nefando
 Cœumque , Lapetumque eruat , sævumque Typhœa,
 Et conjuratos cœlum rescindere fratres. 280.
 Ter suut conati imponere Peleo Ossam,
 Scilicet atque Ossæ frondosum involvere Olympum:
 Ter pater exstructos disjecit fulmine montes.
 Septima post decimam felix , & ponere vites,
 Et prensos domitare boves , & licia telæ 285.
 Addere : nona fuge melior , contraria furtis,
 Multa adeo gelida meliùs se nocte dedere ;
 Aut cum sole novo terras irrorat Eöus,
 Nocte leves stipulæ meliùs , nocte arida prata
 Tondentur , noctis lentus non deficit humor. 290.
 Et quidam seros hiberni ad luminis ignes.
 Pervigilat , ferroque faces inspicat acuto,
 Interea longum cantu solata laborem,
 Arguto conjux percurrit pectine telas:
 Aut dulcis musti Vulcano , decoquit humorem, 295.
 Et foliis undam tepidi despumat aheni,
 At rubicunda Ceres medio succiditur æstu,
 Et medio tostas æstu terit area fruges.
 Nudus ara , sere nudus : hyems ignava colono.
 Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur, 300.
 Mutuaque inter se læti convivia curant.
 Invitat genialis hyems , curasque resolvit:
 Ceu pressæ cùm jam portum tetigere carinæ,
 Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
 Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tempus,
 Et lauri baccas , oleamque , cruentaque mysta. 306.
 Tunc gruibus pedicas , & retia ponere cervis,
 Auritosque sequi lepores , tum figere damas,
 Stupea torquentem Balearis , verbera funde,

Cùm nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt. 310.
 Quid tempestates autumni, & sidera dicam?
 Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æstas,
 Quæ vigilanda viris? vel cùm ruit imbriferum ver;
 Spicea jam campis cùm messis inhorruit, & cùm
 Frumenta in viridi stipulâ lactentia turgent? 315.
 Sæpe ego, cùm flavis messorum induceret arvis
 Agricola, & fragili jam stringeret hordea culmo,
 Omnia ventorum concurrere prælia vidi:
 Quæ gravidam latè segetem ab radicibus imis
 Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro 320.
 Ferret hyems, culmumque levem, stipulasque volantes,
 Sæpe etiam immensum cælo venit agmen aquarum,
 Et foedam glomerant tempestatem imbribus atris
 Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther.
 Et pluviam ingenti sata læta, boumque labores 325.
 Diluit: implentur fossæ, & cava flumina crescunt
 Cum sonitu, fervetque fretis spirantibus æquor.
 Ipse pater mediâ nimborum in nocte, corusca
 Fulmina mollitur dextrâ: quo maxima motu
 Terra tremit: fugere feræ, & mortalia corda 330.
 Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
 Aut Athon, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
 Dejicit: ingeminant austri, & densissimus imber:
 Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt,
 Hoc metuens, cæli menses, & sidera serva: 335.
 Frigida Saturni sese quo stella receptet:
 Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbis,
 Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
 Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
 Extremæ sub cælum hyemis jam vere sereno. 340.
 Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina:
 Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.

Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
 Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho,
 Terque novas circum felix eat hostia fruges, 335.
 Omnis quam chorus, & socii comitentur ovantes,
 Et Cererem clamore vocent in tecta: neque antè
 Falcem maturis quisquam supponat aristas,
 Quàm Cereri, tortâ redimitus tempora quercu
 Det motus incompósitos, & carmina dicat. 350.
 Atque hæc ut certis possimus dicere signis,
 Æstusque, pluviasque, & agentes frigora ventos:
 Ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret.
 Quo signo caderent Austri: quod sæpe videntes
 Agricolaè propriùs stabulis armenta tenerent. 355.
 Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
 Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
 Montibus audiri fragor: aut resonantia longè
 Litora misceri, & nemorum increbescere murmur.
 Jam sibi tum curvis malè temperat unda carinis: 360.
 Cùm medio celeres revolant ex æquore mergi,
 Clamoremque ferunt ad litora: cùmque marinæ
 In sicco ludunt fulicæ; notasque paludes
 Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
 Sæpè etiam stellas, vento impendente videbis 364.
 Præcipites cælo labi, noctisque per umbram
 Flammarum longos à tergo albescere tractus.
 Sæpè levem paleam, & frondes volitare caducas,
 Aut summâ nantes in aqua colludere plumas.
 At Boreæ de parte trucidis cùm fulminat, & cùm 370
 Eurique, Zephyrique tonat domus: omnia plenis
 Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
 Humida vela legit: nunquàm imprudentibus imber
 Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
 Aëriæ fugere grues; aut bucula cælum

Suspiciens, patulis captavit naribus auras:
 Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
 Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
 Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
 Angustum formica terens iter, & bibit ingens 380.
 Arcus: & è pastu decedens agmine magno
 Corvorum increpuit densis exercitus alis.
 Jam varias pelagi volucres, & quæ Asia circum
 Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
 Certatim largos humeris infundere rores; 385.
 Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
 Et studio incassum videas gestire lavandi:
 Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
 Et sola in siccâ secum spatiatnr arenâ.
 Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ 390.
 Nescivere hyemem: testâ cùm ardente viderent
 Scintillare oleum, & putres concrecere fungos,
 Nec minùs ex imbri soles, & aperta serena
 Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
 Nam neque tum stellis acies obtusa videtur; 395.
 Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
 Tenuia nec lanæ per cælum vellera ferri.
 Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
 Dilectæ Thetidi Alcyones: non ore solutos
 Immundi meminere sues jactare maniplos: 400.
 At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt.
 Solis & occasum servans de culmine summo
 Necquicquàm seros exercet noctua cantus.
 Apparet liquido sublimis in aëre Nisus,
 Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo, 405.
 Quacumquè illa levem fugiens secat ætera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,

Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
 Tum liquidas corvi presso ter gutture voces, 410.
 Aut quater ingeminant : & sæpe cubilibus altis,
 Nescio quâ præter solidum dulcedine læti,
 Inter se foliis strepitant : juvat imbribus actis
 Progeniem parvam, dulcesque revisere nidos.
 Haud equidem credo, quia sit divinitus illis 415.
 Ingenium, aut rerum *fato prudentia major*:
 Verùm ubi tempestas, & cœli mobilis humor
 Mutavere vias, & Jupiter humidus Austris
 Densat, erant quæ rara modò, & quæ densa, relaxat,
 Vertuntur species animorum, & pectora motus. 420.
 Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
 Concipiunt : hinc ille avium concentus in agris,
 Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
 Si vero solem ad rapidum, Lunasque sequentes
 Ordine respicies ; nunquàm te crastina faller 425.
 Hora nequè insidiis noctis capiere serenæ.
 Luna revertentes cum primùm colligit ignes,
 Si nigrum obscuro comprehenderit aëra cornu,
 Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
 At si virgineum suffuderit ore ruborem, 430.
 Ventus erit : vento semper rubet aurea Phœbe
 Sin ortu in quarto (namque is certissimus auctor)
 Pura nec obtusis per cœlum cornibus ibit ;
 Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
 Exactum ad mensem, pluviam, ventisque carebunt: 435.
 Votaque servati solvent in litore nautæ
 Glauco, & Panopææ, & Inoo Melicertæ.
 Sol quoque & exoriens, & cum se condet in undas,
 Signa dabit ; solem certissima signa sequentur,
 Et quæ manè refert, & quæ surgentibus astris. 440.
 Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum

Conditus in nubem, medioque refugerit orbe:
 Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto,
 Arboribusque, satisque notus, pecorique sinister.
 Ant ubi sub lucem densa inter nubila sese 445.
 Diversi rumpent radii aut ubi pallida surget
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
 Heu malè tum mites defendet pampinus uvas:
 Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
 Hoc etiam, emenso cum jam decedet Olympo, 450.
 Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
 Ipsius in vultu varios errare colores:
 Cæruleus pluviam denunciat, igneus Eurus.
 Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
 Omnia tunc pariter vento, nimisque videbis 455.
 Fervere: non illâ quisquam me nocte per altum
 Ire, neque à terra moneat convellere funem.
 At si, cum referetque diem, condetque relatum;
 Lucidus orbis erit, frustrâ terreberè nimbis,
 Et claro sylvas cernes Aquilone moveri. 460.
 Denique, quid Vesper serus vehat, unde serenas
 Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
 Sol tibi signa dabit. *Solem quis dicere falsum*
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus 465.
 Sæpe monet, fraudemque, & operta tumescere bella.
 Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
 Cum caput obscurâ nitidum ferrugine textit,
 Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.
 Tempore quamquàm illo tellus quoquè, & æquora ponti,
 Obscenique canes, importunæque volucres 470.
 Signa dabant, quoties Cycloperum effervere in agros
 Vidimus undantem, ruptis fornacibus. Ætnam,
 Flammarumque globos, liquefactaque volvere saxa?
 Armorum sonitum toto Germania cælo

Audiit : insolitis tremuerunt motibus Alpes. 475.
 Vox quoquè per lucos vulgò exaudita silentes
 Ingens : & simulacra modis pallentia mitis
 Visa sub obscurum noctis : pecudesque locutæ
 Infandum : sistunt amnes : terræque dehiscunt. 480.
 Et mœstum illacrymat templis ebur : æraque sudant,
 Proluit insano contorquens vortice sylva;
 Fluviorum Rex Eridanus , camposque per omnes
 Cum stabulis armenta tulit : nec tempore eodem
 Tristibus , aut extis fibræ apparere minaces,
 Aut puteis manare cruor cessavit : & altè 485.
 Per noctem resonare , lupis ululantibus , urbes.
 Non aliàs cœlo ceciderunt plura sereno
 Fulgura , nec diri toties arsere cometæ.
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
 Romanas acies iterum videre Philippi. 490.
 Nec fuit indignum superis bis sanguine nostro
 Æmathiam , & latos Æni pinguescere campos.
 Scilicèt , & tempus veniet , cùm finibus illis
 Agricola , incurvo terram molitus aratro,
 Exesa inveniet scabrâ rubigine pila : 495.
 Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
 Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
 Dii patrii , Indigetes , & Romule , Vestaque mater,
 Quæ Tuscum Tiberim , & Romana palatia servas,
 Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo 500.
 Ne prohibete : satis jam pridem sanguine nostro
 Laomedontæ luimus perjuria Trojæ.
 Jam pridem nobis cœli te regia , Cæsar; 505.
 Invidet , atque hominum queritur curare triumphos.
 Quippe ubi fas versum, atque nefas, tot bella per orbem;
 Tam multæ scelestum facies : non ullus aratro
 Dignus honos , squalent abductis arva colonis,

Et curvæ rigidum falces conflantur in ense.
 Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
 Vicinæ ruptis inter se legibus urbes 510.
 Arma ferunt: sævit toro Mars impius orbe.
 Ut cùm carceribus sese effudere quadrigæ,
 Addunt se in spatia: & frustrâ retinacula tendens
 Fertur equis auriga, neque audit currus habenas. 515.

GEORGICORUM

LIBER II.

Argumentum.

Hic liber tractat rationem vitium colendarum, prætereà præcepta de olea, & aliis arboribus.

HActenus arborum cultus, & sidera cœli:
 Nunc te, Bacche, canam, nec non sylvestria tecum
 Virgulta, & prolem tardè crescentis olivæ.
 Hùc, pater ò Lenæe, (tuis hic omnia plena
 muneribus: tibi pampineo gravidus autumnus 5.
 Floret ager: spumat plenis vindemia labris)
 Hùc, pater ò Lenæe, veni, nudataque musto
 Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

Principio arboribus varia est natura creandis;
 Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ 10.
 Sponte suâ veniunt, camposque, & flumina latè
 Curva tenat: ut molle siler, lentæque genistæ,
 Populus, & glaucâ canentia fronde salicta.

Pars autem posito surgunt de semine , ut altæ 14.
 Castaneæ , nemorumque Jovi quæ maxima frondet
 Æsculus , atque habitæ Graiis oracula quercus.
 Pullulat ab radice aliis densissima sylva:
 Ut cerasis , ulmisque etiam Parnassia laurus
 Parva sub ingenti matris se subjicit umbra. 19.
 Hos natura modos primùm dedit : his genus omne
 Sylvarum , fruticumque viret , nemorumque sacrorum.
 Sunt alii , quos ipse viâ sibi reperit usus.
 Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
 Deposuit sulcis : hic stirpes obruit arvo,
 Quadrifidasque sudes ; & acutos robore vallos: 25.
 Sylvarumque aliæ pressos propaginis arcus.
 Expectant ; & viva suâ plantaria terra.
 Nil radicis egent aliæ , summumque putator
 Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
 Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu) 30.
 Truditur è sicco radix oleagina ligno.
 Et sæpe alterius ramos impunè videmus
 Vertere in alterius , mutataque insita mala
 Ferre pyrum , & prunis lapidosa tubescere corna.
 Quare agite , ò proprios generatim discite cultus 35.
 Agricolaë , fructusque feros mollite colendo :
 Neu segnes jaceant terræ. Juvat Ismara Baccho
 Conserere , atque oleâ magnum vestire Taburnum.
 Tuque ades , inceptumque unâ decurre laborem,
 O decus , ò famæ merito pars maxima nostræ 40.
 Mœcenas , pelagoque volans da vela patenti.
 Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
 Non , mihi si linguæ centum sint , oraque centum,
 Ferrea vox : ades , & primi lege littoris oram.
 In manibus terræ : non hic te carmine ficto, 45.
 Atque per ambages , & longa exorsa tenebo.

Sponte suâ quæ se tollunt in luminis auras,
 Infœcunda quidem, sed læta, & fortia surgunt :
 Quippe solò natura subest : tamen hæc quoque si quis
 Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis, 50.
 Exuerint sylvestrem animum, cultuque frequenti
 In quascumque voces arte, haud tarda sequentur,
 Nec non & sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
 Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros.
 Nunc altæ frondes, & rami matris opacant. 55.
 Crescentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
 Iam, quæ, seminibus jactis, se sustulit arbos,
 Tarda venit, seris factura nepotibus umbram.
 Pomaque degenerant succos oblita priores,
 Et turpes avibus prædam fert uva racemos. 60.
Scilicet omnibus est labor impendendus, & omnes
Cogendæ in sulcum, ac multâ mercede domandæ.
 Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
 Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.
 Plantis & duræ coryli nascuntur, & ingens
 Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
 Chaonique patris glandes : etiam ardua palma
 Nascitur, & casus abies visura marinos.
 Inseritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida:
 Et steriles platani malos gessere valentes : 70.
 Castanæ fagus, ornusque incanuit albo
 Flore pyri : glandemque sues fregere sub ulmis.
 Nec modus inserere, atque oculos imponere, simplex:
 Nam quâ se medio trudent de cortice gemmæ,
 Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso 75.
 Fit modo sinus : huc aliena ex arbore germen
 Includunt, udoque docent inolescere libro.
 Aut rursus enodes trunci resecantur, & altè
 Finditur in solidum cuneis via, deinde feraces

Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens 80.

Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,

Miraturque novas frondes, & non sua poma.

Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,

Nec salici, lotoque, nec Idæis cyparissis,

Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ 85.

Orcades, & radii, & amarâ pausia baccâ,

Pomaque: & Alcinoi sylvæ: nec surculus idem

Crustumis, Syriisque pyris, gravibusque volemis.

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,

Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos. 90.

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ:

Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ:

Et passo Psythia utilior, tenuisque Lageos

Tentatura pedes olim, vincturaque linguam:

Purpureæ, præciæque, & quo te carmine dicam 95.

Rhætica? nec cellis ideò contende Falernis.

Sunt etiam Ammineæ vites, firmissima vina;

Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus,

Argitisque minor, cui non certaverit ulla,

Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos. 100.

Non ego te, mensis, & Diis accepta secundis,

Transierim, Rhodia, & tumidis, Bumaste, racemis.

Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint,

Est numerus: neque enim numero comprehendere refert:

Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem 105.

Discere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:

Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,

Nosse, quot Jonii veniant ad litora fluctus.

Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt:

Fluminibus salices, crassisque paludibus alni 110.

Nascuntur: steriles saxosis montibus orni:

Litora myrtetis lætissima; denique apertos

Bacchus amat colles : Aquilonem , & frigora taxi.
 Adspice & extremis domitum cultoribus orbem,
 Eoasque domos Arabum , pictosque Gelonos. 115.
 Divisæ arboribus patriæ : sola India nigrum
 Fert ebum : solis est thurea virga Sabæis.
 Quid tibi odorato referam sudantia ligno
 Balsamaque , & baccas semper frondentis acanthi?
 Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ? 120.
 Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
 Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
 Extremi sinus orbis ? ubi aëra vincere summum
 Arboris haud ullæ jactu potuere sagittæ,
 Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris. 125.
 Media fert tristes succos , tardumque saporem
 Felicis mali : quo non præsentius ullum,
 Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
 Miscueruntque herbas , & non innoxia verba,
 Auxilium venit , ac membris agit atra venena. 130.
 Ipsa ingens arbos , faciemque simillima lauro:
 Et , si non alium latè jactaret odorem,
 Laurus erat : folia haud ullis labentia ventis
 Flos apprime tenax : animas , & olentia Medi
 Ora foveat illo , & senibus medicantur anhelis. 135.
 Sed neque Medorum sylvæ , ditissima terra,
 Nec pulcher Ganges , atque auro turbidus Hermus,
 Laudibus Italiæ certent : non Bactra , neque Indi,
 Totaque thuriferis Panchasi pinguis arenis.
 Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem 140.
 Invertere , satis immanis dentibus Hydri:
 Nec galeis , densisque virûm seges horruit hastis:
 Sed gravidæ fruges , & Bacchi Massicus humor
 Implevere : tenent oleæque , armentaque læta.
 Hinc bellator equus campo sese arduus infert: 145.
 Hinc

Hinc albi , Clitumne , greges , & maxima taurus
 Victimæ : sæpè tuo perfusi flumine sacro
 Romanos ad templa Deûm duxere triumphos,
 Hic ver assiduum , atque alienis mensibus æstas:
 Bis gravidæ pecudes , bis pomis utilis arbor. 150.
 At rabidæ tigres absunt , & sæva leonum
 Sæmina : nec miseros fallunt aconita legentes:
 Nec rapit immensos orbis per humum , neque tanto
 Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.
 Adde tot egregias urbes , operumque laborem, 155.
 Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
 Fluminaque antiquos subter labentia muros.
 An mare , quod suprâ memorem , quodque alluit infrâ?
 Anne lacus tantos? te , Lari maxime , teque
 Fluctibus, & fremitu assurgens, Benace, marino? 160.
 An memorem portus , Lucrinoque addita claustra,
 Atque indignatum magnis stridoribus æquor?
 Julia quâ ponto longè sonat unda refuso,
 Tyrrenusque fretis immittitur æstus Avernis?
 Hæc eadem argenti rivos , ærisque metalla 195.
 Ostendit venis , atque auro plurima fluxit.
 Hæc genus acre virûm , Marsos, pubemque Sabellam,
 Assuetumque malo Ligurem , volcosque verutos
 Extulit : hæc Decios , Marios, magnosque Camillos,
 Scipiades duos bello, & te , maxime Cæsar, 170.
 Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
 Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
 Salve , magna parens frugum , Saturnia tellus,
 Magna virûm , tibi res antiquæ laudis , & artis
 Ingredior , sanctos ausus recludere fontes, 175.
 Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.

Nunc locus arborum ingeniis : quæ robora cuique,
 Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.

Difficiles primùm terræ , collesque maligni,
 Tenuis urbi argilla , & dumosis calculus arvis, 180.
 Palladiâ gaudent sylvâ vivacis olivæ.
 Indicio est tractu surgens oleaster eodem
 Plurimus, & strati baccis sylvestribus agri.
 At , quæ pinguis humus , dulcique uligine læta,
 Quique frequens herbis, & fertilis ubere campus; 185.
 Qualem sæpè cavâ montis convalle solemus
 Despicere : huc summis liquantur rupibus amnes,
 Felicemque trahunt limum : quique editus Austro,
 Et filicem curvis invisam pascit aratris.
 Hic tibi prævalidas olim , multoque fluentes 190.
 Sufficiet Baccho vites : hic fertilis uvæ,
 Hic laticis , qualem pateris libamus , & auro.
 Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
 Lancibus & pandis fumantia reddimus extæ.
 Sin armenta magis studium , vitulosque tueri, 195.
 Aut foetus ovium , aut urentes culta capellas:
 Saltus , & saturi petito longinqua Tarenti,
 Et qualem infelix amisit Mantua campum,
 Pascentem niveos herboso flumine cygnos.
 Non liquidi gregibus fontes, non gramina desunt: 200.
 Et quantum longis carpent armenta diebus,
 Exiguâ tantum gelidus ros nocte reponet.
 Nigra ferè , & presso pinguis sub vomere terra,
 Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando)
 Optima frumentis : non ullo ex æquore cernes 205.
 Plura domum fardis decedere plaustra juvencis:
 Aut unde iratus sylvam devexit arator,
 Et nemora evertit multos ignava per annos,
 Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
 Eruit : illæ altum nidis petiere relictis: 210.
 At rudis enituit impulso vomere campus.

Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
 Vix humiles apibus casias, roremque ministrat:
 Et tophus scaber, & nigris exsesa chelydri
 Creta, negant alios æquè serpentibus agros 215.
 Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
 Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres:
 Et bibit humorem, & cum vult ex se ipsa remittit;
 Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
 Nec scabie, & salsâ lædit rubigine ferrum: 220.
 Illa tibi lætis intextet viribus ulmos;
 Illa ferax oleæ est: illam experiere colendo
 Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
 Talem dives erat Capua, & vicina Vesevo
 Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris. 225.
 Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam
 Rara sit, an suprâ morem si densa, requiras;
 (Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
 Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo)
 Antè locum capies oculis, altèque jubebis 230.
 In solido puteum demitti, omnemque repones
 Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
 Si deerunt, rarum; pecorique, & vitibus almis
 Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
 Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis, 235.
 Spissus ager: glebas cunctantes, crassaque terga
 Exspecta, & validis terram proscinde juvencis.
 Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
 Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat) 240.
 Tale dabis speciem: tu spisso vimine qualos,
 Colaque prælorum fumosis deripe tectis,
 Huc ager ille malus, dulcesque à fontibus undæ
 Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis

Scilicet , & grandes ibunt per vimina guttæ,
 At sapor indicium faciet manifestus , & ora
 Tristia tentatum sensu torquebit amaro.
 Pinguis item quæ sit tellus , hoc denique pacto
 Discimus : haud umquam manibus jactata fatiscit,
 Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo. 250.
 Humida majores herbas alit , ipsaque justo
 Lætior : ah ! nimum ne sit mihi fertilis illa,
 Neu se prævalidam primis ostendat aristis.
 Quæ gravis est , ipso tacitam se pondere prodit; 254.
 Quæque levis : promptum est oculis prædiscere nigram,
 Et quis cui color : at sceleratum exquirere frigus
 Difficile est : piceæ tantum , taxique nocentes
 Interdum , aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
 His animadversis , terram multò ante memento 259.
 Excoquere , & magnos scrobibus concidere montes,
 Antè supinatas Aquiloni ostendere glebas,
 Quàm lætum infœdias vitis genus : optima putri
 Arva solo : id venti curant : gelidæque pruinaë,
 Et labefacta movens robustus jugera fossor.
 At si quos haud ulla viros vigilantia fugit; 265.
 Ante locum similem exquirunt , ubi prima paretur
 Arboribus seges , & quo mox digesta feratur,
 Mutatam ignorent subito ne semina matrem.
 Quin etiam cœli regionem in cortice signant:
 Ut quo quæque modo steterit , qua parte calores 270.
 Austrinos tulerit , quæ terga obverterit Axi,
 Restituan ; *adeo in teneris consuescere multum est!*
 Collibus , an plano melius sit ponere vites,
 Quære priùs : si pinguis agros metabere campi,
 Densa sere : in denso non segnior ubere Bacchus. 275.
 Sin rumulis acclive solum , collesque supinos,
 Indulge ordinibus : nec seciùs omnis in unguem

Arboribus positis secto via limite quadret.
 Ut sæpè ingenti bello cum longa cohortes
 Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto, 280.
 Directæque acies : ac latè fluctuat omnis
 Ære renidenti tellus, nec dùm horrida miscent
 Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis.
 Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:
 Non animum modò uti pascat prospectus inanem; 285.
 Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
 Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
 Forsitan, & serobibus quæ sint fastigia quæras:
 Ausim vel tenui vitem committere sulco:
 Altius, ac penitùs terræ defigitur arbos
 Æsculus in primis : quæ quantum vertice ad auras
 Æthereas, tantùm radice in tartara tendit.
 Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
 Convellunt : immota manet, multosque per annos
 Multa virùm volvens durando sæcula vincit 295.
 Tum fortes latè ramos, & brachia tendens
 Hùc illùc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
 Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem:
 Neve inter vites corylum sere: neve flagella 299.
 Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas
 (Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
 Semina : neve oleæ sylvestres insere truncos.
 Nam sæpè incautis pastoribus excidit ignis,
 Qui furtim pingui primùm sub cortice tectus
 Robora comprehendit, frondesque elapsus in altas, 305.
 Ingentem cælo sonitum dedit : inde secutus
 Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
 Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
 Ad cælum piceâ crassus caligine nubem:
 Præsertim si tempestas à vertice sylvis

Incubuit, glomeratque ferens incendiæ ventus.
 Hoc ubi; non à stirpe valent, cæsæque reverti
 Possunt, atque imâ similes revirescere terrâ:
 Infelix superat foliis oleaster amaris.
 Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor, 315.
 Tellurem Boreâ rigidam spirante movere.
 Rura gelu tum claudit hyems: nec semine jacto
 Concretam patitur radicem affigere terræ,
 Optima vnetis satio est, cum vere rubenti
 Candida venit avis, longis invisâ colubris, 320.
 Prima vel autumnî sub frigora, cum rapidus sol
 Nondum hyemem contingit equis, jam præterit æstas.
 Ver adeò frondi nemorum, ver utile sylvis:
 Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
 Tum pater omnipotens sæcundis imbribus æther 325.
 Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes
 Magnus alit magno commistus corpore fœtus,
 Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
 Et Venerem certis repetunt armenta diebus:
 Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris 330.
 Laxant arva sinus, superat tener omnibus humor:
 Inque novos soles audent se gramina tutò
 Credere: nec metuit surgentes pampinus Austros,
 Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem;
 Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes. 335.
 Non alios primâ crescentis origine mundi
 Illuxisse dies; aliumve habuisse tenorem
 Crediderim, ver illud erat, ver magnus agebat
 Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri.
 Cum primùm lucem pecudes hausere; virûmque 340.
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
 Immissæque feræ sylvis, & sydera cœlo.
 Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,

Si non tanta quies iret frigusque , caloremque
 Inter & exciperet cœli indulgentia terras. 345.
 Quod superest , quæcumque premes virgulta per
 agros.

Sparge fimo pingui , & multâ memor occule terrâ:
 Aut lapidem bibulum , aut squalentes infode conchas:
 Inter enim labentur aquæ , tenuisque subibit
 Halitus, atque animos tollent sata. Jamque reperti 350.

Qui saxo super , atque ingentis pondere testæ
 Urgerent : hoc effusos munimen ad imbres:
 Hoc , ubi hiulca siti findit Canis æstifer arva.
 Seminibus positis , superest deducere terram
 Sæpius ad capita , & duros jactare bidentes: 355.

Aut presso exercere solum sub vomere , & ipsa
 Flectere luctantes inter vineta juvencos.
 Tum leves calamos , & rasæ hastilia virgæ,
 Fraxineasque aptare sudes , furcasque bicornes,
 Viribus eniti quarum , & contemnere ventos 360.
 Assuescant , summasque sequi tabulata per ulmos.

Ac dum prima novis adolescit frondibus ætas,
 Parcendum teneris : & dum se lætus ad auras
 Palmes agit , laxis per purum immissus habenis,
 Ipsa acies falcis nondum tentanda ; sed uncis 365.
 Carpendæ manibus frondes , interque legendæ.

Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
 Exierint : tunc stringe comas , tunc brachia tonde;
 Antè reformidant ferrum , tunc denique dura
 Exerce imperia , & ramos compesce fluentes. 370.

Texendæ sepes etiam , & pecus omne tenendum est,
 Præcipuè dum frons tenera , imprudensque laborum:
 Cui , super indignas hyemes , Solemque potentem,
 Sylvestres uri assiduè , capræque sequaces
 Illudunt : pascuntur oves , avidæque juvencæ. 375.

Frigora nec tantum cana concreta pruina,
 Aut gravis incumbens scopulis arenibus ætas,
 Quantum illi nocuere greges, durique venenum
 Dentis, & adorso signata in stirpe cicatrix. 379.
 Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
 Cæditur, & veteres ineunt proscenia ludi:
 Præmiaque ingentes pagos, & compita circum
 Theseidæ posuere: atque inter pocula læti
 Mollibus in pratis unctos saliere per utres.
 Nec non Ausonii, Trojæ gens missa, coloni 385.
 Versibus incomptis ludunt, risuque soluto,
 Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis:
 Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibi que
 Oscilla ex altâ suspendunt mollia pinu.
 Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu: 390.
 Complentur vallesque cavæ, saltusque profundi:
 Et quocumque Deus circum caput egit honestum.
 Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem
 Carminibus patriis, lancesque, & liba feremus,
 Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram, 395.
 Pinguique in veribus torrebimus exta coturnis.
 Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
 Cui nunquam exhausti satis est: namque omne quotannis
 Terque, quaterque solum scindendum: glebaque versis
 Æternum frangenda bidentibus, omne levandum 400.
 Fronde nemus redit agricolis labor actus in orbem,
 Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
 Et jam olim seras posuit cum vinea frondes,
 Frigidus & sylvis Aquilo decussit honorem;
 Jam tum acer curas venientem extendit in annum 405.
 Rusticus: & curvo Saturni dente relictam
 Persequitur vitem attondens, fingitque putando.
 Primus humum fodito, primus devecta cremato

Sarmenta , & vellos primus sub tecta referto:
 Postremus merito , bis vitibus ingruit umbra:
 Bis segetem densis , obducunt sentibus herbæ:
 Durus uterque labor. *Laudato ingentia rura,*
Exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci
 Vimina per sylvam , & ripis fluvialis arundo
 Cæditur , incultique exercet cura salicti. 415.

Jam vinctæ vites : jam falcem arbusta reponunt:
 Jam canit extremos effœtus vinitor antes;
 Sollicitanda tamen tellus , pulvisque movendus,
 Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.

Contra : non ulla est oleis cultura : neque illæ 420.
 Procurvam expectant falcem , rastrosque tenaces,
 Cum semel hæserunt arvis , aurasque tulerunt.
 Ipsa satis tellus , cum dente recluditur unco,
 Sufficit humorem , & gravidas cum vomere fruges.
 Hoc pinguem , & placitam paci nutritor olivam. 425.
 Poma quoque , ut primùm truncos sensere valentes,
 Et vires habuere suas , ad sydeta raptim
 Vi propria nituntur , opisque haud indiga nostræ.

Nec minùs interea fœtu nemus omne gravescit,
 Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis: 430.
 Tondentur cytisi : tædas sylva alta ministrat,
 Pascunturque ignes nocturni , & lumina fundunt.
 Et dubitant homines serere , atque impendere curam?
 Quid majora sequar ? salices , humilesque genistæ,
 Aut illæ pecori frondem , aut pastoribus umbram 435.
 Sufficiunt , sepemque satis , & pabula melli :
 Et juvat undantem buxo spectare Cytorum.
 Naryciæque picis lucos juvat arva videre:
 Non rastris hominum , non ulli obnoxia curæ.
 Ipsæ Caucasæo steriles in vertice sylvæ, 440.
 Quas animosi Euri assiduè franguntque , feruntque,
 Dant

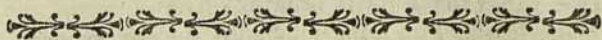

Dant alios aliæ fœtus : dant utile lignum
 Navigiis pinos , domibus cedrosque ; cupressosque.
 Hinc radios trivere rotis , hinc tympana plaustris
 Agricolæ , & pandas ratibus posuere carinas. 445.
 Viminibus salices fœcundæ : frondibus ulmi:
 At myrtus validis hastalibus : & bona bello
 Cornus : Ituræos taxi torquentur in arcus.
 Nec tiliæ leves , aut torno rasile buxum,
 Non formam accipiunt , ferroque cavantur acuto. 450.
 Nec non , & torrentem undam levis innatat alnus
 Missa Pado : nec non & apes examina condunt,
 Corticibusque cavis , vitiosæque illicis alveo.
 Quid memorandum æquè Baccheïa dona tulerunt?
 Bacchus & ad culpam causas dedit : ille furentes 455.
 Centauros letho domuit , Rhætumque , Pholumque,
 Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium , sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa procul discordibus armis,
 Fundit humo facilem victum justissima tellus. 460.
 Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Manè salutantum totis vomit ædibus undam,
 Nec varios inhiant pulchrâ testudine postes,
 Illusasque auro vestes , Ephyreïaque æra,
 Alba nec Assyrio fucatur lana veneno: 465.
 Nec casîa liquidî corrumpitur usus olivî;
 At secura quies , & nescia fallere vita,
 Dives opus variarum : at latis otia fundis,
 Speluncæ , vivique lacus ; at frigida Tempe,
 Mugitusque boûm , mollesque sub arbore somni 470.
 Non absunt : illis saltus , ac lustra ferarum,
 Et patiens operum , parvoque assueta juventus:
 Sacra Deum , sanctique patres : extrema per illos
 Justitia , excedens terris , vestigia fecit.

Me verò primùm dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
 Accipiant; cœlique vias, & sydera monstrent;
 Defectus Solis varios, Lunæque labores:
 Unde tremor terris: quâ vi maria alta tumescant
 Obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant: 480.
 Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
 Hyberni; vel quæ tardis mora noctibus obstet.
 Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
 Frigidus obstiterit circùm præcordia sanguis:
 Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes: 485.
 Flumina amem, sylvasque inglorius, ò ubi campi,
 Sperchiusque, & virginibus baccata Lacænis
 Taygeta! ò qui me gelidis in vallibus Hæmi
 Sistat, & ingenti ramorum protegat umbrâ!
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas, 490.
 Atque metus omnes, & inexorabile fatum
 Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari!
 Fortunatus & ille, Deos qui novit agrestes,
 Panaque, Sylvanumque senem, Nymphasque sorores!
 Illum non populi fascēs, non purpura regum 495.
 Flexit, & infidos agitans discordia fratres:
 Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:
 Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
 Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
 Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura 500.
 Sponte tulere suâ, carpsit: nec ferrea jura,
 Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
 Sollicitant alii remis freta cæca: ruuntque
 In ferrum; penetrant aulas, & limina regum:
 Hic petit excidiis urbem, miserosque Penates, 505.
 Ut gemmâ bibat, & Sarrano dormit ostro.
 Condit opes alius, defossoque incubat auro;

Hic stupet attonitus rostris : hunc plausus hiantem
 Per cuneos (geminatur enim) plebisque, patrumque
 Corripuit; gaudent perfusi sanguine fratrum, 510.
 Exilioque domos, & dulcia limina mutant,
 Atque alio patriam quærunt sub Sole jacentem.
 Agricola incurvo terram dimovit aratro:
 Hinc anni labor, hinc patriam, parvosque nepotes
 Sustinet : hinc armenta boùm, meritosque juvencos.
 Nec requies; quia aut pomis exuberet annus, 516.
 Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
 Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
 Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis;
 Glande sues lati redeunt, dant arbuta sylvæ; 520.
 Et varios ponit fœtus autumnus; & altè
 Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
 Interea pendent dulces circum oscula nati:
 Casta pudicitiam servat domus, ubera baccæ
 Lactea demittunt, pinguesque in gramine læto 525.
 Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
 Ipse dies agitat festos, fususque per herbam,
 Ignis ubi in medio, & socii cratera coronant,
 Te libans, Lenæ vocat : pecorisque magistris
 Velocis jaculi certamina ponit in ulmo: 530.
 Corporaque agresti nudant prædura palestrâ.
 Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
 Hanc Remus, & frater : sic fortis Hetruria crevit,
 Scilicet, & rerum facta est pulcherrima Roma,
 Septemque una sibi muro circumdedit arces. 535.
 Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & ante
 Impia quàm cæsis gens est epulata juvencis,
 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
 Nec dum etiam audierant inflari classica, nec dum
 Impositos duris crepitare incudibus enses. 540.
 Sed

Sed nos immensum spatiis confecimus æquor:
Et jam tempus equûm fumantia solvere colla.

GEORGICORUM

LIBER III.

Argumentum.

Tertius liber continet descriptionem animantium equorum, & boûm, & aliarum bestiarum, quarum est maximus usus.

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso: vos sylvæ, amnesque Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Eurystea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras? 5.
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentanda via est, quâ me quoque possim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modò vita supersit) 10.
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas,
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenerâ prætexit arundine ripas, 15.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.

Cunc-

Cuncta mihi, Alpheum linquens, lucosque Molorchi,
 Cursibus, & crudo decernet Græcia cæstu. 20.
 Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ
 Dona feram. Jam nunc sollemnes ducere pompas
 Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos:
 Vel scena ut versis discedat frontibus, utque
 Purpurea intexti tollant aulæa Britanni. 25.
 In foribus pugnam ex auro, solidoque elephanto
 Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini.
 Atque hîc undantem bello, magnumque fluentem
 Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
 Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphatem. 30.
 Fidentemque fugâ Parthum, versisque sagittis:
 Et duo rapta manu diversa ex hoste trophæa,
 Bisque triumphatas utroque ab litore gentes.
 Stabunt & Parii lapides, spirantia signa,
 Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis 35.
 Nomina, Trosque parens, & Trojæ Cynthius auctor,
 Invidia infelix Furias, annemque severum
 Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues,
 Immanemque rotam, & non exsuperabile saxum.
 Interea Dryadum sylvas, saltusque sequamur 40.
 Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
 Te sine nil altum mens inchoat; en age, segnes
 Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
 Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum,
 Et vox assensu nemorum ingeminata remugit. 45.
 Mox tamen ardentem accingar dicere pugnas
 Cæsaris, & nomen famâ tot ferre per annos,
 Tithoni primâ quot abest ab origine Cæsar.
 Seu quis, Olympiæ miratus præmia palmæ,
 Pascit equos; seu quis fortes ad aratra juvencos, 50.
 Corpora præcipuè matrum legat optima torvæ

Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
 Et crurum tenus à mento palearia pendent.
 Tum longo nullus lateri modus, omnia magna:
 Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures. 55.
 Nec mihi displiceat maculis insignis, & albo:
 Aut juga detrectans, interdùmque aspera cornu,
 Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
 Et gradiens imâ verit vestigia caudâ.

Ætas Lucinam, justosque pati Hymenæos 60.

Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:

Cætera nec foeturæ habilis, nec fortis aratri.

Intereà, superat gregibus dum læta juvenus,

Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus:

Atque aliam ex aliâ generando suffice prolem. 65.

Optima quæque dies miseris mortalibus ævi

Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus;

Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Semper erunt, quarum mutari corpora malis.

Semper enim refice: ac, ne post amissa requiras, 70.

Anteveni, & sobolem armento sortire quotannis.

Nec non & pecori est idem delectus equino.

Tu modò, quos in spem statuis submittere gentis,

Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.

Continuò pecoris generosi pullus in arvis 75.

Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit;

Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces

Audet, & ignoto sese committere ponti:

Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,

Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga, 80.

Luxuriatque toris animosum pectus honesti

Spadices, glaucique: color deterrimus albis,

Et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,

Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,

Collectumque premens volvit sub naribus ignem. 85.
 Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo:
 At duplex agitur per lumbos spina, cavatque
 Tellurem, & solido graviter sonat ungula cornu.
 Talis Amyclæy domitus Pollucis habenis
 Cyllarus, & quorum Graji meminere poëtæ, 90.
 Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.
 Talis & ipse jubam cervice effudit equinâ
 Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
 Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
 Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam
     segnior annis 95.
 Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.
 Frigidus in Venerem senior, frustrâque laborem
 Ingratum trahit: Et si quando ad prælia ventum est,
 Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incassum furit. Ergo animos, ævumque notabis 100.
 Præcipuè: hinc alias artes, prolemque parentum;
 Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
 Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus?
 Cum spes arrectæ juventum, exultantiaque haurit 105.
 Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,
 Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
 Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
 Aëra per vacuum ferri, atque assurgere in auras:
 Nec mora, nec requies: at fulvæ nimbus arenæ 110.
 Tollitur: humescunt spumis, flatuque sequentum.
 Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
 Primus Erichthonius currus, & quatuor ausus
 Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.
 Frena Pelethronii Lapithæ, gyrosque dedere 115.
 Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis

Insultare solo , & gressus glomerare superbos.
 Æquus , uterque labor : æquè juvenemque magistri
 Exquirunt , calidumque animis , & cursibus acrem:
 Quamvis sæpè fugâ versos ille egerit hostes, 120.
 Et patriam Epirum referat , fortesque Mycenas,
 Neptunique ipsâ deducat origine gentem.

His animadversis , instant sub tempus , & omnes
 Impendunt curas denso distendere pingui,
 Quem legère ducem , & pecori dixere maritum: 125.
 Pubentesque secant herbas : fluviosque ministrant,
 Farraque , ne blando nequeant superesse labori,
 Invalidique patrum referant jejunia nati.

Ipsa autem macie tenuant armenta volentes:
 Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas 130.
 Sollicitat , frondesque negant , & fontibus arcent:
 Sæpè etiam cursu quatiunt , & sole fatigant,
 Cùm graviter tunsis gemit area frugibus , & cùm
 Surgent ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.

Hoc faciunt , nimio ne luxu obtusior usus 135.
 Sit genitali arvo , & sulcos oblimet inertes:

Sed rapiat sitiens Venerem , interiusque recondat.
 Rursus cura patrum cadere , & succedere matrum

Incipit : exactis gravidæ cùm mensibus errant,
 Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,

Non saltu superare viam sic passus , & acri 141.
 Carpere prata fugâ , fluviosque innare rapaces,

Saltibus in vacuis pascant , & plena secundùm
 Flumina muscus ubi , & viridissima gramine ripa,

Speluncæque tegant , & saxea procubet umbra. 145.
 Est lucus Silari circa , ilicibusque virentem

Plurimus Alburnum volitans , cui nomen Asylo
 Romanum est , œstron Graji vertère vocantes:

Asper , acerba sonans , quo tota exterrita sylvis

Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther 150.
 Concussus sylvæque, & sicci ripa Tanagri.
 Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
 Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ.
 Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior instat)
 Acerbis gravido pecori, armentaque pasces 155.
 Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
 Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
 Continuòque notas, & nomina gentis inurunt:
 Et quas aut pecori malint submittere habendo,
 Aut aris servare sacris, aut scindere terram, 160.
 Et campum horrentem fractis invertere glebis.
 Cætera pascuntur virides armenta per herbas.
 Tu quos ad studium, atque usum formabis agrestem,
 Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
 Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas. 165.
 Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
 Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla
 Servitio assuerint, ipsis è torquibus aptos
 Junge pares, & coge gradum conferre juvencos.
 Atque illis jam sæpè rotæ ducantur innanes 170.
 Per terram, & summo vestigia pulvere signent,
 Post vallido nitens sub pondere faginus axis
 Instrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
 Intereà pubi indomitæ non gramina tantùm,
 Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem, 175.
 Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fœtæ
 More patrum nivea implebunt mulctralia vaccæ;
 Sed tota in dulces consument ubera natos.
 Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
 Aut Alphæa rotis prælabi flumina Pisæ 180.
 Et Jovis in luco currus agitare volantes:
 Primus equi labor est, animos, atque arma videre
 Bel-

Bellantum , lituosque pati , tractuque gementem
 Ferre rotam , & stabulo frenos audire sonantes.
 Tum magis, atque magis blandis gaudere magistri 185.
 Laudibus , & plausæ sonitum cervicis amare.
 Atque hæc jam primò depulsus ab ubere matris
 Audiat , inque vicem det mollibus ora capistris
 Invalidus , etiamque tremens , etiam inscius ævi,
 At tribus exactis , ubi quarta accesserit æstas, 190.
 Carpere mox gyrum incipiat , gradibusque sonare
 Compositis , sinuetque alterna volumina crurum:
 Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
 Provocet , ac per aperta volans , ceu liber habenis,
 Æquora , vix summâ vestigia ponat arena, 195.
 Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
 Incubuit , Scythiæque hyemes , atque arida differt
 Nubila : tum segetes altæ , campique natantes
 Lenibus horrescunt flabris , summæque sonorem
 Dant sylvæ , longique urgent ad litora fluctus. 200.
 Ille volat , simul arva fugâ , simul æquora verrens.
 Hic vel ad Elei metas , & maxima campi
 Sudabit spatia & spumas aget ore cruentas,
 Belgica vel molli meliùs feret esseda collo.
 Tum demum crassâ magnum farragine corpus 205.
 Crescere jam domitis sinito: namque ante domandum
 Ingentes tollent animos: prensique negabunt
 Verbera lenta pati , & duris parère lupatis.
 Sed non ulla magis vires industria firmat,
 Quam venerem, & cæci stimulos avertere amoris, 210.
 Sive boum , sive est cui gratior usus equorum.
 Atque ideo tauros procul , atque in sola relegant
 Pascua per montem oppositum, & trans flumina læta.
 Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
 Carpit enim vires paullatim , uritque videndo 215.

Femina: nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.
 Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpè superbos
 Cornibus inter se subigit decernere amantes,
 Pascitur in magnâ sylvâ formosa juvenca:
 Illi alternantes multâ vi prælia miscent 220.
 Vulneribus crebris: lavit ater corpora sanguis:
 Versaque in obnixos urgentur cornua vasto
 Cum gemitu: reboant sylvæque, & magnus Olympus,
 Nec mos bellantes unâ stabulare: sed alter
 Victus abit, longèque ignotis exulat oris, 225.
 Multa gemens ignominiam, plagasque superbi
 Victoris, tum quos amisit inultus amores:
 Et stabula aspectans regnis excessit avitis:
 Ergo omni curâ vires exercet, & inter
 Dura jacet pernox instrato saxa cubili, 230.
 Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta:
 Et tentat sese; atque irasci in cornua discit
 Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
 Ictibus, & sparsâ ad pugnam proludit arenâ.
 Post, ubi collectum robur, viresque receptæ, 235.
 Signa movet, præcepsque oblitum fertur in hostem.
 Fluctus ut in medio cœpit cùm albescere ponto,
 Longiùs ex altoque sinum trahit: utque volutus
 Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
 Monte minor procumbit; at ima exæstuat unda. 240.
 Vorticibus, nigramque altè subjectat arenam.
 Omne adeo genus in terris hominumque, ferarumque,
 Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
 In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.
 Tempore non alio catulorum oblita læna 245.
 Sævior erravit campis: nec funera vulgò
 Tam multa informes ursi, stragemque dedere
 Per sylvas: tum sævus aper, tum pessima tigris
 Heu!

Heu! malè tum Lybiæ solis erratur in agris.
 Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum 250.
 Corpora, si tantùm notas odor attulit auras?
 Ac neque eos jam fræna virûm, neque verbera sæva,
 Non scopuli, rupesque cavæ, atque objecta retardant
 Flumina, correptosque undâ torquentia montes,
 Ipse ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus, 255.
 Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
 Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera durat.
 Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
 Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
 Nocte natat cæcâ serus freta: quem super ingens 260.
 Porta tonat cœli, & scopulis illisa reclamant
 Æquora, nec miseri possunt revocare parentes,
 Nec moritura super crudeli funere virgo.
 Quid Lynces Bacchi variæ, & genus acré luporum,
 Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
 Scilicèt ante omnes furor est insignis equarum: 266.
 Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
 Potniades malis membra absumpsere quadrigæ.
 Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
 Ascanium: superant montes, & flumina tranant: 270.
 Continuòque avidis ubi subdita flamma medullis,
 (Vere magis, quia Vere redivit calor ossibus) illæ
 Ore, omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
 Exceptantque leves auras: & sæpè sine ullis
 Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu) 275.
 Saxa per & scopulos, & depressas convalles
 Diffugiunt: non Eure, tuos, neque Solis ad ortus:
 In Boream, Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
 Nascitur, & pluvio contristat frigore cœlum, 279.
 Hinc demùm Hippómanes vero quod nomine dicunt
 Pastores: lentum distillat ab inguine virus:

Hippómanes, quod sæpè malæ legère novercæ,
 Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.
 Sed fugit intereà, *fugit irreparabile tempus,*
 Singula dum capti circumveſtamur amore. 285.
 Hoc satis armentis. Superat pars altera curæ,
 Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas.
 Hic labor, hinc laudem fortes sperate coloni.
 Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
 Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem: 290.
 Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
 Raptat amor: juvat ire jugis, quæ nulla priorum
 Castaliam molli divertitur orbita clivo.
 Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
 Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam 295.
 Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas:
 Et multa duram stipulâ, filicumque manipulis
 Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat
 Molle pecus, scabiemque ferat, turpesque podagras.
 Post hinc digressus, jubeo frondentia capris 300.
 Arbuta sufficere, & fluvios præbere recentes;
 Et stabula à ventis hyberno oponere soli
 Ad medium conversa diem: cùm frigidus olim
 Jam cadit, extremoque irroret Aquarius anno.
 Hæc quoquè non curâ nobis levioſe tuenda: 305.
 Nec minor usus erit, quamvis Milesia magno
 Vellera mutantur, Tyrios incocta rubores.
 Densior hinc soboles: hinc largi copia lactis.
 Quo magis exhausto spumaverit ubere mulctra,
 Læta magis pressis manabunt ubera mammis. 310.
 Nec minùs intereà barbas, incanaque menta
 Cinyphii tondent hirci, setasque comantes
 Usus in caſtorum, & miseris velamina nautis.
 Pascuntur verò ſylvas, & summa Tycæi,

Horrentesque rubos, & armantes ardua dumos. 315.
 Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
 Ducunt, & gravido superant vix ubere limen.
 Ergo omni studio glaciem, ventosque nivales,
 Quò minùs est illis curæ mortalis egestas,
 Avertes: victumque feres, & virgea latus 320.
 Pabula: nec totâ claudes fœnilia brumâ.

At verò, Zephyris, cùm læta vocantibus æstas,
 In saltus utrumque gregem, atque in pascua mittes:
 Luciferi primò cùm sidere frigida rura 324.
 Carpamus: dum mane novum, dum gramina canent;
 Et ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ est.
 Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
 Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ:
 Ad puteos, aut alta greges ad stagna jubeto
 Currentem ilignis potare canalibus undam: 330.
 Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
 Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
 Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
 Illicibus crebris sacrâ nemus accubet umbrâ:
 Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus 335.
 Solis ad occasum: cùm frigidus aëra Vesper
 Temperat, & saltus reficit jam roscida luna,
 Litoraque halcyonem resonant, & acantida dumi.
 Quid tibi pastores Lybiæ: quid pascua versu
 Prosequar, & raris habitata mapalia tectis? 340.
 Sæpè diem, noctemque, & totum ex ordine mensem
 Pascitur, idque pecus longa in deserta sine ullis
 Hospitiis: tantum campi jacet. Omnia secum
 Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
 Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque
 pha retram. 345.

Non secus ac patris acer Romanus in armis

Injusto sub fasce viam cùm carpit, & hosti
 Ante expectatum positus stat in agmine castris.
 At non, quâ Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,
 Turbidus & torquens flaventes Ister arenas: 350.
 Quæque redit medium Rhodope porrecta sub axem:
 Illic clausa tenent stabulis armenta: neque ullæ
 Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
 Sed jacet aggeribus niveis informis & alto
 Terra gelu latè, septemque assurgit in ulnas: 355.
 Semper hyems, semper spirantes frigora Cauri.
 Dum Sol pallentes haud umquam discutit umbras:
 Nec cùm in vectus equis altum petit æthera, nec cum
 Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
 Concrescunt subitæ currenti flumine crustæ: 360.
 Undaque jam tergo ferratos sustinet orbis,
 Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustri:
 Æraque dissiliunt vulgò, vestesque rigescunt
 Indutæ, cæduntque securibus humida vina:
 Et totæ solidam in glaciem vertère lacunæ, 365.
 Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
 Intereà toto non secius aëre ningit.
 Intereunt pecudes: stant circumfusa pruinis
 Corpora magna boum: consertoque agmine cervi
 Torpent mole novâ, & summis vix cornibus extant.
 Hos non immissis canibus, non cassibus ullis, 371.
 Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
 Sed frustrâ oppositum trudentes pectore montem,
 Cominùs obtruncant ferro, graviterque rudentes
 Cædunt, & magno læti clamore reportant.
 Ipsi in defossis specubus, secura sub altâ
 Otia agunt terrâ, congestaque robora, totasque
 Adoleverè focis ulmos, ignique dedère.
 Hic noctem ludo ducunt & pocula læti

Fermento , atque acidis imitantur vitea sorbis. 380.
 Talis Hyperboreo septem subjecta trioni
 Gens effrena virum Riphæo tunditur Euro:
 Et pecudum fulvis velantur corpora setis.
 Si tibi lanicium curæ , primùm aspera sylva,
 Lappæque , tribulique absint : fuge pabula læta. 385.
 Continuòque greges villis lege mollibus albos.
 Illum autem (quamvis aries sit candidus ipse)
 Nigra subest udo tantùm cui lingua palato ,
 Rejice , ne maculis infuscet vellera pullis
 Nascentum: plenoque alium circumspice campo. 390.
 Munere sic niveo lanæ (si credere dignum est)
 Pan deus Arcadiæ captam te , Luna , fefellit,
 In nemora alta vocans : nec tu aspernata vocantem:
     At cui lactis amor , cytisum , lotosque frequentes
 Ipse manu , salsasque ferat præsepibus herbas. 395.
 Hinc & amant fluvios magis , & magis ubera tendunt:
 Et salis occultum referunt in lacte saporem.
 Multi jam excretos prohibent à matribus hædos,
 Primaque ferratis præfigunt ora capistris.
 Quod surgente die mulserè , horisque diurnis, 400.
 Nocte premunt : quod jam tenebris , & sole cadente,
 Sub lucem exportans calathis (adit oppida pastor)
 Aut parco sale contingunt , hyemique reponunt.
     Nec tibi cura canum fuerit postrema : sed unà,
 Veloces Spartæ catulos , acremque Molosum 405.
 Pasce sero pingui , numquam custodibus illis
 Nocturnum stabulis furem , incursusque luporum,
 Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
 Sæpè etiam cursu timidos agitabis onagros :
 Et canibus leporem , canibus venavere damas ; 410.
 Sæpè volutabris pulsos sylvestribus apros
 Latratu turbabis agens , montesque per altos

Ingentem clamore premes ad retia cervum.

Disce & odoratam stabulis accendere cedrum,
 Galbaneoque agitare graves nidore chelydros. 415.
 Sæpè sub immotis præsepibus aut mala tactu
 Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit:
 Aut tecto assuetus coluber succedere, & umbræ,
 Pestis acerba boum: pecorique aspergere virus,
 Fovit humum: cape saxa manu, cape robora pastor,
 Tollentemque minas, & sibila colla tumentem 421.
 Dejice: jamque fugâ timidum caput abdidit altè,
 Cùm mediæ nexus, extremæque agmina caudæ
 Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbes.
 Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis, 425.
 Squamea convolvens, sublato pectore terga,
 Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
 Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
 Vere mandent udo terræ, ac pluvialibus Austris,
 Stagna colit: ripisque habitans hic piscibus atram 430.
 Improbis ingluviem, ranisque loquacibus explet.
 Postquàm exausta palus, terræque ardore dehiscunt,
 Exilit in siccum; & flammantia lumina torquens,
 Sævitur agris, asperque siti, atque exterritus æstu.
 Ne mihi tum molles sub odio carpere somnos, 435.
 Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
 Cùm, positis novus exuviis, nitidusque juventâ
 Volvitur, aut catulos tectis, aut ova relinquens,
 Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.
 Morborum quoque te causas, & signa docebo. 440.
 Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
 Altiùs ad vivum persedit, & horrida cano
 Bruma gelu: vel cùm tonsis illotus adhæsit
 Sudor, & hirsusti secuerunt corpora vepres.
 Duicibus idcirco fluviis pecus omne magistri 455.
 Per-

Perfundunt : udisque aries in gurgite villis
 Mersatur, missusque secundo defluit amni.
 Aut tonsum tristi contingunt corpus amurcâ,
 Et spumas miscent argenti, vivaque sulphura,
 Idæasque pices, & pingues unguine ceras, 450.
 Scillamque, helleborosque graves, nigrumque bitumen.
 Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est
 Quàm si quis ferro potuit rescindere summum
 Ulceris os : *alitur vitium, vivitque tegendo:*
 Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor 455.
 Abnegat, & meliora Deos sedet omnia poscens.
 Quin etiam ima dolor balantum lapsus ad ossa
 Cùm furit, atque artus depascitur arida febris;
 Profuit incensos æstus avertère, & inter
 Ima ferire pedis salientem sanguine venam: 460.
 Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
 Cùm fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum;
 Et lac concretum cum sanguine portat equino.
 Quum procul, aut molli succedere sæpius umbræ
 Videris, aut summas carpentem ignavius herbas, 465.
 Extremamque sequi, aut medio procumbere campo,
 Pascentem, & seræ solam decedere nocti:
 Continuò ferro culpam compesce, priùsqum
 Dira per incautum serpent contagia vulgus.
 Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo,
 Quàm multæ pecudum pestes, nec singula morbi 471.
 Corpora corripunt: sed tota æstiva repentè,
 Spemque, gregemque simul, cunctamque ad origine
 gentem.
 Tum sciat aërias Alpes, & Norica si quis
 Castella in tumulis, & Japidis arva Timavi, 475.
 Nunc quoquè post tantò videat, desertaque regna
 Pastorum, & longè saltus latèque vacantes,

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
 Tempestas, totoque autumnî incanduit æstu: 479.
 Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum:
 Corripitque lacus, infecit pabula tabo.
 Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea venis
 Omnibus acta sitis, miseros adduxerat artus,
 Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
 Ossa minutatim morbo collapsa trahebat. 485.
 Sæpè in honore Deûm medio stans hostia ad aram,
 Lanea dum niveâ circumdatur infula vittâ,
 Intercunçtantes cecidit moribunda ministros.
 Aut si quam ferro mactaverat antè sacerdos,
 Inde neque impositis ardent altaria fibris, 490.
 Nec responsa potest consultus reddere vates:
 Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
 Summaque jejunâ sanie infuscatur arena.
 Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
 Et dulces animas plena ad præsepia reddunt, 495.
 Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
 Tussis anhella sues, ac faucibus angit obesis:
 Labitur infelix studiorum, atque immemor herbæ
 Victor equus: fontesque avertitur, & pede terram
 Crebra ferit: demissæ aures, incertus ibidem 500.
 Sudor, & ille quidem moriturus frigidus: aret
 Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
 Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
 Sin in processu cœpit crudescere morbos,
 Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto 505.
 Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
 Illa singultu tendunt: it naribus ater
 Sanguis, & obsessas fauces præmit aspera lingua.
 Profuit inserto larices infundere cornu
 Lenæos: ea visa salus morientibus una. 510.

Mox erat hoc ipsum exitio : furiisque refecti
 Ardebant : ipsique suos jam morte sub ægra
 (Dii meliora piis , erroremque hostibus illum)
 Discissos nudis laniabant dentibus artus.
 Ecce autem duro fumans sub vomere taurus 515.
 Concidit , & mistum spumis vomitiore cruorem,
 Extremosque ciet gemitus , it tristis arator,
 Mœrentem abjungens fraternâ morte juvenum,
 Atque opere in medio defixa relinquit aratra 519.
 Non umbræ altorum nemorum , non mollia possunt
 Prata movere animum , non qui per saxa volutus
 Purior electro campum petit amnis : at ima
 Solvuntur latera , atque oculos stupor urget inertes
 Ad terramque fluit devexo pondere cervix. 524.
 Quid labor , aut benefacta juvant ? quid vomere terras
 Invertisse graves ? atqui non Massica Bacchi
 Munera , non illis epulæ nocuere repostæ:
 Frondibus , & victu pascuntur simplicis herbæ,
 Pocula sunt fontes liquidi , atque exercita cursu
 Flumina ; nec somnos abrumpit cura salubres. 530.
 Tempore non alio dicunt regionibus illis
 Quæsitæ ad sacra boves Junonis , & uris
 Imparibus ductos alta ad donaria currus.
 Ergo ægrè rostris terram rimantur , & ipsis
 Unguibus infodiunt fruges , montesque per altos 535.
 Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
 Non lupus insidiis explorat ovilia circum ,
 Nec gregibus nocturnus obambulat : acrior illum
 Cura domat : timidi damæ , cervique fugaces
 Nunc interque canes , & circum tecta vagantur. 540.
 Jam maris immensi prolem , & genus omne natantum
 Litore in extremo , ceu naufraga corpora , fluctus
 Proluit : insolitæ fugiunt in flumina Phocæ.

Interit & curvis frustra defensa latebris
 Vipera, & attoniti squamvis astantibus hydri. 545.
 Iphis est aër avibus non æquus, & illæ
 Præcipites altâ vitam sub nube relinquunt.
 Prætereà, nec jam mutari pabula refert,
 Quasitæque nocent artes: cessere magistri,
 Philyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus. 550.
 Sævit & in lucem Stygiis emissa tenebris
 Pallida Thisiphone: morbos agit antè metumque,
 Inque dies avidum surgens caput altius effert.
 Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes,
 Arentesque sonant ripæ, collesque supini. 555.
 Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
 In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
 Donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.
 Nam neque erat coriis usus: nec viscera quisquam
 Aut undis abolere potest, aut vincere flamma: 560.
 Nec tondere quidem morbo, illuvieque peresa
 Vellera, nec telas possunt attingere putres.
 Verùm etiam invisos si quis tentarat amiëtus,
 Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
 Membra sequebatur: nec longo deinde moranti 565.
 Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

GEORGICORUM

LIBER IV.

Argumentum.

Quartus liber apum curam, mellificiique rationem habet.

PRotinùs aërii mellis cœlestia dona
 Exequar, hanc etiã Mœcenas, adspice partem.
 Admirandã tibi levium spectacula rerum.
 Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
 Mores, & studia, & populos, & prœlia dicam. 5.
In tenui labor, at tenuis non gloria: si quem
 Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
 Principio sedes apibus, statioque petenda,
 Quò neque sit ventis aditus (nam pabula venti
 Ferre domum prohibent) neque oves, hædique
 petulci 10.

Floribus insultent, aut errans bucula campo
 Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
 Absint & picti squalentia terga lacerti
 Pinguibus à stabulis, Meropesque, aliæque volucres,
 Et manibus Progne pectus signata cruentis. 15.
 Omnia nam latè vastant: ipsasque volantes
 Ore ferunt, dulcẽ nidis immitibus escam.
 At liquidi fontes, & stagna virentia musco
 Adsint, & tenuis fugiens per gramina rivus:

Palmaque vestibulum, aut ingens oleaster obumbret: 20.
 Ut cum prima novi ducent examina reges
 Vere suo, ludetque favis emissa Juventus,
 Vicina invitet decedere ripa calori;
 Obviaque hospitii teneat frondentibus arbor.
 In medium, seu stabit iners, seu profluet humor, 25.
 Transversas salices, & grandia conjice saxa:
 Pontibus, ut crebris possint consistere, & alas
 Pandere ad æstivum solem, si fortè morantes
 Sparsarit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
 Hæc circum casia virides, & olentia latè 30.
 Serpylla, & gravitè spirantis copia thymbræ
 Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
 Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
 Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
 Angustos habeant aditus: nam frigore mella 35.
 Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
 Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illa
 Necquicquam in tectis certatim tenuia cerâ
 Spiramenta linunt, fucoque, & floribus oras
 Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten, 40.
 Et visco, & Phrygiæ servant pice lentius Idæ.
 Sæpè etiam effosis (si vera est fama) latebris;
 Sub terrâ fodere larem: penitusque repertæ
 Pumicibusque cavis, exesæque arboris antro.
 Tu tamen & levi rimosa cubilia limo 45.
 Unge, fovens circum, & raras superinjice frondes.
 Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
 Ure foco cancos, altè neu crede paludi:
 Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
 Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago. 50.
 Quod superest, ubi pulsam hyemem sol aureus egit
 Sub terras, cœlumque æstivâ luce reclusit;

Illæ continuo saltus, sylvasque peragrant,
 Purpureosque metunt flores, & flumina libant
 Summa leves: hinc nescio quâ dulcedine lætæ 55.
 Progeniem, nidosque fovent: hinc artes recentes
 Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
 Hinc, ubi jam emissum caveis ad sydera cœli
 Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
 Obscuramque trahi vento mirabere nubem, 60.
 Contemplator: aquas dulces, & frondea semper
 Tecta petunt: hinc tu jussos asperge sapes,
 Trita Mellisphylla, Cerinthæ ignobile gramen:
 Tinnitusque cie, & Matris quate cymbala circum,
 Ipsæ consident medicatis sedibus; ipsæ 65.
 Intima more suo sese in cunabula condent.
 Sin autem ad pugnam exierint; (nam sæpè duobus
 Regibus incessit magno discordia motu)
 Continuòque animos vulgi, & trepidantia bello
 Corda licet longè præsciscere: namque morantes 70.
 Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
 Auditur, fractos sonitus immitata tubarum.
 Tum trepidæ inter se coëunt, pennisque coruscant;
 Spiculaque exacuunt rostris, aptamque lacertos:
 Et circa regem, atque ipsa ad prætoria densæ 75.
 Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
 Ergo ubi ver noctæ sudunt, camposque patentes,
 Erumpunt portis; concurritur: æthere in alto
 Fit sonitus: magnum mistæ glomerantur in orbem,
 Præcipitesque cadunt: non densior aëre grando, 80.
 Nec de concussâ tantùm pluit ilice glandis.
 Ipsi per medias acies, insignibus alis,
 Ingentes animos angusto in pectore versant:
 Usque adeò obnixa non credere, dum gravis aut hos,
 Aut hos versa fugâ victor dare terga coëgit, 85.

Hi motus animorum , atque hæc certamina tanta
 Pulveris exigui jactu compressa quiescent.
 Verùm , ubi ductores acie revocaveris ambos,
 Deterior qui visus , eum , ne prodigus obsit,
 Dede neci : melior vacuâ sine regnet in aulâ. 90.
 Alter erit maculis auro squalentibus ardens:
 (nam duo sunt genera) hic melior , insignis & ore,
 Et rutilus clarus squamis : ille horridus alter
 Desidiâ , latamque trahens inglorius alvum.
 Ut binæ regum facies , ita corpora gentis; 95.
 Namque aliæ turpes horrent : ceu pulvere ab alto
 Cum venit , & terram sicco sput ore viator
 Aridus : elucent aliæ , & fulgore coruscant,
 Ardentes auro , & paribus lita corpora guttis.
 Hæc potior soboles : hinc cœli tempore certo 100.
 Dulcia mella premes : nec tantùm dulcia , quantum
 Et liquida , & durum Bacchi domitura saporem.
 At cum incerta volant , cœloque examina ludunt,
 Contemnuntque favos , & frigida tecta relinquunt:
 Instabiles animos ludo prohibebis inani. 105.
 Nec magnus prohibere labor , tu regibus alas
 Eripe : non illis quisquam cunctantibus altum
 Ire iter , aut castris audebit vellere signa.
 Invitent croceis halantes floribus horti,
 Et custos furum , atque avium , cum falce salignâ 110.
 Hellespontiaci servet tutela Priapi.
 Ipse thymum , pinosque ferens de montibus altis,
 Tecta serat latè circum , cui talia curæ:
 Ipse labore manum duo terat : ipse feraces
 Figat humo plantas , & amicos irriget imbres. 115.
 Atque equidem , extremo ni jam sub fine laborum
 Vela traham , & terris festinem advertere proram:
 Forsitan & pingues hortos quæ cura colendi

Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti:
 Quoque modo potis gauderent intyba rivis, 120.
 Et virides apio ripæ: tortusque per herbam
 Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem
 Narcissum, aut flexi tacuissem vimen achanti,
 Pallentesque hederas, & amantes litora myrtos.
 Namque sub Oebaliæ memini me turribus altis, 125.
 Quà niger humectat flaventia culta Galesus,
 Corycium vidisse senem: cui pauca relictæ
 Jugera ruris erant; nec fertilis illa juvenis,
 Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
 Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum 130.
 Lilia, verbenasque premens, vescumque papaver,
Regum æquabat opes animis: serâque revertens
 Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
 Primus vere rosam, atque autumnò carpere poma:
 Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa 135.
 Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum:
 Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
 Æstatem increpitans seram, Zephyrosque morantes:
 Ergo apibus fœtis idem, atque examine multo
 Primus abundare, & spumantia cogere pressis 140.
 Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
 Quotque in flore novo pomis se fertilis arbor
 Indueret, totidem autumnò matura tenebat.
 Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
 Eduramque pyrum, & spinos jam pruna ferentes, 145.
 Jamque ministrantem platanum potantibus umbram.
 Verùm hæc ipse equidem; spatiis exclusus iniquis,
 Prætereo, atque aliis post commemoranda relinquo.
 Nunc age, naturas apibus, quas Jupiter ipse
 Addidit, expediam: pro quâ mercede canoros 150.
 Curetum conitus, crepitantiaque æra secutæ,

Dictæo cœli regem pavere sub antro.
 Solæ communes natos, consortia tecta
 Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum:
 Et patriam solæ, & certos novere Penates:
 Venturæque hyemis memores, æstate laborem 155.
 Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
 Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
 Exercentur agris: pars intrâ septa domorum
 Narcissi lacrymam, & lentum de cortice glutem,
 Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces 160.
 Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
 Educunt fœtus: aliæ purissima mella
 Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
 Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
 Inque vicem speculantur aquas, & nubila cœli: 165.
 Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto.
 Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
 Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
 Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
 Cum properant, alii taurinis follibus auras 170.
 Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt
 Æra lacu; gemit impositis incudibus Ætna:
 Illi inter sese magnâ vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum,
 Non aliter (si parva licet componere magnis) 175.
 Cecropias innatus apes amor urget habendi,
 Munere quamque suo grandævis oppida curæ,
 Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
 At fessæ multâ referunt se nocte minores,
 Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim, 180.
 Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
 Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos:
 Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.

Manè ruunt portis: nusquam mora: rursus easdem
 Vesper ubi è pastu tandem decedere campis 185.
 Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
 Fit sonitus, mussantque oras, & limina circum.
 Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
 In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
 Nec verò à stabulis pluviam impendente recedunt 190.
 Longius, aut credunt cælo, adventantibus Euris:
 Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
 Excursusque breves tentant, & sæpè lapillos,
 Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram
 Tollunt; his sese per inania nubila librant: 195.
 Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
 Quòd nec concubito indulgent, nec corpora segnes
 In Venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt:
 Verùm ipsæ foliis natos, & suavis herbis
 Ore legunt: ipsæ regem, parvosque Quirites 200.
 Sufficiunt, aulasque, & cerea regna refingunt.
 Sæpè etiam duris errando in cotibus alas
 Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere.
 Tantus amor florum, & generandi gloria mellis
 Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi 205.
 Excipiat, (neque enim plus septima ducitur ætas)
 At genus immortale manet: multosque per annos
 Stat fortuna domûs, & avi numerantur avorum.
 Prætereà regem non sic Ægyptus, & ingens
 Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes 210.
 Observant, rege incolumi, mens omnibus una est:
 Amisso, rupere fidem; constructaque mella
 Diripere ipsæ, & crates solvere favorum.
 Ille operum custos: illum admirantur, & omnes
 Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes, 215.
 Et sæpè attollunt humoris; & corpora bello

Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem,
 His quidam signis, atque hæc exempla sequuti,
 Esse apibus partem divinæ mentis, & haustus
 Æthereos dixere: deum namque ire per omnes 220.
 Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum:
 Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum.
 Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
 Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
 Omnia: nec morti esse locum, sed viva volare 225.
 Syderis in numerum, atque alto succedere cœlo.
 Si quando sedem angustam, servataque mella
 Thesauris relines, priùs haustus sparsus aquarum
 Ore fove, fumosque manu prætende sequaces.
 Bis gravidos cogunt fœtus: duo tempora messis: 230.
 Taygete simul os terris ostendit honestum
 Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes:
 Aut eadem sydus fugiens ubi piscis aquosi,
 Tristior hybernas cœlo descendit in undas.
 Illis ira modum supra est: læsæque venenum 235.
 Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt,
 Affixa in venis, animasque in vulnere ponunt.
 Sin duram metues hyemem, parcesque futuro;
 Contusosque animos, & res miserabere fractas.
 At suffire thymo, cerasque recidere inanes 240.
 Quis dubitet? nam sæpè favos ignotus adedit
 Stellio, lucifugis congesta cubilia blattis:
 Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
 Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis:
 Aut dirum tineæ genus, aut invisæ Minervæ 245.
 In foribus laxos suspendit aranea casses.
 Quò magis exhaustæ fuerint, hoc acriùs omnes
 Incumbent generis lapsi sarcire ruinas:
 Complebuntque foros, & floribus horrea texent.

Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros 250.
 Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
 Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis:
 Continuo est ægris alius color: horrida vultum
 Deformat macies; tum corpora luce carentum
 Exportant tectis, & tristia funera ducunt. 255.
 Aut ille pedibus connexæ ad limina pendent:
 Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
 Ignavæque fame, & contracto frigore pigræ.
 Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant:
 Frigidus ut quondam sylvis immurmurat Auster, 260.
 Ut mare sollicitum stridet refluentibus undis,
 Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
 Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,
 Mellaque arundineis inferre canalibus, ultrò
 Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem. 265.
 Proderit, & tunsus gallæ admiscere saporem,
 Arentesque rosas, aut igni pinguia multo
 Defruta, vel Psythiâ passos de vite racemos,
 Cecropiumque thymum; & graveolentia centaurea.
 Est etiam flos in pratis, cui nomen amello 270.
 Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba;
 Namque uno ingentem tollit de cespite sylvam:
 Aureus ipse, sed in foliis, quæ plurima circum
 Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.
 Sæpè deùm nexis ornata torquibus aræ. 275.
 Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
 Pastores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
 Hujus odorato radices incoque Baccho,
 Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
 Sed, si quem proles subito defecerit omnis, 280.
 Nec, genus unde novæ stirpis revocetur, habebit:
 Tempus & Arcadii memoranda inventa magistri

Pandere quæque modo cæsis jam sæpè juvenis
 Insincerus apes tulerit cruor: altiùs omnem
 Expediam, primâ repetens ab origine famam. 285.
 Nam, quâ Pellæi gens fortunata Canopi
 Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
 Et circum pictis vehitur sua rura phasellis:
 Quâque pharetratæ vicinia Persidis urget,
 Et viridem Ægyptum nigrâ fecundat arenâ, 290.
 Et diversa ruens septem discurrit in ora,
 Usque coloratis amnis devexus ab Indis:
 Omnis in hac certam regio jacet arte salutem.
 Exiguus primùm, atque ipsos contractus ad usus
 Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti, 295.
 Parietibusque premunt arctis, & quatuor addunt
 Quatuor à ventis obliquâ lucé fenestras.
 Tum vitulus bimâ curvans jam cornua fronte
 Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
 Multa reluctanti obstruitur: plagisque perempto 300.
 Tunsæ per integram solvuntur viscera pellem.
 Sic positum in clauso linqunt, & ramea costis
 Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentes.
 Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus undas,
 Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè 305.
 Garrula quàm tignis nidum suspendat hirundo.
 Intereà teneris tepesfactus in ossibus humor
 Æstuat, & visenda modis animalia miris,
 Trunca pedum primò, mox & stridentia pennis
 Miscentur, tenuemque magis, magis aëra carpunt: 310.
 Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
 Erupere, aut ut nervo pulsante sagittæ,
 Prima leves ineunt si quando prælia Parthi.
 Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
 Unde nova ingressus hominum experientia cepit? 315.

Pastor Aristæus, fugiens Peneïa Tempe,
 Amissis (ut fama) apibus, morboque, fameque,
 Tristis ad extremi sacrum caput asstitit amnis,
 Multa querens; atque hac affatus voce parentem:
 Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus 320.
 Ima tenes; quid me præclarâ stirpe Deorum
 (Si modò, quem perhibes, pater est Tymbræus
 Apollo)

Invisum fatis genuisti? aut quò tibi nostri
 Pulsus amor? quid me cœlum sperare jubebas?
 En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem, 325.
 Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia solers
 Omnia tentanti exuderat, te matre, relinquo.
 Quin age, & ipsa manu felices erue sylvas:
 Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes:
 Ure sata, & validam in vites molire bipennem: 330.
 Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
 Sensit: eam circùm Miliesia vellera Nymphæ
 Carpebant, hyali saturo fucata colore,
 Drymoque, Xanthoque, Ligæaque, Phyllodoceque
 Cæsariem effussæ nitidam per candida colla: 336.
 Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
 Cydippeque, & flava Lycorias (altera virgo,
 Altera tum primos Lucinæ experta labores)
 Clioque, & Beroë soror, Oceanitides ambæ, 340.
 Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
 Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia Deiopeja,
 Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
 Inter quas curam Clymene narrabat inanem
 Vulcani, Martisque dolos, & dulcia furta. 345.
 Atque Chao densos divûm numerabat amores.
 Carmine quo captæ, dum fuis mollia pensa

Devolvunt, iterum maternas impulit aures
 Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
 Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores 350.
 Prospiciens, summâ flavum caput extulit undâ.
 Et procul, ô gemitu non frustrâ exterrita tanto,
 Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima curâ,
 Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
 Sat lacrimans, & te crudelem nomine dicit. 355.
 Huic perculsa novâ mentem formidine mater
 Duc age, duc ad nos; fas illi limina divûm
 Tangere, ait, simul alta jubet discedere latè
 Flumina, quâ juvenis gressus inferret, at illum
 Curvata in montis faciem circumstetit unda, 360.
 Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
 Jamque domum mirans genitricis, & humida regna,
 Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
 Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
 Omnia sub magnâ latentia flumina terrâ 365.
 Spectabat, diversa locis, Phasimque, Lycumque,
 Et caput, unde altus primum se erumpit enipeus;
 Unde pater Tyberinus, & unde Aniena fluenta,
 Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caïcus,
 Et gemina auratus taurino cornua vultu 370.
 Eridanus, quò non alius per pingua culta
 In mare purpureum violentior influit amnis.
 Postquàm est in thalami pendentia pumice tecta
 Perventum, & nati fletus cognovit inanes
 Cyrenè: manibus liquidos dant ordine fontes 375.
 Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis.
 Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
 Pocula: Panchæis adolescunt ignibus aræ.
 Et mater, cape Mæoni carchesia Bacchi,
 Oceano libemus, ait; simul ipsa precatur 380.
 Ocea-

Oceanum patrem rerum, Nymphasque sōrores,
 Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant,
 Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam;
 Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
 Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa: 385.
 Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
 Cæruleus Proteus: magnum qui piscibus æquor,
 Et juncto bipedum curru metitur equorum.
 Hic nunc Emathiæ portus, patriamque revisit
 Pallenen, hunc & nymphæ venerantur, & ipse 390.
 Grandævus, Nereus: novit namque omnia vates,
 Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
 Quippe ita Neptuno visum est, immania cujus
 Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.
 Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem 395.
 Expediat morbi causam, eventusque secundet.
 Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
 Orando flectes: vim duram, & vincula capto
 Tende: doli circum hæc demùm frangentur inanes.
 Ipsa ego te, medios cum sol accenderit æstus, 400.
 Cum sitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra est,
 In secreta senis ducam, quò fessus ab undis
 Se recipit: facile ut somno aggrediare jacentem,
 Verùm, ubi correptum manibus, vinclisque tenebis,
 Tum variæ illudent species, atque ora ferarum, 405.
 Fiet enim subitò sus horridus, atraque tigris,
 Squamosusque draco, & fulvâ cervice læna:
 Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
 Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
 Sed, quantò ille magis formas se vertet in omnes, 410.
 Tantò, nate, magis contende tenacia vincla:
 Donec talis erit murato corpore, qualem
 Videris, incepto tegeter cum lumina somno

Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem;
 Quo totum nati corpus perduxit: at illi 415.
 Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
 Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
 Exesi latere in montis: quò plurima vento
 Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos,
 Deprensus olim statio tutissima nautis. 420.
 Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
 Hic juvenem in latebris aversum à lumine Nympha
 Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.
 Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
 Ardebat cœlo, & medium sol igneus orbem 425.
 Hauserat, arebant herbæ, & cava flumina siccis
 Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
 Cum Proteus consueta petens è fluctibus antra
 Ibat: eum vasti circum gens humida ponti
 Exultans rorem latè dispergit amarum: 430.
 Sternunt se somno diversæ in litore phocæ.
 Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
 Vesper ubi è pastu vitulos ad tecta reducit,
 Auditisque luppos acuunt balatibus agni)
 Consedit scopulo medius, numerumque recenset. 435.
 Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
 Vix defessa senem passus componere membra,
 Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
 Occupat: illæ suæ contra non immemor artis
 Omnia transformat sese in miracula rerum, 440.
 Ignemque, horribilemque feram, fluviumque
 liquentem.
 Verùm, ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
 In sese redit, atque hominis tandem ore loquutus.
 Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras 444.
 Jussit adire domos? quidve hic petis? inquit: at ille:
 Scis,

Scis, Proteu, scis ipse, neque est te fallere cuiquam,
 Sed tu desine velle, Deum præcepta sequuti
 Venimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.
 Tantum effatus: ad hæc vates vi denique multâ,
 Ardentes oculos intorsit lumine glauco, 450.
 Et graviter frendens, sic fatis ora resolvit.
 Non te nullius exercent numinis iræ:
 Magna lues commissa: tibi has miserabilis Orpheus
 Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata resistant)
 Suscitât, & raptâ graviter pro conjuge sævit. 455.
 Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps
 Immanem ante pedes hydram moritura puella
 Servantem ripas, altâ non vidit in herbâ.
 At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
 Implerunt montes: flerunt Rhodopeïæ arces, 460.
 Altaque Pangæa. & Rhesi Mavortia tellus,
 Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithya.
 Ipse cavâ solans ægrum testudine amorem,
 Te dulcis conjux, te solo in litore secum,
 Te veniente die, te decedente canebat. 465.
 Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
 Et caligantem nigrâ formidine lucum
 Ingressus, Manesque adiit, regemque tremendum,
 Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
 At cantu commotæ Erebi de sedibus imis 470.
 Umbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum:
 Quàm multa in sylvis avium se millia condunt,
 Vesper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
 Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
 Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ, 475.
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
 Quos circum limus niger, & deformis arundo
 Cocyti, tardâque palus inamabilis undâ

Alligat, & novies Styx interfusa coërcet.
 Quin ipsæ stupuere domus, atque intima lethi 480.
 Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues
 Eumenides: tenuitque inhians tria Cerberus ora;
 Atque Ixionei vento rota constitit orbis.

Jamque pedem referens, casus evaserat omnes
 Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras, 485.
 Pone sequens, (namque hanc dederat Proserpina
 legem)

Cum subita incautum dementia cepit amantem:
 (Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes)
 Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsâ,
 Immemor, heu! victusque animi respexit: ibi omnis
 Effusus labor, atque immitis rupta tyranni 491.
 Fœdera: terque fragor stagnis auditus Averni.
 Illa, quis & me, inquit, miseram, & te perdidit,
 Orpheu?

Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
 Fata vocant, conditque natantia lumina somnus. 495.
 Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
 Invalidasque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
 Dixit: & ex oculis subitò, ceu fumus in auras
 Commistus tenues, fugit diversa, neque illum 499,
 Prensantem nequicquam umbras, & multa volentem
 Dicere, præterea vidit: nec potior Orci
 Amplius objectam passus transire paludem.

Quid faceret? quò se raptâ bis conjuge ferret?
 Quo fletu manes, quâ numina voce moveret?
 Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ, 505,
 Septem illum totos perhibent ex ordine menses
 Rupe sub aëreâ, deserti ad Strymonis undam
 Flevisse, & gelidis hæc evolvisse sub antris
 Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.

Qualis populeâ mœrens Philomela sub umbrâ 510.
 Amissos quærit fœtus, quos durus arator
 Observans nido implumes detraxit: at illa
 Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
 Integrat, & mœstis latè loca questibus implet.
 Nulla Venus, nullique animum flexere Hymenæi. 515.
 Solus Hyperboreas glacies, Tanaïmque nivalem,
 Arvaque, Riphæis numquam viduata pruinis
 Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis,
 Dona querens, spretæ Ciconum quo munere matres
 Inter sacra deûm, nocturnique Orgia Bacchi 520.
 Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
 Tum quoquè marmoreâ caput à cervice revulsum,
 Gurgite cùm medio portans Æagrius Hebrus
 Volveret, Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,
 Ah! miseram Eurydicen, anima fugiente, vocabat: 525.
 Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
 Hæc Proteus: & se jactu dedit æquor in altum:
 Quàque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
 At non Cyrene: namque ultrò affata timentem,
 Nate, licet tristes animo deponere curas. 530.
 Hæc omnis morbi causa, hinc miserabile Nymphæ,
 Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
 Exitium misère apibus. Tu munera supplex
 Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas.
 Namque dabunt veniam votis, irasque remittent. 535.
 Sed, modus orandi qui sit, priùs ordine dicam:
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
 Qui tibi nunc viridis depascunt, summa Lycæi,
 Delige, & intactâ totidem cervice juvencas.
 Quatuor his aras alta ad delubra dearum 540.
 Constitue, & sacrum jugulis demitte cruorem.
 Corporaque ipsa boum frondoso desere loco

Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
 Inferias Orphei Lethæa papavera mittes,
 Placatam Eurydicem vitulâ venerabere cesâ,
 Et nigram mactabis ovem, lucumque revisses. 545.
 Haud mora, continuò matris præcepta facessit;
 Ad delubra venit, mostratas excitat aras,
 Quatuor eximios præstanti corpore tauros
 Ducit, & intactâ totidem cervice juvenas. 550.
 Post, ubi nona suos aurora induxerat ortus,
 Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
 Hic verò subitum, ac dictu mirabile monstrum
 Aspiciunt: liquefacta boum per viscera toto
 Stridere apes utero, & ruptis effervere costis, 555.
 Immensasque trahi nubes, jamque arbore summâ
 Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
 Hæc super arborum cultu, pecorumque canebam,
 Et super arboribus: Cæsar dùm magnus ad altum
 Fulminat Euphratem bello; victorque volentes 560.
 Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
 Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
 Parthenope, studiis florentem ignobilis otî:
 Carmina qui lusi pastorum, audaxque juvena,
 Tityre, te patule cecini sub tegmine fagi. 565.

GEORGICORUM FINIS.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER I.

Argumentum.

Duplex est Æneidos argumentum: Bella Æneæ, navigatio. Hæc civilibus vitæ, & privatæ exemplum exhibet. Illa adumbrat heroum vitam. Primus hic autem liber tempestatem Æneæ, & ad Carthaginem appulsum continet.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egressus sylvis, vicina coëgi,
Ut, quamvis avido, parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis 4.

ARma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit
Litora: multum ille & terris jactatus, & alto,
Vi superum, sævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoque & bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque Deos Latio: genus unde Latinum, 10.
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora: quo numine læso,
Quidve dolens Regina Deum, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit: *tantæne animis cælestibus iræ?* 15.

Urbs antiqua fuit, (Tyrii tenuere coloni
Carthago, Italiam contra, Tiberinaquè longè

Ostia , dives opum , studiisque asperrima belli:
 Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
 Posthabitâ , coluisse , Samo: hîc illius arma, 20.
 Hîc currus fuit : hoc regnum dea gentibus esse,
 Siqua fata sinant , jam tum tenditque , fovetque.
 Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
 Audierat , Tyrias olim quæ verteret arces.
 Hinc populum latè regem , belloque superbum 25.
 Venturum excidio Libyæ : *sic volvere Parcas.*
 Id metuens , veterisque memor Saturnia belli
 Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis:
 Necdum etiam causæ iratum , sævique dolores
 Exciderant animo. Manet altâ mente repostum 30.
 Judicium Paridis , spretæque injuria formæ,
 Et genus invisum , & rapti Ganymedis honores.
 His accensa super jactatos æquore toto
 Troas , reliquias Danaûm , atque immitis Achillei,
 Arcebat longè Latio , multosque per annos 35.
 Errabant acti fatis maria omnia circum.
 Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
 Vix è conspecta Siculæ telluris in altum
 Vela dabant læti , & spumas salis ære ruebant.
 Cùm Juno æternum servans sub pectore vulnus, 40.
 Hæc secum : Mene incepto desistere victam?
 Nec posse Italiâ Teucrorum avertere regem?
 Quippe vetor fatis! Pallasne exurere classem
 Argivum , atque ipsos potuit sumergere ponto,
 Unius ob noxam , & furia Ajacis Oilei? 45.
 Ipsa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
 Disjecitque rates , evertitque æquora ventis:
 Illum exspirantem transfixo pectore flammas
 Turbine corripuit , scopuloque infixit acuto.
 Ast ego , quæ divûm incedo Regina , Jovisque 50.
 Et

Et soror, & conjux, unâ cum gente tot annos
 Bella gero, & quisquam nomen Junonis adaret
 Prætereà, aut supplex aris imponat honorem?
 Talia flammato secum dea corde volutans, 54.
 Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Austris,
 Æoliâ venit. Hic vasto rex Æolus antro
 Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
 Imperio premit, ac vinclis, & carcere frænâ.
 Illi indignantes magno cum murmure, montis
 Circùm claustra fremunt: celsâ sedet Æolus arce, 60.
 Sceptra tenens, mollitque animos, & temperat iras.
 Ni faciat, maria, ac terras, cœlumque profundum
 Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
 Sed Pater Omnipotens speluncis abdidit atris;
 Hoc metuens; molemque, & montes insuper altos 65.
 Imposuit, regemque dedit, qui fœdere certo
 Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
 Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
 Æole (namquetibi Divûm Pater, atque hominum rex
 Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento) 70.
 Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor:
 Illium in Italiam portans, victosque Penates.
 Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:
 Aut age diversas, & disjice corpora ponto.
 Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ: 75.
 Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deïopeiam
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo:
 Omnes, ut tecum meritis pro talibus annos
 Exigat, & pulchrâ faciat te prole parentem.
 Æolus hæc contra: Tuus, ò regina, quid optes, 80.
 Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.
 Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptra, Jovem-
 que

Concilias , tu das epulis accumbere Divûm:
 Nimborumque facis , tempestatumque potentem.
 Hæc ubi dicta , cavum conversâ cuspide montem 85,
 Impulit in latus : ac venti , velut agmine facto,
 Qua data porta , ruunt , & terras turbine perflant.
 Incubuere mari , totumque à sedibus imis
 Unâ Eurusque Notusque ruunt , creberque procellis
 Africus : & vastos volvunt ad litora fluctus. 90,
 Insequitur clamorque virûm , stridorque rudentum,
 Eripiunt subitò nubes , cœlumque , diemque
 Teucrorum ex oculis ; ponto nox incubat atra.
 Intonuere poli : & crebris micat ignibus æther:
 Præsentemque viris intentant omnia mortem. 95,
 Extemplo Æneæ solvunt frigore membra,
 Ingemit , & duplices tendens ad sydera palmas,
 Talia voce refert : O terque , quaterque beati,
 Quis ante ora patrum , Trojæ sub mœnibus altis
 Contigit oppetere , ò Danaûm fortissime gentis 100,
 Tydide , mene Iliacis occumbere campis
 Non potuisse ? tuâque animam hanc effundere dextrâ?
 Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector , ubi ingens
 Sarpedon : ubi tot Simois correpta sub undis
 Scuta virûm , galeasque , & fortia corpora volvit. 105,
 Talia jactanti stridens Aquilone procella
 Velum adversa ferit , fluctusque ad sydera tollit.
 Franguntur remi ; tum prora avertit , & undis
 Dat latus ; insequitur cumulo præruptus aquæ mons,
 Hi summo in fluctu pendent ; his unda dehiscens 110.
 Terram inter fluctus aperit ; furit æstus arenis,
 Tres notus abreptas in saxa latentia rotquet ;
 Saxa vocant Itali , mediis quæ in fluctibus Aras,
 Dorsum immane mari summo. Tres Eurus ab alto
 In brevia , & Syrtes urget (miserabile visu) 115.

Illiditque vadis : atque aggere cingit arenæ.
 Unam , quæ Lycios , fidumque vehebat Orontem,
 Ipsius ante oculos ingens à vertice pontus
 In puppim ferit ; excutitur , pronusque magister
 Volvitur in caput : ast illam ter fluctus ibidem 120.
 Torquet agens circum , & rapidus vorat æquore vor-
 tex.

Apparent rari nantes in gurgite vasto:
 Arma virum , tabulæque , & Troia gaza per undas.
 Jam validam Ilionei navem , jam fortis Achatæ,
 Et quâ vectus Abas , & quâ grandævus Alethes. 125.
 Vicit hyems : laxis laterum compagibus omnes
 Accipiunt inimicum imbrem , rimisque fatiscunt.

Intereâ magno misceri murmure pontum,
 Emissaque hyemem sensit Neptunus , & imis
 Stagna refusa vadis ; graviter commotus , & alto 130.
 Prospiciens , summâ placidum caput extulit undâ,
 Disjectam Æneæ toto videt æquore classem,
 Fluctibus oppressos Troas , cœlique ruinâ.
 Nec latuere doli fratrem Junonis , & iræ.
 Eurum ad se Zephyrumque vocat ; dehinc talia fa-
 tur; 135.

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
 Jam cœlum , terramque meo sine numine , venti,
 Miscere , & tantas audetis tollere moles?
 Quos ego. Sed motos præstat componere fluctus:
 Post mihi non simili pœna commissa luetis 140.
 Maturate fugam , regique hæc dicite vestro:
 Non illi imperium pelagi , sævumque tridentem,
 Sed mihi sorte datum : tenet ille immania saxa,
 Vestras , Eure , domos : illâ se jactet in aulâ
 Æolus , & clauso ventorum carcere regnet. 145.
 Sic ait , & dicto citiùs timida æquora placat,

Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
 Cymothoë simul, & Triton adnixus, acuto
 Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti,
 Et vastas aperit Syrtes, & temperat æquor 150.
 Atque rotis summas levibus perlabitur undas.

Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
 Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
 Jamque faces, & saxa volant, furor arma mi-
 nistrat:

Tum pietate gravem, ac meritis si forte virum quem
 Conspexere, silent, arrectisque auribus astant: 156:
 Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
 Prospiciens genitor, cœloque investus aperto
 Flectit equos, curruque volans dat lora secundo. 160.

Defessi Æneadæ, quæ proxima litora, cursu
 Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras,
 Est in secessu longo locus: insula portum
 Efficit objectu laterum, quibus omnis ab alto
 Frangitur, inque sinus scindit sese unda reductos. 165.

Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
 In cœlum scopuli: quorum sub vertice latè
 Æquora tuta silent: tum sylvis scena coruscis
 Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbrâ.
 Fronte sub adversâ scopulis pendentibus antrum. 170.

Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo,
 Nympharum domus. Hic fessas non vincula naves
 Ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.
 Huc septem Æneas collectis navibus omni
 Ex numero subit: ac magno telluris amore 175.
 Egressi, optatâ potiuntur Troës arenâ.

Et sale tabentes artus in litore ponunt.
 Ac primùm silicis scintillam excudit Achates,

Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
 Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam. 180.
 Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma
 Expediunt fessi rerum: frugesque receptas
 Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
 Æneas scopulum intereà conscendit & omnem
 Prospectum latè pelago petit, Anthea siqua 185.
 Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
 Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Calci.
 Navem in conspectu nullam, tres litore cervos
 Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
 A tergo, & longum per valles pascitur agmen. 190.
 Constitit hic, arcumque manu, celeresque sagittas
 Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates,
 Ductoresque ipsos primùm capita alta ferentes,
 Cornibus arboreis sternit; tum vulgus, & omnem
 Miscet agenstelis nemora inter frondea turbam: 195.
 Nec priùs absistit, quàm septem ingentia victor
 Corpora fundat humi, & numerum cum navibus
 æquet.

Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
 Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes
 Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros, 200.
 Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet:
 O socii, neque enim ignari sumus antè malorum
 O passi graviora! dabit Deus his quoque finem.
 Vos, & Scylæam rabiem, penitusque sonantes
 Accestis scopulos; vos & Cyclopea saxa 205.
 Experti; revocate animos, mœstumque timorem
 Mittite: *forsan & hæc olim meminisse juvabit.*
 Per varios casus, per tot discrimina rerum,
 Tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas
 Ostendunt: illic fas regna resurgere Trojæ. 110.

Duratè, & vosmet rebus servate secundis.

Talia voce refert, curisque ingentibus æger

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Illi se prædæ accingunt, dapibusque futuris:

Tergora diripiunt costis, & viscera nudant. 215.

Pars in frusta seccant, veribusque trementia figunt,

Litore ahena locant alii, flammisque ministrant.

Tunc victu revocant vires; fusique per herbam,

Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.

Postquàm exempta fames epulis, mensæque remotæ,

Amisos longo socios sermone requirunt, 221.

Spemque, metumque inter dubii, seu vivere credant,

Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.

Præcipuè pius Æneas, nunc acris Orontis,

Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum 225.

Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

Et jam finis erat, cùm Jupiter æthere summo

Despiciens mare velivolum: terrasque jacentes,

Litoraue, & latos populos, sic vertice cœli

Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis. 230.

Atque illum tales jactantem pectore curas;

Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes,

Alloquitur Venus: O qui res hominumque Deumque

Æternis regis imperiis, & fulmine terres,

Quid meus Æneas in te committere tantum, 235.

Quid Troës potuere? quibus tot funera passis

Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?

Certè hinc Romanos olim, volventibus annis,

Hinc fore ductores, revocato à sanguine Teucris,

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent, 240.

Pollicitus: quæ te, genitor, sententia vertit?

Hoc equidem occasum Trojæ, tristesque ruinas

Solabar, fatis contraria fata rependens.

Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
 Insequitur: quem das finem, Rex magne, laborum? 245.
 Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
 Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
 Regna Liburnorum, & fontem superare Timavi:
 Unde per ora novem vasto cum murmure montis
 It mare præruptum, & pelago premit arva sonanti. 250.
 Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
 Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit,
 Troïa: nunc placidâ compostus pace quiescit.
 Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
 Navibus (infandum) amissis, unius ob iram 255.
 Proditur, atque Italis longè disjungimur oris.
 Hic pietatis honos? sic nos in scepra reponis?
 Olli subridens hominum sator atque Deorum,
 Vultu, quo cœlum, tempestatesque serenat,
 Oscula libavit natæ: dehinc talia fatur: 260.
 Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
 Fata tibi; cernes urbem, & provissa Lavini
 Mœnia, sublimemque feres ad sydera cœli
 Magnanimum Æneam: neque me sententia vertit,
 Hic (tibi favor enim: quando hæc te cura remordet,
 Longiùs, & volvens fatorum arcana movebo) 266.
 Bellum ingens geret Italia, populosque feroces
 Contundet, moresque viris, & mœnia ponet:
 Tertia dum Latio regnantem viderit ætas,
 Ternaque transierint Rutulis hyberna subactis. 270.
 At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
 Additur, (illus erat, dum ros stetit Iliæ regno)
 Triginta magnos volvendis mensibus orbes
 Imperio explebit, regnumque à sede Lavini
 Transferet, & longam multâ vi muniet Albam, 275.
 Hic jam tercentum totos regnabitur annos

Gente sub Hectoreâ : donec regina Sacerdos
 Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
 Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
 Romulus excipiet gentem , & Mavortia condet 280.
 Mœnia , Romanosque suo de nomine dicet.
 His ego nec metas rerum , nec tempora pono:
 Imperium sine fine dedi : quin aspera Juno,
 Quæ mare nunc , terrasque metu , cœlumque fatigat,
 Consilia in melius refert , mecumque fovebit 285.
 Romanos rerum dominos , gentemque togatam.
 Sic placitum : veniet lustris labentibus ætas,
 Cùm domus Assaraci Phthiam , clarasque Mycenæ
 Servitio premet , ac victis dominabitur Argis.
 Nascetur pulchrâ Trojanus origine Cæsar, 290.
 Imperium Oceano , famam qui terminet astris,
 Julius , à magno demissum nomen Iulo.
 Hunc tu olim cœlo spoliis Orientis onustum
 Accipies segura : vocabitur hic quoquè votis.
 Aspera tum positis mitescent sæcula bellis: 295.
 Cana fides , & Vesta ; Remo cum fratre Quirinus
 Jura dabunt : diræ ferro , & compagibus arctis
 Claudentur belli portæ : furor impius intus
 Sæva sedens super arma , & centum vinctus ahenis
 Post tergum nodis fremet horridus ore cruento. 300.
 Hæc ait : & Maïâ genitum demittit ab alto,
 Ut terræ , utque novæ pateant Carthaginis arces
 Hospitio Teucris ; ne fati nescia Dido
 Finibus arceret ; volat ille per aëra magnum
 Remigio alarum , ac Libyæ citus adstitit oris. 305.
 Et jam jussa facit : ponuntque ferocia Pœni
 Corda , volent deo ; in primis Regina quietum
 Accipit in Teucros animum , mentemque benignam,
 At pius Æneas per noctem plurima volvens,

Ut primùm lux alma data est , exire , locosque
 Explorare novos , quas vento accesserit oras; 310.
 Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne.
 Quærere constituit ; sociisque exacta referre.
 Classem in convexo nemorum , sub rupe cavatâ,
 Arboribus clausam circùm , atque horrentibus umbris
 Occulit : ipse uno graditur comitatus Achate, 316.
 Bina manu lato crispans hastalia ferro.
 Cui mater mediâ sese tulit obvia sylvâ,
 Virginis os , habitumque gerens , & virginis arma
 Spartanæ : vel qualis equos Threissa fatigat 320.
 Harpalyce , Volucremque fugâ prævertitur Hebrum.
 Namque humeris de moreabilem suspenderit arcum
 Venatrix , dederatque comas diffundere ventis,
 Nuda genu , nodoque sinus collecta fluentes.
 Ac prior, Heus, inquit, juvenes, monstrate mearum 325.
 Vidistis si quam hic errantem fortè sororum,
 Succinctam pharetrâ , & maculosæ tegmine lyncis,
 Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
 Sic Venus ; at Veneris contrâ sic filius orsus:
 Nulla tuarum, audita mihi , neque visa sororum. 330.
 O (quam te memorem) virgo? namque haud tibi vul-
 tus
 Mortalis , nec vox hominem sonat : ò dea certè:
 An Phœbi soror , an Nympharum sanguinis una?
 Sis felix , nostrumque leves quæcumque laborem;
 Et quo sub cœlo tandem , quibus orbis in oris 335.
 Jactemur, doceas : ignari hominumque locorumque
 Erramus , vento huc , vastis & fluctibus acti.
 Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ.
 Tum Venus: haud equidem tali me dignor honore.
 Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
 Purpureoque altè suras vincire cothurno.

Punica regna vides , Tyrios , & Agenoris urbem ;
 Sed fines Libyci , genus intractabile bello.
 Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
 Germanum fugiens : longa est injuria , longæ 345.
 Ambages ; sed summa sequar fastigia rerum.
 Huic conjux Sichæus , erat ditissimus agri
 Phœnicum , & magno miseræ dilectus amore:
 Cui pater intactam dederat , primisque jugarat,
 Ominibus ; sed regna Tyri germanus habebat 350.
 Pigmalion , scelere ante alios immanior omnes,
 Quos inter medius venit furor. Ille Sichæum
 Impius ante aras , atque auri cæcus amore,
 Clam ferro incautum superat , securus amorum
 Germanæ : factumque diu celavit , & ægram, 355.
 Multa malus simulans , vanâ spe lusit amantem.
 Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
 Conjugis , ora modis attollens pallida miris:
 Crudeles aras , trajectaque pectora ferro
 Nudavit , cæcumque domus scelus omne retextit, 360.
 Tum celerare fugam , patriâque excedere suadet,
 Auxiliumque viæ , veteres tellure recludit
 Thesauros , ignotum argenti pondus & auri.
 His commota fugam Dido , sociosque parabat.
 Conveniunt , quibus aut odium crudele tyranni, 365.
 Aut metus acer erat ; naves , quæ forte paratæ,
 Corripiunt , onerantque auro , portantur avari
 Pigmalionis opes pelago. Dux sœmina facti.
 Devenere locos , ubi nunc ingentia cernes
 Mœnia , surgentemque novæ Carthaginis arcem: 370.
 Mercatique solum , facti de nomine Byrsam ;
 Taurino quantum possent circumdare tergo.
 Sed vos qui tandem ? quibus aut venistis ab oris ?
 Quove tenetis iter ? Quærenti talibus ille

Suspirans , imoque trahens à pectore vocem: 375.
 O Dea , si prima repetens ab origine pergam:
 Et vacet annales nostrorum audire laborum:
 Ante diem clauso componet Vesper Olympo.
 Nos Trojâ antiquâ (si vestras fortè per aures
 Trojæ nomen iit) diversa per æquora vectos, 380.
 Sorte sua Lybicus tempestas appulit oris.
 Sum pius Æneas , raptos qui ex hoste Penates
 Classe veho mecum , fama super æthera notus.
 Italiam quæro patriam , & genus ab Jove summo.
 Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor, 385.
 Matre Deâ monstrante viam , data fata secutus:
 Vix septem convulsæ undis , Euroque supersunt.
 Ipse ignotus , egens , Lybiæ deserta peragro,
 Europâ , atque Asiâ pulsus. Nec plura querentem
 Passa Venus , medio sic interfata dolore est: 390.
 Quisquis es , haud (credo) invisus cœlestibus , auras
 Vitales carpis , Tyriam qui adveneris urbem.
 Perge modò , atque hinc te Reginæ ad limina perfer.
 Namque tibi reduces socios , classemque relatam
 Nuncio , & in tutum versis Aquilonibus actam: 395.
 Ni frustrâ augurium vani docuere parentes.
 Aspice bis senos lætantes agmine cygnos,
 Æthereâ quos lapsa plagâ Jovis ales aperto
 Turbabat cœlo : nunc terras ordine longo
 Aut capere , aut captas jam despectare videntur. 400.
 Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
 Et cœtu cinxere polum , cantusque dedère:
 Haud aliter puppesque tuæ , pubesque tuorum
 Aut portum tenet , aut pleno subit ostia velo,
 Perge modò , & qua te ducit via , dirige gressum. 405
 Dixit : & avertens roseâ cervice refulsit;
 Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem.

Spiravere : pedes vestis defluxit ad imos,
 Et vera incessu patuit Dea. Ille ubi matrem
 Agnovit , tali fugientem est voce secutus: 410.
 Quid natum toties crudelis tu quoquè falsis
 Ludis imaginibus ! cur dextræ jungere dextram
 Non datur , ac veras audire , & reddere voces ?
 Talibus incusat , gressumque ad mœnia tendit.
 At Venus obscuro gradientes aëre serpsit: 415.
 Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
 Cernere ne quis eos , neu quis contingere posset,
 Molirive moram , aut veniendi poscere causas.
 Ipsa Paphum sublimis abit , sedesque revisit
 Læta suas : ubi templum illi , centumque Sabæo 420.
 Thure calent aræ , sertisque recentibus halant.
 Corripuere viam intereà , quâ semita monstrat.
 Jamque ascendebant collem , qui plurimus urbi
 Imminet , adversasque aspectat desuper arces.
 Miratur molem Æneas , magalia quondam: 425.
 Miratur portas , strepitumque , & strata viarum.
 Instant ardentes Tyrii ; pars ducere muros,
 Molirique arcem , & manibus subvolvere saxa:
 Pars optare locum tecto , & concludere sulco. 429.
 Jura , magistratusque legunt , sanctumque senatum.
 Hic portus alii effodiunt : hic alta theatris
 Fundamenta locant alii , immanesque columnas
 Rupibus excidunt , scenis decora alta futuris.
 Qualis apes æstate novâ per florea rura
 Exercet sub sole labor , cùm gentis adultos 435.
 Educunt foetus , aut cùm linquentia mella
 Stipant , & dulci distendunt nectare cœlias,
 Aut onera accipiunt venientum , aut agmine facto,
 Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
 Fervet opus , redolentque thymo fragrantia mella 440.

O fortunati, quorum jam mœnia surgunt
 Æneas ait, & fastigia suspicit urbis.
 Infert se septus nebulâ (mirabile dictu)
 Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli,
 Lucus in urbe fuit mediâ, lætissimus umbrâ; 445.
 Quò primùm jactati undis, & turbine Pœni
 Effodere loco signum, quod regia Juno
 Monstrarat, caput acris equi: sis nam fore bello
 Egregiam, & facilem victu per sæcula gentem.
 Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido 450.
 Condebat, donis opulentum, & numine divæ:
 Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
 Ære trabes: foribus cardo stridebat ahenis.
 Hoc primùm in luco nova res oblata timorem
 Leniit: hinc primùm Æneas sperare salutem 455.
 Ausus, & afflictis meliùs confidere rebus.
 Namque sub ingenti lustrat dum singula templo,
 Reginam operiens; dum quæ fortuna sit urbi,
 Artificumque manus inter se, operumque laborem
 Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas, 460.
 Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem:
 Atriden, Priamumque, & sævum ambobus Achil-
 lem.
 Constitit, & lacrymans: quis jam iocus (inquit)
 Achate,
 Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
 En Priamus sunt hic etiam sua præmia laudi: 465.
 Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangant.
 Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
 sic ait: atque animum picturâ pascit inani.
 Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
 Namque videbat, uti bellantes Pergamâ circum 470.
 Hæc fugerent Graji, premeret Trojana juvenus:

Hæc Phryges, instaret curru cristatus Achilles,
 Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
 Agnoscit lacrymans, primo quæ prodita somno,
 Tydides multâ vastabat cæde cruentus: 475.

Ardentesque avertit equos in castra, prius quàm
 Pabula gustassent Trojæ, Xantumque bibissent.
 Parte aliâ fugiens amissis Troilus armis,
 Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
 Fertur equis; curruque hæret resupinus inani, 480.
 Lora tenens tamen, huic cervixque, comæque tra-
 huntur

Per terram, & versâ pulvis inscribitur hastâ.
 Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
 Crinibus Iliades passis; pepulumque ferebant
 Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis. 485.
 Diva solos fixos oculos aversa tenebat.

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora mutos:
 Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
 Tùm verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
 Ut spolia; ut currus, utque ipsum corpus amici, 490.
 Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.
 Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
 Eoasque acies, & nigri Memnonis arma.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
 Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet: 495.
 Aureâ subnectens exsertæ cingula mammae
 Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.

Hæc dam Dardanio Æneæ miranda videntur,
 Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno:
 Regina ad templum formâ pulcherrima Dido 500.
 Incessit magnâ juvenum stipante catervâ.

Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
 Exercet Dianâ choros; quam mille secutæ

Hinc, atque hinc glomerantur Oreades : illa pharetram
 Fert humero, gradiensque deas supereminet omnes; 505.
 Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
 Talis erat Dido, talem se læta ferebat,
 Per medios; instans operi, regnisque futuris.
 Tum foribus divæ, mediâ testudine templi,
 Septa armis, solioque altè subnixâ resedit. 510.
 Jura dabat, legesque viris, operumque laborem
 Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat.
 Cum subitò Æneas concursu accedere magno
 Anthea, Sergestumque videt, fortemque Cloanthum.
 Teucrorumque alios; ater quos æquore turbo 515,
 Dispulerat, penitusque alias advexerat oras.
 Obstupuit simul ipse, simul percusus Achatès;
 Lætitiâque, metuque avidi conjungere dextrâs
 Ardebant: sed res animos incognita turbat.
 Dissimulant, & nube cavâ speculantur amicti. 520.
 Quæ fortuna viris: classem quo litore linquant,
 Quid veniant, cunctis nam lecti navibus ibant
 Orantes veniam, & templum clamore petebant,
 Postquàm, introgressi, & coram data copia fandi,
 Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit: 525.
 O regina, novam cui condere Jupiter urbem,
 Justitiaque dedit gentes frænare superbas,
 Troës te miseri ventis maria omnia vecti,
 Oramus, prohibe infandos à navibus ignes:
 Parce pio generi, & propiùs res aspice nostras. 530.
 Non nos aut ferro Lybicos populare Penates.
 Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas.
 Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
 Æst locus, Hesperiam Graji cognomine dicunt,
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glevæ: 535.
 Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores

Italiam dixisse, ducis de nomine gentem:

Huc cursus fuit.

Cùm subito assurgens fluctu nimbosus Orion 539.

In vada cæca tulit, penitus procacibus Austris,

Perque undas, superante salo, perque invia saxa

Dispulit, huc pauci vestris adnavimus oris.

Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara
morem

Permittit patria? hospitio prohibentur arenæ,

Bella cient, primâque vetant consistere terrâ. 545.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma;

At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.

Rex erat Æneas nobis, quo justior alter

Nec pietate fuit, nec bello major, & armis.

Quem si fata virum servant, si vescitur aurâ 550.

Æthereâ, nec adhuc crudelibus occubat umbris:

Non metus, officio nec te certasse priorem

Pœniteat, sunt & Siculis regionibus urbes,

Armaque, Trojanoque à sanguine clarus Acestes.

Quassatam ventis liceat subducere classem, 555.

Et sylvis aptare trabes, & stringere remos,

Si datur Italiam, sociis, & rege recepto,

Tendere, ut Italiam læti, Latiumque petamus.

Sin absumpta salus, & te, pater optime Teucrûm,

Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iuli: 560.

At freta Sicaniæ saltem, sedesque paratas,

Unde hac advecti, regemque petamus Acestem.

Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant

Dardanidæ.

Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur: 565.

Solvite corde metum, Teucri; secludite curas.

Res dura, & regni novitas me talia cogunt

Moliri, & latè fines custode tueri.

Quis genus Æneadûm , quis Trojæ nesciat urbem?
 Virtutesque , virosque , aut tanta incendia belli? 570.
 Non obtusa adeò gestamus pectora Pœni;
 Nec tam aversus equos Tyriâ sol jungit ab urbe.
 Seu vos Hesperiam magnam , Saturniaque arva,
 Sive Urycis fines , regemque optatis Acestem :
 Auxilio tutos dimittam , opibusque juvabo. 575.
 Vultis & his mecum pariter considerare regnis?
 Urbem quam statuo , vestra est ? subducite naves,
 Tros , Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
 Atque utinam rex ipse Noto compulsus eodem
 Afforet Æneas ! equidem per litora certos 580.
 Dimittam , & Lybiæ lustrare extrema jubebo,
 Si quibus ejectus sylvis , aut urbibus errat.

His animum arrecti dictis , & fortis Achates,
 Et pater Æneas , jamdudûm erumpere nubem
 Ardebant. Prior Æneam compellat Achates : 585.
 Nate Deâ , quæ nunc animo sententia surgit ?
 Omnia tuta vides , classem , sociosque receptos.
 Unus abest , medio in fluctu quem vidimus ipsi
 Submersum : dictis respondent cætera matris.
 Vix ea fatus erat , cum circumfusa repente 590.
 Scindit se nubes , & in æthera purgat apertum.
 Resistit Æneas , clarâque in luce refulsit:
 Os , humerosque deo similis , namque ipsa decoram
 Cæsariem nato genitrix , lumenque juventæ
 Purpureum , & lætos oculis afflarat honores. 595.
 Quale manus addunt ebori decus , aut ubi flavo
 Argentum , Pariusve lapis circumdatur auro.
 Tum sic reginam alloquitur , cunctisque repente
 Improvisus ait : Coram , quem quæritis , adsum
 Troïus Æneas , Libycis ereptus ab undis, 600.
 O sola infandos Trojæ miserata labores !

Quæ nos , reliquias Danaûm , terræque , marisque ,
 Omnibus exhaustos jam casibus , omnium egenos ,
 Urbe domo socias : grates persolvere dignas
 Non opis est nostræ , Dido : nec quidquid ubique est 605.
 Gentis Dardaniæ , magnum quæ sparsa per orbem.
 Dii tibi (si qua pios respectant numina , si quid
 Usquàm justitiæ est , & mens sibi conscia recti)
 Præmia digna ferant , quæ te tam læta tulerunt
 Sæcula ? qui tanti talem genuere parentes ? 610.
 In freta dum fluvii current , dum montibus umbræ
 Lustrabunt convexa polus dum sydera pascet :
 Semper honos , nomenque tuum , laudesque manebunt ;
 Quæ me cumque vocant terræ . Sic fatus , amicum
 Ilionea petit dextrâ , levâque Serestum , 615.
 Post alios , fortemque Gyan , fortemque Cloanthum .

Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido ,
 Casu deinde viri tanto , & sic ore locuta est :
 Quis te , nate Deâ , per tanta pericula casus
 Insequitur ? quæ vis immanibus applicat oris ? 620.
 Tunc ille Æneas , quem Dardanio Anchisæ
 Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam ?
 Atque equidem Teucrum memini Sidona venire ,
 Finibus expulsum patriis , nova regna petentem
 Auxilio Beli : genitor tum Belus opimam 625.
 Vastabat Cyprum , & victor dititione tenebat .
 Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
 Trojanæ , nomenque tuum , regesque Pelasgi ,
 Iose hostis Teucros insigni laude ferebat ,
 Seque ortum antiquâ Teucrorum à stirpe volebat . 630.
 Quare agite , ò tectis , juvenes , succedite nostris ,
 Me quoque per multos similis fortuna labores
 Jactatam , hac demùm voluit consistere terrâ ,
 Non ignara mali , miseris succurrere disco .

Sic memorat : simul Æneam in regia ducit. 633.
 Tecta : simul divûm templis indicit honorem.
 Nec minùs intereà sociis ad litora mittit
 Viginti tauros , magnorum ho- rentia centum
 Terga suum , pingues centum cum matribus agnos:
 Munera , lætitiàmque Dei. 640.

At domus interior regali splendida luxu
 Instruitur , mediisque parant convivìa tectis.
 Arte laboratæ vestes , ostroque superbo:
 Ingens argentum mensis , cælataque in auro
 Fortia facta patrum , series longissima rerum, 645.
 Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.

Æneas (neque enim patrius consistere mentem
 Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem:
 Ascanio ferat hæc , ipsumque ad mœnia ducat.
 Omnis in Ascanio chari stat cura parentis. 650.

Munera prætereà Iliacis erepta ruinis
 Ferre jubet , pallam signis , auroque rigentem ,
 Et circumtextum croceo velamen acantho ,
 Ornatus Argivæ Helenæ , quos illa Mycenis ,
 Pergama cum peteret , inconcessosque Hymenæos.
 Extulerat , matris Ledæ mirabile donum. 656.

Prætereà sceptrum , Ilione quod gesserat olim
 Maxima natarum Priami , colloque monile
 Baccatum , & duplicem gemmis , auroque coronam.
 Hæc celerans : iter ad naves tendebat Achates. 660.

At Cytærea novas artes , nova pectore versat
 Consilia , ut faciem mutatus , & ora Cupido
 Pro dulci Ascanio veniat , donisque furentem
 Incendat reginam , atque ossibus implicet ignem.
 Quippe domum timet ambigam , Tyriosque bilin-
 gues :

Urit atrox Juno , & sub noctem cura recursat.

Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
 Nate, meæ vires, mea magna potentia, solus,
 Nate, patris summi, qui tela Typhoëa temnis:
 Ad te confugio, & supplex tua numina posco. 670.
 Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
 Litora jacteturque, odiis Junonis iniquæ,
 Nota tibi, & nostro doluisti sæpe dolore.
 Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur
 Vocibus; & vereor, quo se Junonia vertant 675.
 Hospitia, haud tanto cessabit cardine rerum.
 Quocirca capere ante dolis, & cingere flammâ
 Reginam meditor, ne quo se numine mutet;
 Sed magno Æneæ mecum teneatur amore. 679.
 Quò facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
 Regius, accitus chari genitoris, ad urbem
 Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
 Dona ferens pelago: & flammis restantia Trojæ.
 Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
 Aut super Idalium, sacratâ sede recondam: 685.
 Ne quâ scire dolos, mediussve occurrere possit.
 Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
 Falle dolo, & notos pueri, puer, indue vultus:
 Ut cum te gremio accipiet lætissima Dido,
 Regales inter mensas, laticemque Lyæum, 690.
 Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
 Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
 Paret amor dictis charæ genitricis, & alas
 Exiit, & gressu gaudens incedit Iuli.
 At Venus Ascanio placida per membra quietem 695.
 Irrigat, & fotum gremio Dea tollit in altos
 Idaliæ lucos; ut mollis amaracus illum
 Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra,
 Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido

Regia portabat Tyriis, dulce lætus Achate. 700.
 Cum venit, auleis jam se regina superbis
 Aurea composuit spondâ, mediamque locavit.
 Jam pater Æneas, & jam Trojana juvenus
 Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
 Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris
 Expediunt, tonsisque fuerunt mantilia villis. 706.
 Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
 Cura penum struere, & flammis adolere Penates:
 Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri,
 Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant. 710.
 Nec non & Tyrii per limina læta frequentes
 Convenere toris jussi discumbere pictis,
 Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulum,
 Flagrantesque Dei vultus, simulataque verba,
 Pallamque: & pictum croceo velamen acantho. 715.
 Præcipuè infelix pesti devora futuræ
 Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
 Phœnissa, & puero pariter, donisque movetur.
 Ille, ubi complexu Æneæ, colloque pependit,
 Et magnum falsi implevit genitoris amorem, 720.
 Reginam petit, hæc oculis, hæc pectore toto
 Hæret, & interdum gremio fovet: inscïa Dido
 Insideat quantus miseræ Deus, at memor ille
 Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
 Incipit, & vivo tentat prævertere amore 725.
 Jam pridem residet animos, desuetaque corda.
 Postquàm prima quies epulis, mensæque remotæ,
 Crateras magnos statuunt, & vina coronant,
 Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
 Atria: pendent laquearibus aureis 730.
 Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
 Hic regina gravem gemmis, auroque poposcit,

Implevitque mero pateram, quam Belus, & omnes
 A Belo soliti, tum facta silentia tectis.
 Jupiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur) 735.
 Hunc lætum Tyriisque diem, Trojâque profectis
 Esse velis. nostrosque hujus meminisse minores.
 Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno;
 Et vos ò cœtum Tyrii celebrate faventes.
 Dixit, & in mensâ laticum libavit honorem, 740.
 Primaque libato summo tenuis attigit ore,
 Tum Bitiæ dedit increpitans, ille impiger hausit
 Spumantem pateram, & pleno se proluit auro.
 Post alii proceres, citharâ crinitus Iopas
 Personat auratâ, docuit quæ maximus Atlas, 745.
 Hic canit errantem Lunam, Solisque labores:
 Unde hominum genus, & pecudes, unde imber &
 ignes;
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones.
 Quid tantùm Oceano properent se tingere soles
 Hybærni; vel quæ tardis mora noctibus obstet 750.
 Ingeminant plausum Tyrii, Troësque sequuntur.
 Nec non & vario noctem sermone trahebat
 Infelix Dido, longumque bibebat amorem,
 Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
 Nunc quibus Auroræ venisset filius armis; 755.
 Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.
 Imò age, & à primâ dic, hospes, origine nobis
 Insidias, inquit Danûm, casusque tuorum,
 Erroresque tuus; nam te jam septima portat
 Omnibus errantem terris, & fluctibus ætas, 760.

ÆNEIDOS

LIBER II.

Argumentum.

Didoni Æneas excidit Trojani soriem narrat.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant:
 Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto
 Infandum regina, jubes renovare dolorem;
 Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
 Eruerint Danaï; quæque ipse miserrima vidi 5.
 Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
 Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Uliyisei
 Temperet à lacrymis? & jam nox humida cœlo
 Præcipitat, suadentque cadentia sydera somnos.
 Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros, 10.
 Et breviter Trojæ supremum audire laborem:
 Quamquàm animus meminisse horret, luctuque refugit,
 Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
 Ductores Danaüm, tot jam labentibus annis,
 Instar montis equum montis divina Palladis arte 15.
 Ædificant, sectâque intexunt abjete costas:
 Votu pro reditu simulant; ea fama vagatur,
 Huc delecta virum sortiti corpora furtim
 Includunt cæco lateri: penitusque cavernas
 Ingentes, utrumque armato milite complent, 20.
 Est in conspectu Tenedos, notissima famâ

Insula, dives opum, Priami dum regna manebant:
 Nunc tantum sinus, & statio malè fida carinis:
 Huc se provecti deserto in litore condunt:
 Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas. 25
 Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu,
 Panduntur portæ, juvat ire, & Dorica castra,
 Desertosque videre locos, litusque relictum.
 Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles:
 Classibus hic locus, hic acies certare solebant. 30
 Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
 Et molem mirantur equi, primusque Thymœtes
 Duci intra muros hortatur, & arce locari,
 Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
 At Capys, & quorum melior sententia menti 35
 Aut pelago Danaûm insidias, suspectaque dona
 Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis:
 Aut terebrate cavas uteri; & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
 Primus ibi ante omnes magnâ comitante catervâ. 40
 Laocoon ardens summâ decurrit ab arce:
 Et procul: ò miseri, quæ tanta insania, cives?
 Creditis avectos hostes? aut ulla putatis
 Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulysses?
 Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi: 45
 Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
 Inspectura domos, venturaque desuper urbi:
 Aut aliquis latet error, equo ne credite Teucri.
 Quidquid id est, timeo Danaos, & dona ferentes.
 Sic fatûs, validis ingentem viribus hastam 50
 In latus, inque feri curvam compagibus alvum
 Contorsit, stetit illam tremens, uteroque recusso,
 Insonuere cavæ, gemitumque dedere cavernæ.
 Et si fata deûm, si mens non levâ fuisset,

Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras, 55.
Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.

Ecce, manus juvenem intereâ post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant

Dardanidæ, qui se ignotum venientibus ultrò; 59.

Hoc ipsum ut staueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.

Undique visendi studio Trojana juvenus
Circumfusa ruit, certantque illudere capto.

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno 65.
Disce omnes.

Namque, ut conspectu in medio turbatus, inermis
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora pos-
sunt 69.

Accipere? aut quid tam misero mihi denique restat?
Cui neque apud Danaos usquam locus: insuper ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.

Quò gemitu conversi animi, compressus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo sanguine cretus;
Quidve ferat, memoret; quæ sit fiducia capto. 75.

Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
Cuncta equidem tibi, rex fuerint quæcumque, fatebor
Vera, inquit, neque me Argolicâ de gente negabo:
Hoc primum; nec, si miserum fortuna Simonem
Finxit; vanum etiam, mendacemque improba finget. 80.

Fando aliquid, si fortè tuas pervenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta famâ
Gloria: quem falsâ sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere heci, nunc cassum lumine lugent: 85.

Illi me comitem, & consanguinitate propinquum,

Pauper in arma pater primis hùc misit ab annis.
 Dum stabat regno incolumis, regnumque vigebat
 Consiliis, & nos aliquod nomenque, decusque
 Gessimus, invidiâ postquam pellacis Ulyissei 90.
 (Haud ignara loquor) superis concessit ab oris:
 Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
 Et casum insontis mecum indignabar amici.
 Nec tacni demens, & me, fors, si qua tulisset,
 Si patrios unquam remeassem victor ad Argos, 95.
 Promisi ultorem, & verbis odia aspera movi.
 Hinc mihi primâ mali labe: hinc semper Ulysses
 Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
 In vulgum ambiguas, & quærere conscius arma.
 Nec requievit enim, donec Calchante ministro... 100.
 Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolve,
 Quidve moror î si omnes uno ordine habetis Achi-
 vos,
 Idque audire sat est: jam dudum sumite pœnas.
 Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ,
 Tum verò ardemus scitari, & quærere causas, 105.
 Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgæ.
 Prosequitur pavitans, & ficto pectore fatur.
 Sæpè fugam Danaï Trojâ cupiere relictâ
 Moliri, & longo fessi discedere bello.
 Fecissentque utinam! sæpè illos aspera ponti 110.
 Interclusit hyems; & terruit Auster euntes.
 Præcipuè cùm jam hic trabibus contextus acernis
 Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
 Suspensî Eurypilum scitatum oracula Phœbi
 Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat. 115.
 Sanguine placastis ventos, & virgine casâ,
 Cum primùm Iliacas, Danaï, venistis ad oras:
 Sanguine quærendi reditus, anima que litandum

Argolicâ , vulgi quæ vox ut venit ad aures,
 Obstupuere animi , gelidusque per ima cucurrit 120.
 Ossa tremor , cui facta parent , quem poscat Apollo.
 Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
 Protrahit in medios : quæ sint ea numina divûm
 Flagitat , & mihi jam multi crudele canebant
 Artificis scelus , & taciti ventura videbant. 125.
 Bis quinos silet ille dies , tectusque recusat
 Prodere voce suâ quemquam , aut opponere morti.
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus ,
 Compositò rumpit vocem , & me destinat aræ.
 Assensere omnes , & quæ sibi quisque timebat, 130.
 Unius in miseri exitium conversa tulere.
 Jamque dies infanda aderat : mihi sacrâ parari,
 Et salsæ fruges , & circum tempora vittæ.
 Eripui (fateor) letho me , & vincula rapi ,
 Limosoque lacu per noctem obscurus in ulvâ 135.
 Delitui , dum vela darent ; si fortè dedissent,
 Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
 Nec dulces natos , exoptatumque parentem :
 Quos illis fors ad pœnas ob nostra reposcent
 Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt. 140.
 Quòd te per superos , & conscia numina veri,
 Per , si quæ est , quæ restet adhuc mortalibus usquam
 Intemerata fides , oro , miserere laborum
 Tantorum , miserere animi non digna ferentis.
 His lacrymis vitam damus , & miserescimur ultrò. 145.
 Ipse viro primus manicas , atque arcta levare
 Vincla jubet Priamus , dictisque ita fatur amicis :
 Quisquis es , amissos hinc jam obliviscere Grajos :
 Noster eris , mihi que hæc edissere vera roganti. 149.
 Quòd molem hanc immanis equi statuere ? quis auc-
 tor ?

Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
 Dixerat. Ille dolis instructus, & arte Pelasgâ,
 Sustulit exutas vinclis ad sydera palmas:
 Vos, æterni ignes, & non violabile vestrum
 Testor numen, ait: vos aræ, ensesque nefandi, 155
 Quos fugi, vittæque deûm, quas hostia gessi:
 Fas mihi Grajorum sacrata resolvere jura:
 Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
 Si qua tegunt; teneor patriæ nec legibus ullis.
 Tu modò promissis maneat, servataque serves 160
 Troja fidem, si vera feram, si magna rependam.
 Omnis spes Danaûm, & cœpti fiducia belli
 Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quo
 Tytides sed enim, scelerumque inventor Ulysses,
 Fatale aggressi sacrato avellere templo 165
 Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
 Corripuerunt sacram effigiem, manibusque cruentis
 Virgineas ausi divæ contingere vittas:
 Ex illo fluere, ac retrò sublapsa referri
 Spes Danaûm, fractæ vires, aversa deæ mens, 170
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
 Vix positum castis simulacrum: arsere coruscæ
 Luminibus flammæ arrectis: salsusque per artus
 Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicuit, parmamque ferens, hastamque trementem.
 Extemplò tentanda fugâ canit æquora Calchas: 176
 Nec posse Argolicis excindi Pergama telis,
 Omnia ni repetant Argis, numenque reducant,
 Quod pelago, & curvis secum advexere carinis.
 Et nunc, quòd patrias vento petiere Mycenæ, 180
 Arma, deosque parant comites, pelagoque remenso
 Improvisi aderunt, ita digerit omina Calchas.
 Hanc pro Palladio moniti, pro numine læso

Effigiem statuere, nefas quæ triste piaret. 184.

Hanc tamen immensam Chalcas attollere molem

Robotibus textis, cœloque educere jussit;

Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit,

Neu populum antiquâ sub religione tueri.

Nam si vestra manus violasset dona Minervæ, 189.

Tum magnum exitium (quod Dii prius omen in ipsum

Convertant) Priami imperio, Phrygibusque futurum.

Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,

Ultrò Asiam magno Pelopea ad mœnia bello

Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.

Talibus insidiis, perjurique arte Sinonis 195.

Credita res; captique dolis, lacrymisque coacti,

Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,

Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Hic aliud majus miseris, multoque tremendum

Objicitur magis, atque improvida pectora turbat. 200.

Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,

Sollemnes taurum ingentem mactabat ad aras.

Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta

(Horresco referens) immensis orbibus angues

Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt 205.

Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque

Sanguinæ exsuperant undas: pars cetera pontum

Ponè legit, sinuatque immensa volumine terga.

Fit sonitus spumante salo: jamque arva tenebant,

Ardentesque oculos suffecti sanguine, & igni, 210.

Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.

Diffugimus visu exsanguis: illi agmine certo

Laocoonta petunt: & primùm parva duorum

Corpora natorum serpens amplexus uterque

Implicat, & miseros morsu depascitur artus. 215.

Post ipsum auxilio subeuntem , ac tela ferentem
 Corripiunt , spirisque ligant ingentibus : & jam
 Bis medium amplexi , bis collo squamea circum
 Terga dati , superant capite , & cervicibus altis.
 Ille simul manibus tendit divellere nodos, 220.
 Perfusus sanie vittas , atroque veneno:
 Clamores simul horrendos ad sydera tollit:
 Quales mugitus , fugit cum saucius aras
 Taurus , & incertam excussit cervice securim,
 At gemini lapsu delubra ad summa dracones 225.
 Effugiunt , sævæque petunt Tritonidis arcem:
 Sub pedibusque Deæ , clypeiue sub orbe teguntur.
 Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
 Insinuat pavor ; & scelus expendisse merentem
 Laocoonta ferunt : sacrum qui cuspide robur 230.
 Læserit , & tergo sceleratam intorserit hastam.
 Ducendum ad sedes simulacrum , orandaque Divæ
 Numina conclamant
 Dividimus muros , & moenia pandimus urbis.
 Accingunt se omnes operi , pedibusque rotarum 235.
 Subjiciunt lapsus , & stupea vincula collo
 Intendunt : scandit fatalis machina muros
 Fœta armis : circum pueri , innuptæque puellæ
 Sacra canunt , funemque manu contingere gaudent:
 Illa subit , mediæque minans illabitur urbi: 240.
 O patria ô Divûm domus Ilium : & inclyta bello
 Mœnia Dardanidum ! quater ipso in limine portæ
 Substitit , atque utero sonitum quater arma dedere.
 Instamus tamen immemores , cæcique furores:
 Et monstrum infelix sacrata sistimus arce. 245.
 Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
 Ora , Dei jussu , non umquam credita Teucris.
 Nos delubra Deûm miseri , quibus ultimus esset

Ille dies, festâ velamus fronde per urbem.

Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox, 250.
 Involvens umbrâ magnâ terramque, polumque.
 Myrmidonumque dolos : fusi per mœnia Teucri
 Conticuere : sopor fessos complectitur artus.
 Et jam Argiva Phalanx instructis navibus ibat
 A Tenedo, tacitæ per amica silentia Lunæ, 255.
 Litora nota petens : flammæ cum regia puppis
 Extulerat : fatisque Deum defensus iniquis,
 Inclusos utero Danaos, & pinea furtim
 Laxat claustra Sinon : illos patefactus ad auras
 Reddit equus, lætique cavo se robore premunt 260.
 Tisandrus, Sthenelusque duces, & dirus Ulysses,
 Demissum lapsi per funem, Athamasque, Thoasque,
 Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
 Et Menelaus, & ipsè doli fabricator Epeus.
 Invadunt urbem somno, vinoque sepultam. 265.
 Cædunt vigiles ; portisque patentibus, omnes
 Accipiunt socios, atque agmina conscia jungunt.

Tempus erat, quo primâ quies mortalibus ægris
 Incipit, & dono Divum gratissima serpit,
 In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector 270.
 Visus adesse mihi, largosque effundere fletus,
 Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
 Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
 Hei mihi, qualis erat ! quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis, 275.
 Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes!
 Squalentem barbam, & concretos sanguine crines,
 Vulnèraque illa gerens, quæ circum plurima muros
 Accepit patrios. Ultrò flens ipse videbar
 Compellare virum, & mœstas expromere voces. 280.
 O lux Dardaniæ ! spes ò fidissima Teucrum !

Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
 Expectate venis? ut te post multa tuorum
 Funera, post varios hominumque, urbisque labores
 Defessi aspicimus? quæ causa indigna serenos 285.
 Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
 Ille nihil: nec me quærentem vana moratur;
 Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
 Heu fuge, nate Deâ, teque his, ast, eripe flammis.
 Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja. 290.
 Sat patriæ, Priamoque datum; si Pergama dextrâ
 Defendi possent, etiam hæc defensa fuissent,
 Sacra, suosque tibi commendat Troja Penates.
 Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
 Magna, pererrato, statues quæ denique, ponto. 295.
 Sic ait: & manibus vittas, Vestamque potentem
 Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
 Diverso interea miscentur mœnia luctu;
 Et magis, atque magis (quamquàm secreta parentis
 Anchisæ domus, arboribusque obtecta recessit) 300.
 Claescent sonitus, armorumque ingruit horror,
 Excucior somno, & summi fastigia tecti
 Ascensu supero, atque arrectis auribus adsto.
 In segetem veluti cùm flamma, furentibus Austris,
 Incidit: aut rapidus montano flumine torrens 305.
 Sternit agros, sternit sata læta, boumque labores,
 Præcipitesque trahit sylvas: stupet inscius alto
 Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
 Tum verò manifesta fides, Danaûmque patescunt
 Insidiæ. Jam Deiphobi dedit ampla ruinam, 310.
 Vulcano superante, domus: jam proximus ardet
 Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.
 Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.
 Arma amens capio, nec sat rationis in armis; 314.
 Sed

Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
 Cum sociis ardent animi: furor, iraque mentem
 Præcipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.

Ecce autem telis Panthus elapsus Achivum,
 Panthus Otriades, arcis, Phœbique sacerdos,
 Sacra manu, victosque Deos, parvumque nepotem 320.
 Ipse trahit, cursuque amens ad litora tendit.

Quo res summa loco, Pantheu?quam prendimus arcem?

Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:

Venit summa dies, & ineluctabile tempus

Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens 325.

Gloria Teucrorum; ferus omnia Jupiter Argos

Transtulit: incensâ Danaï dominantur in urbe.

Arduus armatos mediis in mœnibus astans

Fundit equus: Victorque Sinon incendia miscet

Insultans: portis, alii, bipatentibus, adsunt; 330.

Millia quot magnis numquam venerere Mycenis:

Obsedere alii telis angusta viarum

Oppositi: stat ferri acies mucrone corusco

Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant

Portarum vigiles, & cæco Marte resistunt. 335.

Talibus Otriadæ dictis, & numine Divum

In flammis, & in arma feror: quò tristis Erynnis,

Quò fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.

Addunt se socios Ripheus, & maximus armis 339.

Iphitus; oblatis per Lunam, Hypanisque, Dymasque,

Et lateri adglomerant nostro; juvenisque Choroëbus

Mygdonides; illis qui ad Trojam fortè diebus

Venerat, insano Cassandrae incensus amore.

Et gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat

Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis 345.

Audierat.

Quos ubi confertos audere in prælia vidi,

Incipio super his : Juvenes , fortissima frustra
Pectora (si vobis audentem extrema cupido est
Certa sequi ; quæ sit rebus fortuna , videtis. 350.

Excessere omnes , adytis , arisque relictis,
Dii , quibus imperium hoc steterat) succurritis urbi
Incensæ : moriamur , & in media arma ruamus.

Una salus victis ; nullam sperare salutem.

Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi ceu 355.

Raptores atrâ in nebulâ , quos improba ventris
Exegit cæcos rabies , catulique relictî

Faucibus exspectant siccis ; per tela , per hostes

Vadimus haud dublam in mortem , mediæque tenē-
mus

Urbis iter : nox atra cavâ circumvolat umbrâ. 360.

Quis cladem illius noctis , quis funera fando
Explicit ? aut possit lacrymis æquare labores?

Urbs antiqua ruit , multos dominata per annos.

Plurima perque vias sternuntur inertia passim

Corpora , perque domos , & religiosa Deorum 365.

Limina. Nec soli pœnas dant sanguine Teucri:

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

Victoresque cadunt Danaï : crudelis ubique

Luctus ubique pavor , & plurima mortis imago.

Primus se Danaûm , magnâ comitante catervâ, 370.

Androgeos offert nobis , socia agmina credens,

Inscius , atque ultrò verbis compellat amicis:

Festinate , viri : nam quæ tam sera moratur

Segnities ? alii rapiunt incensa , feruntque

Pergama ; vos celsis nunc primum à navibus istis ? 375.

Dixit : & extemplò (neque enim responsa dabantur

Fida satis) sensit mediòs delapsus in hostes.

Obstupuit , retròque pedem cum voce repressit,

Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem

Pressit numi nitens, trepidusque repentè refugit 380.

Attollentem iras, & cærule colla tumentem,
Haud secùs Androgeos visu tremefactus abibat.

Irruimus densis & circumfundimur armis:

Ignarosque loci passim, & formidine captos

Sternimus: aspirat primo fortuna labori.

385.

Atque hìc exultans successu, animisque Chorcæbus: *†*

O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis

Monstrat iter, quaque ostendit se dextra sequamur.

Mutemus clypeos, Danaùmque insignia nobis

Aptemus. *Dolus, au virtus, quis in hoste requirat?* 390.

Arma dabunt ipsi. Sic fatus: deinde comantem

Androgei galeam, clypeique insigne decorum

Induitur, laterique Argivum accommodat ensem.

Hoc Ripheus, hoc ipse Dymas, omnisque juvenus

Læta facit: spoliis se quisque recentibus armat. 395.

Vadimus immisti Danaïs haud numine nostro,

Multaque per cæcam congressi prælia noctem

Conserimus, multos Danaùm demittimus Orco.

Diffugiunt alii ad naves, & litora cursu

Fida petunt: pars ingentem formidine turpi 400.

Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo.

Heu nihil invitiis fas quemquam fidere Divis! *†*

Ecce trahebatur passis Priameïa Virgo

Crinibus à templo Cassandra, adytisque Minervæ

Ad cælum tendens ardentia lumina frustra; 405.

Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.

Non tulit hanc speciem furiatâ mente Chorcæbus:

Et sese medium injecit moriturus in agmen.

Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.

Hic primùm ex alto delubri culmine telis 410.

Nostrorum obruimur, oriturque misserrima cædes

Armorum facie, & Grajarum errore jubarum,

Tum Danaï gemitu, atque ereptæ Virginis irâ
 Undique collecti invadunt acerrimus Ajax,
 Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis, 415.
 Adversi rupto ceu quondam turbine venti
 Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & lætus Eois
 Euris equis: stridunt sylvæ; sævitque tridenti
 Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo:
 Illi etiam, si quos obscurâ nocte per umbram 420.
 Fudimus insidiis, totâque agitavimus urbe,
 Apparent: primi clypeos, mentitaque tela
 Agnoscunt, atque præsono discordia signant.
 Illicet obruimur numero: primusque Chorœbus
 Benelei dextrâ Divæ armipotentis ad aram 425.
 Procumbit: cadit & Ripheus, justissimus unus
 Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui.
 Diis aliter visum. Pereunt Hypanisque, Dymasque
 Confixi à sociis: nec te tua plurima, Pantheus,
 Latentem pietas, nec Appollinis infûla texit. 430.
 Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
 Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ullas
 Vitavisse vices Danaam; &, si fata fuissent,
 Ut caderem, meruisse manu. Divellimur inde
 Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo 435.
 Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyssi.

Protinus ad sedes Priami clamore vocati.

Hic verò ingentem pugnam, ceu cetera nusquam
 Bella forent, nulli totâ morentur in urbe: 439.
 Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentes
 Cernimus, obsessumque actâ testudine limen.
 Hærent parietibus scalæ, postesque sub ipsos,
 Nituntur gradibus: clypeosque ad tela sinistris.
 Protecti obijciunt: præstant fastigia dextris.
 Dardanidæ contra, turres, ac tecta domorum 445.
 Cul-

Culmina convellunt; his se quando ultima cernunt
 Extrema jam in morte parant defendere telis
 Auratasque trabes, veterum decora alta parentum
 Devolvunt: alii, strictis mucronibus, imas
 Obsedere fores: has servant agmine denso. 450.

Instaurati animi regis succurrere tectis,
 Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
 — Limen erat, cæcæque fores, & pervios usus
 Tectorum inter se Priami, postesque relicti
 A tergo: infelix quæ se, dum regna manebant, 455.

Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
 Ad soceros, & avo puerum Astyanacta trahebat.
 Evado ad summi fastigia culminis, unde
 Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.
 Turrin in præcipiti stantem, summisque sub astra 460.

Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
 Et Danaum solitæ naves, & Achaica castra:
 Aggressi ferro circum, quæ summa labantes
 Juncturas tabulata dabant; convellimus altis
 Sedibus, impulimusque: ea lapsa repenti ruinam 465.
 Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina latè
 Incidit: ast alii subeunt nec saxa, nec ullum
 Telorum interea cessat genus.

— Vestibulum ante ipsum, primoque in limine Pyrrhus
 Exsultat telis, & luce coruscus ahenâ. 470.

Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina pastus,
 Frigida sub terrâ tumidum quem brumâ tegebat.
 Nunc positis novus exuviis, nitidusque juventâ,
 Lubrica convolvit, sublato pectore, terga
 Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis. 475.
 Unâ ingens Periphias, & equorum agitator Achillis
 Armiger Automedon: unâ omnis Scyria pubes
 Succedunt tecto, & flammæ ad culmina jactant.

Ipsè inter primos correptâ, dura, bipenni,
 Limina perrumpit, postesque à cardine vellit 480.

Æratos: jamque excissâ trabe, firma cavavit
 Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.

Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
 Apparent Priami, & veterum penetralia regum:

Armatusque vident stantes in limine primo. 485.

At domus interior gemitu, miseroque tumultu
 Miscetur, penitusque cavæ plangoribus ædes

Fœmineis ululant: ferit aurea sydera clamor.

Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
 Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt. 490.

Instat vi patriâ Pyrrhus: nec claustra, nec ipsi

Custodes sufferre valent: labant ariete crebro
 Janua, & emoti procumbunt cardine postes.

Fit via vi, rumpunt aditus primosque trucidant

Immissi Danaï, & latè loca milite complent. 495.

Non sic, aggeribus ruptis, cùm spumeus amnis

Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,

Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes

Cùm stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem

Cæde Neoptolemum, geminosque in limine Atridas;

Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per

aras 501.

Sanguine sedantem, quos ipse sacraverat, ignes.

Quinquaginta mi thalami, spes tanta nepotum,

Barbarico postes auro, spoliisque superbi

Procubuere: tenent Danaï, quâ deficit ignis. 505.

Forsitan, & Priami fuerint quæ fata, requiras.

Urbis ubi captæ casum, convulsaque vidit

Limina tectorum, & medium in penetralibus hostem:

Arma diu senior desueta trementibus ævo

Circumdat nequidquam humeris, & inutile ferrum 510.

Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
 Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe,
 Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus
 Incumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates. 514.
 Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
 Præcipites atrâ ceu tempestate columbæ
 Condensæ, & Divûm amplexæ simulacra tenebant.

+ Ipsum autem, sumptis, Priamum, juvenilibus armis,
 Ut vidit: quæ mens tam dira, miserrime conjux,
 Impulit his cingi telis? aut quò ruis? inquit. 520.
 Non tali auxilio, nec defensoribus istis
 Tempus eget: non si ipse meus nunc afforet Hector.
 Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes:
 Aut moriere simul. Sic ore effata recepit
 Ad sese, & sacrâ longævum in sede locavit. 525.

+ Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
 Unus natorum Priami, per tela, per hostes
 Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
 Saucius: illum ardens infesto vulnere Pyrrhus 529.
 Insequitur: jam jamque manu tenet, & premit hastâ.
 Ut tandem ante oculos evasit, & ore parentum,
 Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
 Hic, Priamus, quamquàm in mediâ jam morte tene-
 tur,

Non tamen abstinuit, nec voci, iræque pepercit.
 At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis, 535.
 Dii (si qua est cœlo pietas, quæ talia curet)
 Persolvant grates dignas, & præmia reddant
 Debita: quî nati coram me cernere letum
 Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.

+ At non ille, satum quo te mentiris, Achilles 540.
 Talis in hoste fuit Priamo; sed jura, fidemque
 Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro

Reddidit Hectoreum , meque in mea regna remisit.

Sic fatus senior , tellumque imbelles sine ictu

Conjecit : raucum quod protinus ære repulsum, 545.

Et summo clypei nequicquam umbone pependit.

Cui Pyrrhus : Referes ergo hæc , & nuntius ibis

Pelidæ genitori : illi mea tristia facta,

Degeneremque Neoptolemum narrare memento. 549.

Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsam trementem

Traxit , & in multo lapsantem sanguine nati ,

Implicuitque comam levâ , dextrâque coruscum

Extulit , ac lateri capulo tenus abdidit ensem.

Hic finis Priami fatorum : hic exitus illum 554.

Sorte tulit , Trojam incensam , & prolapsa videntem

Pergama , tot quondam populis , terrisque superbam

Regnatorem Asiæ : jacet ingens litore truncus:

Avulsamque humeris caput , & sine nomine corpus.

M At me tum primùm sævus circumstetit horror;

Obstupui , subiit chari genitoris imago, 560.

Ut Regem æquævum crudeli vulnere vidi

Vitam exhalantem : subiit deserta Creusa,

Et direpta domus , & parvi casus Juli,

Respicio , & , quæ sit me circum copia lustris.

Deserere omnes defessi , & corpora saltu 565.

Ad terram misere , aut ignibus ægra dedere.

Jamque adeo super unus eram , cùm limina Vestæ

Servantem , & tacitam secretâ in sede latentem

Tyndarida aspicio : dant clara incendia lucem

Erranti , passimque oculos per cuncta ferenti. 570.

Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,

Et pœnas Danaûm , & deserti conjugis iras.

Permetuens , Trojæ , & patriæ communis Erymnis,

Abdiderat sese , atque aris invisâ sedebat.

Exarsere ignes animo : subit ira cadentem.

Ulisci patriam, & sceleratas sumere pœnas.
 Scilicet hæc Spartam incolumis, patriasque Mycenas
 Aspiciet? partoque ibit Regina triumpho?
 Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
 Iliadum turbâ, & Phrygiis comitata ministris? 580.
 Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
 Dardanium toties sudarit sanguine litus?
 Non ita: namque, etsi nullum memorabile nomen
 Fœminêâ in pœnâ est, nec habet victoria laudem;
 Exstinxisse nefas tamen, & sumpsisse merentis 585.
 Laudabor pœnas: animumque explesse juvabit
 Ultricis flammæ, & cineres satiassse meorum.
 Talia jactabam: & furiatâ mente ferebar;
 Cùm mihi se, non antè oculis tam clara, videndam
 Obtulit, & purâ per noctem in luce refulsit 590.
 Alma parens, confessa Deam; qualisque videri
 Cœlicolis, & quanta solet, dextrâque prehensum
 Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore.
 Nate, quid indomitas tantus dolor excitat iras?
 Quid furis? aut quonâm nostri tibi cura recessit? 595
 Non prius aspicias, ubi fessum ætate parentem
 Liqueris Anchisen? superet conjuxne Creusa,
 Ascaniusque puer? quos omnes undique Græjæ
 Circum errant acies: &, ni mea cura resistat,
 Jam flammæ tulerint, inimicus & hauserit ensis 600.
 Non tibi Tyndaridis facies invisâ Lacæna,
 Culpatusque Paris, verum inclementia Divûm
 Has evertit opes, sternitque à culmine Trojam.
 Aspice (namque omnem; quæ nunc obducta tuenti
 Mortales habetat visus tibi, & humida circum 605.
 Caligat, nubem eripiâ: tu nequa parentis
 Jussa time, neu præceptis parere recusa.)
 Hic, ubi disjectas moles, avulsaque saxis

Saxa vides , mistoque undantem pulvere fumum:
 Neptunus muros , magnoque emota tridenti 610.
 Fundamenta quatit , totamque à sedibus urbem
 Eruit. Hic Juno Scæas sævissima portas
 Prima tenet , sociumque furens à navibus agmen
 Ferro accincta vocat.

+ Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas 615.
 Insedit , nimbo effulgens , & Gorgone sæva.
 Ipse Pater Danais , animos , viresque secundas
 Sufficit : ipse Deos in Dardana suscitât arma.
 Eripe , nate , fugam , finemque impone labori.
 Nusquam abero , & tutum patrio te limine sistam. 620.
 Dixerat : & spissis noctis se condidit umbris.
 Apparent diræ facies , inimicaque Trojæ
 Numina magna Deûm.

Tum verò omne mihi visum considerare in ignes.
 Ilium , & ex imo verti Neptunia Troja. 625.

Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
 Cùm ferro accissam , crebrisque bipentibus instant
 Eruere agricolæ certatim : illa usque minatur,
 Et tremefacta comam concusso vertice nutat:
 Vulneribus donec paullatim evicta supremum 630.

Congemuit , traxitque jugis avulsa ruinam.
 Descendo , ac , ducente Deo , flammam inter & hostes
 Eggedior : dant tela locum , flammæque recedunt.

Ast ubi jam patriæ perventum ad limina sedis,
 Antiquasque domos: genitor, quem tollere in altos 635.

Optabam primùm montes , primùmque petebam,
 Abnegat excissâ vitam producere Troja,
 Exiliumque pati. Vos , ò quibus integer ævi
 Sanguis , ait , solidæque suo stant robore vires,
 Vos agitate fugam. 640.

Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,

Has mihi servassent sedes , satis una , superque
 Vidimus excidia , & captæ superavimus urbi.
 Sic ò , sic positum affati discedite corpus.
 Ipse manu mortem inveniam : miserebitur hostis, 645.
 Exuviasque petet : facilis jactura sepulcri est.
 Jam pridem invisus Divis , & inutilis annos
 Demoror: ex quo me Divum Pater, atque hominum Rex
 Fulminis afflavit ventis , & contigit igni.
 Talia perstabat memorans , fixusque manebat. 650.
 Nos contra effusi lacrymis , conjuxque Creusa,
 Ascaniusque , omnisque domus: ne vertere secum
 Cuncta pater , fatoque urgenti incumbere vellet.
 Abnegat, inceptoque, & sedibus hæret in iisdem. 654.
 Rursus in arma feror , mortemque miserrimus opto.
 Nam quod consiliùm , aut quæ jam fortuna dabatur ?
 Mene efferre pedem , genitor , te posse relicto
 Sperasti ? tantumque nefas patrio excidit ore ?
 Si nihil ex tantâ Superis placet urbe relinqui,
 Et sedet hoc animo , perituræque addere Trojæ 660.
 Teque , tuosque juvat : patet isti janua leto:
 Jamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
 Natum ante ora patris, patrem , qui obtruncat ad aras.
 Hoc erat , alma Parens , quòd me per tela , per ignes
 Eripis? ut mediis hostem in penetralibus, utque 665.
 Ascaniumque , patremque meum , juxtaque Creusam
 Alterum in alterius maclatos sanguine cernam ?
 Arma , viri , ferte arma : vocat lux ultima victos.
 Reddite me Danais : sinite , instaurata revisam
 Prælia. Numquam omnes hodie moriemur inulti. 670.
 Hic ferro accingor rursus , clypeoque sinistram
 Insertabam aptans , meque extra tecta ferebam.
 Ecce autem complexa pedes in limine conjux
 Hærebat , parvumque patri tendebat Julum:

Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum: 675.
 Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
 Hanc primùm tutare domum: Cui parvus Julius,
 Cui pater; & conjux, quondam tua dicta, relinquit?
 Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
 Cùm subitùm, dictuque oritur mirabile monstrum 679.
 Namque manus inter, mœstorumque ora parentum,
 Ecce levis summo de vertice visus Juli
 Funderè lumen apex, tactuque innoxia molli
 Lambere flamma comas, & circum tempora pasci,
 Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem 685.
 Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
 At pater Anchises oculos ad sydera lætus
 Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
 Jupiter Omnipotens, precibus si flecteris ullis,
 Aspice nos: hoc tantùm, &, si pietate meremur, 690.
 Da deinde auxilium, Pater, atque hæc omnia firma,
 Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
 Intonuit lævum, & de cœlo lapsa per umbras
 Stella facem ducens multâ cum lucè cucurrit.
 Illam summa super labentem culmina tecti, 695.
 Cernimus Idæâ claram se condere sylvâ
 Signantemque vias: tum longo limite sulcus
 Dat lucem, & latè circum loca sulphur fumant.
 Hic verò victus genitor se tollit ad auras,
 Affaturque Deos. Et sanctum sydus adorat. 700.
 Jam jam nullâ mora est: sequor, & quâ ducitis, adsum.
 Dii patrii, servate domum, servate nepotem.
 Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
 Cedo equidem: nec, nate, tibi comes ire recuso.
 Dixerat ille: & jam per mœnia clarior ignis 705.
 Auditur, propiusque æstus incendia volvunt.
 Ergò age, chare pater, cervici imponere nostræ:

Ipse subibo humeris: nec me labor iste gravabit:
 Quo res cunque cadent, unum, & commune periculum,
 Una salus ambobus erit: mihi parvus Iulus 710
 Sit comes, & longè servet vestigia conjux.

Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris:
 Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
 Desertæ Cereris, juxtâque antiqua cupressus

Religione patrum multos servata per annos. 715.
 Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.

Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates:
 Me, bello è tanto digressum, & cæde recenti,
 Attrectare nefas, donec flumine vivo
 Abluero. 720.

Hæc fatus, latos humeros, subjectaque colla
 Veste super, fulvique insternor pelle leonis,
 Succedoque oneri, dextræ se parvus Iulus

Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis.
 Pone subit conjux, ferimur per opaca locorum: 725.

Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
 Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graji,
 Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
 Suspensum, & pariter comitique, onerique timentem.

Jamque propinquabam portis, omnemque videbar 730.
 Evasisse viam, subitò cum creber ad aures

Visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
 Prospiciens, Nate, exclamat, fuge nate,
 propinquant,

Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno. 734.

Hic mihi nescio, quod trepido malè numen amicum
 Confusam eripuit mentem: namque avia cursu

Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
 Heu! misero conjux fatone erepta Creusa

Substitit, erravitne viâ, seu lapsa resedit.

Incertum : nec post oculis est reddita nostris. 740.

Nec prius amissam respexi , animumque reflexi,

Quàm tumulum antiquæ Cereris, sedemque sacratam

Venimus : hic demum collectis omnibus , una

Defuit , & comites , natumque , virumque fefellit.

Quem non incusavi amens hominumque , deo-
rumque ? 745.

Aut quid in excessâ vidi crudelius urbe ?

Ascanium , Anchisemque patrem , Teucrosque Penates

Commendo sociis , & curvâ valle recondo.

Ipsè urbem repeto , & cingor fulgentibus armis.

Sat casus renovare omnes , omnemque reverti 750.

Per Trojam , & rursus caput objectare periclis.

Principio muros , obscuraque limina portæ ,

Qua gressum extuleram , repeto ; & vestigia retrò

Observata sequor per noctem , & lumine lustro.

Horror ubique animos , simul ipsa silentia terrent. 755.

Inde domum , si fortè pedem , si forte tulisset,

Me refero : irruerant Danaï , & tectum omne tenebant.

Ilicet ignis edax summa ad vestigia vento

Volvitur ; exsuperant flammæ ; furit æstus ad auras.

Procedo ad Priami sedes , arcemque reviso. 760.

Et jam porticibus vacuis , Junonis asylo

Custodes lecti Phænix , & dirus Ulysses

Prædam asservabant , huc undique Troïa gaza

Incensis erepta adytis , mensæque deorum ,

Crateresque auro solidi , captivaque vestis 765.

Congeritur , pueri , & pavidæ longo ordine matres

Stant circum.

Ausus quin etiam voces jactare per umbram ,

Implevi clamore vias : mœstusque Creusam 760.

Nequicquam ingeminans , iterùmque , iterùmque vocavi.

Quærenti , & tectis urbis sine fine furenti

Infelix simulacrum, atque ipsius umbra Creusæ
 Visa mihi ante oculos, & nota major imago
 Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis: 775.
 Quid tantum insano juvat indulgere labori,
 O dulcis conjux! non hæc sine numine divûm
 Eveniunt; nec te hinc comitem asportare Creüsam
 Fas: haud ille sinit superi regnator Olympi.
 Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum. 780.
 Ad terram Hesperiam venies: ubi Lidius, arva
 Inter opima virûm, leni fluit agmine Tybris,
 Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
 Parta tibi: lacrymas dilectæ pelle Creüsæ.
 Non ego Myrmidonum sedes, Dolopumve superbas 785.
 Aspiciam, aut Grajis servitum matribus ibo
 Dardanis, & divæ Veneris nurus;
 Sed me magna deûm genitrix his detinet oris,
 Jamque valè, & nati serva communis amorem. 789.
 Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, & multa volentem
 Dicere, deseruit, tenuesque recessit in auras.
 Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
 Ter frustra compressa manus effugit imago,
 Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
 Sic demùm socios, consumptâ nocte, reviso. 795.
 Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
 Invenio admirans numerum, matresque, virosque,
 Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
 Undique convenere, animis, opibusque parati,
 In quascumque velim pelago deducere terras. 800.
 Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
 Ducebatque diem: Danaïque obsessa tenebant
 Limina portarum: nec spes opis ulla dabatur.
 Cessi, & sublato montem genitore petivi. 804.

ÆNEIDOS

LIBER III.

Argumentum.

Æneæ navigationem, ejusque varios errores continet: mores, ritusque gentium.

Postquam res Asiæ, Priamique evertere gentem
 Immeritam visum superis, ceciditque superbum
 Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja:
 Diversa exilia, & desertas quærere terras
 Auguriis agimur divûm; classemque sub ipsâ 5.
 Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
 Incerti quò fata ferant, ubi sistere detur:
 Contrahimusque viros. Vix prima incoperat ætas;
 Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.
 Litora tum patriæ lacrymans, portusque relinquo, 10.
 Et campos, ubi Troja fuit, feror exul in altum
 Cum sociis, natoque, Renatibus, & magni Diis.
 Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
 (Thraces erant) æri quondam regnata Licurgo;
 Hospitiûm antiquum Trojæ, sociique Penates 15.
 Dum fortuna fuit, feror huc, & litore curvo
 Mœnia prima loco, fati ingressus iniquis;
 Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
 Sacra Dionææ matri, Divisque ferebam
 Auspiciibus cœptorum operum, superoque nitentem 20.
 Cœlicolum regi macrabam in litore taurum.

Fortè fuit juxtà tumulus, quo cornea summo
 Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.
 Accessi, viridemque ab humo convellere sylvam.
 Conatus, ramis regerem ut frondentibus aras: 25.
 Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
 Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbor
 Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
 Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
 Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis. 30.
 Rursus & alterius lentum convellere vimen
 Insequor, & causas penitùs tentare latentes:
 Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
 Multa movens animo, Nymphas venerabar agrestes:
 Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis: 35.
 Rite secundarent visus, omenque levarent.
 Tertia sed postquam majore hastilia nixu
 Adgredior: genibusque adversæ obluكتور arenæ:
 (Eloquar, an sileam?) gemitus lacrymabilis imo
 Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures, 40.
 Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto,
 Parce pias scelerare manus, non me tibi Troja
 Externum tulit; haud cruor hic de stipite manat,
 Heu! fuge crudeles terras, fuge litus avarum:
 Nam Polydorus ego: hîc confixum ferrea texit 45.
 Telorum seges, & jaculis increvit acutis.
 Tum verò ancipiti mentem formidine pressus
 Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus
 hæsit.
 Hunc Polydorum auri quondam cum ponde magno
 Infelix Priamus furtim mandarat alendum 50.
 Threïcio regi cum jam diffideret armis
 Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
 Ille, ut opes fractæ Teucrum & fortuna recessit,

Res Agamemnonias, v'ctriciaque arma secutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obruncat, & auro 55.

Vi potitur: *Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames?* Postquàm pavor ossa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
Monstra Deum refero, & quæ sit sententia, posco.
Omnibus idem animus, sceleratâ excedere terrâ, 60.
Linquere pollutum hospitium, & dare classibus

Austros:

Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: stant Manibus aræ
Cæruleis mœstæ vittis, atraque cupresso:
Et circum Iliades crinem de more solutæ. 65.
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis & sacri pateras, animamque sepulcro
Condimus, & magnâ supremum voce ciemus.

Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auster in altum;
Deducunt socii naves, & litora complent. 71.
Provehimur portu, terræque, urbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nereïdum matri, & Neptuno Ægæo:

Quam pius Arcitenens, oras, & litorâ circum 75.
Errantem, Mycone celsâ, Gyaroque revinxit:
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Huc feror, hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit, egressi veneramur, Apollinis urbem. 79.

Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos,
Vittis, & sacra redimitus tempora lauro

Occurrit; veterem Anchisen agnoscit amicum.

Jungimus hospitio dextras, & tecta-subimus.
Templa Dei saxo venerabar structa vetusto. 84.

Da propriam, Tymbræe, domum, da mœnia fessis,

Et

Et genus , & mansuram urbem : serva altera Trojæ
 Pergama , reliquias Danaûm , atque immitis Achillei.
 Quem sequimur ? quòve ire jubes ? ubi ponere sedes ?
 Da , pater , augurium , atque animis illabere nostris.
 Vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente , 90.
 Liminaque , laurusque Dei , totusque moveri
 Mons circum , & mugire adytis cortina reclusis.
 Submissi petimus terram , & vox fertur ad aures :
 Dardanidæ duri , quæ vos à stirpe parentum
 Prima tulit tellus , eadem vos ubere lato 95.
 Accipiet reduces , antiquam exquirite matrem.
 Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris ,
 Et nati natorum , & qui nascentur ab illis.
 Hæc Phœbus : mistoque ingens exorta tumultu
 Lætitia , & cuncti , quæ sint ea mœnia , quærunt , 100.
 Quò Phœbus vocet errantes , jubeatque reverti.
 Tum genitor , veterum volvens monumenta virorum ,
 Audite , ò procerès , ait , & spes discite vestras.
 Creta Jovis magni medio jacet insula ponto :
 Mons Idæus ubi , & gentis cunabula nostræ . 105.
 Centum urbes habitant magnas , uberrima regna :
 Maximus unde pater , si rite audita recordor ,
 Teucus Rhœtas primùm est advectus ad oras ,
 Optavitque locum regno , nondùm Ilium , & arces
 Pergamæ steterant : habitabant vallibus imis . 110.
 Hinc mater cultrix Cybele , Corybantiaque æra ,
 Idæumque nemus : hinc fida silentia sacris ,
 Et juncti currum dominæ subiere leones .
 Ergo agite , & divùm ducunt quæ jussa , sequamur :
 Placemus ventos , & Gnoisia regna petamus , 115.
 Nec longo distant cursu : (modò Jupiter adsit)
 Tertia lux classem Cretæis sistet in oris .
 Si fatus , meritos aris maestavit honores ;

Taurum Neptuno , taurum tibi , pulcher Apollo,
 Nigram Hyemi pecudem , Zephyris felicibus albam.
 Fama volat pulsum regnis cecidisse paternis 121.
 Idomenea ducem , desertaque litora Cretæ,
 Hoste vacare domos , sedesque astare relictas.
 Linquimus Ortygiæ portus , pelagoque volamus,
 Bacchatamque jugis Naxon , viridemque Donytam,
 Oliaron, niveamque Paron, sparsasque per æquor 126.
 Cycladas , & crebris legimus freta consita terris.
 Nauticus exoritur vario certamine clamor:
 Hortantur socii , Cretam , proavosque petamus.
 Prosequitur surgens à puppi ventus euntes, 130.
 Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
 Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
 Pergameamque voco , & lætam cognomine gentem
 Hortor amare focos , arcemque attollere tectis.
 Jamque ferè sicco subductæ litore puppes: 135.
 Connubiis , arvisque novis operata Juventus:
 Jura , domosque dabam , subito cum tabida membris
 Corrupto cœli tractu , miserandaque venit.
 Arboribusque , ,satisque lues , & lethifer annus.
 Linquebant dulces animas , aut ægra trahebant 140.
 Corpora ; tum steriles exurere Sirius agros;
 Arebant herbæ , & victum seges ægra negabat.
 Rursus ad oraculum Ortygiæ , Paphumque remenso
 Hortatur pater ire mari , veniamque precari:
 Quem fessis finem rebus ferat ; unde laborum 145.
 Tentare auxilium jubeat , quò vertere cursus.
 Nox erat , & terris animalia somnus habebat:
 Effigies sacræ Divûm , Phrygiique Penates,
 Quos mecum à Trojâ , mediisque ex ignibus urbis
 Extuleram , visi ante oculos astare jacentis 150.
 In somnis , multo manifesti lumine , quâ se

Plena per insertas fundebat luna fenestras.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis:
 Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
 Hic canit, & tua nos en ultrò ad limina mittit. 155.
 Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaque arma secuti,
 Nos tumidum sub te per mensi classibus æquor,
 Eidem venturos tollemus in astra nepotes,
 Imperiumque urbi dabimus, tu mœnia magnis
 Magna para, longumque fugæ ne linque laborem 160.
 Mutandæ sedes; non hæc tibi litora suasit
 Delius, aut Cretæ jussit considerare Apollo.
 Est locus (Hesperiam Graji cognomine dicunt)
 Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
 Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores 165.
 Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem.
 Hæ nobis propriæ sedes; hinc Dardanus ortus,
 Iasiusque pater, genus à quo principe nostrum.
 Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti 169.
 Haud dubitanda refer: Corytum, terrasque require
 Ausonias: Dictæa negat tibi Jupiter arva.
 Talibus attonitus visis, ac voce deorum
 (Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
 Velatasque comas, præsentiaque ora videbar:
 Tum gelidus toto manabat corpore sudor) 175.
 Corripio è stratis corpus, tendoque supinas
 Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
 Intemerata focus, perfecto lætus honore,
 Anchisen facio certum, remque ordine pando. 179.
 Agnovit prolem ambiguum, geminosque parentes,
 Seque novo veterum deceptum errore locorum.
 Tum memorat: Nate Iliacis exercite fati,
 Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
 Nunc repeto, hæc generi portendere debita nostro,
 Et

Et sæpè Hesperiam, sæpè Itala regna vocare. 185.
 Sed quis ad Hesperiaë venturos litora Teucros
 Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
 Cedamus Phœbo, & monti meliora sequamur.
 Sic ait: & cuncti dictis paremus ovantes.
 Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis 190.
 Vela damus, vastumque cavâ trabe currimus æquor.
 Postquàm altum tenuere rates, nec jam ampliùs ullæ
 Apparent terræ, cœlum undique, & undique pontus:
 Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
 Noctem, hyememque ferens, & inhorruit unda
 tenebris: 195.
 Continuò venti volunt mare, magnaquæ surgunt
 Æquora, dispersi jactamur gurgite vasto.
 Involvere diem nimbi, & nox humida cœlum
 Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
 Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis 200.
 Ipse diem, noctemque negat discernere cœlo,
 Nec meminisse viæ mediâ Palinurus in undâ.
 Tres adeò incertos cæca caligine soles
 Erramus pelago, totidem sine sydere noctes.
 Quarto terra die primùm se attollere tandem 205.
 Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
 Vela cadunt: remis insurgimus, hæud morâ, nautæ
 Adnixi torquent spumas, & cærulea verrunt.
 Servatum ex undis Strophadum me litora primùm
 Accipiunt. Strophades Grajo stant nomine dictæ 210.
 Insulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
 Harpyæque colunt aliæ; Phineïa postquam
 Clausa domus, mensasque metu liquere priores.
 Tristius hæud illis monstrum, nec sævior ulla
 Pestis, & ira deùm Stygiis sese extulit undis. 215.
 Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris

Proluvies, uncæque manus, & pallida semper
Ora fame.

Huc ubi delati portus intravimus, ecce
Læta boum passim campis armenta videmus, 220.
Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
Irruimus ferro, & divos, ipsumque vocamus
In prædam, patremque Jovem, tunc litore curvo
Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt 225.
Harpyæ, & magnis quatiunt clangoribus alas.
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursùm in secessu longo sub rupe cavatâ,
Arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris, 230.
Instruimur mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum ex diverso cœli, cæcisque latebris
Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis;
Polluit ore dapes, sociis tunc arma capessant,
Edico, & dita bellum cum gente gerendum. 235.
Haud secus, ac justî faciunt, tectosque per herbam
Disponunt enses, & secuta latentia condunt.
Ergo ubi delapsæ sonitum per curva dedere
Litora, dat signum speculâ Misenus ab altâ
Ære cavo: invadunt socii, & nova prælia tentant 240.
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres,
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt, celerique fugâ sub sydera lapsæ
Semesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
Una in præcelsâ consedit rupe Celæno, 245.
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum, stratisque juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne iufferre paratis?
Et patrio insontes Harpyas pellere regno?

Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta: 250.
 Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus
 Appollo
 Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
 Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
 Ibitis Italiam, portusque intrare licebit;
 Sed non antè datam cingetis mœnibus urbem, 255.
 Quàm vos dira fames, nostræque injuria cædis
 Ambesas subigat malis absumere mensas.
 Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit
 At sociis subitâ gelidus formidinè sanguis.
 Diriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis, 260.
 Sed votis, precibusque jubent exposcere pacem:
 Sive deæ; seu sint diræ, obscænæque volucres.
 At pater Anchisses, passis de litore palmis
 Numina magna vocat, meritosque indicit honores.
 Dî prohibete minas: Dî talem avertite casum: 265.
 Et placidi servate pios. Tum litore funem
 Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.
 Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis,
 Quà cursus, ventusque, gubernatorque vocabant.
 Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos, 270.
 Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua saxis.
 Effugimus scopulos Ithacæ, & Laërtia regna:
 Et terram altricem sævi execramur Ulyssis.
 Mox & Leucatæ nimbose cacumina montis.
 Et formidatus nautis aperitur Apollo. 275.
 Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi:
 Anchora de prorâ jacitur, stant litore puppes.
 Ergo insperatâ tandem tellure potiti,
 Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras,
 Actiaque Iliacis celebramus litora ludis. 280
 Exercent patrias, oleo labente, palæstras.

Nudati socii, juvat evasisse tot urbes
 Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes.
 Interea magnum sol circumvolvitur annum,
 Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas. 285.

Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
 Postibus adversis figo, & rem carmine signo;
 Æneas hæc de Danais victoribus arma.
 Linquere tum portus jubeo, & considerare transtris,
 Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt. 290.
 Protinus aërias Phæacum abscondimus arces,
 Litora que Epiri legimus, portuque subimus
 Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus urbem.

Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
 Priamidem Helenum Grajas regnare per urbes, 295.
 Conjugio Æacidæ Pyrrhi, sceptrisque potitum,
 Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
 Obstupui; miroque incensum pectus amore
 Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
 Progredior portu, classes, & litora linquens. 300
 Sollemnes tum fortè dapes, & tristia dona,
 Ante urbem fin luco falsi Simoëntis ad undam
 Libabat cineri Andromache, Manesque vocabat
 Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite
 inanem,

Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras. 305.
 Ut me conspexit venientem, & Troia circum
 Arma amens vidit, magnis exterrita monstris,
 Dirigit visu in medio; calor ossa reliquit:
 Labitur, & longo vix eadem tempora fatur:
 Verane te facies, vernus mihi nuncius affers, 310.
 Nate Dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est? dixit, lacrymasque effudit, & omnem
 Implevit clamore locum, vix pauca furenti

Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco.
 Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco:
 Ne dubita: nam vera vides, 316.
 Heu! quis te casus dejectam conjuge tanto
 Excipit: aut quæ digna satis fortuna revisit?
 Hectoris Andromache, Pyrrhin, connubia servas?
 Dejecit vultum, & demissa voce locuta est: 320.
 O felix una ante alias Primaeciã virgo.
 Hostilem ad tumultum Trojæ sub mœnibus altis
 Jussa mori: quæ sortitus non pertulit ullos,
 Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
 Nos, patriã incensã diversa per æquora vectæ, 325.
 Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum,
 Servitio enixæ tulimus: qui deinde secutus
 Ledæam Hermionem, Lacedæmoniosque hymenæos,
 Me famulam, famuloque Heleno transmisit
 habendam,
 Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore 330.
 Conjugis, & scelerum furiis agitatus Orestes
 Excipit incautum, patriasque obruncat ad aras:
 Morte Neoptolemi, regnorum reddita cessit
 Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
 Chaoniamque omnem Trojano à Chaone dixit: 335.
 Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem,
 Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
 Aut quisnam ignarum nostris Deus appulit oris?
 Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?
 Quem tibi jam Trojã. . . . 340.
 Ecquæ jam puero est amissæ cura parentis?
 Ecquid in antiquam virtutem, animasque viriles
 Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
 Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
 Incassum fletus, cum sese à mœnibus heros 345.
 Pri-

Priamides multis Helenus comitantibus offert,
 Agnoscitque suos, lætusque ad mœnia ducit,
 Et multùm lacrymas verba inter singula fundit.
 Procedo, & parvam Trojam, simulataque magnis
 Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum 350.
 Agnosco, Scææque amplector limina portæ.
 Necnon & Teucri sociâ simul urbe fruuntur,
 Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
 Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
 Impositis auro dapibus; paterasque tenebant. 355.
 Jamque dies, alterque dies processit; & auræ
 Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus Austro.
 His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
 Trojugena, interpretes divûm, qui numina Phœbi,
 Qui tripodas, Clarii lauros, qui sydera sentis, 360.
 Et volucrum linguas, & præpetis omnia pennæ,
 Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
 Religio & cuncti suaserunt numine divi
 Italiam petere, & terras tentare repostas,
 Sola novum, dictuque nefas, Harpya Celæno 365.
 Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
 Obscenamque famem) quæ prima pericula vito?
 Quidve sequens tantos possim superare labores?
 Hic Helenus, cæsis primum de more juvencis,
 Exorat pacem divûm, vittasque resolvit 370.
 Sacrati capitis, meque ad tua limina Phœbe,
 Ipse manu multo suspensum numine ducit.
 Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos:
 Nate Deâ (nam te majoribus ire per altum
 Auspiciis manifesta fides; sic fata Deûm rex 375.
 Sortitur, volvitque vices; is vertitur ordo)
 Pauca tibi è multis, quò tutior hospita lustres
 Æquora, & Ausonio possis considerare portu,

Expeditam dictis, prohibent nam cætera Parcæ
 Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno. 380.
 Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
 Vicinosque, ignare, paras invadere portus,
 Longa procul longis via dividit invia terris.

Ante & Trinacria lentandus remus in undâ,
 Et salis Ausonii lustrandum navibus æquor, 385.
 Infernique lacus, Æææque insula Circes,
 Quàm tuta possis urbem componere terrâ.
 Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
 Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam,
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus, 390.
 Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati:
 Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
 Nec tu mensarum morsus horresce futuros;
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo. 395.
 Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
 Proxima, quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
 Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Grajis.
 Hic & Naricii posuerunt, mœnia Locri:
 Et Salentinos obsedit milite campos 400.
 Lyctius Idomeneus: hinc illa ducis Melibœi
 Parva Philoctetæ subnixa Petilia muro.
 Quin, ubi transmissæ steterint trans æquora classes;
 Et positis aris jam vota in litore solves;
 Purpureo velare comas adopertus amictu, 405.
 Nequa inter sanctos ignes in honore Deorum
 Hostilis facies occurrat, & omnia turbet,
 Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto,
 Hac casti maneant in religione nepotes.
 Ast, ubi digressum Siculæ te admoverit oræ 410.
 Ventus, & angusti rarescent claustra Pelori:

Læva tibi tellus, & longo læva petantur
 Æquora circuitu: dextrum fuge litus, & undas.
 Hæc loca vi quondam, & vastâ convulsa ruinâ
 (*Tantum ævi longinqua valet mutare vetustat*) 415.
 Dissiluisse ferunt: cùm protinùs utraque tellus
 Una foret, venit medio vi pontus, & undis
 Hesperium Siculo latus abscidit: arvaque, & urbes
 Litore dîductas angusto intelluit æstu.
 Dextrum Scylla latus, lævum implicata Carybdis 420.
 Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
 Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
 Erigit alternos, & sydera verberat unda.
 At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
 Ora exerantem, & naves in saxa trahentem
 Prima hominis facies, & pulchro pectore 425
 Pube tenus: postrema immani corpore Pistris;
 Delphinum caudas utero commissa luporum.
 Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
 Cessantem, longos, & circumflectere cursus, 430.
 Quam semel informem vastos vidisse sub antro
 Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.
 Prætereà, si qua est Heleno prudentia: vati
 Siqua fides: animum si veris implet Apollo;
 Unum illud tibi, nate Deâ, præque omnibus unum 435.
 Prædicam, & repetens iterùmque, iterùmque monebo.
 Junonis magnæ primùm prece numen adora:
 Junoni canè vota libens, dominamque potentem
 Supplicibus supera donis: sic denique victor
 Trinacria fines Italos mittère relicta. 440.
 Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
 Divinosque lacus, & Averna sonantia sylvis,
 Insanam vatem aspicias, quæ rupe sub imâ
 Fata canit, foliisque notas, & nomina mandat.

Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo, 455.
 Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit:
 Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
 Verùm eadem verso tenuis cum cardine ventus
 Impulit, & teneras turbavit janua frondes:
 Numquàm deinde cavo volitantia pendere saxo, 450.
 Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
 Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
 Hic tibi nequa moræ fuerint dispendia tanti:
 Quàmvis increpitent socii, & vi cursus in altum
 Vela vocet, possisque sinus implere secundos: 455.
 Quin adeas vatem, præcibusque oracula poscas:
 Ipsa canat, vocemque volens, atque ora resolvat.
 Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
 Et quò quemque modò fugiasque, ferasque laborem
 Expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460.
 Hæc sunt, quæ nostrâ liceat te voce moneri.
 Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
 Quæ postquàm vates sic ore effatus amico est,
 Dona dehinc auro gravia, sectoque elephanto
 Imperat ad naves ferri: stipatque carinis 465.
 Ingens argentum, Dodonæosque lebetas,
 Loricam consertam hamis, auroque trilicem,
 Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
 Arma Neoptolemi: sunt & sua dona parenti.
 Addit equos, additque duces. 470.
 Remigium supplet, socios simul instruit armis.
 Intereâ classem velis aptare jubebat
 Anchises, fieret vento mora nequa ferenti.
 Quem Phœbi interpretis multo compellat honore:
 Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo, 475.
 Cura Deûm; bis Pergameis erepte ruinis,
 Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis:

Et tamen hanc pelago præterlabere necesse est.
 Ausoniæ pars illa procùl, quam pandit Apollo.
 Vade (ait) ò felix nati pietate! quid ultra 480.
 Provehor, & fando surgentes demoror Austros?
 Nec minùs Andromache digressu mœsta supremo,
 Fert picturatas auri sub tecmine vestes,
 Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit honori,
 Textilibusque onerat donis, ac talia fatur: 485.
Accipe & hæc, manuum tibi, quæ monumenta mearum
 Sint, puer, & longum Andromaches testentur amorem
 Conjugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum.
 O mihi sola mei super Astyanactis imago!
 Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat: 490.
 Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
 Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis.
 Vivite felices, quibus est fortuna peracta
 Jam sua, nos alia ex aliis in fata vocamur.
 Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum, 495.
 Arva neque Ausoniæ semper cedentia retrò
 Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
 Quam vestræ fecere manus: melioribus opto,
 Auspiciis, & quæ fuerit minùs obvia Grajis.
 Si quando Tybrim, vicinaque Tybridis arva 500.
 Intraro, gentique meæ data mœnia cernam:
 Cognatas urbes olim, populosque propinquos
 Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
 Atque idem casus, unam faciemus utramque
 Trojam animis: maneat nostros ea cura nepotes. 505.
 Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:
 Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
 Sol ruit intereà, & montes umbrantur opaci:
 Sternimur optatæ gremio telluris ad undam,
 Sortiti remos, passimque in litore sicco 510.

Corpora curamus : fessos sopor irrigat artus.
 Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
 Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
 Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
 Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo: 515.
 Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
 Armatumque auro circumspicit Oriona.
 Postquàm cuncta videt cœlo constare sereno,
 Dat clarum è puppi signum, nos castra movemus,
 Tentamusque viam, & velorum pandimus alas. 520.
 Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis,
 Cùm procùl obscuros colles, humilemque videmus
 Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
 Italiam læto socii clamore salutant.
 Tum pater Anchises magnum cratera coronâ 525.
 Induit, implevitque mero, Divosque vocavit
 Stans celsâ in puppi:
 Dii maris, & terræ, tempestatumque potentes,
 Ferte viam vento facilem, & spirare secundi.
 Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit 530.
 Jam propior, templumque apparet in arce Minervæ.
 Vela legunt socii, & proras ad litora torquent.
 Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum:
 Objectæ salsâ spumant aspergine cautes:
 Ipse latet, gemino demittunt brachia muro 535.
 Turriti scopuli, refugitque à litore templum.
 Quatuor hic (primum omen) equos in gramine vidi
 Tondentes campum latè, candore nivali.
 Et pater Anchises: Bellum, ò terra hospita, portas:
 Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.
 Sed ramen iidem olim carru succedere sueti 541.
 Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre:
 Spes est pacis, ait. Tum Numina sancta precamur

Palladis armisonæ , quæ prima accepit ovantes:
Et capita ante aras Phrygio velantur amictu: 545.

Præceptisque Heleni , dederat quæ maxima , ritè
Junoni Argivæ jussos adolemus honores.

Haud mora continuò perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum:
Grajugenumque domos , suspectaque linquimus arva.

Hinc sinus Herculei , si vera est fama , Tarenti 551.
Cernitur : attollit se diva Lacinia contrâ ,

Caulonisque arces , & navifragum Scylacæum.

Tùm procùl è fluctu Trinacria cernitur Ætna,
Et gemitum ingentem pelagi , pulsataque saxa 555.

Audimus longè , fractasque ad litora voces:
Exsultantque vada , atque æstu miscentur arenæ.

Et pater Anchises ; nimirum hæc illa Charybdis;
Hos Helenus scopulos , hæc saxa horrenda canebat;

Eripite , ò socii , pariterque insurgite remis. 560.

Haud minus ac jussi faciunt : primusque rudentem
Contorsit lævas proram Palinuras ad undas.

Lævam cuncta cohors remis , ventisque petivit.

Tollimur in cælum curvato gurgite , & iidem
Subductâ ad manes imos descendimus undâ. 565.

Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:

Ter spumam elisam , & rorantia vidimus astra.

/ Interea fessos ventus cum sole reliquit.

Ignarique viâ Cyclopum allabimur oris.

Portus ab accessu ventorum immotus , & ingens 570.

Ipsè ; sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis:

Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem

Turbine fumantem piceo , & candente favillâ:

Attollitque globos flammaram , & sydera lambit.

Interdum scopulos , avulsa viscera montis 575.

Erigit eructans , liquefactaque sub auras

Cum gemitu glomerat , fundoque exæstuat imo.
 Fama est , Enceladi semiustum fulmine corpus
 Urgeri mole hac , ingentemque insuper Ætnam
 Impositam , ruptis flammam exspirare caminis: 580.
 Et fessum quoties mutat latus , intremere omnem
 Murmure Trinacriam , & cœlum subtexere fumo.
 Noctem illam tecti in sylvis immania monstra
 Perferimus : nec , quæ sonitum det causa , videmus.
 Nam neque erant astrorum ignes , nec lucidus æthrâ
 Syderea polus : obscuro sed nubila cœlo 586.
 Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
 Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
 Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
 Cùm subito è sylvis , macie confecta supremâ, 590.
 Ignoti nova forma viri , miserandaque cultu
 Procedit , supplexque manus ad litora tendit.
 Respicimus : dira illuvies , immissaque barba,
 Consertum tegmen spinis : at cetera Grajus,
 Et quondam patriis ad Trojam missus in armis. 595.
 Isque ubi Dardanios habitus , & Troïa vidit
 Arma procul ; paullùm aspectu conterritus hæsit,
 Continuitque gradum : mox sese ad litora præceps
 Cum fletu , precibusque tulit. Per sydera testor,
 Per superos, atque hoc cœli spectabile lumen: 600.
 Tollite me , Teucri : quascumque abducite terras.
 Hoc sat erit. Scio me Danais è classibus unum,
 Et bello Iliacos fateor petiisse Penates.
 Pro quo , si sceleris tanta est injuria nostri,
 Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto. 605.
 Si pereo manibus hominum , periisse juvabit.
 Dixerat : & genua amplexus , genibusque volutans
 Hærebat : qui sit , fari , quo sanguine cretus,
 Hortamur , quæ deinde agitet fortuna , fateri.

Ipse pater dextram Anchises, aut multa moratus, 610.
 Dat juveni, atque animum præsentis pignore firmat.
 Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
 Sum patriâ ex Ithacâ, comes infelicis Ulyssæi
 Nomine Anchæmenidæ, Trojam genitor Adamasto
 Paupere (mansissetque utinam fortuna) profectus. 615.
 Hic me, dum trepidi crudelia limina linquant,
 Immemores socii vasto Cyclopi in antro,
 Deseruere. Domus sanie, dapibusque cruentis,
 Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
 Sydera: (Dii, talem terris avertite pestem) 620.
 Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli:
 Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
 Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro,
 Prensa manu magnâ, medio resupinus in antro
 Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent 625.
 Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
 Manderet, & tepidi tremere sub dentibus artus.
 Haud impunè quidem: nec talia passus Ulysses,
 Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
 Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus 630.
 Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
 Immensum, sanie eructans, ac frustra cruento.
 Per somnum commista mero: nos magna precati
 Numina, sortitique vices, unâ undique circum
 Fundimur, & telo lumen terebramus acuto 635.
 Ingens, quod torvâ solùm sub fronte latebat,
 Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar:
 Et tandem læti sociorum ulciscimur umbras.
 Sed fugite, ô miferi, fugite, atque à litore funem
 Rumpite. 640.
 Nam qualis, quantusque cavo Polyphemus in antro
 Lanigeras claudit pecudes, atque ubera prestat;

Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgò
 Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
 Tertia jam Lunæ se cornua lumine complent, 645.
 Cùm vitam in sylvis, inter deserta ferarum
 Lustra, domosque traho, vastosque ab rupe Cyclopas
 Prospicio, sonitumque pèdum, vocemque tremisco,
 Victum infelicem, baccas, lapidosaque corna
 Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herbæ. 650.
 Omnia collustrant, hanc primùm ad litora classem
 Conspexi venientem: huic me, quæcunque fuisset,
 Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 Vos animam hanc potiùs quocumque absumite lethò.
 Vix ea fatus erat, summo cùm monte videvius 655.
 Ipsum inter pecudes vastâ se mole moventem
 Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem:
 Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen
 ademptum:
 Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat.
 Lanigeræ comitantur oves, ea sola voluptas, 660.
 Solamenque mali: de collo fistula pendet.
 Postquàm altos tetigit fluctus, & ad æquora venit,
 Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
 Dentibus infrendens gemitu; graditurque per æquor
 Jam medium; nec dum fluctus latera ardua tinxit. 665.
 Nos procùl inde fugam trepidi celerare, recepto
 Supplice, s c meritò, tacitique incidere funem;
 Verrimus & proni certantibus æquora remis.
 Sensit, & ad sonitum vocis vestigia torsit.
 Verùm ubi nulla datur dextram affectare potestas, 670.
 Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,
 Clamorem immensum tollit; quo pontus, & omnes
 Intremuere undæ, penitùsque exterrita tellus
 Italiæ, curvisque immugiit Ætna cavernis.

At genus è sylvis Cyclopum, & montibus altis 675.

Excitum ruit ad portus, & litora complent:

Cernimus astantes necquicquam lumine torvo

Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,

Concilium horrendum: quales cùm vertice celso

Aëria quercus, aut corniferæ cyparissi 680.

Constiterunt, sylva alta Jovis, lucusve Dianæ.

Præcipites metus acer agit quocunquè rudentes

Excutere, & ventis intendere vela secundis.

Contrà, jussa monent Heleni, Scyllam, atque Char-
rybdin

Inter utramque viam, lethi discrimine parvo, 685.

Ni teneant cursus: certum est dare lintea retrò.

Ecce autem Boreas angustâ à sedè pelori

Misus adest, vivo prætervehor ostia saxo

Pantagiæ, Megarosque sinus, Tapsumque jacentem.

Talia monstrabat relegens errata retorsum 690.

Litora Achæmenides, comes infelicis Ulyssis.

Sicanio prætenta sinu jacet insula, contra

Plemmyrium undosum; nomen dixere priores

Ortygiam. Alpheum fama est, huc Elidis amnem

Occultas egisse vias subter mare: qui nunc 695.

Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.

Numina magna loci jussi veneramur: & indè

Exsupero præpingue solum stagnantis Helori,

Hinc altas cautes, projectaque saxa Pachyni

Radimus: & fatis numquam concessa moveri 700.

Apparet Camarina procùl, campique Geloi,

Immanisque Gela fluvii cognomine dicta.

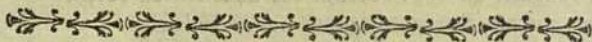
Arduus inde Agragas ostentat maxima longè

Mœnia, magnanimùm quondam generator equorum

Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus: 705.

Et vada dura lego saxis Lilybeïa cæcis.

Hinc Drepani me portus, & illæstabilis ora
 Accipit, hic pelagi tot tempestatibus actus,
 Heu! genitorem, omnis curæ, casusque levamen,
 Amitto Anchisen: hic me, pater optime, fessum 710.
 Déseris, heu, tantis nequicquam ereptæ periclis!
 Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
 Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
 Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum:
 Hinc me digressum vestris Deus appulit oris. 715.
 Sic pater Æneas, intentis omnibus, unus
 Fata renarrabat Divûm, cursusque docebat.
 Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

Æ N E I D O S

LIBER IV.

Argumentum.

Amorem Didonis in Æneam continet. Furtivas nuptias
 eas solutas, deo jubente; & Didonis mortem im-
 potentia amoris.

AT regina gravi jamdudùm saucia curâ,
 Vulnus alit venis, & cæco carpitur igne.
 Multa viri virtus animo, multusque recursat
 Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
 Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem. 5.
 Postera Phœbeâ lustrabat lampade terras,
 Humentemquæ Aurora polo dimoverat umbram;

Cùm

Cùm sic unanimem alloquitur malè sana sororem:
 Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
 Quis novus hic nostris successit sedibus hospes? 10.
 Quem sese ore ferens! quàm forti pectore, & armis!
 Credo equidem (nec vana fides) genus esse Deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
 Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!
 Si mihi non animo fixum, immotumque sederet, 15.
 Ne cui me vinclo vellem sociare jugali,
 Postquàm primus amor deceptam morte fefellit;
 Si non pertæsum thalami, tædæque fuisset:
 Huic unì forsam potuì succumbere culpæ.
 Anna (fatebor enim) miseri post fata Sichæi 20.
 Conjugis, & sparsos fraternâ cæde Penates,
 Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
 Impulit: agnosco veteris vestigia flammæ.
 Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiscat, 24.
 Vel Pater Omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
 Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
 Antè, pudor, quam te violem, aut tua jura resolvam.
 Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
 Abstulit: ille habeat secum, servetque sepulcro.
 Sic effata, sinum lacrymis implevit obortis. 30.
 Anna refert: O luce magis dilecta sorori,
 Solane perpetuâ mœrens carpère juventâ?
 Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
 Id cinerem, aut manes credis curare sepultos?
 Esto: ægram nulli quondam flexere mariti: 35.
 Non Libyæ, non antè Tyro: despectus Iarbas,
 Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
 Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
 Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?
 Hinc Getulæ urbes, genus insuperabile bello, 40.
 Et

Et Numidæ infræni cingunt , & inhospita Syrtis:
 Hinc deserta siti regio , latèque furentes
 Barcæi. Quid bella Tyro surgentia dicam,
 Germanique minas?
 Diis equidem auspiciis reor , & Junone secundâ 45.
 Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
 Quam tu urbem soror, hanc cernes! quæ surgere regna
 Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis
 Punica se quantis attollet gloria rebus!
 Tu modò posce Deos veniam , sacrisque litatis 50.
 Indulge hospitio , causasque innecte morandi,
 Dum pelago desævit hyems , & aquosus Orion;
 Quassatæque rates , & non tractabile cœlum.
 His dictis incensum animum inflammavit amore,
 Spemque dedit dubiæ menti , solvitque pudorem. 55.
 Principio delubra adeunt , pacemque per aras
 Exquirunt: maestant lectas de more bidentes
 Legiferæ Cereri , Phœboque , patrique Lyæo:
 Junoni ante omnes , cui vincla jugalia curæ.
 Ipsa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido 60.
 Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
 Aut ante ora Deûm pingues spatiabatur ad aras,
 Instauratque diem donis , pecudumque reclusis
 Pectoribus inhians , spirantia consulit exta.
 Heu vaturn ignaræ mentes! quid vota furentem, 65.
 Quid delubra juvant? est mollis flamma medullas
 Intereâ , & taciturn vivit sub pectore vulnus.
 Uritur infelix Dido , totâque vagatur
 Urbe furens , qualis conjectâ cerva sagittâ,
 Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit 70.
 Pastor agens telis , liquitque volatile ferrum
 Nescius: illa fugâ sylvas , saltusque peragrat
 Dictæos : hæret lateri letalis arundo.

Nunc media Æneam secum per mœnia ducit,
 Sidonias quæ ostentat opes , urbemque paratam. 75.
 Incipit effari , mediâque in voce resistit.
 Nunc eadem labentem die convivia quærit,
 Iliacosque iterum demens audire labores
 Exposcit , pendetque iterum narrantis ab ore.
 Post ubi digressi , lumenque obscura vicissim 80.
 Luna premit , suadentque cadentia sydera somnos:
 Sola domo mœret vacuâ , stratisque relictis
 Incubat , illum absens absentem auditque , videtque:
 Aut gremio Ascanium genitoris imagine capta
 Detinet , infandum si fallere possit amorem. 85.
 Non cœptæ assurgunt tures , non arma juvenus
 Exercet , portusve , aut propugnacula bello
 Tuta parant : pendent opera interrupta , minæque
 Murorum ingentes , æquataque machina cœlo.
 Quam simul ac tali præsensit peste teneri 90.
 Charu Jovis conjux , nec famam obstare furori;
 Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
 Egregiam verò laudem , & spolia ampla refertis,
 Tuque , puerque tuus ; magnum & memorabile nomen:
 Una dolo Divûm si femina victa duorum est. 95.
 Nec me adeo fallit , veritam te mœnia nostra,
 Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ
 Sed quis erit modus ? aut quo nunc certamine tanto ?
 Quin potiùs pacem æternam , pactosque Hymenæos
 Exercemus ? habes totâ quod mente petisti: 100.
 Ardet amans Dido , traxitque per ossa furorem.
 Communem hunc ergo populum , paribusque rogamus
 Auspiciis : liceat Phrygio servire marito,
 Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ.
 Olli (sensit enim simulatâ mente locutam, 105.
 Quò regnum Italiæ Libycas averteret oras)

Sic contrà est ingressa Venus. Quis talia demens
 Abnuat ? aut tecum malit contendere bello?
 Si modò quod memoras , factum fortuna sequatur.
 Sed fatis incerta feror , si Jupiter unam 110.
 Esse velit Tyriis urbem , Trojàque profectis;
 Misericive probet populos , aut foedera jungi.
 Tu conjux , tibi fas animum tentare precando.
 Perge: sequar. Tum sic excepit regia Juno:
 Mecum erit iste labor : nunc quâ ratione , quod instat
 Confieri possit , paucis (adverte) docebo. 116.
 Venatum Æneas , unâque miserrima Dido
 In nemus ire parant , ubi primos crastinus ortus
 Extulerit Titan , radiisque retexerit orbem.
 His ego nigrantem commistâ grandine nimbum, 120.
 Dum trepidant alæ , saltusque indagine cingunt,
 Desuper infundam , & tonitru cœlum omne ciebo.
 Diffugient comites , & nocte tegentur opacâ.
 Speluncam Dido , dux & Trojanus eandem
 Devenient : adero , & , tua si mihi certa voluntas, 125.
 Connubio jungam stabili , propriamque dicabo.
 Hic Hymenæus erit. Non adversata , petenti
 Annuit : atque dolis risit Cytherea repertis.
 Oceanum interea surgens Aurora reliquit:
 It portis , jubare exorto , delecta juvenus: 130.
 Retia rara , plagæ , lato venabula ferro,
 Massyllique ruunt equites , & odora canum vis.
 Reginam thalamo cunctantem , ad limina primi
 Pœnorum expectant : ostroque insignis , & auro
 Stat sonipes , ac fræna ferox spumantia mandit. 135.
 Tandem progreditur magnâ stipante catervâ,
 Sidoniam picto clamydem circumdata limbo:
 Cui pharetra ex auro , crines nodantur in aurum,
 Aurea purpuream subnectit fibula vestem,

Nec non & Phrygii comites , & lætus Iulus 140.
 Incedunt : ipse ante alios pulcherrimus omnes
 Infert se socium Æneas , atque agmina jungit.
 Qualis , ubi hybernâ Lyciam , Xantique fluenta
 Deserit , ac Delum maternam invisit Apollo,
 Instauratque choros : mistique altaria circum 145.
 Cretesque , Dryopesque fremunt , pictique Agatyrsi:
 Ipse jugis Cynthi graditur , mollique fluentem
 Fronde premit crinem fingens , atque implicat auro.
 Tela sonant humeris : haud illo segnior ibat
 Æneas ; tantum egregio decus enitet ore. 150.
 Postquàm altos ventum in montes , atque invia lus-
 tra,
 Ecce feræ saxi dejectæ vertice capræ
 Decurrere jugis : aliâ de parte patentes
 Transmittunt cursu campos , atque agmina cervi
 Pulverulenta fugâ glomerant , montesque relinquunt.
 At puer Ascanius mediis in vallibus acri 156.
 Gaudet equo , jamque hos cursu , jam præterit illos,
 Spumantemque dari pecora inter inertia votis
 Optat aprum , aut fulvum descendere monte leonem.
 Interea magno misceri murmure cœlum 160.
 Incipit : insequitur commistâ grandine nimbus.
 Et Tyrii comites passim , & Trojana juvenus,
 Dardaniusque nepos Veneris , diversa per agros,
 Tecta metu petiere : ruunt de montibus amnes. 165.
 Speluncam Dido , dux & Trojanus eandem
 Deveniunt : prima & Tellus , & pronuba Juno
 Dant signum : fulsere ignes , & conscius æther
 Connubi , summoque ulularunt vertice Nmyphæ.
 Ille dies primus lethi , primusque malorum.
 Causa fuit , neque enim specie , famâve movetur , 170.
 Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:

Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
 Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes:
 Fama, malum, quod non aliud velocius ullum:
 Mobilitate viget, viresque acquirit eundo; 175.
 Parva metu primo, mox sese attollit in aurâs,
 Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
 Illam Terra parens, irâ irrita Deorum,
 Extremam (ut perhibent) Cæo, Enceladoque sororem
 Progeniit, pedibus celerem, & perniciousis alis: 180.
 Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt corpore
 plumæ,
 Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
 Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures,
 Nocte volat cœli medio, terræque per umbram,
 Stridens, nec dulci declinat lumina somno. 185.
 Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
 Turribus aut altis, & magnas territat urbes:
 Tam ficti, pravique tenax, quam nuntia veri.
 Hæc tum multiplici populos sermone replebat
 Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat: 190.
 Venisse Æneam, Trojano à sanguine cretum,
 Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido.
 Nunc hyemem inter se luxu, quàm longa, fovere,
 Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
 Hæc passim Dea fœda virum diffundit in ora. 195.
 Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam,
 Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
 Hic Ammone Satus, raptâ Garamantide Nymphâ,
 Tempia Jovi centum, latis immania regnis,
 Centum aras posuit, vigilemque sacraverat ignem, 200.
 Excubias Divum æternas, pecudumque cruore
 Pingue solum, & variis florentia limina sertis,
 Isque amens animi, & rumore accensus amaro,

Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
 Multa Jovem manibus supplex orasse supinis. 205.
 Jupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
 Gens epulata toris, Lenæum libat honorem,
 Aspicias hæc? ante te, genitor, cùm fulmina torques,
 Nequicquam horremus, cæcique in nubibus ignes
 Terrificant animos, & inania murmura miscent? 210.
 Femina, quæ nostris errans in finibus, urbem
 Exiguam pretio posuit, cui litus arandum,
 Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
 Repulit, ac dominum Æneam in regna recepit,
 Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu 215.
 Mœoniâ mentum mitrâ, crinemque madentem
 Subnixus, raptò potitur; nos munera templis
 Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.

Talibus orantem dictis, arasque tenentem
 Audiit omnipotens, oculosque ad mœniâ torsit 220.
 Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
 Tunc sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
 Vade, æge, nate, voca Zephyros, & labere pennis:
 Dardaniumque ducem (Tyriâ Carthagine qui nunc
 Expectat, fatisque datas non respicit urbes) 225.
 Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
 Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
 Promisit, Grajûmque ideò bis vindicat armis:
 Sed fore, qui gravidam imperiis, belloque frementem
 Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucris 230.
 Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
 Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse sua molitur laude laborem;
 Ascanione pater Romanas invidet arces? 234.
 Quid struit? aut quâ spe inimicâ in gente moratur?
 Nec prolem Ausoniam, & Lavinia respicit arva?

Naviget, hæc summa est; hic nostri nuncius esto.
 Dixerat: ille patris magni parèrè parabat
 Imperio, & primùm pedibus talaria nectit
 Aurea, quæ sublimem alis, sive æquora supra, 240.
 Seu terram, rapido pariter cum flumine portant.
 Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
 Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit,
 Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.
 Illa fretus agit ventos, & turbida tranat 245.
 Nubila, jamque volans apicem, & latera ardua cernit
 Atlantis duri, cœlum qui vertice iulcit,
 Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus atris
 Piniferum caput, & vento pulsatur, & imbri:
 Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento 250.
 Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.
 Hic primùm paribus nitens Cyllenius alis
 Constitit: hinc toto præceps se corpore ad undas
 Misit, avi, similis quæ circum litora, circum
 Piscosos scopulos, humilis volat æquora juxta. 255.
 Haud aliter terras inter, cœlumque volabat,
 Litus arenosum Libyæ, ventosque secabat,
 Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
 Ut primùm alatis tetigit magalia plantis,
 Æneam fundantem arces, ac tecta novantem 260.
 Conspicit, atque illi stellatus jaspide fulvâ
 Ensis erat, Tyrioque ardebat murice læna
 Demissa ex humeris: dives quæ munera Dido
 Fecerat, & tenui telas discreverat auro.
 Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altæ 265.
 Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
 Exstruis, heu, regni, rerumque oblite tuarum!
 Ipse Deum tibi me claro demittit Olympo
 Regnator, cœlum, & terras qui numine torquet:

Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras. 270.
 Quid struis, aut quâ spe Libycis teris otia terris?
 Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
 Nec super ipse tuâ moliris laude laborem:
 Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli
 Respice, cui regnum Italiæ, Romanaque tellus 275.
 Debentur. Tali Cyllænius ore locutus,
 Mortales visus medio sermone reliquit,
 Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
 At vero Æneas adspectu obmutuit amens: 279.
 Arrestæque horrore comæ, & vox faucibus hæsit.
 Ardet abire fugâ, dulcesque relinquere terras.
 Attonitus tanto monitu, imperioque Deorum.
 Heu quid agat? Quò nunc reginam ambire furentem
 Audeat affatu? quæ prima exordia sumat? 284.
 Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
 In partesque rapit varias, perque omnia versat.
 Hæc alternanti potior sententia visa est:
 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Cloanthum:
 Classem aptent taciti, socios ad litora cogant,
 Arma parent: & quæ sit rebus causa novandis 290.
 Dissimulent: sese intereâ, quando optima Dido
 Nesciat, & tantos rumpi non speret amores,
 Tentaturum aditus, & quæ mollissima fandi
 Tempora, quis rebus dexter modus. Ocyus omnes
 Imperio læti parent, ac jussa facessunt. 295.
 At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
 Præsensit, motusque excepit prima futuros,
 Omnia tuta timens, eadem impia Fama furenti
 Detulit, armari classem, cursumque parari.
 Sævitur inops animi, totamque incensa per urbem 300.
 Bacchatur, qualis commotis excita sacris
 Thyas, ubi audito stimulant Trieterica Baccho

Orgia, nocturnusque vocat clamor Cithæron.
 Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
 Dissimulare etiam sperâsti, perfide, tantum 305.
 Posse nefas? tacitusque meâ decedere terra?
 Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
 Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
 Quin etiam hyberno moliris sidere classem,
 Et mediis properas aquilonibus ire per altum? 310.
 Crudelis! Quid, si non arva aliena, domosque
 Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret?
 Troja per undosum peteretur classibus æquor?
 Mene fugis? Per ego has lacrymas, dextramque tuam, te,
 Quando aliud mihi jam miseræ nihil ipsa reliqui, 315.
 Per connubia nostra, per inceptos hymenæos,
 Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
 Dulce meum: miserere domus labentis, & istam
 Oro (siquis adhuc precibus locus) exue mentem.
 Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni 320.
 Odere, infensi Tyrii: te propter eundem
 Exstinctus pudor, &, quâ solâ sydera adibam,
 Fama prior; cui me moribundam desêris, hospes?
 Hoc solum nomen quoniam de conjuge restat 324.
 Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
 Destruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
 Saltêm si qua mihi de te suscepta fuisset
 Ante fugam soboles; si quis mihi parvulus aulâ
 Luderet Æneas, qui te tantùm ore referret;
 Non equidem omnino capta, aut deserta viderer: 330.
 Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
 Lumina, & obnixus curam sub corde premebat.
 Tandem pauca refert. Ego te, quæ plurima fando
 Enumerare vales, numquàm, regina, negabo
 Promeritam: nec me meminisse pigebit Elisæ, 335.
 Dum

Dum memor ipse mei , dum spiritus hos reget artus.
 Pro te pauca loquar : nec ego hanc abscondere furto
 Speravi , ne finge , fugam : nec conjugis umquam
 Prætendi tædas , aut hæc in fœdera veni ,
 Me si fata meis paterentur ducere vitam 340.
 Auspiciis & sponte meas componere curas :
 Urbem Trojanam primùm , dulcesque meorum
 Reliquias colerem , & Priami tecta alta manerent :
 Et recidiva manu posuissem pergama victis .
 Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo , 345.
 Italiam Lyciæ jussere capessere sortes .
 Hic amor , hæc patria est , si te Carthaginis arces
 Phœnissam , Libycæque aspectus detinet urbis ,
 Quæ tandem , Ausoniâ Teucros considerare terrâ ,
 Invidia est ? & nos fas extera quærere regna . 350.
 Me patris Anchisæ , quoties humentibus umbris
 Nox operit terras , quoties astra ignea surgunt ,
 Admonet in somnis , & turbida terret imago ;
 Me puer Ascanius , capitisque injuria chari ,
 Quem regno Hesperisæ fraudo , & fatalibus arvis . 355.
 Nunc etiam interpres Divûm , Jove missus ab ipso
 (Testor utrumque caput ,) celeres mandata per auras
 Detulit : ipse Deum manifesto in lumine vidi
 Intransent muros , vocemque his auribus hausi :
 Desine , meque tuis incendere , teque querelis : 360.
 Italiam non sponte sequor .
 Talia dicentem jam dudùm aversa tuetur ,
 Hùc illùc volvens oculos , totumque pererrat
 Luminibus tacitis : & sic accensa profatur :
 Nectibi Diva parens , generis nec Dardanus auctor , 365 ,
 Perfide : sed duris genuit te cautibus horrens
 Caucasus , Hyrcanæque admôrunt ubera tigres .
 Nam quid dissimulo ? aut quæ me ad majora reservo ?

Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
 Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantem
 est? 370.

Quæ quibus anteferam? jam, jam nec maxima Juno,
 Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit equis.

Nusquam tuta fides, ejectum litore, egentem
 Excepi, & regni demens in parte locavi:

Amissam classem, socios à morte reduxi. 375.

Heu furiis incensa feror! nunc augur Apollo,
 Nunc Lyciæ sortes, nunc & Jove missus ab ipso
 Interpres Divûm fert horrida jussa per auras.

Scilicèt is superis labor est: ea cura quietos
 Solicitat, neque te teneo, neque dicta refello. 380.

I, sequere Italiam ventis pete regna per undas:
 Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,

Supplicia hausturum scopulis, & nomine Dido
 Sæpè vocaturum, sequar atris ignibus absens:

Et cum frigida mors animâ seduxerit artus, 385.
 Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas:

Audiam, & hæc Manes veniet mihi fama sub imos.
 His medium dictis sermonem abrumpit, & auras

Ægra fugit, seque ex oculis avertit, & aufert,
 Linquens multa metu cunctantem, & multa

parantem 390.

Dicere, suscipiunt famulæ, collapsaque membra
 Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.

At pius Æneas, quamquàm lenire dolentem
 Solando cupit, & dictis avertere curas, 394.

Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;
 Jussa tamen Divûm exequitur, classemque revisit.

Tum verò Teucri incumbunt, & litore celsas
 Deducunt toto naves, natat uncta carina:

Frondentesque ferunt remos, & robora sylvis

Infabricata, fugæ studio.

Migrantes cernas, totâque ex urbe ruentes.

Ac velut ingentem formicæ farris acervum

Cum populant, hyemis memores, tectoque reponunt,

It nigrum campis agmen, prædamque per herbas.

Convectant calle angusto, pars grandia trudunt 405.

Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,

Castigantque moras, opere omnis semita fervet

Quis tibi nunc, Dido, cernenti talia sensus?

Quosve dabas gemitus? cum litora fervere latè

Prospiceres arce ex summâ, totumque videres 410.

Misceris ante oculos tantis clamoribus æquor?

Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?

Ite iterùm in lacrymas, iterùm tentare precando

Cogitur, & supplex animos submittere amanti,

Nè quid inexpertum, frustrâ moritura, relinquat. 415.

Anna, vides toto properari litore circum:

Undique convenere: vocat jam carbasus auras,

Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,

Et perferre, soror, potero: miseræ hoc tamen unum 420.

Exsequere, Anna, mihi: solam nam perfidus ille

Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:

Sola viri molles aditus, & tempora nôras,

I soror, atque hostem supplex affare superbum. 424.

Non ego cum Danais Trojanam excindere gentem

Aulide juravi, classemve ad Pergama misi:

Nec patris Anchisæ cineres, manesve revelli,

Cur mea dicta negat duras demittere in aures?

Quò ruit? extremum hoc miseræ det munus amanti:

Exspectet facilemque fugam, ventosque ferentes. 430.

Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:

Nec pulchro ut Latio careat; regnumque relinquat:

Tempus inane peto, requiem, spatiumque furori,
 Dum mea me victam doceat fortuna dolore.
 Extremam hanc oro veniam (miserere sororis) 435.
 Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam,
 Talibus orabat, talesque misserrima fletus
 Fertque, refertque soror; sed nullis ille movetur
 Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
 Fata obstant, placidasque viri Deus obstruit aures. 440.
 Ac veluti annosam valido cum robore quercum
 Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc
 Eruere inter se certam; it stridor, & altè
 Consternunt terram concusso stipite frondes:
 Ipsa hæret scopulis, & quantum vertice ad auras 445.
 Æthereas, tantum radice in Tartara tendit.
 Haud secus assiduis hinc, atque hinc vocibus heros
 Tunditur, & magno præsentit pectore curas:
 Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes,
 Tum verò infelix fatis exterrita Dido 450.
 Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
 Quò magis inceptum pergat, lucemque relinquat,
 Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
 (Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
 Fusaque in obscœnum se vertere vina cruorem. 455.
 Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
 Prætereà, fuit in tectis de marmore templum
 Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
 Velleribus niveis, & festâ fronde revinctum.
 Hinc exaudiri voces, & verba vocantis 460.
 Visa viri, nox cum terras obscura teneret:
 Solaque culminibus ferali carmine hubo
 Sæpè queri, & longas in fletum ducere voces.
 Multaque prætereà vatium prædicta priorum
 Terribili monitu horrificant: agit ipse furem 465.
 In

In somnis ferus Æneas : semperque relinqui
 Sola sibi , semper longam incommitata videtur
 Ire viam , & Tyrios desertâ quærere terra.
 Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
 Et solem geminum, & duplicesse ostendere Thebas, 470.
 Aut Agamemnonius scenis agitated Orestes,
 Armata facibus matrem , & serpentibus atris
 Cum fugit , ultricesque sedent in limine Diræ.

Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
 Decrevitque mori: tempus secum ipsa, modumque 475.
 Exigit : & moestam dictis aggressa sororem,
 Consilium vultu tegit , ac spem fronte serenat.
 Inveni , germana , viam , (gratare sorori)
 Quæ mihi reddat eum , vel eo me solvat amantem,
 Oceani finem juxta , solemque cadentem 480.
 Ultimus Æthiopum locus est : ubi maximus Atlas
 Axem humeros torquet stellis ardentibus aptum.
 Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
 Hesperidum templi custos , epulasque draconi
 Quæ dabat , & sacros servabat in arbore ramos, 485.
 Spargens humida mella , soporiferumque papaver,
 Hæc se carminibus promittit solvere mentes,
 Quas velit : ast aliis duras immittere curas:
 Sistere aquam fluviiis , & vertere sydera retrò:
 Nocturnosque ciet manes : mugire videbis 490.
 Sub pedibus terram , & descendere montibus ornos.
 Testor , chara , Deos , & te , germana , tuumque
 Dulce caput , magicas invitam accingere artes.
 Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
 Erige , & arma viri , thalamo , quæ fixa reliquit 495.
 Impius , exuviasque omnes , lectumque jugalem,
 Quo perii , super imponas : abolere nefandi
 Cuncta viri monumenta jubet ; monstratque sacerdos,

Hæc effata silet: pallor simul occupat ora.
 Non tamen Anna novis prætexere funera sacris 500.
 Germanam credit: nec tantos mente furores
 Concipit, aut graviora timet, quàm morte Sichæis
 Ergo jussa parat.

At regina, pyrâ penétrali in sede sub auras
 Erecta ingenti, tædis, atque ilice sectâ, 505.
 Intenditque locum sertis, & fronde coronat
 Funereâ: super exuvias, ensemque relictum,
 Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
 Stant aræ circùm, & crines effusa sacerdos 509.
 Tercentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaosque,
 Tergeminamque Hecatē, tria virginiis ora Dianæ,
 Sparserat & latices simulatos fontis Averni,
 Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis
 Pubentes herbæ; nigri cum lacte veneni:
 Quæritur & nascentis equi de fronte revulsus. 515,
 Et matri præreptus amor.

Ipsa molâ, manibusque piis altaria juxta,
 Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta
 Testatur moritura deos, & conscia fati
 Sydera: tum si quod non æquo fœdere amantes 520.
 Curæ numen habet, justumque, memorque precatur.

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
 Corpora per terras, sylvæque, & sæva quierant
 Æquora, cum medio volvuntur sydera lapsu,
 Cum tacet omnis ager: pecudes, piætæque volucres, 525.
 Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
 Rura tenent; somno positæ sub nocte silenti
 Lenibant curas, & corda oblita laborum.

At non infelix animi Phœnissa, nec umquam
 Solvitur in somnos, oculisve, aut pectore noctem 530.
 Accipit, ingeminant curæ, rursusque resurgens

Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
 Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat,
 En, quid agam? rursusne procos irrisa priores
 Experiar? Nomadumque petam connubia supplex, 535.
 Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
 Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrum
 Jussa sequar? quia ne auxilio juvat ante levatos,
 Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
 Quis me autem (fac velle) sinet, ratibusque superbis? 540.
 Irrisam accipiet? nescis heu perdita, necdum
 Laomedontæ sentis perjuria gentis?

Quid tum? sola fugâ nautas comitabor ovantes?
 An Tyriis, omnique manu stipata meorum
 Insequar? & quos Sidoniâ vix urbe revelli, 545.
 Rursus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
 Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.
 Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
 His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.
 Non licuit thalami expertem sine crimine vitam 550.
 Degere, more feræ? tales nec tangere curas?
 Non servata fides cineri promissa Sichæo?
 Tantos illa suo rumpebat pectore questus.

Æneas celsâ in puppi, jam certus eundi,
 Carpebat somnos, rebus jam ritè paratis. 555.
 Huic se forma Dei vultu redeuntis eodem
 Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est,
 Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
 Et crines flavos, & membra decora juventæ:
 Nate deâ, potes hoc sub casu ducere somnos? 560.
 Nec, quæ circumstent te deinde pericula, cernis
 Demens? nec Zephyros audis spirare secundos?
 Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat,
 Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.

Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas? 565.

Jam mari turbari trabibus, sævasque videbis

Collucere faces, jam fervere litora flammis:

Si te his attigerit terris aurora morantem.

Eja age, rumpe moras, *varium, & mutabile semper*
Femina. Sic fatus, nocti se immiscuit atræ. 570.

Tum verò Æneas subitis exterritus umbris,

Corripit è somno corpus, sociosque fatigat:

Præcipientes vigilate viri, & considite transtris,

Solvite vela citi. Deus æthere missus ab alto.

Festinare fugam, tortosque incidere funes. 575.

Ecce iterùm stimulat, sequimur te, sancte Deorum,

Quisquis es, imperioque iterùm paremus ovantes,

Adsis ò, placidusque juves, & sydera cœlo

Dextra feras, dixit, vaginâque eripit ensem

Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro. 580.

Idem omnes simul ardor habet: rapiuntque, ruuntque,

Litora deseruere: latet sub classibus æquor

Annixi torquent spumas, & cærula verrunt.

Et jam prima novo spargebat lumine terras

Tithoni croceum linquens Aurora cubile. 585.

Regina è speculis, ut primùm albescere lucem

Vidit, & æquatis classem procedere velis,

Litora que, & vacuos sensit sine remige portus:

Terque, quaterque manu pectus percussa decorum,

Flaventesque abscissa comas. Proh Jupiter! ibit 590.

Hic, (ait) & nostris illuserit advena regnis?

Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur?

Diripientque rates alii navalibus? ite,

Ferte citi flammis, date vela, impellite remos. 594.

Quid loquor? aut ubi sum? quæ mentem insania mutat?

Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt,

Tum decuit, cum sceptrâ dabas, en dextra, fidesque,

Quem

Quem secum patrios ajunt portare Penates,
 Quem subiisse humeris confectum ætate parentem.
 Non potui abreptum devellere corpus, & undis 600.
 Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
 Ascanium? patriisque epulandum apponere mensis?
 Verum anceps pugnae fuerat fortuna: fuisset:
 Quem metui moritura? faces in castra tulissem. 604.
 Implessemque foros flammis: natumque, patremque
 Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
 Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras:
 Tuque harum interpretis curarum, & conscia Juno,
 Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
 Et Diræ ultrices, & Dii morientis Elisæ: 610.
 Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
 Et nostras audite preces; si tangere portus
 Infandum caput, ac terris adnare necesse est;
 Et si fata Jovis poscunt, hic terminus hæret:
 At bello audacis populi vexatus, & armis 615.
 Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,
 Auxilium imploret, videatque indigna suorum
 Funera: nec cum se sub leges pacis iniquæ
 Tradiderit, regno, aut optatâ luce fruatur:
 Sed cadat ante diem, mediâque inhumatus arenâ. 620.
 Hæc precor, hanc vocem extremam cum sanguine
 fundo.

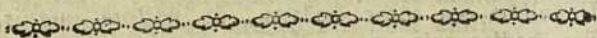
Tum vos, ò Tyrii, stirpem, & genus omne futurum
 Exercete odiis, cinerique hæc mittite nostro
 Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunt.
 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor, 625.
 Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos
 Nunc, olim quocumque dabunt se tempore vires,
 Litora litoribus contraria, fluctibus undas
 Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.

Hæc

Hæc ait: & partes animum versabat in omnes, 630.
 Invisam quærens quàm primùm abrumpere lucem.
 Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
 (Namque suam patriâ antiquâ cinis ater habebat)
 Annam, chara mihi nutrix, huc siste sororem:
 Dic corpus properet fluviali spargere lymphâ, 635.
 Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat:
 Sic veniat, tuque ipsa piâ tege tempora vittâ.
 Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
 Perficere est animus, finemque imponere curis,
 Dardaniique rogam capitis permittere flammæ. 640.
 Sic ait: illa gradum studio celerabat anili.
 At trepida, & cœptis immanibus effera Dido
 Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes
 Interfusa genas, & pallida morte futura,
 Interiora domûs irrumpit limina, & altos 645.
 Conscondit furibunda rogos, enseque recludit
 Dardanium, non hos quæsitum munus in usus.
 Hæc postquàm Iliacas vestes, notumque cubile
 Conspexit, paulùm lacrymis, & mente morata,
 Incubuitque toro, dixitque novissima verba. 650.
 Dulces exuviæ, dum fata, Deusque sinebant,
 Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
 Vixi; & quem dederat cursum fortuna, peregi:
 Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
 Urbem præclaram statui: mea mœnia vidi: 655.
 Ultra virum, pœnas inimico à fratre recepi.
 Felix, heu nimium felix, si litora tantùm
 Numquàm Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
 Dixit & os impressa toro: Moriemur inultæ?
 Sed moriamur ait: sic, sic juvat ire sub umbras. 660.
 Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
 Dardanus, & nostræ secum ferat omina mortis.

Dixerat : atque illam media inter talia ferro
 Collapsam aspiciunt comites , ensemque cruore
 Spumantem , sparsasque manus , it clamor ad alta 665.
 Atria : concussam bacchatur fama per urbem.
 Lamentis , gemituque , & fœmineo ululatu
 Tecta fremunt , resonat magnis plangoribus æther:
 Non aliter , quam si immissis ruat hostibus omnis
 Carthago , aut antiqua Tyros , flammæque furentes 670.
 Culmina perque hominum volvuntur , perque Deorum.
 Audiit exanimis , trepidoque exterrita cursu,
 Unguibus ora soror fœdans , & pectora pugnīs,
 Per medios ruit , ac morientem nomine clamat,
 Hoc illud , germana , fuit ? me fraude petebas ? 675.
 Hoc rogas iste mihi , hoc ignes , aræque parabant ?
 Quid primùm deserta querar ? comitemne sororem
 Sprevisi moriens ? eadem me ad fata vocasses :
 Idem ambas ferro dolor , atque eadem hora tulisset.
 His etiam struxi manibus , patriosque vocavi 680.
 Voce Deos , sic te ut positâ crudelis abessem ?
 Exstinxi te , meque , soror , populumque , patresque
 Sidonios , urbemque tuam ; date , vulnera lymphis
 Abluam , & extremus si quis super halitus errat,
 Ore legam. Sic fata , gradus evaserat altos , 685.
 Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
 Cum gemitu , atque atros siccabat veste cruores.
 Illa graves oculos conata attollere , rursus
 Deficit : infixum stridet sub pectore vulnus.
 Ter sese attollens , cubitoque innixa levavit : 690.
 Ter revoluta toro est , oculisque errantibus alto
 Quæsitivæ cœlo lucem , ingemuitque repertâ.
 Tum Juno omnipotens longum miserata dolorem.
 Difficilesque obitus , Irim demisit Olympo,
 Quæ luctantem animam , nexosque resolveret artus. 695

Nam, quia nec fato, meritâ nec morte peribat,
 Sed misera ante diem, subitoque accensa furore;
 Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
 Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
 Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis, 700.
 Mille trahens varios adverso sole colores
 Devolat, & supra caput astitit, hunc ego Diti
 Sacrum jussa fero, teque isto corpore solvo
 Sic ait, & dextrâ crimen secat, omnis & una
 Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit. 705.

ÆNEIDOS

LIBER V.

Argumentum.

Æneas Siciliam appellit; patri parentat, & ludos funebres facit. Classis à foeminis fraude Junonis exurit. Ipse cum robore, & flore virorum Italiam petit.

INterea medium Æneas jam classe tenebat
 Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat:
 Moenia respiciens, quæ jam infelicis Elisæ
 Collucent flammis, quæ tantum accenderit ignem
 Causa latet, duri magno sed amore dolores 5.
 Polluto, notumque furens quid foemina possit,
 Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
 Ut pelagus tenere rates, nec jam ampliùs ulla
 Occurrit tellus, maria undique, & undique cœlum:
 Olli cæruleus supra caput astitit imber, 10.
 Noc-

Noctem, hyememque ferens:& inhorruit unda tenebris.

Ipsè gubernator puppi Palinurus ab altâ:

Heu, quianàm tanti cixerunt æthera nimbi?

Quidve, Pater Neptune, paras? sic deinde locutus,

Colligere arma jubet, validisque incumbere remis, 15.

Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:

Magnanime Ænea, non, si mihi Jupiter auctor

Spondeat, hoc speret Italiam contingere cœlo.

Mutati transversa fremunt, & vespere ab atro

Consurgunt venti: atque in nubem cogitur aër. 20.

Nec nos obniti contrâ, neque tendere tantùm

Sufficimus: *superat quoniam fortuna, sequamur:*

Quòque vocat, vertamus iter, nec litora longè

Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos:

Si modò ritè memor servata remetior astra. 25.

Tum pius Æneas: equidem sic poscere ventos

Jamdudùm, & frustrâ cerno te tendere contrâ.

Flecte viam velis: an sit mihi gratior ulla,

Quòque magis fessas optem dimittere naves,

Quàmquæ Dardaniam tellus mihi servat Acestem, 30.

Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?

Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela secundi

Intendunt Zephyri; fertur cita gurgite classis;

Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.

At procùl excelso miratus vertice montis 35.

Adventum, sociasque rates, occurrit Acestes,

Horridus in jaculis, & pelle Libystidis ursæ.

Troïa Criniso conceptum flumine mater

Quem genuit; veterum non immemor ille parentum

Gratatur reduces, & gazâ lætus agresti 40.

Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.

Postera cùm primo stellas oriente fugarat

Clara dies, socios in cœtum litore ab omni

Advocat Æneas , tumulique ex aggere fatur:
 Dardanidæ magni , genus alto à sanguine Divûm, 45.
 Annus exactis completur mensibus orbis,
 Ex quo reliquias , divinique ossa Parentis
 Condidimus terrâ , mœstasque sacravimus aras.
 Jamque dies (ni fallor) adest , quem semper acerbum,
 Semper honoratum (sic Dii voluistis) habebô. 50.
 Hunc ego Getulis agerem si Syrtibus exul,
 Argolicove mari deprensus , & urbe Mycenæ:
 Annua vota tamen , sollemnesque ordine pompas
 Exequerer , strueremque suis altaria donis.
 Nunc ultrò ad cineres ipsius , & ossa Parentis 55.
 (Haud equidem sine mente , reor , sine numine Divûm)
 Adsumus , & portus delati intramus amicos.
 Ergo agite , & cuncti lætum celebremus honorem:
 Poscamus ventos , atque hæc mea sacra quotannis
 Urbe velit positâ templis sibi ferre dicatis. 60.
 Bina boum vobis Troja generatus Acestes
 Dat numero capita in naves : adhibete Penates
 Et patrios epulis , & quos colit hospes Acestes.
 Præterea , si nona diem mortalibus alnum
 Aurora extulerit , radiisque retexerit orbem, 65.
 Prima citæ Teucris ponam certamina classis;
 Quiquè pedum cursu valet , & qui viribus audax,
 Aut jaculo incedit melior , levibusque sagittis,
 Seu crudo fidit pugnam committere cæstu:
 Cuncti adsint , meritæque expectent præmia palmæ: 70.
 Ore favete omnes , & cingite tempora ramis.
 Sic fatus , velat materno tempora myrto.
 Hoc Elymus facit , hoc ævi maturus Acestes,
 Hoc puer Ascanius : sequitur quos cetera pubes.
 Ille è concilio multis cum millibus ibat 75.
 Ad tumulum , magnâ medius comitante catervâ

Hic duo ritè mero libans carchesia Baccho
 Fundit humi , duo lacte novo , duo sanguine sacro:
 Purpureosque jacinthos , ac talia fatur:
 Salve , sancte Parens : iterùm salvete , recepti 80.
 Nequicquam cineres , animæque , umbræque paternæ.
 Non licuit fines Italos , fataliaque arva,
 Nec tecum Ausonium, quicumque est, quærere Tybrim.
 Dixerat hæc : adytis cùm lubricus anguis ab imis
 Septem ingens gyros , septena volumina traxit, 85.
 Amplexus placidè tumulum , lapsusque per aras:
 Cæruleæ cui terga notæ , maculosus & auro
 Squamam incendebat fulgor , ceu nubibus arcus
 Mille trahit varios adverso sole colores.
 Obstupuit visu Æneas: ille agmine longo 90.
 Tandem inter pateras , & levia pocula serpens,
 Libavitque dapes , rursusque innoxius imo
 Successit tumulo , & depasta altaria liquit.
 Hoc magis inceptos genitori in-aurat honores;
 Incertus Geniumne loci , famulumne Parentis 95.
 Esse putet : cædit quinas de more bidentes,
 Totque sues , totidem nigrantes terga juvencos;
 Vinaque fundebat pateris , animamque vocabat
 Anchisæ magni , magnesque Acheronte remissos.
 Necnon & socii , quæ cuique est copia , læti 100.
 Dona ferunt , onerantquæ aras , mactantque juvencos.
 Ordine ahena locant alii , fusique per herbam
 Subjiciunt verubus prunas , & viscera torrent.
 Expectata dies aderat , nonamque serenâ
 Auroram Phaëtontis equi jam luce vehebant; 105.
 Famaque finitimos , & clari nomen Acestæ
 Excierat: læto complerant litora cœtu,
 Visuri Æneadas , pars & certare parati.
 Munera principio ante oculos , circoque locantur:

In medio: sacri tripodes, viridesque coronæ, 110.
 Et palmæ, pretium victoribus, armaque, & ostro
 Perfusæ vestes, argenti, aurique talenta:
 Et tuba commissos medio canit aggere ludos.
 Prima pares ineunt gravibus certamina remis
 Quatuor ex omni delectæ classe carinæ. 115.
 Velocem Mnestheus agit acri regimine Pristin;
 Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Memmi:
 Ingentemque Gyas ingenti mole Chimeram,
 Urbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
 Impellunt, terno consurgunt ordine remi. 120.
 Sergestusque, domus tenet à quo Sergia nomen,
 Centauro invehitur magna: Scyllâque Cloanthus
 Cæruleâ, genus unde tibi, Romane Cluenti.
 Est procùl in pelago saxum, spumantia contrâ
 Litora, quod tumidis submersum tunditur olim 125.
 Fluctibus, hyberni condunt ubi sydera Cori:
 Tranquillo silet, immotâque attollitur undâ
 Campus, & apricis statio gratissima mergis.
 Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
 Constituit, signum nautis, pater: unde reverti 130.
 Scirent, & longos ubi circumflectere cursus.
 Tum loca sorte legunt: ipsique in puppibus auro
 Ductores longè effulgent, ostroque decocti.
 Cætera populæ velatur fronde juvenus,
 Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit. 135.
 Considunt transtris, intentaque brachia remis
 Intenti expectant signum: exultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido.
 Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes
 Haud mora, prosilivere suis: ferit æthera clamor 140.
 Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis.
 Infidunt paritèr sulcos, totumque dehiscit

Convulsum remis , rostrisque stridentibus æquor.
 Non tam præcipites bijugo certamine campum
 Corripuere , ruuntque effusi carcere currus: 145.
 Nec si immissis aurigæ undantia lora
 Concussere jugis , pronique in verbera pendent.
 Tum plausu , fremituque virûm , studiisque faventum
 Consonat omne nemus , vocemque inclusa volutant
 Litora , pulsati colles clamore resultant. 150.
 Effugit ante alios , primusque elabitur undis
 Turbam inter, fremitumque Gyas, quem deinde Cloan-
 thus

Consequitur melior remis , sed pondere plus
 Tarda tenet. Post nos æquo discrimine Pristis,
 Centaurusque locum tendunt superare priorem. 155.
 Et nunc Pristis habet , nunc victam præterit ingens
 Centaurus ; nunc unâ ambæ , junctisque feruntur
 Frontibus , & longæ sulcant vada salsa carinæ.
 Jamque propinquabant scopulo, mentamque tenebant,
 Cùm princeps , medioque Gyas in gurgite victor 160.
 Rectorem navis compellat voce Menœten:
 Quò tantum mihi dexter abis ? huc dirige cursum:
 Litus ama , & lævas stringat sine palmula cautes;
 Altum alii teneant. Dixit : sed cæca Menœtes
 Saxa timens , proram pelagi detorquet ad undas. 165.
 Quò diversus abis ? iterum , pete saxa Menæte,
 Cum clamore Gyas revocabat : & ecce Cloanthum
 Respicit instantem tergo , & propiora tenentem,
 Ille inter navemque Gyæ , scopulosque sonantes
 Radit iter lævum interior , subitusque priorem 170.
 Præterit , & metis tenet æquora tuta relictis.
 Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens:
 Nec lacrymis caruere genæ , segnemque Menœten
 Oblitus decorisque sui , sociûmque salutis,

In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ. 175.
 Ipse gubernaculo rector subit, ipse magister,
 Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet.
 At gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
 Jam senior, madidâque fluens in veste Menœtes
 Summa petit scopuli, siccâque in rupe resedit. 180.
 Illum & labentem Teucris, & risere natantem,
 Et salsos rident removementem pectore fluctus.
 Hic læta extremis spes est accensa duobus,
 Sergesto, Mnestheoque, Gyan superare morantem.
 Sergestus capit antè locum, scopuloque propinquat: 185.
 Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ:
 Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.
 At mediâ socios incedens nave per ipsos
 Hortatur Mnestheus: nunc, nunc insurgite remis
 Hectorei socii, Trojæ quos sorte supremâ 190.
 Delegi comites: nunc illas promite vires,
 Nunc animos, quibus in Getulis Syrtibus usi,
 Ionioque mari, Maleæque sequacibus undis.
 Non jam prima peto Mnestheus, neque vincere certo:
 (Quamquàmò) sed superent, quibus hoc, Neptune,
 dedisti. 195.
 Extremos pudeat rediisse: hoc vincite, cives,
 Et prohibete nefas. Olli certamine summo
 Procumbunt: vastis tremit ictibus ærea puppis,
 Subtrahiturque solum. Tum creber anhelitus artus,
 Arilaque ora quatit: sudor fluit undique rivis 200.
 Attulit ipse viris optatum casus honorem.
 Namque furens animi, dum proram ad saxa suburget
 Interior, spatiumque subit Sergestus iniquo;
 Infelix saxis in procurrentibus hæsit.
 Concussæ cautes, & acuto in murice temi 205.
 Obnixi crepuere, illisaque prora pependit.

Consurgunt nautæ, & magno clamore morantur;
 Ferratasque sudes, & acutâ cuspide contos
 Expediunt, fractosque legunt in gurgite remos,
 At lætus Mnestheus, successuque acrior ipso, 210.
 Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,
 Prona petit maria, & pelago decurrit aperto,
 Qualis speluncâ subitò commota columba
 Cui domus, & dulces latebroso in pumice nidi,
 Fertur in arva volans, plausumque exterrita pennis
 Dat tecto ingentem: mox aëre lapsa quieto 216.
 Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas.
 Sic Mnestheus, sic ipsa fugâ secat ultima Pristis
 Æquora, sic illam fert impetus ipse volantem;
 Et primùm in scopulo luctantem deserit alto 220.
 Sergestum, brevibusque vadis, frustrâque vocantem
 Auxilia, & fractis discentem currere remis.
 Inde Gyam, ipsamque ingenti mole Chimæram
 Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
 Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus: 225.
 Quem petit, & summis adnexus viribus urget.
 Tum verò ingeminat clamor, cunctique sequentem
 Instigant studiis: resonat clamoribus æther.
 Hi proprium decus, & partum indignantur honorem.
 Ni teneant, vitamque volunt pro laude pacisci. 230.
 Hos successus alit; possunt, quia posse videntur.
 Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
 Ni palmas ponto tendens utrasque Cloanthus,
 Fudissetque preces, Divosque in vota vocasset: 234.
 Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro,
 Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
 Constituam ante aras voti reus, extaque salsos
 Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
 Dixit, eumque imis sub fluctibus audiit omnis 239.

Nereidum , Phorcique chorus , Panopæaque virgo ,
 Et pater ipse manu magnâ Portunus euntem
 Impulit : illa Noto citiùs , volucrique sagitta
 Ad terram fugit , & portu se condidit alto.
 Tum satus Anchisâ , cunctis ex more vocatis ,
 Victorem magnâ præconis voce Cloanthum 245.
 Declarat , viridique advelat tempora lauro ,
 Muneraque in naves ternos aptare juvencos ,
 Vinaque , & argenti magnum dat ferre talentum .
 Ipsis præcipuos ductoribus addit honores : 249.
 Victori chlamydem auratam , quam plurima circum
 Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit :
 Intextusque puer frondosâ regius Idâ
 Veloces jaculo cervos , cursuque fatigat ,
 Acer , anhelanti similis : quem præpes ab Idâ
 Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis . 255.
 Longævi palmas nequicquam ad sydera tendunt
 Custodes , sævitque canum latratus in auras .
 At , qui deinde locum tenuit virtute secundum ,
 Levibus huic hamis consertam , auroque trilicem
 Loricam quam Demoleo detraxerat ipse 260.
 Victor , apud rapidum Simoënta sub Ilio alto ,
 Donat habere viro , decus , & tutamen in armis .
 Vix illam famuli Phegeus , Sagarisque ferebant
 Multiplicem , connixi humeris : indutus at olim
 Demoleus , cursu palantes Troas agebat . 265.
 Tertia dona fecit , geminos ex ære lebetas ,
 Cymbiaque argento perfecta , atque aspera signis .
 Jamque adeo donati omnes , opibuque superbi ,
 Punicis ibant evincti tempora tæniis :
 Cùm sævo è scopulo multâ vix arte revulsus , 270.
 Amissis remis , atque ordine debilis uno ,
 Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat .

Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
 Ærea quem obliquum rota transit, aut gravis ictu
 Seminecem liquit saxo, lacerumque viator, 275.
 Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
 Parte ferox, ardensque oculis, & sibila colla
 Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
 Nexantem nodos, seque in sua membra plicantem.
 Tali remigio navis se tarda movebat: 280.
 Vela facit tamen, & plenis subit ostia velis.
 Sergestum Æneas promisso munere donat.
 Servatum ob navem lætus, sociosque reductos.
 Olli serva datur, operum haud ignara Minervæ,
 Cressa genus Pholoë, geminique sub ubere gnati. 285.
 Hoc pius Æneas misso certamine tendit
 Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
 Cingebant sylvæ, mediâque in valle theatri
 Circus erat: quò se multis cum millibus heros
 Consessu medium tulit, exstructoque resedit. 290.
 Hic, qui fortè velint rapido contendere cursu,
 Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
 Undique conveniunt Teucrici, mixtique Sicani:
 Nisus, & Euryalus primi.
 Euryalus formâ insignis, viridique juventâ, 295.
 Nisus amore pio pueri, quos deinde secutus
 Regius egregiâ Priami de stirpe Dioces.
 Hunc Salius simul, & Patron: quorum alter Acarnam,
 Alter ab Arcadio Tegææ sanguine gentis.
 Tum duo Trinacri juvenes, Helymus, Panopesque,
 Assueti sylvis, comites senioris Acestæ. 301.
 Multi prætereà, quos fama obscura recondit.
 Æneas quibus in mediis sic deinde locutus:
 Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes;
 Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. 305.
 Gno-

Gnosia bina dabo levato lucida ferro
 Spicula, cælatamque argento ferre bipennem:
 Omnibus hic erit unus honos, tres præmia primi
 Accipient, flavâque caput neſtentur olivâ.
 Primus equum phaleris insignem victor habeto: 310.
 Alter Amazoniam pharetram, plenamque sagittis
 Threiciis, lato quam circum amplectitur auro
 Balthæus, & tereti subneſtit fibula gemmâ.
 Tertius Argolicâ hac galeâ contentus abito.
 Hæc ubi dicta; locum capiunt, signoque repente 315.
 Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt
 Effusi, nimbo similes; simul ultima signant.
 Primus abit, longèque ante omnia corpora Nisus
 Emicat, & ventis & fulminis ocyor alis:
 Proximus huic, longo sed proximus intervallo, 320.
 Insequitur Salius; spatium post deinde relicto,
 Tertius Euryalus.
 Euryalumque Elymus sequitur: quò deinde sub ipso
 Ecce volat, calcemque terit jam calce Dioces,
 Incumbens humero: spatia & si plura supersint; 325.
 Transeat elapsus prior, ambiguumque relinquat.
 Jamque ferè spatium extremo, fessique sub ipsam
 Finem adventabant: levî cum sanguine Nisus
 Labitur infelix, cæsis ut forte juvenis 329.
 Fusus humum, viridesque super madefecerat herbas.
 Hic juvenis, jam victor ovans, vestigia presso
 Haud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso
 Concidit, immundoque fimo, sacroque cruore.
 Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
 Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens. 335.
 Ille autem spissâ jacuit revolutus arenâ.
 Emicat Euryalus, & munere victor amici
 Prima tenet, plausuque volat, fremituque secundo.

Post Elymus subit, & nunc tertia palma Dioces.
 Hic totam cavæ consessum ingentis, & ora 340.
 Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
 Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
 Tutatur favor Euryalum, lacrimæque decoræ,
 Grator, & pulchro veniens in corpore virtus.
 Adjuvat, & magnâ proclamat voce Dioces, 345.
 Qui subiit palmæ, frustrâque ad præmia venit
 Ultima, si primi Salio reddantur honores.
 Tum pater Æneas, Vestra, inquit, munera vobis
 Certa manent, pueri, & palmam movet ordine nemo.
 Me liceat casum miserari insontis amici. 350.
 Sic fatus: tergum Getuli immane leonis
 Dat Salio, villis onerosum, atque unguibus aureis:
 Hic Nisus, si tanta, inquit, sunt præmia victis,
 Et te lapsorum miseret; quæ munera Niso 354.
 Digna dabis? primam merui qui laude coronam,
 Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset.
 Et simul his dictis faciem ostentabat, & udo
 Turpia membra fino. Risit pater optimus olli;
 Et clypeum efferri jussit: Didymaonis artes,
 Neptuni sacro Danais de poste reflexum. 360.
 Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.
 Post ubi confecti cursus, & dona peregit:
 Nunc, si cui virtus, animusque in pectore præsens
 Adsit, & evinctis attollat brachia palmis.
 Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem: 365.
 Victori velatum auro, vittisque juvencum;
 Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
 Nec mora; continuè vastis cum viribus effert
 Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit;
 Solus qui Paridem solitus contendere contra, 370.
 Idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,

Victorem Buten immani corpore , qui se
 Bebryciâ veniens Amyci de gente ferebat,
 Perculit , & fulvâ moribundum extendit arenâ.
 Talis prima Dares caput altum in prælia tollit. 375.
 Ostenditque humeros latos , alternaque jactat
 Brachia protendens , & verberat ictibus auras.
 Quæritur huic alius : nec quisquam ex agmine tanto
 Audet adire virum , manibusque inducere cæstus.
 Ergo alacris , cunctosque putans excedere palma, 380.
 Æneæ stetit ante pedes : nec plura moratus,
 Tum lævâ taurum cornu tenet , atque ita fatur:
 Nate Deâ , si nemo audet se credere pugnæ,
 Quæ finis standi ? quo me decet usque teneri?
 Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant 385.
 Dardanidæ , reddique viro promissa jubebant.
 Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
 Proximus ut viridante toro consederat herbæ:
 Entelle , heroum quondam fortissime frustra
 Tantane tam patiens nullo certamine tolli 390.
 Dona sines ? ubi nunc nobis Deus ille , magister
 Nequicquam memoratus Eryx ? ubi fama per omnem
 Trinacriam , & spolia illa tuis pendencia tectis?
 Ille sub hæc : Non laudis amor , nec gloria cessit
 Pulsa metu : sed enim gelidus tardante senectâ 395.
 Sanguis hebet , frigentque effœtæ in corpore vires.
 Si mihi , quæ quondam fuerat ; quâque improbus
 iste.
 Exsultat fidens , si nunc foret illa juventa:
 Haud equidem pretio inductus , pulchroque juvenco
 Venissem : nec dona moror sic deinde locutus, 400.
 In medium geminos immani pondere cæstus
 Projecit : quibus acer Eryx in prælia suetus
 Ferre manum , duroque intendere brachia tergo.

Obstupuere animi; tantorum ingentia septem
Terga boum, plumbo insuto, ferroque rigeant. 405.

Ante omnes stupet ipse Dares, longèque recusat:
Magnanimusque Anchisiades & pondus, & ipsa
Hùc illuc vinclorum immensa volumina versat.

Tum senior tales referebat pectore voces:

Quid, si quis cæstus, ipsius & Herculis arma 410.

Vidisset, tristemque hoc ipso in litora pugnam?

Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
Sanguine cernis adhuc, sparsoque infecta cerebro.

His magnum Alcidem contra stetit; his ego suetus

Dum melior vires sanguis dabat, æmula necdum

Temporibus geminis canebat sparsa senectus. 416.

Sed, si nostra Dares hæc Troïus arma recusat,

Idque pio sedet Æneæ, probat auctor Acestes,

Æquemus pugnas: Erycis tibi terga remitto.

Solve metus, & tu Trojanos exue cæstus. 420.

Hæc fatus, duplicem ex humeris rejecit amictum;

Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacer-
tosque

Exiit, atque ingens mediâ consistit arenâ.

Tum satus Anchisâ cæstus pater extulit æquos.

Et paribus palmas amborum innexuit armis. 425.

Constitit in digitos extemplò arrectus uterque,

Brachiaque ad superas interritus extulit auras.

Abduxere retrò longè capita ardua ab ictu:

Immiscentque manus manibus, pugnamque lacessunt.

Ille pedum melior motu, fretusque juventâ: 430.

Hic membris, & mole valens; sed tarda trementi

Genua labant; vastos quatit æger anhelitus artus.

Multa viri nequicquàm inter se vulnera jactant;

Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vastos

Dant sonitus, erratque aures, & tempora circum 435.

Crebra manus; duro crepitant sub vulnere malæ.
 Stat gravis Entellus, nisuque immotus eodem,
 Corpore tela modò, atque oculis vigilantibus exit.
 Ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
 Aut montana sedet circum castella sub armis, 440.
 Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
 Arte locum, & variis assultibus irritus urget.
 Ostendit dextram insurgens Entellus, & altè
 Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
 Prævidit, celerique elapsus corpore cessit. 445.
 Entellus vires in ventum effudit; & ultrò
 Ipse gravis, graviterque ad terram pondere vasto
 Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho.
 Aut Idâ in magnâ radicibus eruta pinus.
 Consurgunt studiis Teucris, & Trinacria pubes: 450.
 It clamor celo: primusque accurrit Acestes,
 Æquævumque ab humo miserans attollit amicum.
 At non tardatus casu, neque territus heros,
 Acrior ad pugnam redit, & vim suscitât irâ.
 Tum pudor incendit vires, & conscia virtus: 455.
 Præcipitemque Darem ardens agit æquore toto,
 Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
 Nec mora, nec requies, quàm multa grandine nimbi
 Culminibus crepitant; sic densis ictibus heros
 Creber utrâque manu pulsat, versatque Dareta: 460.
 Tum pater Æneas, procedere longiùs iras,
 Et sævire animis Entellum haud passus acerbis:
 Sed finem imposuit pugnæ: fessumque Dareta
 Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
 Infelix! quæ tanta animum dementia cepit? 465.
 Non vires alias, conversaque numina sentis?
 Cede Deo: dixitque, & prælia voce diremit.
 Ast illum fidi æquales, genua ægra trahentem,

Jactantemque utroque caput, crassumque cruorem
 Ore rejectantem, mistosque in sanguine dentes, 470.
 Ducunt ad naves; galeamque, enseque vocati
 Accipiunt: palmam Entello, taurumque relinquunt.
 Hic victor superans animis, tauroque superbus,
 Nate Deâ, vosque hæc, inquit, cognoscite, Teucrici;
 Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires, 475.
 Et quâ servetis revocatum à morte Daretæ.
 Dixit: & adversi contra stetit ora juvenici;
 Qui donum astabat pugnæ: duosque reducta
 Libravit dextrâ media inter cornua cæstus
 Arduus, effractoque illisit in ossa cerebro. 480.
 Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.
 Ille super tales effudit pectore voces:
 Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis
 Persolvo: hinc victor cæstus, artemque repono.
 Protinus Æneas celeri certare sagittâ 485.
 Invitat, qui fortè velint, & præmia ponit:
 Ingentique manu malum de nave Seresti
 Erigit, & volucrem trajecto in fune columbam,
 Quò tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
 Convenere viri: dejectamque ærea sortem 490.
 Accepit galeâ: & primus clamore secundo
 Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis:
 Quem modò navali Mnestheus certamine victor
 Consequitur, viridi Mnestheus evinctus olivâ.
 Tertius Eurytion, tuus, ò clarissime, frater 495.
 Pandere: qui quondam jussus confundere fœdus,
 In medios telum torsisti primus Achivos.
 Extremus, galeâque imâ subsedit Acestes,
 Ausus & ipse manu juvenum tentare laborem.
 Tum validis flexos incurvant viribus arcus 500.
 Pro se quisque, & viri & promunt tela pharetris.

Primaque per cœlum , nervo stridente , sagitta
 Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras;
 Et venit , adversique infigitur arbore mali.
 Intremuit malus , timuitque exterrita pennis 506.
 Ales , & ingenti sonuerunt omnia plausu.
 Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
 Alta petens , paritèrque oculos , telumque retendit.
 Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
 Non valuit : nodos , & vincula linea rupit. 510.
 Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
 Illa Notos , atque atra volans in nubila fugit.
 Tum rapidus jamdudùm arcu contenta parato
 Tela tenens , fratrem Eurytion in vota vocavit:
 Jam vacuo lætam cœlo speculans , & alis 515.
 Plaudentem , nigrâ figit sub nube columbam.
 Decidit exanimis , vitamque reliquit in astris
 Aëriis , fixamque refert delapsa sagittam.
 Amissa solus palmâ superat Acestes,
 Qui tamen æthereas telum contorsit in auras, 520.
 Ostentans artem paritèr , arcumque sonantem,
 Hic oculis subitò objicitur , magnoque futurum
 Augurio monstrum : docuit post exitus ingens:
 Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
 Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo, 525.
 Signavitque viam flammis , tenuesque recessit
 Consumpta in ventos : cœlo ceu sæpe refixa
 Transcurrunt , crinemque volantia sydera ducunt.
 Attonitis hæserè animis , superosque precati
 Trinacrii , Teucrique viri : nec maximus omen 530.
 Abnuìt Æneas , sed lætum amplexus Acestem
 Muneribus cumulat magnis , ac talia fatur:
 Sume pater : nam te voluit Rex magnus Olympi
 Talibus auspiciis exsortem ducere honorem:

Ipsius Anchisæ longevi hoc munus habebis: 535.
 Cratera impressum signis, quem Thracius olim
 Anchisæ genitori in magno munere Cysseus
 Ferre sui dederat monumentum, & pignus amoris.
 Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro: 539.
 Et primùm ante omnes victorem appellat Acesten.
 Nec bonus Eurytion prælato invidit honori:
 Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
 Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
 Extremus, volucris qui fixit arundine malum.
 At pater Æneas, nondùm certamine misso, 545.
 Custodem ad sese, comitemque impubis Iuli
 Epytidem vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
 Vade, age, & Ascanio, si jam puerile paratum
 Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
 Ducat avo turmas, & sese ostendat in armis, 550.
 Dic, ait: ipse omnem longo decedere circo
 Infusum populum, & campos jubet esse patentes.
 Incedunt pueri, paritèrque ante ora parentum
 Frænatis lucent in equis, quos omnis euntes
 Trinacriæ mirata fremit, Trojæque juvenus, 555.
 Omnibus in morem tonsâ coma pressa coronâ:
 Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro,
 Pars leves humero pharetras, it pectore summo
 Flexilis obtorti per collum circulus auri. 559.
 Tres equitum numero turmæ; ternique vagantur
 Ductores: pueri bissemi quemque secuti,
 Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
 Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
 (Nomen avi referrens) Priamus tua clara, Polite,
 Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis 565.
 Portat equus bicolor maculis: vestigia primi
 Alba pedis, frontemque ostentans arduus albam.

Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini,
 Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo:
 Extremus, formæque ante omnes pulcher Iulus, 570.
 Sidonio est investus equo, quem candida Dido
 Esse sui dederat monumentum, & pignus amoris,
 Cætera Trinacriis pubes senioris Acestæ
 Fertur equis.

Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes 575.
 Dardanidæ, veterumque agnoscunt ora parentum.
 Postquam omnem læti consessum, oculosque suorum
 Lustravere in equis: signum clamore paratis
 Epytides longè dedit, insonuitque flagello.
 Olli discurrere pares, atque agmina terni 580.
 Diductis solvere choris, rursusque vocati
 Convertere vias, infestaque tela tulere.
 Inde alios ineunt cursus, aliosque recursus
 Adversis spatiis, alternosque orbibus orbis 584.
 Impediunt, pugnæque cient simulacra sub armis,
 Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula vertunt
 Infensi: factâ pariter nunc pace feruntur.
 Ut quondam Cretâ fertur Labyrinthus in altâ
 Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
 Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi 590.
 Falleret indeprensus, & irremeabilis error:
 Haud aliter Teucrûm nati vestigia cursu
 Impediunt, texuntque fugas, & præliâ ludo,
 Delphinum similes, qui per maria humida nando
 Carpathium, Libycumque secant, luduntque per
 undas. 595.

Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina primûs
 Ascanius, longam muris cum cingeret Albam,
 Rettulit, & priscos docuit celebrare Latinos:
 Quo puer ipse modo, secum quo Troïa pubes:

Albani docuere suos; hinc maxima porrò
 Accepit Roma, & patrium servavit honorem;
 Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen,
 Hac celebrata tenus sancto certamina patri.

600.

Hic primùm fortuna fidem mutata novavit.
 Dum variis tumulo referunt sollemnia ludis,
 Irim de cœlo misit Saturnia Juno
 Iliacam ad classem, ventosque aspirat eunti,
 Multa movens, nec dum antiquum saturata dolorem,
 Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
 Nulli visa cito decurrit tramite virgo:
 Conspicit ingentem concursum, & litora lustrat:
 Desertosque videt portus, classemque relictam.

605.

At procul in sola secretæ Troades acta
 Amisum Anchisen flebant, cunctæque profundum
 Pontum aspectabant flentes. Heu tot vada fessis,
 Et tantum superesse maris! vox omnibus una.

615.

Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
 Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
 Conjicit, & faciemque Deæ, vestemque reponit:
 Fit Beroë, Ismarii conjux longæva Dorycli,
 Cui genus, & quondam nomen, natiq̄ue fuissent:
 Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert.

620.

O miseræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
 Traxerit ad lethum patriæ sub mœnibus: ò gens
 Infelix, cui te exitio fortuna reservat?

625.

Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas,
 Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa,
 Sideraque emensæ ferimur: dum per mare magnum
 Italiam sequimur fugientem, & volvimur undis
 Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes.

630.

Quid prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
 O patria, & rapti nequicquam ex hoste Penates,

Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nusquam
 Hectoreos amnes, Xanthum, & Simoënta videbo?
 Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes. 635.
 Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
 Ardentes dare visa faces; hinc quærite Trojam:
 Hinc domus est, inquit, vobis: nunc tempus agi res;
 Nec tantis mora prodigiis: en quatuor aræ 639.
 Neptuno: Deus ipse faces, animumque ministrat.
 Hæc memorans, primâ infensum vi corripit ignem,
 Sublatâque procul dextrâ connixa coruscat,
 Et jacit arrectæ mentes, stupefactaque corda
 Iliadum. Hinc una è multis, quæ maxima natu,
 Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix: 645.
 Non Beroë vobis, non hæc Rhœteïa, matres,
 Est Dorycli conjux: divini signa decoris,
 Ardentesque notate oculos: qui spiritus illi,
 Qui vultus, vocisque sonus, vel gressus eunti.
 Ipsa egomet dudum Beroën digressa reliqui 650.
 Ægram, indignantem tali quòd sola careret
 Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
 Hæc effata,
 At matres primò ancipites, oculisque malignis
 Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem 655.
 Præsentis terræ, fatisque vocantia regna:
 Cum Dea se paribus per cœlum sustulit alis,
 Ingentemque fugâ secuit sub nubibus arcum,
 Tum verò attonitæ monstris, actæque furore 659.
 Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem.
 Pars spoliant aras, frondem, ac virgulta, facesque
 Conjiciunt: furit immissis Vulcanus habenis
 Transtra per, & remos, & pictas abjete puppes.
 Nuncius Anchisæ ad tumultum, cuneosque theatri
 Incensas perfert naves Eumelus & ipsi 665.

Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
 Primus, & Ascanius, cursus, ut latus equestres
 Ducebat, sic acer equo turbata petivit.
 Castra: nec exanimis possunt retinere magistri.
 Quis furor iste novus? quò nunc, quò tenditis?
 inquit, 670.
 Heu miseræ cives! non hostem, inimicaque castra
 Argivum, vestras spes uritis: en ego vester
 Ascanius, galeam ante pedes projecit inanem,
 Quâ ludo indutus belli simulacra ciebat.
 Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrum: 675.
 Ast illæ diversa metu per litora passim
 Diffugiunt: sylvasque, & sicubi concava furtim
 Saxa petunt, piget incepti, lucisque: suosque
 Mutatæ agnoscunt, excussaque pectore Juno est.
 Sed non idcirco flammæ, atque incendia vires 680.
 Indomitas posuere: udo sub robore vivit
 Stupa vomens tardum fumum: lentusque carinas
 Est vapor: & toto descendit corpore pestis
 Nec vires heroum, infusaque flumina prosunt.
 Tum pius Æneas humeris abscindere vestem, 685.
 Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas
 Jupiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
 Trojanos; si quid pietas antiqua labores
 Respicit humanos: da flammam evadere classi,
 Nunc, pater, & tenuis Teucrum res eripe letho: 690.
 Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
 Si mereor, demitte, tuâque hic obrue dextrâ.
 Vix hæc ediderat, cum, effusis imbribus, atra
 Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt
 Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto 695.
 Turbidus imber aquâ, densisque nigerrimus Austris:
 Implenturque super puppes, semiusta madescunt

Robora, restinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quatuor amissis, servatæ à peste carinæ.

At pater Æneas casu concussus acerbo, 700.

Nunc hue ingentes, nunc illuc pectore curas

Mutabat, versans, Siculisne resideret arvis,

Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.

Tum senior Nautas, unum Tritonia Pallas

Quem docuit, multaque insignem reddidit arte, 705.

Hæc responsa dabat: vel quæ protenderet ira

Magna Deum, vel quæ fatorum posceret ordo.

Isque his Æneam solatus vocibus inquit:

Nate Deâ, quò fata trahunt, retrahuntque sequamur:

Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est. 710.

Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes:

Hunc cape consiliis socium, & conjunge volentem:

Huic trade, amissis superant qui navibus, & quos

Pertæsum magni incepti, rerumque tuarum est:

Longævosque senes, ac fessas æquore matres. 715.

Et quidquid tecum invalidum, metuensque pericli est,

Delige, & his habeant terris sine mœnia fessi.

Urbem appellabunt, permissio nomine, Acestam.

Talibus incensus dictis senioris amici,

Tum verò in curas animus diducitur omnes. 720.

Et nox atra polum bigis subvecta tenebat:

Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis

Anchisæ, subito tales effundere voces:

Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,

Chare magis, nate Iliacis exercite fatis: 725.

Imperio Jovis huc venio, qui classibus ignem

Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.

Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautas

Dat senior; lectos juvenes, fortissima corda,

Defer in Italiam, gens dura, atque aspera cultu 730.

Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
 Infernas accede domos, & Avena per alta
 Congressus pete, nate, meos, non me impia namque
 Tartara habent, tristesque umbræ; sed amœna piorum
 Concilia, Elysiumque colo, huc casta Sybilla 735.
 Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.
 Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia
 disces.

Jamque vale: torquet medios nox humida cursus,
 Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.

Dixerat, & tenues fugit ceu fumus in auras. 740.

Æneas, quò deinde ruis? quo proripis? inquit:

Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?

Hæc memorans, cinerem, & sopitos suscitât ignes,

Pergameumque larem, & canæ penetralia Vestæ

Farre pio, & plenâ supplex veneratur acerrâ 745.

Extemplò socios, primumque arcessit Acesten:

Et Jovis imperium, & chari præcepta parentis

Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.

Haud mora consiliis, nec jussa recusat Acestes.

Transcribunt urbi matres, populumque volentem 750.

Deponunt: animos nil magnæ laudis egentes,

Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt

Robora navigiis, aptant remosque, rudentesque,

Exigui numero, sed bello vivida virtus.

Intereâ Æneas urbem designat aratro, 755.

Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Trojæ

Esse jubet: gaudet regno Trojanus Acestes,

Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.

Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes

Fundatur Veneri Idaliæ, tumuloque sacerdos, 760.

Et lucus latè sacer additur Anchisæo.

Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris

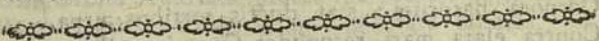
Factus honos: placidi straverunt æquora venti:
 Creber, & aspirans rursus vocat Auster in altum.
 Exoritur procurva ingens per litora fletus: 765.
 Complexi inter se noctemque, diemque morantur.
 Ipsæ jam matres, ipsi, quibus aspera quondam
 Visa maris facies, & non tolerabile numen,
 Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
 Quos bonus Æneas dictis solatur amicis, 770.
 Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ.
 Tres Eryci vitulos, & tempestatibus agnam
 Cædere deinde jubet, solvique ex ordine funes.
 Ipse caput tonsæ foliis evinctus olivæ
 Stans procul in prorâ, pateram tenet, extaque salsos 775.
 Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
 Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:
 Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.

At Venus interea Neptunum exercita curis
 Alloquitur, talesque effundit pectore questus: 780.
 Junonis gravis ira, & inextaturabile pectus
 Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:
 Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla:
 Nec Jovis imperio, fatisve infracta quiescit.
 Non mediâ de gente Phrygum exsedisse nefandis 785.
 Urbem odiis, satis est, pœnam traxisse per omnem
 Reliquias Trojæ: cineres, atque ossa peremptæ
 Insequitur, causas tanti sciat illa furoris.
 Ipse mihi nuper Lybicus tu testis in undis
 Quam molem subito excierit: maria omnia cœlo 790.
 Miscuit, Æoliis nequidquam freta procellis:
 In regnis hoc ausa tuis.
 Proh scelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
 Exussit fœdè puppes, & classe subegit
 Amissâ socios ignotæ linquere terræ.

Quod superest, oro, liceat dare tuta per undas
 Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
 Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
 Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti,
 Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis, 800.
 Unde genus ducis, merui quoque: sæpè furores
 Compressi, & rabiem tantam cœlique, marisque,
 Nec minor in terris (Xanthum, Simoëntaque testor)
 Æneæ mihi cura tui: cum Troïa Achilles
 Examinata sequens impigeret agmina muris, 805.
 Millia multa daret letho, gemerentque repleti
 Amnes, nec reperire viam, atque evolvere posset
 In mare se Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
 Congressum Æneam, nec Diis, nec viribus æquis,
 Nube cavâ eripui: cuperem cum vertere ab imo 810.
 Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
 Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle timores;
 Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
 Unus erit tantum, amissum quem gurgite quæret;
 Unum pro multis dabitur caput. 815.
 His ubi læta Dæx permulsit pectora dictis,
 Jungit equos cursu genitor, spumantiaque addit
 Fræna feris, manibusque omnes effundit habenas.
 Cæruleo per summa levis volat æquora curru:
 Subsidunt undæ, tumidumque sub axe tonanti 820.
 Sternitur æquor aquis, fugiunt vasto æthere nimbi.
 Tum variæ comitum facies, immania cete,
 Et senior Glauci chorus: Inoüsque Palæmon,
 Tritonosque citi, Phorcique exercitus omnis,
 Læva tenent Thetis, & Melite, Panopæaque virgo, 825.
 Nesæe, Spiöque, Thaliaque, Cymodoceque.
 Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
 Gaudia pertentant mentem: jubet ocyus omnes

Attolli malos, intendi brachia velis.
 Unâ omnes fecere pedem: pariterque sinistros, 830.
 Nunc dextros solvere sinus: unâ ardua torquent.
 Cornua, detorquentque, ferunt suâ flamina classem.
 Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
 Agmen: ad hunc alii cursum contendere jussi.
 Jamque fere mediam cœli nox humida metam 835.
 Contigerat: placidâ laxarant membra quiete
 Sub remis fusi per dura sedilia nautæ:
 Cum levis ætheris delapsus Somnus ab astris
 Aëra dimovit tenebrosum, & dispulit umbras,
 Te, Palinure, petens, tibi tristia somnia portans 840.
 Insoniti: puppique Deus consedit in altâ,
 Phorbânti similis, fuditque has ore loquelas:
 Jaside Palinure, ferunt ipsa æquora classem:
 Æquatæ spirant auræ: datur hora quieti:
 Pone caput, fessosque oculos furare lâbori: 845.
 Ipse ego paulispèr pro te tua munera inibo.
 Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
 Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos
 Ignorare jubes? mene huic confidere monstro?
 Æneam credam quid enim fallacibus Austris, 850.
 Et cœli toties deceptus fraude sereni?
 Talia dicta dabat, clavumque affixus, & hærens
 Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat:
 Ecce Deus ramum Lethæo rore madentem,
 Vique soporatum Stygiâ super utraque quassat 855.
 Tempora, cunctantique natantia lumina solvit.
 Vix primos inopina quies laxaverat artus,
 Et super incumbens, cum puppis parte revulsâ,
 Cumque gubernaculo liquidas projecit in undas
 Præcipitem; ac socios nequicquam sæpè vocantem 860.
 Ipse volans, tenues se sustulit ales in auras.

Currit iter tutum non secius æquore classis:
 Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
 Jamque adeò scopulos Sirenum advecta subibat
 Difficiles quondam, multorumque ossibus albos; 865.
 Tum rauca assiduo longè sale saxa sonabant:
 Cum pater amisso fluitatem errare magistro
 Sensit, & ipse ratem nocturnis rexit in undis,
 Multa gemens, casuque animum concussus amici
 O nimium cœlo, & pelago confise sereno, 870.
 Nudus in ignotâ, Palinure, jacebis arenâ.

ÆNEIDOS

LIBER VI.

Argumentum.

Æneæ iter ad antrum Sybillæ: inde ad inferos. Utro-
 biquè instantia pericula, futurique belli even-
 tum perdiscit.

Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas,
 Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
 Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
 Ancora fundabat naves, & litora curvæ
 Prætexunt puppes, juvenum manus emicat ardens 5.
 Litus in Hesperium: quærit pars semina flammæ
 Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
 Tecta rapit, sylvas, inventaque flumina monstrat.
 At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
 Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ, 10.
 Antrum immane petit: magnam cui mentem, animumque

Delius inspirat vates, aperitque futura.
 Jam subeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
 Dædalus (ut fama est) fugiens Minoïa regna
 Præperibus pennis ausus se credere cælo, 15.
 Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
 Chalcidicæque levis tandem super astitit arce.
 Redditus his primùm terris, tibi, Phœbe, sacravit
 Remigium alarum, posuitque immania templa.
 In foribus lethum Androgeo, tum pendere pœnas 20.
 Cecropidæ jussi (miserum) septena quotannis
 Corpora natorum: stat ductis sortibus urna.
 Contra elata mari respondet Gnoïa tellus.
 Hic crudelis amor tauri, suppositaque furto
 Pasiphaë: mistumque genus, prolesque biformis 25.
 Minotaurus inest, Veneris monumenta nefanda.
 Hic labor ille domûs, & inextricabilis error.
 Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
 Dædalus, ipse dolos tecti, ambagesque resolvit,
 Cæca regens filo vestigia: tu quoque magnam 30.
 Partem opere in tanto, (sineret dolor) Icarè, haberes.
 Bis conatus erat casus effingere in auro:
 Bis patriæ cecidere manus, quin protinus omnia
 Perlegerent oculis: nisi jam præmissus Achates
 Afforet, atque unâ Phœbi, Triviæque sacerdos, 35.
 Deïphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
 Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
 Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
 Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
 Talibus affata Æneam, (nec sacra morantur 40.
 Jussa viri) Tæveros vocat alta in templa sacerdos.
 Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum:
 Quò lati ducunt aditus centum, ostia centum:
 Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.

Ventum erat ad limen , cum virgo poscere fata 45.
 Tempus , ait , Deus ecce , Deus : cui talia fanti,
 Ante fores subitò , non vultus , non color unus,
 Non comptæ mansere comæ , sed pectus anhelum,
 Et rabix fera corda tument : majorque videri,
 Nec mortale sonans : afflata est numine quando 50.
 Jam propiore Dei. Cessas in vota , precesque
 Tros (ait) Ænea , cessas : neque enim ante dehiscunt
 Attonitæ magna ora domûs : & talia fata
 Conticuit , gelidus Teucris per dura cucurrit
 Ossa tremor : fuditque preces rex pectore ab imo : 55.
 Phœbe , graves Trojæ semper miserate labores,
 Dardana qui Paridis dirèxti tela , manusque
 Corpus in Æacidæ : magnas obeuntia terras
 Tot maria intravi , duce te : penitùsque repòstas
 Massylùm gentes , prætentaque Syrtibus arva : 60.
 Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras :
 Hac Trojana tenus fuerit fortuna secuta.
 Vos , quòque , Pergamæ jam fas est parcere genti,
 Dique , Deæque omnes , quibus obstitit Ilium , & ingens
 Gloria Dardaniæ , tuque , ò sanctissima vates , 65.
 Præscia venturi , da (non indebita posco
 Regna meis fati) Latio considerare Teucros,
 Errantesque Deos , agitataque numina Trojæ.
 Tum Phœbo , & Triviæ solido de marmore templi
 Instituam , festosque dies de nomine Phœbi. 70.
 Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
 Hic ego namque tuas sortes , arcanaque fata
 Dicta meæ genti ponam : lectosque sacrobo,
 Alma , viros , foliis tantùm ne carmina manda,
 Ne turbata volent rapidis ludibria ventis : 75.
 Ipsa canas , oro ; finem dedit ore loquendi.
 At Phœbi nondum patiens immanis in antro

Bacchatur vates , magnum si pectore possit
 Excussisse Deum : tantò magis illi fatigat
 Os rabidum , fera corda domans , fingitque premendo. 80.
 Ostia jamque domûs patuere ingentia centum
 Sponte suâ , vatisque ferunt responsa per auras.
 O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
 Sed terrâ graviora manent. In regna Lavini
 Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam) 85.
 Sed non & venisse volent , bella , horrida bella,
 Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
 Non Simoïs tibi , nec Xantus , nec Dorica castra
 Defuerint : alius Latio jam partus Achilles,
 Natus & ipse Deâ , nec Teucris addita Juno 90.
 Usquàm aberit : cùm tu supplex in rebus egenis,
 Quas gentes Italûm , aut quas non oraveris urbes?
 Causa mali tanti conjux iterùm hospita Teucris,
 Externique iterùm thalami.
Tu ne cede malis ; sed contra audentior ito, 95.
Quàm tua te fortuna sinet ; via prima salutis,
 Quod minimè reris , Grajà pandetur ab urbe.
 Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
 Horrendas canit ambages , antroque remugit,
 Obscuris vera involvens : ea fræna furenti 100.
 Concutit , & stimulas sub pectore vertit Apollo.
 Ut primùm cessit furor , & rabida ora quiêrunt,
 Incipit Æneas heros , non ulla laborum,
 O virgo , nova mi facies , inopinave surgit:
 Omnia præcepi , atque animo mecum ante peregi. 105.
 Unum oro , (quando hîc inferni janua regis
 Dicitur , & tenebrosa palus Acheronte refuso)
 Ire ad conspectum chari genitoris , & ora
 Contingat : doceas iter , & sacra ostia pandas.
 Illum ego per flammâs , & mille sequentia tela 110.

Eripui his humeris , medioque ex hoste recepi.
 Ille meum comitatus iter , maria omnia mecum,
 Atque omnes pelagique minas , cœlique ferebat
 Invalidus , vires ultra , sortemque senectæ. 114.

Quin , ut te supplex peterem , & tua limina adirem,
 Idem orans mandata dabat , natiq̄ue , patrisque,
 Alma , precor , miserere ; potes namque omnia : nec te
 Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.

Si potuit Manes arcessere conjugis Orpheus,
 Treïciâ fretus citharâ , fidelibusque canoris: 120.

Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,
 Itque , reditque viam toties : quid Thesea , magnum
 Quid memorem Alciden ? & mî genus ab Jove
 summo,

Talibus orabat dictis , arasque tenebat.

Tum sic orsa loqui vates : Sate sanguine Divûm 125.

Tros Anchisiade , *facilis descensus Averni:*

Noctes , atque dies patet atri janua Diis;

Sed revocare gradum , superasque evadere ad auras,

Hoc opus , hic labor est. Pauci , quos æquus amavit

Jupiter , aut ardens exivit ad æthera virtus, 130.

Diis geniti , potuere : tenent media omnia sylvæ,

Cocytusque sinu labens circumfluit atro.

Quòd si tantus amor menti , si tanta cupido est,

Bis Stygios innare lacus , bis nigra videre

Tartara , & insano juvat indulgere labori: 135.

Accipe , quæ peragenda priùs , latet arbore opacâ

Aureus & foliis , & lento vimine ramus,

Junoni infernæ dictus sacer : hunc tegit omnis

Lucus , & obscuris claudunt convallibus umbræ.

Sed non antè datur telluris operta subire, 140.

Auricomos quàm quis decerpserit arbore foetus:

Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus

Instituit: primo avulso: non deficit alter
 Areus, & simili frondescit virga metallo.
 Ergo altè vestigia oculis, & ritè repertum 145.
 Carpe manu; namque ipse volens, facilisque sequetur,
 Si te fata vocant; aliter non viribus ullis
 Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
 Prætereà, jacet exanimum tibi corpus amici,
 (Heu nescis!) totamque incestat funere classem, 150.
 Dum consulta petis, nostroque in limine pendes:
 Sedibus hunc refer antè suis, & conde sepulcro:
 Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunt.
 Sic demùm lucos Stygios, regna invia vivis
 Aspicias: Dixit, pressoque obmutuit ore. 155.
 Æneas mœsto defixus lumina vultu
 Ingreditur, linquens antrum, cæcosque volutat
 Eventus animo secum, cui fidus Achates
 It comes, & paribus curis vestigia figit.
 Multa inter sese vario sermone serebant, 160.
 Quem socium exanimum vates, quod corpus
 humandum
 Diceret, atque illi Misenum in litore sicco,
 Ut venire, vident indignâ morte peremptum:
 Misenum Æolidem, quo non præstantior alter,
 Ære ciere viros, Martemque accendere cantu. 165.
 Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
 Et lituo pugnas insignis obibat, & hastâ.
 Postquàm illum victor victâ spoliavit Achilles,
 Dardanio Æneæ sese fortissimus heros
 Addiderat socium, *non inferiora secutus.* 170.
 Sed tum fortè cavâ dum personat æquora conchâ
 Demens, & cantu vocat in certamina Divos,
 Æmulus exceptum Triton si credere dignum est)
 Inter saxa virum spumosa immerserat undâ.

Ergo omnes magno circum clamore fremebant; 175.
 Præcipuè pius Æneas. Tum jussa Sibyllæ,
 Haud mora, festinant flentes, aramque sepulcri
 Congerere arboribus, cœloque educere certant.
 Itur in antiquam sylvam, stabula alta ferarum:
 Procumbunt piceæ, sonat icta securibus illex: 180.
 Fraxineæque trabes, cuneis & fissile robur
 Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos:
 Necnon Æneas, opera inter talia primus
 Hortatur socios, paribusque accingitur armis.
 Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat, 185.
 Aspectans sylvam immensam, & sic ore precatur:
 Sic nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 Ostendat nemore in tanto; quando omnia verè
 Heu nimium! de te vates, Misene, locuta est.
 Vix ea fatus erat, geminæ cum fortè columæ 190.
 Ipsa sub ora viri cœlo venère volantes,
 Et viridi sedere solo: tum maximus heros
 Maternas agnoscit aves, lætusque precatur:
 Este duces, ò si qua via est, cursumque per auras
 Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat 195.
 Ramus humum; tuque ò dubiis ne defice rebus,
 Diva parens. Sic effatus vestigia pressit,
 Observans quæ signa ferant, quò tendere pergant:
 Pascentes illæ tantum prodire volando,
 Quantum acie possent oculi servare sequentum. 200.
 Inde ubi venère ad fauces graveolentis Averni,
 Tollunt se celeres, liquidumque per aëra lapsæ
 Sedibus optatis gemina super arbore sidunt:
 Discolor unde auri per ramos aura refulsit:
 Quale solet sylvis brumali frigore viscum 205.
 Fronde virere novâ, quod non sua seminat arbos,
 Et croce o fœtu teretes circumdare truncos:

Talis erat species auri frondenti opacâ
 Ilice ; sic leni crepitabat bractea vento.
 Corripit extemplò Æneas, avidusque refringit 210.
 Cunctantem , & vatis portat sub tectâ Sibyllæ.

Nec minùs intereâ Misenum in litore Teucri
 Flebant , & cineri ingrato suprema ferebant.
 Principiò pinguem tædis , & robore secto
 Ingentem struxere pyram : cui frondibus atris 215.
 Intexunt latera , & ferales antè cupressos
 Constituunt ; decorantque super fulgentibus armis.
 Pars calidos latices , & ahenâ undantia flammis
 Expediunt , corpusque lavant frigentis , & unguunt.
 Fit gemitus : tum membra toro defleta reponunt, 220.
 Purpureasque super vestes , velamina nota
 Conjiciunt ; pars ingenti subiere feretro,
 Triste ministerium ; & subjectam more parentum
 Aversi tenere facem : congesta cremantur
 Thurea dona , dapes, fuso crateres olivo. 225.
 Postquàm collapsi cineres , & flamma quievit:
 Reliquias vino , & bibulam lavère favillam ;
 Ossaque lecta cado textit Chorinæus ahenò,
 Idem ter socios purâ circumtulit undâ,
 Spargens rore levi , & ramo felicis olivæ; 230.
 Luſtravitque viros , dixitque novissima verba.
 At pius Æneas ingenti mole sepulcrum
 Imponit , suaque arma viro , remumque , tubamque
 Monte sub aërio , qui nunc Misenus ab illo
 Dicitur , æternumque tenet per sæcula nomen. 235.

His actis , properè exsequitur præcepta Sibyllæ:
 Spelunca alta fuit , vastoque immanis hiatu,
 Scrupea , tuta lacu nigro , nemorumque tenebris,
 Quam super haud ullæ poterant impunè volantes
 Tendere iter pennis ; talis sese halitus atris 241.

Faucibus effundens , supera ad convexa ferebat:
 Unde locum Graji dixerunt nomine Avernum.
 Quatuor hîc primùm nigrantes terga juvencos
 Constituit , frontique invergit vina sacerdos:
 Et , summas carpens media inter cornua setas, 245.
 Ignibus imponit sacris libamina prima,
 Voce vocans Hecatem , cœloque , Ereboque potentem.
 Supponunt alii cultros , tepidumque cruorem
 Suscipiunt pateris , ipse atri velleris agnam
 Æneas matri Eumenidum , magnæque sorori 250.
 Ense ferit , sterilemque tibi , Proserpina , vaccam.
 Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
 Et solida imponit tantorum viscera flammis,
 Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.
 Ecce autem primi sub lumina solis , & ortus, 255.
 Sub pedibus mugire , solum , & juga cœpta moveri
 Sylvarum : visæque canes ululare per umbram
 Adventante Deâ. Procul ò , procùl esto , profani,
 Conclamat vates , totoque absistite luco:
 Tuque invade viam , vaginâque eripe ferrum: 260.
 Nunc animis opus , Ænea , nunc pectore firmo.
 Tantùm effata , furens antro se immisit aperto.
 Ille ducem haud timidis videntem pasibus æquat.
 Dii, quibus imperium est animarum, umbræque silentes,
 Et Chaos, & Phlegeton; loca nocte silentia latè, 265.
 Sit mihi fas audita loqui : sit numine vestro,
 Pandere res altâ terrâ , & caligine mersas.
 Ibant obscuri solâ , sub nocte per umbras,
 Perque domos Ditis vacuas , & inania regna.
 Quale per incertam Lunam sub luce malignâ 270.
 Est iter in sylvis , ubi cœlum condidit umbrâ
 Jupiter , & rebus nox abstulit atra colorem.
 Vestibulum ante ipsum , primisque in faucibus Orci,
 Luc-

Luctus, & ultrices posuere cubilia Curæ:
 Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus: 275.
 Et Metus, & malesuada Fames, & turpis Egestas,
 (Terribiles visu formæ) Lethumque, Laborque:
 Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
 Gaudia, mortiferumque adverso in limine Bellum:
 Ferreique Eumenidum thalami, & Discordia demens
 Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

In medio ramos, annosaque brachia pandit
 Ulmus opacâ, ingens: quam sedem somnia vulgò
 Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.
 Multaque prætereà variarum monstra ferarum, 285.
 Centauri in foribus stabulant, Scyllæque bifformes,
 Er centumgeminus Briareus, ac Bellua Lernæ
 Horrendum stridens, flammisque armata Chimæra,
 Gorgones, Harpyæque, & forma tricorporis umbræ.
 Corripit hîc subitâ trepidus formidine ferrum 290.
 Æneas, strictamque aciem venientibus offert;
 Et, ni docta comes, tenues sine corpore vitas
 Admoneat volitare, cavâ sub imagine formæ,
 Irruat, & frustrâ ferro diverberet umbras. 294.

Hinc via Tartarei, quæ fert Acherontis ad undas:
 Turbidus hic cœno, vastâque voragine gurgis
 Æstuat atque omnem Cocyto eructat arenam.
 Portitor has horrendus aquas, & flumina servat
 Terribili squalore Charon: cui plurima mento
 Canities inculta jacet: stant lumina flamma 300.
 Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
 Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
 Et ferrugineâ subvectat corpora cymba,
 Jam senior, sed cruda Deo, viridisque senectus,
 Hûc omnis turba ad ripas effusa ruebat, 305.
 Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ

Magnanimùm heroum , pueri , inuptæque puellæ,
 Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
 Quàm multa in sylvis autumnì frigore primo
 Lapsa cadunt folia , aut ad terram gurgite ab alto 310.
 Quàm multæ glomerantur aves , ubi frigidus annus
 Trans pontum fugat , & terris immittit apricis.
 Stabant orantes , primi transmittere cursum,
 Tendebantque manus ripæ ulterioris amore;
 Navita sed tristis nunc hos , nunc accipit illos: 315.
 Ast alios longè summos arcet arenâ
 Æneas (miratus enim , motusque tumultu)
 Dic , ait , ò virgo , quid vult concursus ad amnem?
 Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
 Hæ linquunt? illæ remis vada livida verrunt? 320.
 Olli sic breviter fata est longæva sacerdos:
 Anchisâ generate , Deûm certissima proles,
 Cocyti stagna alta vides , Stygiamque paludem:
 Dii cujus jurare timent , & fallere numen. 324.
 Hæc omnis quam cernis , inops , inhumataque turba
 est:

Portior ille Charon : hi , quos vehit unda , sepulti.
 Nec ripas datur horrendas , nec rauca fluenta |
 Transportare priùs , quàm sedibus ossa quierunt:
 Centum errant annos , volitantque hæc litora circum:
 Tum demum admissi stagna exoptata revisunt. 330.
 Constitit Anchisâ satus , & vestigia pressit,
 Multa putans , sortemque animo miseratus iniquam.
 Cernit ibi mœstos , & mortis honore carentes,
 Leucaspim , & Lycie ductorem classis Orontem:
 Quos simul à Trojâ ventosa per æquora vectos 335.
 Obruit Auster , aquâ involvens navemque , virosque.
 Ecce gubernator sese Palinurus agebat;
 Qui Libyco nuper cursu , dum sidera servat,

Exciderat puppi; mediis effusus in undis.

Hunc ubi vix multâ mœstum cognovit in umbrâ, 340.

Sic prior alloquitur: quis te, Palinure Deorum

Eripuit nobis, medioque sub æquore mersit?

Dic, age: Namque mihi fallax haud antè repertus,

Hoc uno responso animum delusit Apollo:

Qui fore te ponto incolumen, finesque canebat 345.

Venturum Ausonios: en hæc promissa fides est?

Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,

Dux Anchisiade: nec me Deus æquore mersit,

Namque gubernaculum multâ vi fortè revulsum,

Cui datus hærebam custos, cursusque regebam, 350.

Præcipitans traxi mecum, maria aspera juro,

Non ullum pro me tantum cepisse timorem,

Quàm tua ne spoliata armis, excussa magistro,

Deficeret tantis navis surgentibus undis.

Tres notus hybernas immensa per æquora noctes 355.

Vexit me violentus aquâ: vix lumine quarto

Prospexi Italiam, summâ sublimis ab undâ.

Paullatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam;

Ni gens crudelis madidâ cum veste gravatum, 359.

Prensantemque uncis manibus capita aspera montis,

Ferro invasisset, prædamque ignara putasset.

Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti,

Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,

Per genitorem oro; per spem surgentis Iuli,

Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram 365.

Injice, namque potes, portusque require Velinos:

Aut tu, si qua via est, siquam tibi diva creatrix

Ostendit (neque enim credo sine numine Divum

Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)

Da dextram misero, & tecum me tolle per undas: 370.

Sedibus ut saltè placidis in morte quiescam.

Talia fatus erat : cœpit cùm talia vates :

Unde hæc , ò Palinure , tibi tam dira cupido ?

Tu Stygias inhumatus aquas , amnemque severum
Eumenidum adspicies ? ripamve injussus abibis ? 375.

Desine fata Deûm flecti sperare precando.

Sed cape dicta memor duri solatia casus.

Nam tua finitimi longè , latèque per urbes

Prodigiis actis cœlestibus , ossa piabunt.

Et statuent tumulum , & tumulo sollemnia nittent : 380.

Æternumque locus Palinuri nomen habebit.

His dictis curæ emotæ , pulsusque parumper

Corde dolor tristi : gaudet cognomine terra.

Ergo iter inceptum peragunt , fluvioque propinquant.

Navita quos jam inde ut Stygiâ prospexit ab undâ 385.

Per tacitum nemus ire , pedemque advertere ripæ ,

Sic prior aggreditur dictis , atque increpat ultrò :

Quisquis es , armatus qui nostra ad flumina tendis ,

Fare , age , quid venias : jam istinc & comprime gres-
sum.

Umbrarum hîc locus est , somni , noctisque soporæ : 390.

Corpora viva nefas Stygiâ veâtare carinâ.

Nec verò Alcidem me sum lætatus euntem.

Accepisse lacu : nec Thesea , Pirithoumque :

Diis quamquàm geniti , atque invicti viribus essent :

Tartareum ille manu custodem in vincla petivit 395.

Ipsius à solio regis , traxitque trementem :

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates :

Nullæ hîc insidiæ tales (absiste moveri)

Nec vim tela ferunt : licèt ingens janitor antro 400.

Æternam latrans exsanguis terreat umbras :

Casta licèt patruï servet Proserpina limen.

Troïus Æneas , pietate insignis , & armis ,

- Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras.
 Si te nulla movet tantæ pietatis imago, 405.
 At ramum hunc (aperit ramum , qui veste latebat)
 Agnoscas : Tumida ex irâ tum corda residunt.
 Nec plura his , ille admirans venerabile donum
 Fatalis virgæ , longo post tempore visum,
 Cæruleam advertit puppim , ripæque propinquat. 410.
 Inde alias animas , quæ per juga longa sedebant,
 Deturbat , laxatque foros : simul accipit alveo
 Ingentem Æneam : gemuit sub pondere cymba
 Sutilis , & multam accepit rimosa paludem.
 Tandem trans fluvium incolumes , vatemque , virum-
 que 415.
 Informi limo , glaucâque exponit in ulva.
 Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
 Personat , adverso recubans immanis in antro.
 Cui vates horrere videns jam colla colubris,
 Melle soporatum , & medicatis frugibus offam 420.
 Objicit ; ille fame rabidâ tria guttura pandens,
 Corripit objectam , atque immania terga resolvit
 Fusus humi ; totoque ingens extenditur antro.
 Occupat Æneas adytum , custode sepulto,
 Evaditque celer ripam irremeabilis undæ. 425.
 Continuò auditæ voces , vagitus & ingens,
 Infantumque animæ flentes in limine primo:
 Quos dulcis vitæ exsortes , & ab ubere raptos
 Abstulit atra dies , & funere mersit acerbo.
 Hos juxta falso damnati crimine mortis. 430.
 Nec verò hæc sine sorte datæ , sine iudice sedes:
 Quæsiros Minos urnam movet : ille silentum
 Conciliumque vocat , vitasque & crimina discit.
 Proxima deinde tenent mœsti loca , qui sibi lethum
 Insontes peperere manu , lucemque perosi 435.
 Pro-

Projecere animas , quàm vellent æthere in alto
 Nunc & pauperiem , & duros perferre labores!
 Fata obstant , tristisque palus innabilis undâ
 Alligat , & novies Styx interfusa coercet. 439.
 Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
 Lugentes campi : sic illos nomine dicunt.
 Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
 Secreti celant calles , & myrtea circum
 Sylva tegit : curæ non ipsâ in morte relinquunt. 444.
 His Phædræ , Procrinque locis , mœstamque Eriphylen
 Crudelis nati monstrantem vulnera cernit:
 Evadnenque , & Pasiphaën , his Laodamia
 It comes : & , juvenis quondam , nunc fœmina , Cæneus,
 Rursus & in veterem fato revoluta figuram.
 Inter quas Phenisa recens à vulnere Dido 450.
 Errabat sylvâ in magna : quam Troïus heros
 Ut primùm juxtâ stetit , agnovitque per umbram
 Obscuram , (qualem primo qui surgere mense
 Aut videt , aut vidisse putat per nubila Lunam)
 Demisit lacrymas , dulcique affatus amore est : 455.
 Infelix Dido ! vero mihi nuntius ergo
 Venerat extinctam , ferroque extrema secutam ?
 Funeris heu tibi causa fui ! Per sidera juro,
 Per superos , & si qua fides tellure sub imâ est
 Invitus , Regina , tuo de litore cessi. 460.
 Sed me jussa Deûm , quæ nunc has ire per umbras,
 per loca senta situ cogunt , noctemque profundam,
 Imperiis egère suis : nec credere quivi,
 Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
 Siste gradum , teque aspectu ne subtrahe nostro. 465.
 Quem fugis ? extremum fato quod te alloquor , hoc est.
 Talibus Æneas ardentem , & torva tuentem
 Lenibat dictis animum , lacrymasque ciebat.

Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
 Nec magis incepto vultum sermone movetur, 470.
 Quàm si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
 Tandem proripuit sese: atque inimica refugit
 In nemus umbriferum, comes ubi pristinus illi
 Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.
 Nec minus Æneas casu percussus iniquo, 475.
 Prosequitur lacrymans longè, & miseratus euntem.

Inde datum molitur iter: Jamque arva tenebant
 Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
 Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
 Parthenopæus, & Adrasti pallentis imago. 480.
 Hic multum fleti ad superos, belloque caduci
 Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens
 Ingemuit: Glaucumque, Medontaque, Thersilochem-
 que,

Tres Antenoridas, Ceterique sacrum Polybœtem,
 Idæumque etiam currus, etiam arma tenentem.
 Circumstant animæ dextra, levâque frequentes.
 Nec vidisse semel satis est: juvat usque morari,
 Et conferre gradum, & veniendi discere causas.
 At Danaum proceres, Agamemnoniæque phalanges
 Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras, 490.
 Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
 Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
 Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantes.

Atque hic Priamidem laniatum corpore toto
 Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora: 495.
 Ora, manusque ambas, populataque tempora raptis
 Auribus, & truncas inhonesto vulnere nares.
 Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
 Supplicia, & notis compellat vocibus ultrò:
 Deiphobe armipotens, genus alto à sanguine Teucris.

Quis tam crudeles optavit sumere pœnas? 501.
 Cui tantùm de te licuit? mihi fama supremâ
 Nocte tulit fessum vastâ te cæde Pelasgum
 Procubuisse super confusæ stragis acervum.
 Tunc egomet tumulum Rhæteo in litore inanem 505.
 Constitui, & magnâ Manes ter voce vocavi.
 Nomen, & arma locum servant: te, amice, nequivi
 Conspicere, & patriâ decedens ponere terrâ.
 Atque hîc Priamides: nihil ò tibi, amice, relictum;
 Omnia Deiphobo solvisti, & funeris umbris. 510.
 Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ
 His mersère malis: illa hæc monumenta reliquit.
 Namque, ut supremam falsa inter gaudia noctem
 Egerimus, nosti; & nimium meminisse necesse est:
 Cùm fatalis equus saltus super ardua venit 515.
 Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo:
 Illa chorum simulans, evantes Orgia circum
 Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
 Ingentem, & summâ Danaos ex arce vocabat.
 Tunc me confectum curis, somnoque gravatum 520.
 Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
 Dulcis, & alta quies, placidæque simillima morti.
 Egregia intereâ conjux arma omnia tectis
 Emovet, & fidum capiti subduxerat ensem.
 Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit. 525.
 Scilicèt id magnum sperans fore munus amanti,
 Et famam extinguere veterum sic posse malorum.
 Quid moror? irrumpunt thalamo: comes additur
 unâ
 Hortator scelerum Æolides: Dii talia Grajis
 Instaurate, pio si pœnas ore reposco. 530.
 Sed te qui vivum casus, age, fare vicissim,
 Attulerint: pelaginè venis erroribus actus?

An monitu Divûm ? an quæ te fortuna fatigat,
 Ut tristes sine sole domos , loca turbida , adires?
 Hâc vice sermonum roseis Aurora quadrigis 535.
 Jam medium æthereo cursu trajecerat axem:
 Et fors omne datum traherent per talia tempus:
 Sed comes admonuit , breviterque affata Sibylla est:
 Nox ruit , Ænea ; nos flendo ducimus horas.
 Hic locus est , partes ubi se via findit in ambas: 540.
 Dexterâ , quæ Ditis magni sub mœnia tendit;
 Hâc iter Elysium nobis ; at læva malorum
 Exercet pœnas , & ad impia Tartara mittit.
 Deiphobus contra : Ne sævi , magna sacerdos:
 Discedam , explebo numerum , reddarque tenebris. 545.
 I decus , i , nostrum ; melioribus utere fatis.
 Tantùm effatus , & in verbo vestigia torsit:
 Respicit Æneas subitò & sub rupe sinistra
 Mœnia lata videt triplici circumdata muro,
 Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis 550.
 Tartareus Phlegeton , torquetque sonantia saxa.
 Porta adversa ingens , solidoque adamante columnæ;
 Vix ut nulla virûm , non ipsi excindere ferro
 Cœlicolæ valeant ; stat ferrea turris ad auras:
 Tisiphoneque sedens , pallâ succincta cruentâ, 555.
 Vestibulum insomnis servat noctesque , diesque.
 Hinc exaudiri gemitus , & sæva sonare
 Verbera ; tum stridor ferri , tractæque catenæ.
 Constitit Æneas , strepitumque exterritus hausit.
 Quæ scelerum facies ? (ò virgo effare) quibusve 560.
 Urgentur pœnis ? quis tantus plangor ad auras ?
 Tum vates sic orsa loqui ; dux inclyte Teucrûm,
 Nulli fas casto sceleratum insistere limen;
 Sed me , cùm lucis Hecate præfecit Avernis,
 Ipsa Deûm pœnas docuit , perque omnia duxit. 565.
 GNOS-

Gnosius hæc Rhadamanthus habet durissima regna;
 Castigatque, auditque dolos, subigitque fateri,
 Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
 Distulit in seram commissa piacula mortem.
 Continuo sontes ultrix accincta flagello 570.
 Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistra
 Intentans angues, vocat agmina sæva sororum.
 Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ
 Panduntur portæ: cernis, custodia qualis
 Vestibulo sedeat? facies quæ limina servet? 575.
 Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
 Sævior intus habet sedem: tum Tartarus ipse
 Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras,
 Quantus ad ætherium cœli suspectus Olympum.
 Hic genus antiquum terræ, Titania pubes, 580.
 Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
 Hic & Aloidas geminos, immania vidi
 Corpora; qui manibus magnum rescindere cœlum
 Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.
 Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas, 585.
 Dum flammæ Jovis, & sonitus imitatur Olympi.
 Quatuor hic in vectus equis & lampada quassans,
 Per Grajûm populos, mediæque per Elidis urbem
 Ibat ovans, Divûmque sibi poscebat honorem
 Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen 590.
 Ære, & cornipedum cursu simularat equorum.
 At Pater Omnipotens densa inter nubila telum
 Contorsit (non ille faces, nec fumea tædis
 Lumina) præcipitemque immani turbine adigit 594.
 Necnon & Tityon, terræ omniparentis alumnum,
 Cernere erat: per totâ novem cui jugera corpus
 Porrigitur: rostroque immanis vultur obunco
 Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis

Viscera , rimaturque epulas , habitatque sub alto
 Pectore : nec fibris requies datur ulla renatis. 600.
 Quid memorem Lapithas , Ixiona , Pirithoumque?
 Quos super atra silex jam jam lapsura , cadentique
 Imminet assimilis , lucent genialibus altis
 Aurea fulcra toris , epulæque ante ora paratæ
 Regifico luxu. Furiarum maxima juxtà 605.
 Accubat , & manibus prohibet contingere mensas:
 Exsurgitque facem attollens , atque intonat ore.
 Hîc quibus invîsi fratres , dum vita manebat,
 Pulsatusve parens , & fraus inexta clienti:
 Aut qui divitiis soli incubuere repertis, 610.
 Nec partem posuere suis (quæ maxima turba est:)
 Quique ob adulterium cæsi , quique arma secuti
 Impia , nec veriti dominorum fallere dexteras;
 Inclusi pœnam expectant , ne quære doceri
 Quam pœnam , aut quæ forma viros , fortunave
 mersit. 615.
 Saxum ingens volvunt alii , radiisque rotarum
 Districti pendent ; sedet , æternumque sedebit
 Infelix Theseus ; Phlegyasque miserrimus omnes
 Admonet , & magnâ testatur voce per umbras: 619.
Discite justitiam moniti , & non temnere Divos.
 Vendidit hic auro patriam , dominumque potentem
 Imposuit ; fixit leges pretio , atque reffixit.
 Hîc thalamum invasit natæ , veritosque Hymenæos:
 Ausi omnes immane nefas , ausoque potiti.
 Non , mihi si linguæ centum sint , oraque centum, 625.
 Ferrea vox , omnes scelerum comprehendere formas,
 Omnia pœnarum percurrere nomina possem.
 Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos:
 Sed jam age , carpe viam , & susceptum perface mu-
 nus.

Acceleremus , ait ; Cyclopum educta caminis 630.
 Mœnia conspicio , atque adverso fornice portas ;
 Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
 Dixerat , & paritèr gressi per opaca viarum
 Corripiunt spatium medium , foribusque propinquant.
 Occupat Æneas adytum , corpusque recenti 635.
 Spargit aquâ , ramumque adverso in limine figit.

His demùm exactis , perfecto munere Divæ,
 Devenere locos lætos , & amœna vireta
 Fortunatorum nemorum , sedesque beatas.
 Largior hîc campos æther , & lumine vesti 640.
 Purpureo ; solemque suum sua sidera norunt.
 Pars in gramineis exercent membra palæstris,
 Contendunt ludo , & fulvâ luctantur arenâ:
 Pars pedibus plaudunt choreas , carmina dicunt.
 Nec non Threïcius longâ cum veste sacerdos 645.
 Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
 Jamque eadem digitis , jam pectine pulsat eburno.
 Hic genus antiquum Teucri , pulcherrima proles,
 Magnanimi heroes , nati melioribus annis,
 Ilusque , Assaracusque , & Trojæ Dardahus auctor. 650.
 Arma procul currusque virûm miratur inanes.
 Stant terræ defixæ hastæ , passimque soluti
 Per campos pascuntur equi , quæ gratia currûm,
 Armorumque fuit vivis ; quæ cura nitentes
 Pascere equos , eadem sequitur tellure repastos. 655.
 Conspicit , ecce alios dextrâ , lævaque per herbam
 Vescentes , lætumque choro Pæana canentes,
 Inter odoratum lauri nemus : undè supernè
 Plurimus Eridani per sylvam volvitur amnis.
 Hic manus ob patriam pugnando vulnera passi: 660.
 Quippe sacerdotes casti , dum vita manebat ;
 Quique pii vates , & Phœbo digna locuti ;

Inventas aut qui vitam excoluere per artes;
 Quique sui memores alios fecere merendo:
 Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ. 665.
 Quos circumfusos sic est affata Sibylla:
 (Musæum ante omnes : medium nam plurima turba
 Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis.)
 Dicite, felices animæ, tuque, optime vates:
 Quæ regio Anchisem, quis habet locus? illus ergo 670.
 Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
 Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
 Nulli certa domus : lucis habitamus opacis,
 Riparumque toros, & prata recentia rivis
 Incolimus : sed vos (si fert ita corde voluntas) 675.
 Hoc superate jugum, & facili jam tramite sistam.
 Dixit : & ante tulit gressum, camposque nitentes
 Desuper ostentat : dehinc summa cacumina linquunt.
 At pater Anchises penitens convallæ virenti
 Inclusas animas, superumque ad lumen ituras, 680.
 Lustrabat studio recolens : omnemque suorum
 Fortè recensebat numerum, charosque nepotes:
 Fataque, fortunasque virum, moresque, manusque;
 Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Æneam, alacris palmas utrasque tetendit; 685.
 Effusæque genis lacrymæ, & vox excidit ore.
 Venisti tandem, tuaque expectata parenti
 Vicit iter durum pietas, datur ora tueri,
 Nate, tua : & notas audire, & reddere voces.
 Sic equidem ducebam animo, rebâque fututum, 690.
 Tempora dinumerans : nec me mea cura fefellit.
 Quis ego te terras, & quanta per æquora vectum
 Accipio? quantis jactatum, nate, periclis.
 Quam metui ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
 Ille autem : tua me genitor, tua tristis imago 695.
 Sæ-

Sæpiùs occurrens , hæc limina tendere adegit.
 Stant sale Tyrreno classes : da jungere dextram,
 Da , genitor , teque amplexu ne subtrahe nostro.
 Sic memorans , largo fletu simul ora rigabat.
 Ter conatus ibi collo dare brachia citcùm, 700.
 Ter frustrà comprehensa manus effugit imago,
 Par levibus ventis , volucrique simillima somno.
 Intereà videt Æneas in valle reductâ
 Seclusum nemus , & virgulta sonantia sylvis, 704.
 Lethæumque , domos placidas qui prænatat , amnem:
 Hunc circùm innumeræ gentes , populique volabant;
 Ac veluti in pratis , ubi apes æstate serenâ
 Floribus insidunt variis , & candida circùm
 Lilia funduntur : strepit omnis murmure campus.
 Horrescit visu subito , causasque requirit 710.
 Inscius Æneas , quæ sint ea flumina porrò;
 Quive viri tanto complêrint agmine ripas.
 Tum pater Anchises : animæ , quibus altera fato
 Corpora debentur , Lethæi ad fluminis undam
 Securos latices , & longa oblivia potant. 715.
 Has equidem memorare tibi , atque ostendere coram,
 Jam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
 Quò magis Italiâ tandem lætere reperta.
 O pater,anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum est
 Sublimes animas? iterùmque ad tarda reverti 720.
 Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
 Dicam equidem , nec te suspensum , nate , tenebo:
 Suscipit Anchises , atque ordine singula pandit.
 Principio cœlum , ac terras , camposque hquentes,
 Lucentemque globum lunæ , Titaniaque astra 725.
 Spiritus intus alit ; totamque infusa per artus
 Mens agitât molem , & magno se corpore miscet:
 Inde hominum,pecudumque genus, vitæque volantum,

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore Pontus.
 Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo 730.
 Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
 Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
 Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque:
 nec auras

Respiciunt clausæ tenebris, & carcere cæco.
 Quin & supremo cum lumine vita reliquit, 735.
 Non tamen omne malum miseris, nec funditûs omnes
 Corporeæ excedunt pestes: penitûsque necesse est
 Multa diù concreta modis inolescere miris.
 Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
 Supplicia, expendunt: aliæ panduntur inanes 740.
 Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
 Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Quisque suos patimur Manes; exinde per amplum
 Mittimur Elysium, & pauci læta arva tenemus:
 Donec longa dies, perfecto temporis orbe, 745.
 Concretam exemit labem, purumque reliquit
 Æthereum sensum, atque aurai simplicis ignem.
 Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
 Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
 Scilicet immemores supera ut convexa revisant, 750.
 Rursus & incipiant in corpora velle reverti.

Dixerat Anchises, natumque, unâque Sibyllam
 Conventus trahit in medios, turbamque sonantem:
 Et tumultum capit, unde omnes longo ordine possit
 Adversos legere, & venientum dicere vultus. 755.
 Nunc age, Dardaniam prolem, quæ deinde sequatur
 Gloria, qui maneant Italâ de gente nepotes,
 Illustres animas, nostrumque in nomen ituras,
 Expediam dictis, & te tua fatæ docebo.

Ille (vides?) purâ juvenis qui nititur hastâ 760.
 Pro-

Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
 Ætherias Italo commistus sanguine surget
 Sylvius, Albanum nomen, tua posthuma proles:
 Quem tibi longævo serum Lavinia conjux
 Educet sylvis regem, regumque parentem. 765.
 Unde genus longâ nostrum dominabitur Albâ:
 Proximus ille Procas, Trojanæ gloria gentis,
 Et Capys, & Numitor: & qui te nomine reddet,
 Sylvius Æneas, paritèr pietate, vel armis 769.
 Egregius, si unquam regnandam acceperit Albam.
 Qui juvenes quantas ostentant aspice vires!
 Atque umbrata gerunt civili tempora quercu,
 Hi tibi Nomentum, & Gabios, urbemque Fidenam,
 Hi Collatinas imponent montibus arces, 774.
 Laude pudicitiaæ celebres addentque superbos
 Pometios, Castrumque Inui, Bolamque, Coramque.
 Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.
 Quin & avo comitem sese Mavortius addet
 Romulus, Assaraci quem sanguinis Ilia mater
 Educet: vident, ut geminæ stant vertice cristæ?
 Et pater ipse suo superûm jam signat honore?
 En hujus, nate, auspiciis illa inclyta Roma
 Imperium terris, animos æquavit Olympo,
 Septemque una sibi muro circumdabit arces,
 Felis prole virûm: qualis Berecynthia mater
 Invehitur curru Phrygias turrita per urbes, 785.
 Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
 Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
 Hûc geminas, nunc flecte acies: hanc aspice
 gentem,
 Romanosque tuos: hîc Cæsar, & omnis Iuli
 Progenies, magnum cœli ventura sub axem. 790.
 Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,

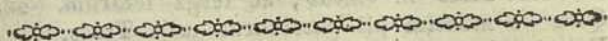

Augustus Cæsar, Divûm genus, aurea condet
 Sæcula qui rursus Latio, regnata per arva
 Saturno quondam: super & Garamantas, & Indos
 Proferet imperium, jacet extra sidera tellus, 795.
 Extra anni, solisque vias: ubi cœlifer Atlas
 Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
 Hujus in adventu jam nunc & Caspia regna
 Responsis horrent Divûm, & Mœotica tellus,
 Et septem gemini turbant trepida ostia Nili: 800.
 Nec verò Alcides tantum telluris obivit:
 Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
 Placârit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
 Nec qui pampineis victor juga flectit habenis,
 Liber, agens celso Nisæ de vertice tigres. 805.
 Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
 Aut metus Ausoniâ prohibet consistere terra?
 Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
 Sacra ferens? nosco crines, incanaque menta
 Regis Romani, primus qui legibus urbem 810.
 Fundavit, Curibus parvis, & paupere terrâ
 Missus in imperium magnum, cui deinde subibit
 Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit
 Tullus in arma viros, & jam desueta triumphis
 Agmina: quem juxta sequitur jactantior Ancus, 815.
 Nunc quoque jam nimum gaudens popularibus
 auris,
 Vis & Tarquinius reges, animamque superbam
 Ultoris Bruti, fascisque videre receptos?
 Consulis imperium hic primus, sævasque secures
 Accipiet: natosque pater nova bella moventes 820.
 Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocavit
 Infelix utcumque ferent ea fata minores:
 Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido
 Quin

Quin Decios, Drusosque procul, sævumque securi
 Aspice Torquatum, & referentem signa Camillum. 825.
 Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
 Concordes animæ nunc, & dūm nocte prementur,
 Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
 Attigerint, quantas acies, stragemque ciebunt!
 Aggeribus socer Alpinis, atque arce Monaci 830.
 Descendens; gener adversis instructus Eois.
 Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella,
 Neu patriæ validas in viscera vertite vires,
 Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo.
 Projice tela manu sanguis meus. 835.
 Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corinthe
 Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
 Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
 Ipsumque Æaciden; genus armipotentis Achilli:
 Ultus avos Trojæ, Templâ & temerata Minervæ. 840.
 Quis te, magne Cato, tacitum, aut Cosse, relinquat?
 Quis Grachi genus, aut geminos, duo fulmina belli,
 Scipiadas, cladem Libyæ, parvoque potentem
 Fabricium, vel te sulco, Serrane, serentem?
 Quò fessum rapitis, Fabii? tu maximus ille es, 845.
 Unus qui nobis cunctando restituis rem.
 Excudent alii spirantia molliùs æra;
 Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus.
 Orabunt causas meliùs, cœlique meatus
 Describent radio, & surgentia sidera dicent: 850.
 Tu regere imperio populos, Romane, memento,
 (Hæ tibi erunt artes) pacisque imponere morem:
Parcere subjectis, & debellare superbos.
 Sic pater Anchises, atque hæc mirantibus addit:
 Adspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis 855.
 Ingreditur, victorque viros supereminet omnes:

Hic rem Romanam , magno turbante tumultu,
 Sistet eques : sternet Pœnos , Gallumque rebellem,
 Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.
 Atque hîc Æneas : (unâ namque ire videbat 860.
 Egregium forma juvenem , & fulgentibus armis:
 Sed frons læta parum , & dejecto lumina vultu)
 Quis , pater , ille , virum qui sic comitatur eutem?
 Filius , ane aliquis magna de stirpe nepotum?
 Quis strepitus circa comitum? quantum instar in
 ipso est? 865.
 Sed nox atra caput tristi circumvolat umbrâ.
 Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
 O nate , ingentem luctum ne quære tuorum:
 Ostendent terris hunc tantum fata , neque ultra
 Esse sinent : nimiùm vobis Romana propago 870.
 Visa potens , Superi , propria hæc si dona fuissent.
 Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
 Campus aget gemitus! vel quæ , Tyberine , videbis
 Funera , cum tumulum præterlabere recentem!
 Nec puer Iliacâ quisquam de gente Latinos 875.
 In tantum spe tollet avos : nec Romula quondâm
 Ullo se tantùm tellus jactabit alumno.
 Heu pietas! heu prisca fides! invictaque bello
 Dexterâ! non illi quisquam se impunè tulisset
 Obvius armato , seu cum pedes iret in hostem, 880.
 Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
 Heu miserande puer! si qua fata aspera rumpas,
 Tu Marcellus eris , manibus date lilia plenis:
 Purpureos spargam flores . animamque nepotis
 His saltem accumulem donis , & fungar inani 885.
 Munere. Sic totâ passim regione vagantur
 Aëris in campis latis , atque omnia lustrant.
 Quæ postquàm Anchises natum per singula duxit,
 In-

Incenditque animum famæ venientis amore:
 Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda: 890.
 Laurentesque docet populos, urbemque Latini:
 Et quo quemque modo fugiatque, feratque laborem.
 Sunt geminæ Somni portæ: quarum altera fertur
 Cornea, quâ veris facilis datur exitus umbris:
 Altera candenti perfecta nitens elephanto: 895.
 Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia Manes.
 His ubi tum natum Anchises, unâque Sibyllam
 Prosequitur dictis, portâque emittit eburnâ,
 Ille viam secat ad navés, sociosque revisit.
 Tum se ad Cajetæ recto fert litore portum: 900.
 Ancora de prorâ jacitur: stant litore puppes.

ÆNEIDOS

LIBER VII.

Argumentum.

Hic alteram operis totius partem aggreditur, quæ est de bellis ab Ænea in Italia gestis: eorumque somnia, & causas enarrat.

TU quoque litoribus nostris Æneia nutrix
 Æternam moriens famam, Cajeta dedisti:
 Et nunc servat honos sedem tuus, ossaque nomen
 Hesperia in magnâ (si qua est ea gloria) signat.
 At pius exequiis Æneas rite solutis, 5.
 Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt

Æquora , tendit iter velis , portumque relinquit.
 Adspirant auræ in noctem ; nec candida cursum
 Luna negat , splendet tremulo sub lumine Pontus ;
 Proxima Circeæ raduntur litora terræ , 10.
 Dives inaccessos ubi solis filia lucos
 Assiduo resonat cantu , tectisque superbis
 Urit odoratam nocturna in lumina cedrum ,
 Arguto tenues percurrens pectine telas.
 Hinc exaudiri gemitus , iræque leonum 15.
 Vincla recusantum , & serâ sub nocte rudentum :
 Setigerique sues , atque in præsepibus ursi
 Sævire , ac formæ magnorum ululare luporum :
 Quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
 Induerat Circe in vultus , ac terga ferarum. 20.
 Quæ ne monstra pii paterentur talia Troës ,
 Delati in portus , neu litora dira subirent ,
 Neptunus ventis implevit vela secundis ,
 Atque fugam dedit , & præter vada fervida vexit.
 Jamque rubescebat radiis mare , & æthere ab alto 25.
 Aurora in roseis fulgebat lutea bigis :
 Cum venti posuere , omnisque repente resedit
 Flatus , & in lento luçantur marmore tonsæ.
 Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
 Prospicit : hunc inter fluvio Tyberinus amœno, 30.
 Vorticibus rapidis , & multâ flavus arenâ
 In mare prorumpit , variæ circumque , supraque
 Assuetæ ripis volucres , & fluminis alveo ,
 Æthera mulcebant cantu , lucoque volabant.
 Flectere iter sociis , terræque advertere proras 35.
 Imperat , & lætus fluvio succedit opaco.
 Nunc age , qui reges , Erato , quæ tempora rerum.
 Quis Latio antiquo fuerit status , advena classem ,
 Cùm primùm Ausoniis exercitus appulit oris ,
 Ex-

Expediam, & primæ revocabo exordia pugnæ. 40.
 Tu vatem, tu, Diva, mone, dicam horrida bella:
 Dicam acies, actosque animis in funera reges,
 Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
 Hesperiam: major rerum mihi nascitur ordo:
 Majus opus moveo. Rex arva Latinus, & urbes 45.
 Jam senior longâ placidus in pace regebat.
 Hunc Fauno, & Nymphâ genitum Laurente Maricâ
 Accipimus. Fauno Picus pater, isque parentem
 Te, Saturne, refert: tu sanguinis ultimus auctor.
 Filius huic fato Divûm, prolesque virilis 50.
 Nulla fuit, primâque oriens erepta juventâ est,
 Sola domum, & tantas servabat filia sedes,
 Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
 Multi illam magno è Latio, totâque petebant
 Ausoniâ: petit ante alios pulcherrimus omnes 55.
 Turnus, avis, atavisque potens, quem regia conjux
 Adjungi generum miro properabat amore;
 Sed variis portenta Deûm terroribus obstant.
 Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
 Sacra comam, multosque metu servata per annos: 60.
 Quam propter inventam, primas cum conderet arces,
 Ipse ferebatur Phœbo sacrâsse Latinus,
 Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
 Hujus apes summum densæ (mirabile dictu)
 Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ, 65.
 Obsedere apicem, & pedibus per mutua nexis
 Examen subitum ramo frondente pependit.
 Continuò vates, externum cernimus, inquit,
 Adventare virum, & partes petere agmen eadem
 Partibus ex iisdem, & summâ dominarier arce. 70.
 Prætereà castis adolet dùm altaria tædis,
 Et juxta genitorem astat Lavinia virgo,

Visa (nefas) longis comprehendere crinibus ignem,
 Atque omnem ornatum flammâ crepitante cremari:
 Regalesque accensa comas, accensa coronam 75.
 Insignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
 Involvi, ac totis Vulcanum spargere testis.
 Id verò horrendum, ac visû mirabile ferri.
 Namque fore illustrem famâ, fatisque canebant
 Ipsam, sed populo magnum portendere bellum. 80.
 At rex sollicitus monstris oracula Fauni
 Fatidici genitoris adit: lucosque sub altâ
 Consulit Albuneâ: nemorum quæ maxima sacro
 Fonte sonat, sævamque exhalat opaca Mephitin.
 Hinc Italæ gentes, omnisque Oenotria tellus 85.
 In dubiis responsa petunt: hûc dona sacerdos
 Contulit, & cæsarum ovium sub nocte silenti
 Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit,
 Multa modis simulacra videt volitantia miris:
 Et varias audit voces, fruiturque Deorum 90.
 Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
 Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus,
 Centum lanigeras maçtabat ritè bidentes,
 Atque harum effultus tergo, stratisque jacebat
 Velleribus: subita ex alto vox reddita luco est: 95.
 Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
 O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
 Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant, quorumque à stirpe nepotes
 Omnia sub pedibus, qua sol utrumque recurrens 100.
 Aspicit Oceanum, vertique, regique videbunt.
 Hæc responsa patris Fauni, monitusque silenti
 Noctè datos, non ipse suo premit ore Latinus:
 Sed circùm latè volitans jam fama per urbes
 Ausonias tulerat: cum Laomedontia pubes 105.
 Gra-

Gramineo ripæ religavit ab aggere classem.

Æneas, primique duces, & pulcher Iulus

Corpora sub ramis deponunt arboris altæ,

Instituuntque dapes, & adorea liba per herbas

Subjiciunt epulis, (sic Jupiter ipse monebat) 110.

Et Cereale solum pomis agrestibus augent.

Consumptis hic fortè aliis, ut vertere morsus

Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,

Et violare manu, malisque audacibus orbem

Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris: 115.

Heu! etiam mensas consumimus, inquit Iulus:

Nec plura aludens ea vox audita laborum

Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore

Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.

Continuò, Salve, fatis mihi debita tellus, 120.

Vosque, ait, ò fidi Trojæ salvete Penates.

Hic domus, hæc patria est: genitor mihi talia

namque

(Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:

Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum

Accissis coget dapibus consumere mensas: 125.

Tum sperare domos defessus, ibique memento

Prima locare manu, molirique aggere tecta:

Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebant

Exitiiis positura modum.

Quare agite, & primo læti cum lumine solis, 130.

Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia

gentis

Vestigemus, & à portu diversa petamus.

Nunc pateras libate Jovi, precibusque vocate

Anchisen genitorem, & vina reponite mensis.

Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo 135.

Implicat, Geniumque loci, primamque Deorum

Tel-

Tellurem, Nymphasque, & adhuc ignota precatus
 Flumina: tum Noctem, Noctisque orientia signa,
 Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
 Invocat, & duplices Cœloque, Ereboque parentes. 140.
 Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
 Intonuit, radiisque ardentem lucis, & auro,
 Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
 Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,
 Advenisse diem, quo debita mœnia condant 145.
 Certatim instaurant epulas, atque omine magno
 Crateras læti statuunt, & vina coronant.

Postera cum primâ lustrabat lampade terras
 Orta dies; urbem, & fines, & litora gentis
 Diversi explorant, hæc fontis stagna Numici, 150.
 Hunc Tyberim fluvium: hic fortes habitare Latinos.
 Tum satus Anchisâ, delectos ordine ab omni,
 Centum oratores augusta ad mœnia regis
 Ire jubet, ramis velati Palladis omnes,
 Dona que ferre viro, pacemque exposcere Teu-
 cris. 155.

Haud mora: festinant jussi, rapidisque feruntur
 Passibus, ipse humili designat mœnia fossâ,
 Moliturque locum, primasque in litore sedes,
 Castrorum in morem pinnis, atque aggere cingit.
 Jamque iter emensi, turres, ac tecta Latinorum 160.
 Ardua cernebant juvenes, muroque subibant,
 Ante urbem pueri, & primævo flore juvenus
 Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:
 Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
 Spicula contorquent, cursuque, ictuque lacescunt. 165.
 Cum prævectus æquo, longævi regis ad aures
 Nuncius ingentes ignotâ in veste reportat
 Advenisse viros. Ille intra tecta vocari

Imperat, & solio medius consedit avito.
 Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis
 Urbe fuit summâ, Laurentis regia Pici, 171.
 Horrendum sylvis, & religione parentum.
 Hic sceptrâ accipere, & primos attollere fasces
 Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
 Hæc sacris sedes epulis: hic ariete cæso 175.
 Perpetuis soliti patres considerare mensis.
 Quinetiam veterum effigies ex ordine avorum
 Antiquâ ex cedro, Italusque, paterque Sabinus,
 Vitisator, curvam servans sub imagine falcem,
 Saturnusque senex, Janique bifrontis imago, 180.
 Vestibulo astabant, aliique ab origine reges,
 Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi,
 Multaque præterea sacris in postibus arma,
 Captivi pendent currus, curvæque secures,
 Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra, 185.
 Spiculaque, clypeique, ereptaque rostra carinis,
 Ipse Quirinali lituo, parvaque sedebat
 Succinctus trabeâ, lævâque ancile gerebat
 Picus equum domitor: quem capta cupidine conjux
 Aureâ percussus virgâ, versumque venenis, 190.
 Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.
 Tali intus templo Divum, patriâque Latinus
 Sede sedens, Teucros ad sese in tecta vocavit,
 Atque hæc ingressis placido prior edidit ore:
 Dicite, Dardanidæ (neque enim nescimus & urbem,
 Et genus, auditique advertis æquore cursum) 196.
 Quid petitis? quæ causa rates, aut cujus egentes
 Litus ad Ausonium tot per vada cærulea vexit?
 Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
 (Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto) 200.
 Fluminis intrâstis ripas, portuque sedetis:

Ne fugite hospitium , neve ignorete Latinos
 Saturni gentem , haud vinclo , nec legibus æquam,
 Sponte suâ , veterisque Dei se more tenentem.
 Atque equidem memini (fama est obscurior annis) 205.
 Auruncos ita ferre senes : his ortus ut agris
 Dardanus Idæas Phrygiæ penetravit ad urbes,
 Threïciamque Samum , quæ nunc Samothracia fertur,
 Hinc illum Coriti Tyrrenâ ab sede profectum,
 Aurea tunc solio stellantis regia cœli 210.
 Accipit , & numerum Divorum altaribus auget.
 Dixerat : & dicta Ilioneus sic voce secutus:
 Rex , genus egregium Fauni , nec fluctibus actos
 Atra subegit hyems vestris succedere terris,
 Nec sidus regione viæ , litusque fefellit: 215.
 Consilio hanc omnes , animisque volentibus urbem
 Afferimur , pulsî regnis , quæ maxima quondam
 Extremo veniens sol aspiciebat Olympo.
 Ab Jove principium generis , Jove Dardana pubes
 Gaudet avo : rex ipse Jovis de gente supremâ 220.
 Troïus Æneas tua nos ad limina misit.
 Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
 Tempestas ierit campos , quibus actus uterque
 Europæ , atque Asiæ fatis concurrerit orbis,
 Audiit , & si quem tellus extrema refuso 225.
 Submovet Oceano , & si quem extenta plagarum
 Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
 Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,
 Diis sedem exiguam patris , litusque rogamus 229.
 Innocuum , & cunctis undamque , auramque patentem.
 Non erimus regno indecores : nec vestra feretur
 Fama levis , tantique abolescet gratia facti:
 Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
 Fata per Æneæ juro , dextramque potentem,

Sive fide, seu quis bello est expertus, & armis: 235.
 Multi nos populi, multa (ne temne, quod uitrò
 Præferimus manibus vittas, ac verba precantum)
 Et petiere sibi, & voluere adungere gentes.
 Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
 Imperiis egere suis, hinc Dardanus ortus, 240.
 Hùc repetit, jussisque ingentibus urget Apollo
 Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra
 Numici.
 Dat tibi prætereà fortunæ parva prioris
 Munera, reliquias Trojâ ex ardente receptas.
 Hoc pater Anchises auro libabat ad aras: 245.
 Hoc Priami gestamen erat, cum jura vocatis
 More daret populis, sceptrumque, sacerque tiaras,
 Iliadumque labor, vestes.
 Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
 Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret, 250.
 Intentos volvens oculos: nec purpura regem
 Picta movet: nec sceptram movent Priameïa tantum,
 Quantum in connubio natæ, thalamoque moratur:
 Et veteris Fauni volvit sub peçiore sortem.
 Hunc illum fati externâ à sede profectum 255.
 Portendi generum, paribusque in regna vocari
 Auspiciis: hinc progeniem virtute futuram
 Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
 Tandem lætus ait: Dî nostra incepta secudent,
 Auguriumque suum: dabitur, Trojane, quod optas: 260.
 Munera nec sperno, non vobis, rege Latino,
 Divitis uber agri, Trojæve opulentia deerit,
 Ipse modo Æneas (nostri si tanta cupido est,
 Si jungi hospitio properat, sociusve vocari)
 Adveniat, vultus neve exhorrescat amicos: 265.
 Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Vos contra regi mea nunc mandata referte.
 Est mihi nata, viro gentis quam jungere nostræ
 Non patrio ex adyto sortes, non plurima cœlo
 Monstra sinunt: generos externis affore ab oris, 270.
 Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
 Nomen in astra ferant: hunc illum poscere fata
 Et reor, & si quid veri mens augurat, opto.
 Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
 Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis. 275.
 Omnibus extemplò Teucris jubet ordine duci
 Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis.
 Auræa pectoribus demissa monilia pendent,
 Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
 Absenti Æneæ currum, geminosque jugales 280.
 Semine ab ætherio spirantes naribus ignem,
 Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
 Suppositâ de matre nothos furata creavit.
 Talibus Æneade donis, dictisque Latini,
 Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant. 285.
 Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
 Sæva Jovis conjux, aurasque invecta tenebat:
 Et lætum Æneam, classemque ex æthere longè
 Dardanium Siculo prospexit ab usque Pachyno.
 Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ, 290.
 Deseruisse rates: stetit acri fixa dolore:
 Tum quassans caput: hæc effudit pectore dicta:
 Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris
 Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis?
 Num capti potuere capi? num incensa cremavit 295.
 Troja viros? medias acies, mediosque per ignes
 Invenere viam? at, credo, mea numina tandem,
 Fessa jacent, odiis haud exsaturata quievi.
 Quinetiam patriâ excussos infesta per undas

Ausa sequi, & profugis toto nunc opponere ponto. 300.

Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque.

Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Carybdis

Profuit? optato conduntur Tybridis alveo,

Securi pelagi, atque mei. Mars perdere gentem

Immanem Lapithum valuit: concessit in iras 305.

Ipse Deum antiquam genitor Calydonia Dianæ:

(Quod scelus, aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?)

Ast ego, magna Jovis conjux, nihil linquere, inausum

Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,

Vincor ab Ænea: quod si mea numina non sunt 310.

Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod usquam est.

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,

Atque immota manet fatis Lavinia conjux:

At trahere, atque moras tantis licet addere rebus: 315.

At licet amborum populos excindere regum.

Hæc gener atque socer cœant mercede suorum.

Sanguine Trojano, & Rutulo dotabere, virgo:

Et Bellona manet te pronuba; nec face tantum

Cisseis prægnans ignes enixa jugales; 320.

Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,

Funestæque iterum recidiva Pergama tædæ.

Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit;

Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum,

Infernisque ciet tenebris: cui tristia bella, 325.

Iræque, insidiæque, & crimina noxia cordi.

Odit & ipse pater Pluton, odere sorores

Tartaræ monstrum; tot sese vertit in ora,

Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris,

Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur: 330.

Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem:
 Hanc operam, ne noster honos, infractave cedat
 Fama loco; neu connubiis ambire Latinum
 Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.
 Tu potes unanimes armare in prælia fratres, 335.
 Atque odiis versare domos: tu verbera tectis,
 Funerasque inferre faces: tibi nomina mille,
 Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus,
 Disjctæ compositam pacem, sere crimina belli:
 Arma velit, poscatque simul, rapiatque juvenus. 340.
 Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
 Pricipiò Latium, & Laurentis tecta Tyranni
 Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatæ:
 Quam super adventu Teucrum, Turnique hymenæis
 Femineæ ardentem curæque, iræque coquebant. 345.
 Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
 Conjicit, inque sinum præconia ad intima subdit:
 Quo furibunda domum monstro permisceat omnem,
 Ille inter vestes, & levia pectora lapsus
 Volvitur attactu nullo, fallitque furem, 350.
 Vipeream inspirans animam, fit tortile collo
 Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ:
 Innectitque comas, & membris lubricus errat.
 Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
 Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem; 355.
 Necdum animus toto percepit pectore flammam:
 Molliùs, & solito matrum de more locuta est,
 Multa super natâ lacrymans, Phrygiisque Hyme-
 næis:
 Exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
 O genitor! nec te miseret natæque, tuique? 360.
 Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
 Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?

An non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
 Lædæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
 Quid tua sancta fides, quid cura antiqua tuorum, 365.
 Et consanguineo toties data dextera Turno?
 Si gener externâ petitur de gente Latinis,
 Idque sedet, Fœnique premunt te jussa parentis:
 Omnem equidem sceptris terram, quæ libera nostris
 Dissidet, externam reor, & sic dicere Divos: 370.
 Et turno si prima domûs repetatur origo.
 Inachus, Acrisiusque patres, mediæque Mycenæ.
 His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
 Contrâ stare videt; penitusque in viscera lapsum
 Serpentis furiale malum, totamque pererrat: 375.
 Tum verò infelix, ingentibus excita monstris,
 Immensam sine more furit lymphata per urbem:
 Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
 Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
 Intenti ludo exercent: ille actus habenâ 380.
 Curvatis fertur spatiis: stupet inscia turba,
 Impubesque manus, mirata volubile buxum:
 Dant animos plagæ; non cursu segnior illo
 Per medias urbes agitur, populosque feroces.
 Quin etiam in sylvas, simulato numine Bacchi, 385.
 Majus adorta nefas, majoremque orsa furorem,
 Evolat, & natam frondosis montibus abdit,
 Quò thalamum eripiat Teucris, tædasque moretur.
 Evohe Bacche fremens, solum te virgine dignum
 Vociferans: etenim molles tibi sumere thyrsos. 390.
 Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem,
 Fama volat, furiisque accensas pectore matres
 Idem omnes simul ardor agit, nova quærere recta.
 Deseruere domos; ventis dant colla, comasque.
 Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complent, 395.

Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
 Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
 Sustinet, ac natæ, Turnique canit hymenæos,
 Sanguineam torquens aciem, torvumque repentè
 Clamat: Io matres, audite ubi quæque Latinæ: 400.
 Siqua piis animis manet infelicis Amatæ
 Gratia, si juris materni cura remordet:
 Solvite crinales vittas, capite Orgia mecum.
 Talem inter sylvas, inter deserta ferarum,
 Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi. 405.
 Postquàm visa satis primos acuisse furores,
 Consiliumque omnemque domum vertisse Latini;
 Protinùs hinc fuscis tristis Dea tollitur alis
 Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
 Acrisioneis Danaë fundasse colonis, 410.
 Præcipiti delata Noto, locus Ardea quondàm
 Dicitus avis: & nunc magnum manet Ardea nomen.
 Sed fortuna fuit: tectis hic Turnus in altis
 Jam mediam nigrâ carpebat nocte quietem.
 Alecto torvam faciem, & furialia membra 415.
 Exiit, in vultus sese transformat aniles,
 Et frontem obscenam rugis arat: induit albos
 Cum vitta crines: tum ramum innectit olivæ,
 Fit Calibe Junonis anus, templique sacerdos:
 Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert: 420.
 Turne, tot incassum fusos patiére labores?
 Et tua Dardaniis transcribi scepra colonis?
 Rex tibi conjugium, & quæsitæ sanguine dotes
 Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres?
 I nunc, ingratis offert te, irrisse, periclis: 425.
 Tyrrenas, i, sterne acies, tege pace Latinos.
 Hæc adeò tibi me, placidâ cum nocte jaceres
 Ipsa palàm fari omnipotens Saturnia jussit

Quare age , & armari pubem , portisque moveri
Lætus in arma para , & Phrygios , qui flumine pul-
chro 430.

Consedère duces , pictasque exure carinas.
Cælestûm vis magna jubet , Rex ipse Latinus,
Ni dare conjugium , & dicto parere fatetur,
Sentiat , & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem irridens , sic orsa vicissim 435.

Ore refert : classes invectas Tybridis undam,
Non , ut rere , meas effugit nuncius aures:
Ne tantos mihi finge metus : nec regia Juno
Immemor est nostri.

Sed te victa situ , verique effæta senectus, 440.

O mater , curis nequicquam exercet , & arma
Regum inter falsâ vatem formidine ludit:

Cura tibi Divûm effigies , & templa tueri:
Bella viri , pacemque gerant quis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras. 445.

At juveni oranti subitus tremor occupat artus:
Dirigere oculi : tot Erinny's sibilat bydris,
Tantaque se facies aperit , tum flammea torquet
Lumina , cunctantem , & quærentem dicere plura
Reppulit , & geminos erexit crinibus angues, 450.

Verberaque insonuit , rabidoque hæc addidit ore:
En ego victa situ , quam veri effæta senectus
Arma inter regum falsâ formidine ludit.

(Respice ad hæc) adsum dirarum ab sede sororum:
Bella manu , lethumque gero. 455.

Sic effata facem juveni conjecit , & atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.

Olli somnum ingens rumpit pavor : ossaque , & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor:

Arma amens fremit , arma toro , tectisque requiri: 460.

Sævit amor ferri , & scelerata insania belli,
 Ira super : magno veluti cum flamma sonore
 Virgea suggeritur costis undantis aheni.
 Exultantque æstu latices ; furit intus aquæ vis
 Fumidus , atque altè spumis exuberat amnis: 465.
 Nec jam se capit unda ; volat vapor ater ad auras.
 Ergo iter ad regem , polluta pace , Latinum
 Incidit primis juvenum , & jubet arma parari,
 Tutari Italiam , detrudere finibus hostem:
 Se satis ambobus Teucrisque venire, Latinisque. 470.
 Hæc ubi dicta dedit , Divosque in vota vocavit:
 Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
 Hunc decus egregium formæ movet , atque juventæ:
 Hunc atavi reges , hunc claris dextera factis.
 Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet, 475.
 Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis,
 Arte nova speculata locum , quo litore pulcher
 Insidiis , cursuque feras agitabat Iulus.
 Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
 Objicit , & noto nares contingit odore, 480.
 Ut cervum ardentes agerent , quæ prima malorum
 Causa fuit , belloque animos accendit agrestes.
 Cervus erat formâ præstanti , & cornibus ingens;
 Tyrrhidæ pueri , quem matris ab ubere raptum
 Nutribant, Tyrrhusque pater , cui regia parent 485.
 Armenta , & latè custodia credita campi.
 Assuetum imperiis soror omni Sylvia curâ
 Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
 Pectebatque ferum , puroque in fonte lavabat.
 Ille manum patiens , mensæque assuetus herili, 490.
 Errabat sylvis , rursusque ad limina nota
 Ipse domum serâ quamvis se nocte ferebat.
 Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli

Commovere canes , fluvio cùm fortè secundo
 Defluere , ripâque æstus viridante levaret. 495.
 Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
 Ascanius , curvo direxit spicula cornu:
 Nec dextræ erranti Deus abfuit , actaque multo
 Perque uterum sonitu , perque ilia venit arundo.
 Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit, 500.
 Successitque gemens stabulis , questuque cruentus,
 Atque imploranti similis , tectum omne replevit.
 Sylvia prima soror, palmis percussa lacertos,
 Auxilium vocat , & duros conclamat agrestes.
 Olli (pestis enim tacitis latet aspera sylvis) 505.
 Improvisi adsunt ; hic torre armatus obusto,
 Stipitis hic gravidi nodis , quod cuique repertum
 Rimanti , telum ira facit. Vocat agmine Tyrrhus,
 Quadrifidam quercum cuneis ut fortè coactis
 Scindebat , raptâ spirans immane securi. 510.
 At sæva è speculis tempus Dea nacta nocendi,
 Ardua tecta petit , stabuli & de culmine summo
 Pastorale canit signum , cornuque recurvo
 Tartaream intendit vocem : quâ protinus omne
 Contremuit nemus, & sylvæ intonuere profundæ 515.
 Audiit & Triviæ longè lacus , audiit amnis
 Sulfureâ Nar albus aquâ , fontesque Velini:
 Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
 Tum verò ad vocem celeres , qua buccina signum
 Dira dedit , raptis concurrunt undique telis 520.
 Indomiti agricolæ : nec non & Troia pubes
 Ascanio auxilium castris effundit apertis.
 Direxere acies : non jam certamine agresti,
 Stipitibus duris agitur , sudibusve præustis:
 Sed ferro ancipiti decernunt , atraque latè 525.
 Horrescit strictis seges ensibus , æraque fulgent

Sole lacessita , & lucem sub nubila jactant:
 Fluctus uti primo cœpit cùm albescere vento,
 Paullatim sese tollit mare , & altius undas
 Erigit , inde imo consurgit ad æthera fundo. 530.
 Hic juvenis primam ante aciem stridente sagittâ,
 Natorum Tyrrii fuerat qui maximus , Almon
 Sternitur: hæsit enim sub gutture vulnus, & udæ
 Vocis iter , tenuemque inclusit sanguine vitam.
 Corpora multa virûm circa, seniorque Galesus, 535.
 Dum paci medium se offert , justissimus unus
 Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis:
 Quinque greges illi balantum quina redibant
 Armenta , & terram centum vertebat aratris.
 Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur, 540.
 Promissi Dea facta potens , ubi sanguine bellum
 Imbuit , & primæ commisit funera pugnae,
 Deserit Hesperiam , & cœli convexa per auras
 Junonem victrix affatur voce superbâ:
 En perfecta tibi bello discordia tristi: 545.
 Dic , in amicitiam coëant , & fœdera jungant:
 Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros:
 Hoc etiam his addam , tua si mihi certa voluntas,
 Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
 Accendamque animos insani Martis amore; 550.
 Undique ut auxilio veniant , spargam arma per agros.
 Tum contra Iuno : Terrorum , ac fraudis abundè est,
 Stant belli causæ : pugnatur cominùs armis;
 Quæ fors prima dedit , sanguis novus imbuit arma.
 Talia connubia , & tales celebrent hymenæos 555.
 Egregium Veneris genus , & rex ipse Latinus.
 Te super ætherias errare licentius auras,
 Haud Pater ipse velit summi Regnator Olympi.
 Cede locis : ego , si qua super fortuna laborum est,

Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces: 560.
 Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
 Cocytique petit sedem, superna ardua linquens.
 Est locus, Italiæ in medio, sub montibus altis,
 Nobilis, & famâ multis memoratus in oris,
 Amsancti valles: densis hunc frondibus atrum 565.
 Urget utrimque latus nemoris, medioque fragosus
 Dat sonitum saxis, & torto vortice torrens.
 Hic specus horrendum, & sævi spiracula Ditis
 Monstrantur: ruptoque ingens Acheronte vorago
 Pestiferas aperit fauces: queis condita Erynnis, 570.
 Invisum numen, terras, cœlumque levabat.

Nec minùs intereà extremam Saturnia bello
 Imponit regina manum, ruit omnis in urbem
 Pastorum ex acie numerus; cæsosque reportant,
 Almonem puerum, fœdatique ora Galesi: 575.
 Implorantque Deos, obtestanturque Latinum.
 Turnus adest, medioque in crimine, cædis & ignis
 Terrorem ingeminat: Teucrosque in regna vocari:
 Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli. 579.
 Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
 Insultant thyasis (neque enim levæ nomen Amatæ)
 Undique collecti coëunt, Martemque fatigant.
 Illicet infandum cuncti contra omnia bellum,
 Contra fata Deûm perverso numine poscunt.
 Certatim regis circumstant tecta Latini. 585.
 Ille, velut pelagi rupes immota, resistit:
 Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
 Quæ sese, multis circumlatrantibus undis,
 Mole tenet: scopuli nequicquam, & spumea circum
 Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga. 590.
 Verùm ubi nulla datur cæcum exsuperare potestas
 Consilium, & sævæ natu Junonis eunt res:

Multa Deos, aurasque Pater testatus inanes,
 Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procellâ:
 Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas. 595.
 O miseri! te, Turne, nefas, te triste manebit
 Supplicium, votisque Deos venerabere seris.
 Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus:
 Funere felici spoliior. Nec plura locutus,
 Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas, 600.
 Mos erat Hesperio in Latio, quem protinùs urbes
 Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
 Roma colit, cum prima movent in prælia Martem,
 Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum, 604.
 Hyrcanisve, Arabisve parant; seu tendere ad Indos,
 Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
 Sunt geminæ belli portæ; sic nomine dicunt
 Religione sacræ, & sævi formidine Martis:
 Centum ærei claudunt vestes, æternaque ferri
 Robora: nec custos absistit limine Janus, 610.
 Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ
 Ipse, Quirinali trabeâ, cinctuque Gabino
 Insignis, reserat stridentia limina Consul;
 Ipse vocat pugnas: sequitur tum cetera pubes,
 Æreaque assensu conspirat cornua rauco. 615.
 Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
 More jubebatur, tristesque recludere portas.
 Abstinuit tactu Pater, aversusque refugit
 Fœda ministeria, & cæcis se condidit umbris.
 Tum Regina Deûm cœlo delapsa, morantes 620.
 Impulit ipsa manu portas, & cardine verso
 Belli ferratos rupit Saturnia postes:
 Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis antè,
 Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis 624.
 Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt:
 Pars

Pars leves clypeos, & spicula lucida tergunt
 Arvinâ pingui, subiguntque in cote secures:
 Signaque ferre juvat, sonitusque audire tubarum.
 Quinque adeò magnæ positis incudibus urbes 629.
 Tela novant, Atina potens, Tiburque superbum,
 Ardea, Crustumerique, & turrigeræ Antemnæ.
 Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque salignas
 Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
 Aut leves ocreas lento ducunt argento.

Vomeris hùc, & falcis honos, hùc omnis aratri 635.
 Cessit amor: recoquunt patrios fornacibus enses.
 Classica jamque sonant: it bello tessera signum.
 Hic galeam tectis trepidus rapit; ille frementes
 Ad juga cogit equos, clypeumque, auroque trilicem
 Loricam induitur, fidoque accingitur ense. 640.

Pandite nunc Heliconæ Deæ, cantusque movete,
 Qui bello exciti reges, quæ quemque secutæ
 Complêrint campos acies, quibus Itala jam tum
 Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis,
 Et meministis, enim, Divæ, & memorare potestis; 645.
 Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
 Contemptor Divûm Mezentius, agminaque armat
 Filius huic juxtâ Lausus, quo pulchrior alter
 Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni: 650.
 Lausus, equûm domitor, debellatorque ferarum,
 Ducit Agyllinâ nequicquam ex urbe secutos
 Mille viros, dignus patriis, qui lætior esset
 Imperiis, & cui pater haud Mezentius esset.

Post hos insignem palmâ per gramina currum, 655.
 Victoresque ostentat equos, satus hercule pulchro
 Pulcher Aventinus, clypeoque insigne paternum,
 Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hydram

Collis Aventini sylvâ quem Rhea sacerdos
 Furtivum partu sub luminis edidit auras, 660.
 Mista Deo Mulier: postquàm Laurentia victor
 Geryone exstincto, Tyrinthius attigit arva,
 Tyrrenoque boves in flumine lavit Iberas.
 Pila manu, sævosque gerunt in bella dolones:
 Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabello. 665.
 Ipse pedes, tegumen torquens immane leonis,
 Terribili impexum setâ, cum dentibus albis,
 Indutus capiti, sic regia tecta subibat,
 Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
 Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt, 670.
 Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
 Catillusque, acerque Coras, Argiva juvenus:
 Et primam ante aciem densa inter tela feruntur.
 Ceu duo nubigenæ cùm vertice montis ab alto
 Descendunt Centauri, Omolen, Otrhynque nivalem 676.
 Linquentes cursu rapido; dat euntibus ingens
 Sylva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
 Nec Prænestinæ fundator defuit urbis;
 Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,
 Inventumque focus, omnis quem credidit ætas, 680.
 Cæculus. Hunc legio latè comitatur agrestis:
 Quique altum Præneste viri, quique arva Gabinæ
 Junonis, gelidumque Anienem, & roscida rivis
 Hernica saxa colunt: quos dives Anagnia pascit,
 Quos, Amasene pater. Non illis omnibus arma, 685.
 Nec clypei, currusve sonat: pars maxima glandes
 Liventis plumbi spargit; pars spicula gestat
 Binâ manu, fulvosque lupi de pelle galeros,
 Tegmen habet capiti; vestigia nuda sinistri
 Instituere pedis, crudus tegit altera pero. 690.
 At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
 Quem

Quem neque fas igni cuiquam, nec sternere ferro,
 Jam pridem resides populos, desuetaque bello
 Agmina in arma vocat subito, ferrumque retractat,
 Hi Fescenninas acies, æquosque Faliscos, 695.
 Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
 Et Cymini cum monte lacum, lucosque Capenos.
 Ibant æquati numero, regemque canebant:
 Ceu quondam nivei liquida inter nubila cygni,
 Cum sese pastu referunt, & longa canoros 700.
 Dant per colla modos: somnat amnis, & Asia longe
 Pulsa palus.
 Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
 Misceri putet, aëriam sed gurgite ab alto
 Urgeri volucrum raurarum ad litora nubem. 705.
 Ecce, Sabinorum prisco de sanguine, magnum
 Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar:
 Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens
 Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis
 Unà ingens Amiterna cohors, priscique Quirites, 710.
 Ereti manus omnis, oliviferæque Mutusæ:
 Qui Nomentum urbem, qui roscida rura Velini;
 Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
 Casperiamque colunt, Forulosque, & flumen Himellæ:
 Qui Tyberim, Fabarimque bibunt, quos frigida misit
 Nursia, & Hortinæ classes, populisque Latini: 716.
 Quosque secans infaustum interluit Allia nomen:
 Quam multi Lybico volvuntur marmore fluctus,
 Sævus ubi Orion hybernis conditur undis:
 Vel cum Sole novo densæ torrentur aristæ, 720.
 Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis:
 Scuta sonant, pulsuque pedum tremit excita tellus.
 Hinc Agamemnonius, Trojani nominis hostis,
 Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces

Mille rapit populos : verrunt felicia Baccho 725.
 Massica qui rastris, & quos de collibus altis
 Aurunci misère patres, Sidicinaque juxta
 Æquora : quique Cales linquunt, amnisque vadosi
 Accola Vulturni : paritèrque Saticulus asper,
 Oscorumque manus : teretes sunt acilides illis 730.
 Tela, sed hæc lento mos est aptare flagello:
 Lævas cetra tegit; falcati cominùs enses.
 Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
 Cebale, quem generasse Telon Sebethide Nymphâ
 Fertur, Teleboum Capreas cùm regnâ teneret 735.
 Jam senior : patriis sed non & filius arvis
 Contentus, latè jam tum ditioe premebat
 Satrastes populos, & quæ rigat æquora Sarnus;
 Quique Ruffras, Batulumque tenent, atque arva Celennæ,
 Et quos maliferæ despectans mœnia Abellæ, 740.
 Teutonico ritu soliti torquere cateias,*
 Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
 Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis.
 Et te montosæ misère in prælia Nursæ,
 Ufens, insignem famâ, & felicibus armis:
 Horrida præcipuè cui gens, assuetaque multo
 Venatu nemorum, duris Æquicola glebis,
 Armati terram exercent, semperque recentes
 Convectare juvat prædas, & vivere raptò.
 Quin & Marrubiâ venit de gente sacerdos, 750.
 Frondes super galeam, & felici comptus olivâ,
 Archippi regis missu, fortissimus Umbro:
 Vipero generi, & graviter spirantibus hydris,
 Spargere qui somnos cantuque, manuque solebat,
 Mulcebatque iras, & morsus arte levabat; 755.
 Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum

* Tela, quæ Hisp. *Chuzos*.

Evaluit, neque eum juvêre in vulnere cantus
 Somniferi, & Marsis quæsità in montibus herbæ.
 Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,
 Te liquidi flevêre lacus. 760.

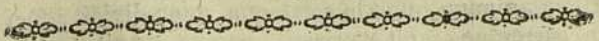
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
 Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
 Eductum Egeriæ lucis, & Hymettia circùm
 Litora, pinguis ubi, & placabilis ara Dianæ. (cæ
 Namque ferunt famâ, Hippolytum postquàm arte nover-
 Occiderit, patriasque explêrit sanguine pœnas, 766.
 Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
 Ætheria, & superas cœli venisse sub auras,
 Pæonis revocatum herbis, & amore Dianæ.
 Tum Pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
 Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ, 771.
 Ipse repertorem medicinæ talis & artis,

Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.
 At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
 Sedibus, & Nymphæ Egeriæ, nemorique relegat; 775.
 Solus ubi in sylvis Italis ignobilis ævum
 Exigeret; versoque ubi nomine Virbius esset.
 Unde etiam Triviæ templo, lacisque sacratis
 Cornipedes arcentur equi, quòd litore currum,
 Et juvenem monstris pavidi effudere marinis. 780.
 Filius arduos haud seciùs æquore campi
 Exercebat equos, curruque in bella ruebat.

Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
 Vertitur, arma tenens, & toto vertice supra est,
 Cui triplici crinitâ jubâ galea alta Chimæram 785.
 Sustinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes.
 Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis,
 Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
 At levem clypeum sublatis cornibus lo

Auro insignibat, jam setis obsita, jam bos, 790.
 (Argumentum ingens) & custos virginis Argus,
 Cælatâque amnem fundens pater Innachus urnâ.
 Insequitur nimbus peditum, clypeataque totis
 Agmina densantur campis, Argivaque pubes,
 Aruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani, 795.
 Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici,
 Qui saltus, Tyberine, tuos, sacrumque Numici
 Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
 Circæumque jugum, queis Jupiter Anxurus arvis
 Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco: 800.
 Quâ Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
 Quærit iter valles, atque in mare conditur Ufens.
 Hos super advenit Volscâ de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, & florentes ære catervas,
 Bellatrix, non illa collo, calatisve Minervæ 805.
 Fæmineas assueta manus, sed prælia virgo
 Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos,
 Illa vel intactæ segetis per summa volaret
 Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
 Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis 810.
 Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
 Illam omnis tectis, agrisque effusa juvenus,
 Turbaque miratur matrum, & prospectat euntem,
 Attonitis inhians animis, ut regius ostro
 Vellet honos leves humeros, ut fibula crinem 815.
 Auro internectat, Liciam ut gerat ipsa pharetram,
 Et pastoralem præfixâ cuspide myrtum.

ÆNEIDOS

LIBER VIII.

Argumentum.

Turni, Æneæque belli apparatus describitur. Ille sibi finitimarum urbium, Diomedisque auxilia: huic Archades, Eyandrumque regem cum filio Pallante adjungit.

UT belli signum Laurenti Turnus ab arce
 Extulit, & rauco strepuerunt cornua cantu,
 Utque acres concussit equos, utque impulit arma:
 Extemplò turbati animi, simul omne tumultu
 Conjurat trepido Latium, sævitque juvenus 5.
 Effera, ductores Primi Messapus, & Ufens,
 Contemptorque Deûm Mezentius, undique cogunt
 Auxilia, & latos vastant cultoribus agros.
 Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem,
 Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros, 10.
 Advectum Æneam classi, victosque Penates
 Inferre, & fatis regem, se discere posci,
 Edoceat, multasque viro se adjungere gentes
 Dardanio, & latè Latio increbrescere nomen.
 Quid struat his cœptis, quem, si fortuna sequatur, 15.
 Eventum pugnæ cupiat, manifestiùs ipsi
 Quàm Turno regi, aut regi apparare Latino.
 Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
 Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu;

Atque animum nunc hùc celerem, nunc dividit illùc,
 In partesque rapit varias, perque omnia versat:
 Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
 Sole repercussum, aut radiantis imagine lunæ,
 Omnia pervolitat latè loca, jamque sub auras
 Erigitur, summique ferit laquearia tecti. 25.

Nox erat, & terras animalia fessa per omnes
 Alituum, pecudumque genus sopor altus habebat,
 Cum pater in ripâ, gelidique sub ætheris axe
 Æneas tristi turbatus pectora bello,
 Procubuit, seramque dedit per membra quietem. 30.
 Huic Deus ipse loci, fluvio Tyberinus amœno,
 Populeas inter senior se attollere frondes
 Visus, eum tenuis glauco velabat amictu
 Carbasus, & crines umbrosa tegebat arundo.
 Tum sic affari, & curas his demere dictis: 35.
 O sate gente Deùm, Trojanam ex hostibus urbem
 Qui revehis nobis, æternaque Pergama servas,
 Exspectate solo Laurenti, arvisque Latinis,
 Hic tibi certa domus, certi (ne absiste) Penates:
 Neu belli terrere minis, tumor omnis, & iræ 40.
 Concessere Deùm.

Jamque tibi (ne vana putes hæc fingere somnum)
 Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
 Triginta capitum fœtus enixa, jacebit
 Alba, solo recubans, albi circum ubera nati: 45.
 Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum,
 Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
 Ascanius clari condet cognominis Albam.
 Haud incerta cano, nunc qua ratione, quod instat,
 Expedias victor, paucis (adverte) docebo. 50.
 Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
 Qui regem Evandrum comites; qui signa secuti,
 De-

Delegere locum, & posuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.

Hi bellum assiduè ducunt cum gente Latinâ: 55.

Hos castris adhibe socios, & fœdera junge.

Ipsè ego te ripis, & tecto flumine ducam,

Adversum remis superes subectus ut amnem.

Surge, age, nate Deâ, primisque cadentibus astris

Junoni fer rite preces, iramque, minasque 60.

Supplicibus supera votis, mihi victor honorem

Persolves, ego sum, pleno quem flumine cernis

Stringentem ripas, & pingua culta secantem,

Cæruleus Tybris, cœlo gratissimus amnis.

Hic mihi magna domus celsis caput urbibus exit: 65.

Dixit, deindè lacu fluvius se condidit alto,

Ima petens, nox Æneam, somnusque reliquit.

Surgit, & ætherei spectans orientia solis

Lumina, rite cavis undam de flumine palmis

Sustulit, ac tales effundit ad æthera voces: 70.

Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnis undè

est,

Tuque, ò Tybri, tuo genitor cum flumine sancto,

Accipite Æneam, & tandèm arcete periclis.

Quo te cumque lacus miserantem incommoda nostra

Fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis: 75.

Semper honore meo, semper celebrabere donis,

Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum,

Adsis ò tandem, & proprius tua numina firmes.

Sic memorat, geminasque legit de classe biremes,

Remigioque aptat: socios simul instruit armis. 80.

Ecce autem subitum, atque oculis mirabile monstrum,

Candida per sylvam cum fœtu concolor albo

Procubuit, viridique in litore conspicitur suo:

Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Juno

Mactat, sacra ferens, & cum grege sistit ad aram. 85.
 Tybris ea fluvium, quàm longa est, nocte tumentem
 Leniit, & tacitâ refluxens ita substitit undâ,
 Mitis ut in morem stagni, placidæque paludis
 Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
 Ergo iter inceptum celerant rumore secundo: 90.
 Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
 Miratur nemus insuetum fulgentia longè
 Scuta virùm fluvio, pictasque innare carinas.
 Olli remigio noctemque, diemque fatigant,
 Et longos superant flexus, variisque teguntur 95.
 Arboribus, viridesque secant placido æquore sylvas.
 Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
 Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
 Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
 Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat. 100.
 Ocyus advertunt proras, urbique propinquant.
 Fortè die sollemnem illo rex Arcas honorem
 Amphitryonadæ magno, Divisque ferebat
 Ante urbem in luco: Pallas huic filius unâ,
 Unâ omnes juvenum primi, pauperque senatus, 105.
 Thura dabant, tepidusque cruor fumabat ad aras.
 Ut celsas videre rates, atque iter opacum
 Allabi nemus, & tacitis incumbere remis:
 Terrentur visu subito, cunctique relictis
 Consurgunt mensis, audax quos rumpere Pallas 110.
 Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse,
 Et procul è tumulto: Juvenes, quæ causa subegit
 Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit.
 Quî genus? unde domo? pacemne hùc fertis, an arma?
 Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta, 115.
 (Paciferæque manu ramum prætendit olivæ)
 Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis,

Quos illi bello profugos egere superbo:
 Evandrum petimus, ferte hæc, & dicite lectos
 Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes. 120.
 Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
 Egredere, ò quicumque est, ait, coramque parentem
 Alloquere, ac nostris succede Penatibus hospes:
 Accepitque manu, dextramque amplexus idhæsit.
 Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt. 125.
 Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
 Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,
 Et vittâ comptos voluit prætere ramos:
 Non equidem extimui, Danaûm quod ductor, &
 Arcas,
 Quòdque à stirpe fores geminis conjunctus Atridis:
 Sed mea me virtus, & sancta oracula Divûm, 131.
 Cognatique patres, tua terris didita fama,
 Conjungere tibi, & fatis egere volentem.
 Dardanius Iliacæ primus pater urbis, & auctor,
 Electrâ (ut Graji perhibent) Atlantide cretus, 135.
 Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
 Edidit, æthereos humero qui sustinet orbis.
 Vobis Mercurius pater est, quem candida Maja
 Cyllenes gelido conceptum in vertice fundit.
 At Majam (auditis si quicquam credimus) Atlas, 140.
 Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
 Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
 His fretus, non legatos, neque prima per artem
 Tentamenta tui pepigi, me, me ipse, meumque
 Objeci caput, & supplex ad limina veni. 145.
 Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
 Insequitur: nos si pellant, nihil abfore credunt,
 Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant:
 Et mare, quod supra, teneant, quodque alluit infra.

Accipe, daque fidem, sunt nobis fortia bello 150.
 Pectora, sunt animi, & rebus spectata juventus.
 Dixerat Æneas: ille os, oculosque loquentis
 Jam dudum, & totum lustrabat lumine corpus.
 Tunc sic pauca refert: Ut te, fortissime Teucrum,
 Accipio, agnoscoque libens! ut verba parentis, 155.
 Et vocem Anchisæ magni, vultumque recordor,
 Nam memini Hesiones visentem regna sororis
 Laomedontiadem Priamum, Salamina petentem,
 Protinus Arcadiæ gelidos invisere fines.
 Tum mihi prima genas vestibat flore juventa: 160.
 Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipsum
 Laomedontiadem; sed cunctis altior ibat
 Anchises, mihi mens juvenili ardebat amore
 Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.
 Accessi, & cupidus Phenei sub mœnia duxi. 165.
 Ille mihi insignem pharetram, Lyciasque sagittas,
 Discedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
 Frænaque bina, meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
 Ergo &, quam petitis, juncta est mihi fœdere dextra:
 Et lux cum primum terris se crastina reddet: 170.
 Auxilio lætos dimittam, opibusque juvabo.
 Intereâ sacra hæc (quandò huc venistis amici)
 Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
 Nobiscum, & jam nunc sociorum assuescite mensis.
 Hæc ubi dicta, dapes jubet, & sublata reponi 175.
 Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili:
 Præcipuumque toro, & villosi pelle leonis
 Accipit Æneam, solioque invitat acerno.
 Tum lecti juvenes certatim, aræque sacerdos 179.
 Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
 Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant.
 Vescitur Æneas simul, & Trojana juventus

Perpetui tergo bovis, & lustralibus extis.
 Postquàm exempta fames, & amor compressus edendi,
 Rex Evandrus ait: Non hæc sollemnia nobis, 185.
 Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
 Vana superstitio, veterumque ignara Deorum
 Imposuit, sævis, hospes Trojane, periclis
 Servati facimus, meritosque novamus honores. 189.
 Jàm primùm, saxis suspensam hanc aspice rupem;
 Disjectæ procùl ut moles, desertaque montis
 Stat domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
 Hic spelunca fuit, vasto submota recessu,
 Semihominis Caci facies, quam dira tegebat,
 Solis inaccessam radiis, semperque recenti 195.
 Cæde tepebat humus, fortibusque affixa superbis
 Ora virùm tristi pendebant pallida tabo.
 Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
 Ore vomens ignes, magnâ se mole ferebat.
 Attulit & nobis aliquando optantibus ætas 200.
 Auxilium, adventumque Dei: nam maximus ultor,
 Tergemini nece Geryonis, spoliisque superbus
 Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
 Ingentes, vallemque boves, amnemque tenebant.
 At furiis Caci mens effera, ne quid inausum, 205.
 Aut intentatum scelerisve, dolive fuisset,
 Quatuor à stabulis præstanti corpore tauros
 Avertit, totidèm formâ superante juvenas.
 Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
 Caudâ in speluncam tractos, versisque viarum 210.
 Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
 Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
 Intereà cum jam stabulis saturata moveret
 Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
 Discessu mugire boves, atque omne querelis 215.

Impleri n̄emus, & colles clamore relinquit.
 Reddidit una boūm vocem, vastoque sub antro
 Mugiit; & Caci sp̄em custodita fefellit.
 Hic verò Alcīdæ furiis exarserat atro 219.
 Felle dolor: rapit arma manu, nodisque gravatū
 Robur, & aërii cursu petit ardua montis.
 Tum primūm nostri Cacum videre timentem,
 Turbatumque oculis, fugit ilicèt ocyor Euro,
 Speluncamque petit, pedibus timor addidit alas.
 Ut sese inclusit, ruptisque immane catenis 225.
 Dejecit saxum, ferro quod & arte paternā
 Pendebat, fultosque emuniit obice postes:
 Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
 Accessum lustrans, hūc ora ferebat, & illūc,
 Dentibus infrendens, ter totūm fervidus ira 230.
 Lustrat Aventini montem: ter saxea tentat
 Limina nequicquā: ter fessus valle resedit.
 Stābat acuta silex, præcisis undique saxis,
 Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,
 Dirarum nidis domus opportuna volucrum. 235.
 Hanc, ut prona jugo lævum incumbibat ad amnem,
 Dexter in adversum nitens concussit, & imis
 Avulsam solvit radicibus: inde repentē
 Impulit: impulsu quo maximus insonat æther,
 Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis. 240.
 At specus, & Caci detecta apparuit ingens
 Regia, & umbrosæ penitūs patuere cavernæ:
 Non secūs, ac si quā penitūs vi terra dehiscens
 Infernas reseret sedes, & regna recludat
 Pallida, Diis invisā, superque immane barathrum 245.
 Cernatur, trepidentque immisso lumine Manes.
 Ergo insperatā deprensū in luce repentē,
 Inclusūque cavo saxo, atque insueta rudentem,
 De-

Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
 Advocat, & ramis, vastisque molaribus instat. 250.
 Ille autem (neque enim fuga jam super ulla periculi est)
 Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
 Evomit, involvitque domum caligine cæcâ,
 Prospectum eripiens oculis, glomeratque sub antro
 Fumiferam noctem, commixtis igne tenebris. 255.
 Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
 Præcipiti jecit saltu, quâ plurimus undam
 Fumus agit, nebulâque ingens specus æstuat atrâ.
 Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
 Corripit in nodum complexus, & angit inhærens 260.
 Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
 Panditur extemplò foribus domus atrâ revulsis,
 Abstractæque boves, abjuratæque rapinæ
 Cælo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
 Protrahitur, nequeunt expleri corda tuendo 265.
 Terribiles oculos, vultum, villosaque setis
 Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes.
 Ex illo celebratus honos, lætique minores
 Servavere diem: primusque Potitius auctor,
 Et domus Herculei custos Pinaria sacri, 270.
 Hanc aram Iuco statuit, quæ Maxima semper
 Dicitur nobis, & erit quæ maxima semper.
 Quare agite, ò juvenes, tantarum in munere laudum
 Cingite fronde comas, & pocula pòrgite dextris,
 Communemque vocate Deum, & date vina volentes.
 Dixerat: Herculeâ bicolor cum populus umbrâ 276.
 Velavitque comas, foliisque innexa pependit:
 Et sacer implevit dextram scyphus, ocyus omnes
 In mensam læti ibant, Divosque precantur.
 Devexo intereâ propior fit vesper Olympo: 280.
 Jamque sacerdotes, primusque Potitius, libant,
 Pel-

Pellibus in morem cincti, flammisque ferebant.
 Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
 Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras,
 Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum, 285.
 Populeis adsunt evincti tempora ramis.
 Hic juvenum chorus, ille senum, cui carmine laudes
 Herculeas, & facta ferunt, ut prima novercæ
 Monstra manu, geminosque premens eliserit angues:
 Ut bello egregias idem disjecerit urbes, 290.
 Trojamque, Oechaliamque; ut duros mille labores
 Rege sub Eurystheo, fatis Junonis iniquæ,
 Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres,
 Hylæumque, Pholumque manu, tu Crassia mactas
 Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem. 295.
 Te Stygii tremuere lacus, te janitor Orci,
 Osa super recubans antro semesa cruento;
 Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhæus
 Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
 Lernæus turba capitum circumstetit anguis, 300
 Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis:
 Et nos, & tua dexter adi pede sacra secundo.
 Talia carminibus celebrant: super omnia Caci
 Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
 Consonat omne nemus strepitu, collesq. resultant. 305.
 Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
 Perfectis referunt, ibat rex obsitus ævo,
 Et comitem Æneam juxta, natumque tenebat
 Ingrediens, varioque viam sermone levabat.
 Miratur, facilesque oculos fert omnia circum 310.
 Æneas, capiturque locis, & singula lætus
 Exquiratque, auditque virum monumenta priorum.
 Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
 Hæc nemora indignæ Fauni, Nymphæque tenebant,
 Gens-

Gensque virūm truncis, & duro robore nata: 315.
 Queis neque mos, neque cultus erat, nec jungere
 tauros,

Aut componere opes norant, aut parcere parto:
 Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
 Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,

Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis. 320.
 Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
 Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
 Maluit; his quoniam latuisset tutus in oris.

Aureaque (ut perhibent) illo sub rege fuere
 Sæcula: sic placidâ populos in pace regebat: 325.
 Deterior donec paulatim, ac decolor ætas,
 Et belli rabies, & amor successit habendi.

Tum manus Ausoniæ, & gentes venere Sicanæ:
 Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.

Tum reges, asperque immani corpore Tybris: 330.
 A quo post Itali fluvium cognomine Tybrim
 Diximus: amisit verum vetus Albula nomen.

Me pulsum patriâ, pelagique extrema sequentem,
 Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
 His posuere locis, matrisque egere tremenda 335.
 Carmentis Nymphæ monita, & Deus auctor Apollo.

Vix ea dicta: dehinc progressus, monstrat & aram,
 Et Carmentalem Romano nomine portam:
 Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem

Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros 340.
 Æneas magnos, & nobile Pallanteum.

Hinc lucum ingentem (quem Romulus acer Asylum
 Rettulit) & gelidâ monstrat sub rupe Lupercal,
 Parrhasio dictum Panos de more Lycæi:

Nec non & sacri monstrat nemus Argileti: 345.
 Testaturque locum, & lethum docet hospitis Argi.
 Hinc

Hinc ad Tarpejam sedem, & Capitolia ducit,
 Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
 Jam tum religio pavidos terrebat agrestes
 Dira loci: jam tum sylvam, saxumque tremebant. 350.
 Hoc nemus, hunc (inquit) frondoso vertice collem
 (Qui Deus, incertum est) habitat Deus: Arcades ipsum
 Credunt se vidisse Jovem, cum sæpè nigrantem
 Ægida concuteret dextrâ, nimbosque cieret,
 Hæc duo prætereâ disjectis oppida muris. 355.
 Reliquias veterumque vides monumenta virorum.
 Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
 Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
 Talibus inter se dictis ad tecta subibant
 Pauperis Evandri, passimque armenta videbant 360.
 Romanoque foro, & lautis mugire Carinis.
 Ut ventum ad sedes, hæc (inquit) limina victor
 Alcides subiit: hæc illum regia cepit:
 Aude, hospes, contemnere opes, & te quoque dignum
 Finge Deo, rebusque veni non asper egenis. 365.
 Dixit, & angusti subter fastigia tecti
 Ingentem Æneam duxit, stratisque locavit
 Effultum foliis, & pelle Libystidis ursæ.
 Nox ruit, & fuscis tellurem amplectitur alis. 369.
 At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
 Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
 Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc conjugis aureo
 Incipit, & dictis divinum aspirat amorem.
 Dum belio Argolici bastabant Pergama reges
 Debita, casurasque inimicis ignibus arces: 375.
 Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
 Artis, opisque tuæ: nec te, charissime conjux,
 Incassumve tuos volui exercere labores:
 Quamvis & Priami deberem plurima natis,

Et durum Æneæ flevissem sæpè laborem. 380.
 Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum constitit oris;
 Ergo eadem supplex venio, & sanctum mihi nomen
 Arma rogo, genitrix nato, te filia Nerei,
 Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux,
 Aspice qui coëant populi, quæ mœnia clausis 385.
 Ferrum acuant portis in me, excidiumque meorum,
 Dixerat, & niveis hinc atque hinc Diva lacertis
 Cunctantem amplexu molli fovet, ille repente
 Accepit solitam flammam, notusque medullas
 Intravit calor, & labefacta per ossa cucurrit: 390.
 Non secùs, atque olìm tonitru cum rupta corusco
 Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
 Sensit læta dolis, & formæ conscia conjux.
 Tum pater æterno fatur devinctus amore:
 Quid causas petis ex alto? fiducia cessit 395.
 Quò tibi, Diva, mei? similis si cura fuisset,
 Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset.
 Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
 Stare, decemque alios Priamum superasse per annos:
 Et nunc, si bellare paras, atque hæc tibi mens est, 400.
 Quicquid in arte meâ possum promittere curæ,
 Quod fieri ferro, liquidove potest electro:
 Quantum ignes, animæque valent: absiste precando,
 Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
 Optatos dedit amplexus, placidumque petivit 405.
 Conjugis infusus gremior per membra soporem,
 Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
 Curriculo expulerat somnum: ceu fœmina primum
 Cui tolerare colo vitam, tenuique Minervâ,
 Impositum cinerem, & sopitos suscitât ignes, 410.
 Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
 Exercet penso, castum ut servare cubile

Conjugis, & possit parvos educere gnatos:
 Haud secus Ignipotens, nec tempore segnior illo
 Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit. 415.
 Insula Sicanium juxta latus, Æoliamque
 Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:
 Quam subter specus, & Cyclopum exesa caminis
 Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
 Auditi referunt gemitum, striduntque cavernis 420.
 Stricturæ chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
 Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
 Hùc tunc Ignipotens cœlo descendit ab alto.
 Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro, 424.
 Brontesque, Steropesque, & nudus membra Pyracmon.
 His informatum manibus jam parte politâ
 Fulmen erat (toto genitor quæ plurima cœlo
 Dejecit in terra) pars imperfecta manebat.
 Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
 Addiderant, rutili tres ignis, & alitis Austri. 430.
 Fulgores nunc terrificos, sonitumque, metumque
 Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
 Parte aliâ Marti currumque, rotasque volucres
 Instabant; quibus ille viros, quibus excitat urbes:
 Ægidaque horrificam turbatæ Palladis arma, 435.
 Certatim squamis serpentum, auroque prolibant,
 Connexosque angues, ipsamque in pectore Divæ
 Gorgona desecto vertentem lumina collo.
 Tollite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores,
 Ætnæi Cyclopes, & huic advertite mentem. 440.
 Arma acri facienda viro: nunc viribus usus,
 Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistrâ:
 Præcipitate moras. Nec plura effatus; at illi
 Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
 Sortiti: fluit æs rivis, aurique metallum, 445.

Vulnificusque chalybs vastâ fornace liquescit.
 Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
 Tela Latinorum, septenosque orbibus orbes
 Impediunt, alii ventosis follibus auras
 Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt 450.
 Æra lacu: gemit impositis incudibus antrum.
 Illi inter sese multâ vi brachia tollunt
 In numerum, versantque tenaci forcipe massam;
 Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris.
 Evandrum ex humili tecto lux suscitât alma, 455.
 Et matutini volucrum sub culmine cantus,
 Consurgit senior, tunicâque inducitur artus,
 Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
 Tum lateri, atque humeris Tegæum subligat ensem
 Demissa ab lævâ pantheræ terga retorquens. 460.
 Nec non & gemini custodes limine ab alto
 Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.
 Hospitis Æneæ sedem, & secreta petebat,
 Sermonum memor, & promissi muneris heros.
 Nec minùs Æneas se matutinus agebat. 465.
 Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
 Congressi jungunt dextras, mediisque residunt
 Ædibus, & licito tandem sermone fruuntur.
 Rex prior hæc:
 Maxime Teucrorum ductor, quo sospite, numquam 470.
 Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor:
 Nobis ab belli auxilium pro nomine tanto
 Exiguæ vires: hinc Tusco claudimur amni;
 Hinc Rutulus premit, & mutum circumsonat armis.
 Sed tibi ego ingentes populos, opulentaque regnis 475.
 Jungere castra paro: quam fors inopina salutem
 Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
 Haud procùl hinc saxo incolitur fundata vetusto

Urbis Agyllinæ sedes : ubi Lydia quondam
 Gens bello præclara , jugis insedit Etruscis. 480.
 Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
 Imperio , & sævis tenuit Mezentius armis.
 Quid memorem infandas cædes ? quid facta tyranni
 Effera ? Di capiti ipsius , generique reservent.
 Mortua quin etiam jungebat corpora vivis, 485,
 Componens manibusque manus , atque oribus ora,
 Tormenti genus ! & sanie , taboque fluentes
 Complexu in misero , longâ sic morte necabat.
 At fessi tandem cives infanda furentem
 Armati circumstant , ipsumque , domumque : 490.
 Obruncant socios , ignem ad fastigia jactant.
 Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
 Confugere , & Turni defendier hospitis armis.
 Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis :
 Regem ad supplicium præsentem Marte repossunt. 495.
 His ego te , Ænea , ductorem millibus addam.
 Toto namque fremunt condensæ littore puppes,
 Signaque ferre jubent : retinet longævus aruspex
 Fata canens : O Mæoniæ delecta juvenus,
 Flos veterum , virtusque virum , quos justus in hostem
 Fert dolor , & meritâ accendit Mezentius irâ : 501.
 Nulli fas Italo tantam subjungere gentem :
 Externos optate duces. Tum Etrusca resedit
 Hoc acies campo , monitis exterrita Divum,
 Ipse oratores ad me , regnique coronam 505.
 Cum sceptro misit , mandatque insignia Tarchon :
 Succedam castris , Tyrrhenaque regna capessam,
 Sed mihi tarda gelu , sæclisque effata senectus
 Invidet imperium , seræque ad fortia vires.
 Gnatum exhortarer , si mixtus matre Sabellâ 510.
 Hinc partem patriæ traderet : Tu , cujus & annis,
 Et

Et generi fatum indulget, quem numina poscunt,
 Ingredere, ò Teucrùm, atque Italùm fortissime ductor.
 Hunc tibi prætereà, spes, & solatia nostri,
 Pallanta adjungam: sub te tolerare magistro 115,
 Militiam, & grave Martis opus, tua cernere facta
 Assuescat; primis & te miretur ab annis.

Arcades huic equites bis centum, robora pubis
 Lecta, dabo, totidèmque suo tibi nomine Pallas.

Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant 520.

Æneas Anchisiades, & fidus Achates,

Multaque dura suo tristi cum corde putabant;

Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.

Namque improvisò vibratus ab æthere fulgor

Cum sonitu venit, & ruere omnia visa repente, 525.

Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.

Suspiciunt: iterùm, atque iterùm frangor intonat ingens:

Arma inter nubem, cœli in regione serena

Per sudam rutilare vident, & pulsa tonare.

Obstupere animis alii: sed Troïus heros 530.

Agnovit sonitum, & Divæ promissa parentis.

Tum memorat; ne verò, hospes, ne quære profectò,

Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.

Hoc signum cecinit missuram Diva creatrix,

Si bellum ingrueret, Vulcaniaque arma per auras 535.

Laturam auxilio.

Heu quantæ miseris cædes Laurentibus instant!

Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quàm multa sub undas

Scuta virùm, galeasque, & fortia corpora volves,

Tybri pater! poscant acies, & fœdera rumpant. 540.

Hæc ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto:

Et primùm Herculeis sopitas ignibus aras

Excitat, hesternumque Larem, parvosque Penates

Lætus adit; mactat lectas de more bidentes;

Evandrus paritèr, paritèr Trojana juvenus. 545.
 Post hinc ad naves graditur, sociosque revisit:
 Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
 Præstantes virtute legit: pars cetera pronâ
 Fertur aquâ, segnisque secundo defluit amni,
 Nuntia ventura Ascanio, rerumque, patrisque. 550.
 Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
 Ducunt exortem Æneæ, quem fulva leonis
 Pellis obit totum præfulgens unguibus aureis.
 Fama volat parvam subito vulgata per urbem,
 Ocyus ire equites Tyrreni ad litora regis. 555.
 Vota metu duplicant matres, propiusque periclo
 It timor, & major Martis jam apparet imago.
 Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
 Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
 O mihi præteritos referat, si Jupiter annos! 560.
 Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ipsâ
 Stravi, scutorumque incendi victor acervos,
 Et regem hâc Herilum dextrâ sub Tartara misi:
 Nascenti cui tres animas Feronia mater, 564.
 Horrendum dictu! dederat: terna arma movenda,
 Ter letho sternendus erat: cui tum tamen omnes
 Abstulit hæc animas dextra, & totidem exiit armis.
 Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam
 Nate, tuo: neque finitimus Mezentius umquam
 Huic capiti insultans tot ferro sæva dedisset 570.
 Funera, tam multis viduasset civibus urbem.
 At vos, ò Superi, & Divum tu maxime rector
 Jupiter, Arcadii quæso miserescite regis,
 Et patrias audite preces, si numina vestra
 Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant; 575.
 Si visurus eum vivo, & venturus in unum,
 Vitam oro: patiar quemvis durare laborem,

Sin aliquem infandum casum, fortuna, minaris;
 Nunc, ò nunc liceat crudelem abrumperè vitam:
 Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri; 580.
 Dum te, chare puer, mea sera, & sola voluptas,
 Complexu teneo; gravior ne nuncius aures
 Vulneret. Hæc genitor digressu dicta supremo
 Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.
 Jamque, adeo exierat portis equitatus apertis; 585.
 Æneas inter primos, & fidus Achates;
 Inde alii Trojæ proceres: ipse agmine Pallas
 In medio, chlamyde, & pictis conspectus in armis:
 Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer undâ,
 (Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes) 590.
 Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resolvit.
 Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
 Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
 Olli per dumos quâ proxima meta viarum,
 Armati tendunt: it clamor, & agmine facto 595.
 Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
 Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
 Religione patrum latè sacer: undique colles
 Inclusere cavi, & nigrâ nemus abiete cingunt.
 Sylvano fama est veteres sacrasse Pelasgos, 600.
 Arvorum, pecorisque Deo, lucumque diemque,
 Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
 Hand procul hinc Tarcho, & Tyrreni tuta tenebant
 Castra locis; celsoque omnis de colle videri
 Jam poterat regio, & latis tendebat in arvis. 605.
 Hùc pater Æneas, & bello lecta juvenus
 Succedunt, fessique & equos & corpora curant.
 At Venus æthereos inter Dea candida nimbos
 Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
 Ut procul è gelido secretum flumine vidit, 610.

Talibus effata est dictis, seque obtulit ultrò.
 En perfecta mei promissâ conjugis arte
 Munera: ne mox aut Laurentes (nate) superbos,
 Aut acrem dubites in prœlia poscere Turnum.
 Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit: 615.
 Arma sub adversâ posuit radiantia quercu.
 Ille Dææ donis, & tanto lætus honore,
 Expleri nequit, atque oculos per singula volvit:
 Miraturque, interque manus, & brachia versat
 Terribilem cristis galeam, flammisque moventem, 620.
 Fatiferumque ensem, loricam ex ære rigentem,
 Sanguineam, ingentem: qualis cum cœrula nubes
 Solis inardescit radiis, longèque refulget.
 Tum leves ocreas electro, auroque recocto,
 Hastamque, & clypei non enarrabile textum. 625.
 Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
 Haud vatum ignarus, venturique inscius ævi,
 Fecerat Ignipotens: illic genus omne futuræ
 Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine bella
 Fecerat, & viridi fœtam Mavortis in antro 630.
 Procubuisse lupam: geminos huic ubera circum
 Ludere pendentis pueros, & lambere matrem
 Impavidos: illam tereti cervice reflexam
 Mulcere alternos, & corpora fingere linguâ. 634.
 Nec procul hinc Romam, & raptas sine more Sabinas
 Consessu cavæ, Magnis Circensibus actis,
 Addiderat; subitoque novum consurgere bellum
 Romulidis, Tatioque seni, Curibusque severis:
 Post iidem inter se posito certamine reges
 Armati, Jovis ante aras, paterasque tenentes 640.
 Stabant, & cæsa jungebant fœdera porcâ.
 Haud procul inde, citæ Metium in diversa quadrigæ
 Distulerant, (at tu dictis, Albane, maneres,)

Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
 Per sylvam, & sparsi rorabant sanguine vepres. 645.
 Nec non Tarquinius ejectum Porsenna jubebat
 Accipere, ingentique urbem obsidione premebat:
 Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
 Illum indignanti similem, similemque minanti
 Aspiceres: pontem auderet quòd vellere Cocles, 650.
 Et fluvium vinclis innaret Clælia ruptis.
 In summo custos Tarpejæ Manlius arcis
 Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat,
 Romuleoque recens horrebat regia culmo.
 Atque hic auratis volitans argenteus anser 655.
 Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:
 Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
 Defensi tenebris, & dono noctis opacæ.
 Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis:
 Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla 660.
 Auro innectuntur: duo quisque Alpina coruscant
 Cæsa manu, scutis protecti corpora longis.
 Hic exultantes Salios, nudosque Lupercos,
 Lanigerosque apices, & lapsa ancilla cælo
 Exturat: castæ ducebant sacra per urbem 665.
 Pilentis matres in mollibus, hinc procul addit
 Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis;
 Et scelerum pœnas, & te, Catilina, minaci
 Pendentem scopulo, furiarumque ora trementem:
 Secretosque pios, his dantem jura Catonem. 670.
 Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
 Aurea; sed fluctu spumabant cærulea cano:
 Et circum argento clari delphines in orbem
 Æquora verrebant caudis, æstumque secabant.
 In medio classes æratas, Actia bella 675.
 Cernere erat; totumque instructo Marte videres

Fervere Leucatem, auroque effulgere fluctus.
 Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar
 Cum patribus, populoque, Penatibus, & magnis Dis,
 Stant celsâ in puppi: geminas cui tempora flammâs
 Lætâ vomunt, patriamque aperitur vertice sidus. 681.
 Parte aliâ, ventis, & Diis Agrippa secundis
 Arduus, agmen agens: cui belli insigne superbum
 Tempora navali fulgent rostrata coronâ.
 Hinc ope barbarica, variisque Antonius armis 685.
 Victor ab auroræ populis, & litore rubro
 Ægyptum, viresque Orientis, & ultima secum
 Bactrâ vehit, sequiturque (nefas) Ægyptia conjux.
 Unâ omnes ruere, ac totum spumare reductis
 Convulsum remis, rostrisque tridentibus æquor. 690.
 Alta petunt: pelago credas innare revulsas
 Cyclâdas, aut montes concurrere montibus altos.
 Tantâ mole viri turritis puppibus instant.
 Stuppêâ flamma manu, telique volatile ferrum
 Spargitur: arva novâ Neptunia cæde rubescunt. 699.
 Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
 Nec dum etiam geminos à tergo respicit angues.
 Omnigenumque Deûm monstra, & lâtrator Anubis,
 Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam
 Telâ tenent: sævit medio in certamine Mavors, 700.
 Cælatus ferro, tristesque ex æthere Diræ:
 Et scissâ gaudens vadit Discordia pallâ:
 Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello,
 Actiûs hæc cernens arcum intendebat Apollo,
 Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi, 705.
 Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
 Ipsa videbatur ventis Regina vocatis
 Vela dare; & laxos jam jamque immittere funes:
 Illam inter cædes, pallentem morte futura

Fecerat Ignipotens, undis, & Japyge ferri. 710.
 Contra autem magno mœrentem corpore Nilum.
 Pandentemque sinus, & totâ veste vocantem
 Cœruleum in gremium, latebrosaue flumina victos.
 At Cæsar triplici inuestus Romana triumpho
 Mœnia, Dīs Italis votum immortale sacrabat, 715.
 Maxima ter centum totam delubra per urbem
 Lætitiâ, ludisque viæ, plausuque fremebant:
 Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
 Ante aras terram cæsi stravere iuveni.
 Ipse sedens niveo candentis limine Phœbi, 720.
 Dona recognoscit populorum, aptatque superbis
 Postibus, incendunt victæ longo ordine gentes,
 Quàm variæ linguis, habitu tam vestis, & armis.
 Hic Nomadûm genus, & discinctos Mulciber Afros,
 Hic Lelegas, Carasque, sagittiferosque Gelonos 725.
 Pinxerat, Euphrates ibat jam mollior undis,
 Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis,
 Indomitique Dahæ; & potentem indignatus Araxes,
 Talia per clypeum Vulcani, dona parentis
 Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet. 730.
 Attollens humero famamque, & fata nepotum.

ÆNEIDOS

LIBER IX.

Argumentum.

Turnus à Junone in Teucros instigatur: ille obsequitur, eorumque naves evertere conatur: verùm Jovis beneficio servantur, ac in totidèm Nymphas marinas convertuntur. Nisus, & Euryalus à Trojanis ad Æneam emissi confodiuntur. Turnus vi potitur castris; sed statim expellitur.

Atque ea diversâ penitùs dum parte geruntur,
 Irim de cœlo misit Saturnia Juno
 Audacem ad Turnum, luco tum fortè parentis
 Pilumni Turnus sacratâ valle sedebat.
 Ad quem, sic roseo Thaumantias ore locuta est: 5.
 Turne, quod optanti Divùm promittere nemo
 Auderet, volvenda dies en attulit ultrò.
 Æneas, urbe, & sociis, & classe relictâ,
 Sceptra Palatini, sedemque petivit Evandri,
 Nec satis, extremas Coryti penetravit ad urbes, 10.
 Lydorumque manum, collectos armat agrestes.
 Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere
 currus:
 Rumpe moras omnes, & turbatâ arripe castrâ.
 Dixit, & in cœlum paribus se sustulit alis,
 Ingentemque fugâ secuit sub nubibus arcum.

Agnovit juvenis, duplicesque ad sidera palmas
 Sustulit, ac tali fugientem est voce secutus:
 Iri, decus cœlis: quis te mihi nubibus actam
 Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
 Tempestas? video medium discedere cœlum, 20.
 Pallantesque polo stellas, sequar omina tanta,
 Quisquis in arma vocas, & sic effatus ad undam
 Processit, summoque hausit de gurgite lymphas,
 Multa Deos orans; oneravitque æthera votis.
 Jamque omnis campis exercitus ibat apertis, 25.
 Dives equum, dives pictâ vestis, & auri.
 Messapus primas acies, postrema coercent
 Tyrrhidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
 Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.
 Ceu septem surgens sedatis amnibus altus 30.
 Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
 Cum refluit campis, & jam se condidit alveo.
 Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
 Prospiciunt Teuceri, ac tenebras insurgere campis.
 Primus ab adversâ conclamat mole Caycus: 35.
 Quis globus, ô cives, caligine volvitur atrâ?
 Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.
 Hostis adest, eja ingenti clamore per omnes
 Condunt se Teuceri portas, & mœnia complent.
 Namque ita discedens præceperat optimus armis 40.
 Æneas: siqua interea fortuna fuisset,
 Ne struere auderent aciem, credere campo:
 Castra modo, & tutos servarent aggere muros.
 Ergo, etsi conferre manum pudor, iraque monstrat:
 Objiciunt portas tamen, & præcepta facessunt: 45.
 Armatique cavis expectant turribus hostem.
 Turnus, ut antevolans tardum præcesserat agmen,
 Viginti lectis equitum comitatus, & urbi

Improvisus adest : maculis quem Thracius albis
 Portat equus , cristâque tegit galea aurea rubrâ. 50.
 Ecquis erit mecum , ò juvenes , qui primus in hostem?
 En , ait : & jaculum intorquens emittit in auras,
 Principium pugnæ , & campo sese arduus infert.
 Clamore excipiunt socii , fremituque sequuntur
 Horrisono , Teucrûm mirantur inertia corda; 55.
 Non æquo dare se campo , non obviam ferre
 Arma viros ; sed castra fovere. Huc turbidus atque huc
 Lustrat equo muros , aditumque per avia quærit.
 Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
 Cum fremit ad caulas , ventos perpressus , & imbres, 60.
 Nocte super mediâ , tuti sub matribus agni
 Balatum exercent , ille asper , & improbus irâ
 Sævitur in absentes : collecta fatigat edendi
 Ex longo rabies , & siccæ sanguine fauces:
 Haud aliter Rutulo muros , & castra tuenti 65.
 Ignescunt iræ , & duris dolor ossibus ardet:
 Quâ tentet ratione aditus , & quâ viâ clausos
 Excutiat Teucros vallo , atque effundat in æquor.
 Classem ; quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
 Aggeribus septem circum , & fluvialibus undis, 70.
 Invadit : sociosque incendia poscit ovantes;
 Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
 Tum vero incumbunt : urget præsentia Turni:
 Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
 Diripere focos : piceum fert fumida lumen 75.
 Tæda , & commistam Vulcanus ad astra favillam.
 Quis Deus , ò Musæ , tam sæva incendia Teucris
 Advertit ? tantos ratibus quis depulit ignes?
 Dicite : prisca fides facta , sed fama perennis.
 Tempore , quo primùm Phrygiâ formabat in Idâ 80.
 Æneas classem , & pelagi petere alta parabat:

Ipsa Deum fertur genitrix Berecynthia magnum
 Vocibus his affata Jovem : Da , nate , petenti ;
 Quod tua cara parens domito te poscit Olympo :
 Pineæ sylva mihi multos dilecta per annos , 85.
 Lucus in arce fuit summâ , quo sacra ferebant ,
 Nigranti piceâ , trabibusque obscurus acernis :
 Has ego Dardanio juveni , cum clasis egeret ,
 Læta dedi : nunc sollicitam timor anxius angit . 89.
 Solve metus , atque hoc precibus sine posse parentem ,
 Ne cursu quassatæ ullo , neu turbine venti
 Vincantur : prosit nostris in montibus ortas .
 Filius huic contrâ , torquet qui sidera mundi :
 O genitrix , quò fata vocas ? aut quid petis istis ?
 Mortaline manu factæ , immortale carinæ 95.
 Fas habeant ? certusque incerta pericula lustret
 Æneas ? cui tanta Deo permissa potestas ?
 Immò ubi defunctæ finem , portusque tenebunt
 Ausonios : olim quæcumque evaserit undis ,
 Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva , 100.
 Mortalem eripiam formam , manique jubebo
 Æquoris esse Deas ? qualis Nereïa Doto ,
 Et Galatea secant spumantem pectore pontum .
 Dixerat : idque ratum Stygii per flumina fratris ,
 Per pice torrentes , atrâque voragine ripas , 105.
 Annuit , & totum nutu tremefecit Olympum .
 Ergo aderat promissa dies , & tempora Parce
 Debita complerant , cum Turni injuria matrem
 Admonuit , sacris ratibus depellere tædas .
 Hic primùm novâ lux oculis effulsit , & ingens 110.
 Visus ab aurora cælum transcurrere nimbus ,
 Idæique chori : tum vox horrenda per auras
 Excidit , & Troùm , Rutulorumque agmina complet :
 Ne trepitate meas , Teucris , defendere naves ,
 Ne

Neve armate manus: maria ante exurere Turno, 115.
 Quàm sacras dabitur pinus. Vos ite soluta,
 Ite Deæ pelagi, genitrix jubet. Et sua quæque
 Continuò puppes, abrumpunt vincula ripis,
 Delphinumque modò demersis æquora rostris
 Ima petunt. Hinc virginæ (mirabile monstrum) 120.
 Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur,
 Quot priùs ærata steterant ad litora proræ.
 Obstupuere animis rutuli; conterritis ipse
 Turbatis Messapus equis: cunctatur & amnis 124.
 Rauca sonans, revocatque pedem Tyberinus ab alto,
 At non audaci cessit fiducia Turno:
 Ultrò animus tollit dictis, atque increpat ultrò:
 Trojanos hæc monstra petunt: his Jupiter ipse
 Auxilium solitum eripuit: non tela, nec ignes
 Expectant Rutulos, ergo maria invia Teucris, 130.
 Nec spes ulla fugæ: rerum pars altera adempta est:
 Terra autem in manibus nostris, tot millia gentes
 Arma ferunt Italæ. Nihil me fatalia terrent,
 Si qua Phryges præ se jactant responsa Deorum.
 Sat fatis, Venerique datum est, tetigere quod arva 135.
 Fertilis Ausoniæ Troës: sunt & mea contra
 Fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem,
 Conjuge præreptâ: nec solos tangit Atridas
 Iste dolor, solisque licèt capere arma Micenis.
 Sed periisse semel satis est: peccare fuisset 140.
 Ante satis, penitus modò non genus omne perosos
 Fœmineum: quibus hæc mediis fiducia valli,
 Fossarumque moræ, lethi discrimina parva
 Dant animos: an non viderunt mœnia Trojæ,
 Neptuni fabricata manu, considerare in ignes? 145.
 Sed vos, ò lecti, ferro quis scindere vallum
 Apparat, & mecum invadit trepidantia castra?

Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
 Est opus in Teucros: addant se protinus omnes
 Etrusci socios; tenebras, & inertia furta 150.
 Palladii, cæsis summæ custodibus arcis,
 Ne timeant: nec equi cecâ condemur in alvo:
 Luce palàm certum est igni circumdare muros.
 Haud sibi cùm Danais rem faxo, & pube Pelasga 154.
 Esse putent, decimum quos distulit Hector in annum,
 Nunc adeo, melior, quoniam pars acta diei,
 Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
 Procurate, viri, & pugnam sperate parati,
 Intereâ vigilum excubiis obsidere portas
 Cura datur Messapo, & mœnia cingere flammis. 160.
 Bis septem Rutuli, muros qui milite servent,
 Delecti: ast illos centeni quemque secuti
 Purpurei cristis juvenes, auroque corusci,
 Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
 Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos, 165.
 Collucent ignes: noctem custodia ducit
 Insomnem ludo.
 Hæc super è vallo prospectant Troës, & armis
 Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
 Explorant, pontesque, & propugnacula jungunt; 170.
 Tela gerunt: instant Mnestheus, acerque Serestus:
 Quos pater Æneas, si quando adversa vocarent,
 Rectores juvenum, & rerum dedit esse magistros.
 Omnis per muros legio sortita periculum 174.
 Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum est.
 Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
 Hyrtacides (comitem Ænææ quem miserat Ida
 Venatrix, jaculo celerem, levibusque sagittis)
 Et juxta comes Euryalus, quô pulchrior alter
 Non fuit Æneadûm. Trojana nec induit arma, 180.
 Ora

Ora puer primâ signans intonsa juventâ.
 His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
 Tunc quoque communi portam statione tenebant.
 Nisus ait: Diine hunc ardorem mentibus addunt,
 Euryale? an sua cuique Deus fit dira cupido? 185.
 Aut pugnam, aut aliquid jam dudum invadere magnum
 Mens agitat mihi; nec placida contenta quiete est.
 Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
 Lumina rara micant: somno, vinoque soluti
 Procubuere: silent latè loca. Percipe porrò. 190.
 Quid dubitem, & quæ nunc animo sententia surgat.
 Æneam acciri omnes populusque, patresque
 Exposcunt: mittique viros, qui certa reportent.
 Si tibi quæ posco, promittunt, (nam mihi facti
 Fama sat est) tumulto videor reperire sub illo 195.
 Posse viam ad muros, & mœnia Pallantea.
 Obstupuit magno laudum percussus amore
 Euryalus; simul ardentem affatur amicum:
 Mene igitur socium summis adjungere rebus,
 Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam? 200.
 Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
 Argolicum terrorem inter, Trojæque labores
 Sublatum erudiit: nec tecum talia gessi,
 Magnanimum Æneam, & fata extrema secutus.
 Est hic, est animus lucis contemptor, & istum 205.
 Qui vita bene credat emi, quò tendis, honorem
 Nisus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar,
 Nec fas: non ita me referat tibi magnus ovantem
 Jupiter, aut quicumque oculis hæc aspicit æquis.
 Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali) 210.
 Si quis in adversum rapiat casusve, Deusve,
 Te superesse velim: tua vitâ dignior ætas.
 Sit qui me raptum pugna, pretiove redemptum

Mandet humo solitâ : aut , si qua id fortuna vetabit,
 Absenti ferat inferias , decoretque sepulcro. 215.
 Neu matri miseræ tanti sim causa doloris,
 Quæ te sola , puer , multis è matribus ausa
 Prosequitur ; magni nec mœnia curat Acestæ.
 Ille autem : Causas nequicquàm nectis inanes,
 Nec mea jam mutata loco sententia cedit. 220.
 Acceleremus , ait. Vigiles simul excitat : illi
 Succedunt , servantque vices ; statione relicta
 Ipse comes Niso graditur , regemque requirunt
 Cetera per terras omnes animalia somno.
 Laxabant curas , & corda oblita laborum: 225.)
 Ductores Teucrum primî , & delecta juvenus,
 Consilium summis regni de rebus habebant ;
 Quid facerent , quisve Æneæ jam nuncius esset.
 Stant longis adnixa hastis , & scuta tenentes,
 Castrorum , & campi medio. Tum Nisus , & unâ 230.
 Euryalus confestim alacres admittier orant,
 Rem magnam , pretiumque moræ fore , primus Iulus
 Accepit trepidos , ac Nisum dicere jussit,
 Tum sic Hyrtacides : Audite ô mentibus æquis
 Æneadæ : neve hæc nostris spectentur ab annis, 235.
 Quæ fecimus. Rutuli somno ; vinoque sepulti
 Conticuere , locum insidiis conspeximus ipsi,
 Qui pater in bivio portæ , quæ proxima ponto.
 Interrupti ignes , aterque ad sidera fumus
 Erigitur , si fortunâ permittis uti, 240.
 Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea
 Mox hîc cum spoliis , ingenti cæde peractâ,
 Affore cernetis : nec nos via fallet euntes.
 Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem
 Venatu assiduo , & totum cognovimus amnem, 245.
 Hîc annis gravis , atque animis maturus Alethes:

Dî patrii quorum semper sub numine Troja est,
 Non tamen omnino Teucros delere paratis;
 Cùm tales animos juvenum, & tam certa tulistis 249.
 Pectora. Sic memorans, humeros, dextrasque tenebat
 Amborum, & vultum lacrymis, atque ora rigabat,
 Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus istis
 Præmia posse rear solvi? pulcherrima primùm
 Dî, moresque dabunt vestri: tum cetera reddet
 Actutum pius Æneas, atque integer ævi 255.
 Ascanius, meriti tanti non immemor umquàm.
 Immò ego vos, cui sola salus genitore reducto
 (Excipit Ascanius) per magnos, Nise, Penates,
 Assaracique Larem, & canæ penetralia Vestæ
 Obstestor (quæcumque mihi fortuna, fidesque est, 260.
 In vestris pono gremiis) revocate Parentem,
 Reddite conspectum: nihil illo triste recepto.
 Bina dabo argento perfecta, atque aspera signis
 Pocula, devictâ genitor quæ cepit Arisbâ.
 Et tripodas geminos auri duo magna talenta: 265.
 Crætera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
 Si verò capere Italiam, exceptisque potiri
 Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
 Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis 269.
 Aureus? ipsum illum clypeum, cristasque rubentes
 Excipiam sorti, jam nunc tuæ præmia, Nise.
 Præterea bis sex genitor lectissima matrum
 Corpora, captivosque dabit, suæque omnibus arma;
 Insuper his, campi quod res habet ipse Latinus.
 Te verò, mea quem spatiis propioribus ætas 275.
 Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
 Accipio, & comitem casus complector in omnes,
 Nulla meis sine te quæretur gloria rebus,
 Seu pacem, seu bella geram: tibi maxima rerum

Verborumque fides. Contra quem talia fatur 280.
 Eucyalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
 Dissimilem arguerit, tantum fortuna secunda,
 Aut aduersa cadat, sed te super omnia dona
 Unum oro: genitrix Priami de gente vetustâ
 Et mihi, quam miseram tenuit non Iliâ tellus, 285.
 Mecum incedentem, non mœnia regis Acestæ.
 Hanc ego nunc ignaram hujus quodcumque pericli est,
 Inque salutatam linquo (nox, & tua testis
 Dextera) quod nequeam lacrymas perferre parentis.
 At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ. 290.
 Hanc sine me spem ferre tui, audentior ibo
 In casus omnes. Perculsâ mente dederunt
 Dardanidæ lacrymas: ante omnes pulcher Iulus,
 Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
 Tum sic effatur: 295.
 Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
 Namque erit ista mihi genitrix, nomenque Creusæ
 Solùm defuerit: nec partum gratia talem
 Parua manet, casus factum quicumque sequetur.
 Per caput hoc juro, per quod pater antè solebat, 300.
 Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
 Hæc eadem matrique tuæ, generique manebunt.
 Sic ait illacrymans: humero simul exiit ensem
 Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
 Gnossius, atqueabilem vagina apterat eburna: 305.
 Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
 Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
 Protinûs armati incedunt: quos omnis euntes
 Primorum manus ad portas, juvenumque, senumque
 Prosequitur votis: nec non & pulcher Iulus, 310.
 Ante annos animumque gerens, curamque viridem,
 Multa patri portanda dabat mandata; sed auræ

Omnia discerpunt, & nubibus irrita donant.
 Egressi superant fossas, noctisque per umbram
 Castra inimica petunt: multis tamen ante futuri 315.
 Exitio; passim vino, somnoque per herbam
 Corpora fusa vident, arrectos litore currus,
 Inter lora, rotasque viros, simul arma jacere,
 Vina simul, prior Hyrtacides sic ore locutus:
 Euryale, audendum dextrâ, nunc ipsa vocat res. 320.
 Hâc iter est: tu, ne qua manus se attollere nobis
 A tergo possit, custodi, & consule longè.
 Hâc ego vasta dabo, & lato te limite ducam.
 Sic memorat, vocemque premit; simul ense superbum
 Rhamnetem aggreditur; qui fortè tapetibus altis 325.
 Exstructus, toto proflabat pectore somnum:
 Rex idem, & regi Turno gratissimus augur:
 Sed non augurio potuit depellere pestem.
 Tres juxta famulos temetè inter tela jacentes,
 Armigerumque Rhemi premit, aurigamque sub ipsis
 Nactus equis, ferroque secat pendentia colla. 331.
 Tum caput ipsi aufert domino, truncumque relinquit
 Sanguine singultantem, atro tepefacta cruore (que,
 Terra, torique madent, nec non Lamyrumque, Lamum-
 Et juvenum Serranum, illâ qui plurima noctæ 335.
 Luserat, insignis facie, multoque jacebat
 Membra Deo victus: felix, si protinùs illum
 Æquâset nocti ludum, in lucemque tulisset.
 Impastus ceu plena leo per ovilia turbans
 (Suadet enim vesana fames) manditque, trahitque 340.
 Molle pecus, mutumque metu, fremit ore cruento.
 Nec minor Euryali cædes: incensus & ipse
 Perfurit, ac multam in medio sine nomine plebem,
 Fadumque, Hebesumque subit, Rhetumque, Aba-
 rimque,

Ignaros : Rhætum vigilantem , & cuncta videntem :
 Sed magnum metuens , se post cratera tegebat : 346.
 Pectore in adverso totum cui cominùs ensem
 Condidit assurgenti , & multâ morte recepit.
 Purpuream vomit ille animam , & cum sanguine mista
 Vina refert moriens , hîc furto fervidus instat , 350.
 Jamque ad Messapi socios tendebat , ubi ignem
 Dêficere extremum , & religatos ritè videbat
 Carpere gramen equos : breviter cum talia Nisus,
 (Sensit enim nimia cæde , atque cupidine ferri)
 Absistamus , ait : nam lux inimica propinquat . 355.
 Pœnarum exhaustum satis est : via facta per hostes.
 Multa virûm solido argento perfecta relinquunt
 Armaque , craterasque simul , pulchrosque tapetas .
 Euryalus phaleras Rhamnetis , & aurea bullis
 Cingula , Tiburti Remulo ditissimus olim 360.
 Quæ mittit dona , hospitio cum jungeret absens
 Cædicus : ille suo moriens dat habere nepoti .
 Post mortem bello Rutuli , prædâque potiti :
 Hæc rapit , atque humeris nequicquam foribus aptat .
 Tum galeam Messapi hæbilem , cristisque decoram 365.
 Induit : excedunt castris , & tuta capessunt .

Interea præmissi equites ex urbe Latina,
 Cetera dum legio campis instructa moratur,
 Ibant , & Turno regi responsa ferebant,
 Tercentum , scutati omnes , Volscente magistro . 370.
 Jamque propinquabant castris , muroque subibant,
 Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt :
 Et galea Euryalum sublustri noctis in umbrâ
 Prodidit immemorem , radiisque adversa refulsit .
 Haud temerè est visum : conclamat ab agmine Volscens,
 State , viri ; quæ causa viæ ? quive estis in armis ? 376.
 Quove teneris iter ? Nihil illi tendere contra ,

Sed celerare fugam in sylvas , & fidere nocti.
 Objiciunt equites sese ad divortia nota,
 Hinc, atque hinc omnemque aditum custode coronant,
 Sylva fuit latè dumis , atque ilice nigrâ 381.
 Horrida , quam densi complêrant undique sentes;
 Rara per occultos ducebat semita calles.
 Euryalum tenebræ ramorum , onerosaque præda
 Impediunt , fallitque timor regione viarum: 385.
 Nisus abit : jamque imprudens evaserat hostes,
 Atque lacus , qui post Albæ de nomine dicti
 Albani ; tum rex stabula alta Latinus habebat.
 Ut stetit , & frustra absentem repexit amicum:
 Euryale infelix , quâ te religione reliqui? 390.
 Quâve sequar? Rursûs perplexum iter omne revol-
 vens
 Fallacis sylvæ , simul & vestigia retrò
 Observata legit , dumisque silentibus errat.
 Audit equos, audit strepitus, & signa sequentûm. 394.
 Nec longum in medio tempus , cum clamor ad aures
 Pervenit, ac videt Euryalum , quem jam manus omnis
 Fraude loci , & noctis subitò turbante tumultu,
 Oppressum rapit , & conantem plurima frustrâ.
 Quid faciat ? quâ vi juvenem , quibus audeat armis
 Eripere ? an sese medios moriturus in hostes 400.
 Inferat , & pulchram properet per vulnera mortem?
 Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
 Suspiciens altam Lunam , sic voce precatur:
 Tu , Dea , tu præsens nostro succurre labori,
 Astrorum decus , & nemorum Latonia custos. 405.
 Si qua tuis umquam pro me pater Hyrtacus aris
 Dona tulit , si qua ipse meis venatibus auxi,
 Suspendive tholo , aut sacra ad fastigia fixi:
 Hunc sine me turbare globum , & rege tela per auras.
 Di-

Dixerat : & toto connixus corpore ferrum 410.
 Conjicit : hasta volans noctis diverberat umbras,
 Et venit aversi in tergum Sulmonis , ibique
 Frangitur , ac fixo transit præcordia ligno.
 Volvitur ille , vomens calidum de pectore flumen
 Frigidus , & longis singultibus ilia pulsat. 415.
 Diversi circumspiciunt , hoc acior idem
 Ecce aliud summâ telum librabat ab aure.
 Dum trepidant , iit hasta Tago per tempus utrumque
 Stridens , trajectoque hæsit tepefacta cerebro.
 Sævit atrox Volscens , nec teli conspicit usquàm 420.
 Auctorem , ne quò se ardens immittere possit.
 Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
 Persolves amborum , inquit : simul esse recluso
 Ibat in Euryalum , tunc verò exterritus amens
 Conclamat Nisus , nec se celare tenebris 425.
 Amplius , aut tantum potuit perferre dolorem.
 Me , me : adsum qui feci : in me convertite ferrum,
 O Rutuli , mea fraus omnis : nihil iste , nec ausus,
 Nec potuit , cœlum hoc , & conscia sidera testor.
 Tantùm infelicem nimiùm dilexit amicum ! 430.
 Talia dicta dabat : sed viribus ensis adactus
 Transadigit costas , & candida pectora rupit.
 Volvitur Euryalus letho , pulchrosque per artus
 It cruor , inque humeros cervix collapsa recumbit.
 Purpureus veluti cum flos succissus aratro 435.
 Languescit moriens , lassove papavera collo
 Demisere caput , pluviam cum fortè gravantur.
 At Nisus ruit in medios , solumque per omnes
 Volscentem petit , in solo Volscente moratur. (hinc
 Quem circum glomerati hostes , hinc cominus , atque
 Perturbant : instat non segnius , ac rotam ensem 441
 Fulmineum donec Rutuli clamantis in ore

Condedit adverso , & moriens animam abstulit hosti.
 Tum super exanimem sese projecit amicum
 Confossus, placidâque ibi demùm morte quievit. 445.

Fortunati ambo ! si quid mea carmina possunt,
 Nulla dies umquàm memori vox eximet ævo ;
 Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
 Accolet , imperiumque pater Romanus habebit.

Victores prædâ Rutuli ; spoliisque potiti, 450.
 Volscentem exanimem flentes in castra ferebant.

Nec minor in castris luctus , Rhamneta reperto
 Exsanguis , & primis unâ tot cæde peremptis,
 Serranoque , Numâque : ingens concursus ad ipsa
 Corpora, seminecesque viros, tepidumque recenti 455.
 Cæde locum , & plenos spumanti sanguine rivos.

Agnoscent spolia inter se , galeamque nitentem
 Messapi , & multo phaleras sudore receptas.

Et jam prima novo spargebat lumine terras
 Tithoni croceum linquens Aurora cubile: 460.

Jam sole infuso , jam rebus luce reiectis,
 Turnus in arma viros , armisque circumdatus ipse
 Suscitât , æratasque acies : in prælia cogit
 Quisque suos , variisque acuunt rumoribus iras.

Quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis 465.
 Præfigunt capita , & multo clamore sequuntur,
 Euryali , & Nisi.

Æneadæ duri murorum in parte sinistra
 Opposuerunt aciem (nam dextra cingitur amni)
 Ingentesque tenent fossas , & turribus altis 470.

Stant mœsti : simul ora virûm præfixa videbant,
 Nota nimis miseris , atroque fluentia tabo.

Intereâ pavidam volitans pennata per urbem
 Nuncia fama ruit , matrisque allabitur aures
 Euryali , ac subitus miseræ calor ossa reliquit. 475.

Excussi manibus radii , revolutaque pensa.
 Evolat infelix , & fœmineo ululatu,
 Scissa comam , muros amens , atque agmina cursu
 Prima petit ; non illa virum , non illa pericli, 479.
 Telorumque memor : cœlum dehinc questibus implet.
 Hunc ego te , Euryale , aspicio? tu ne ille senectæ
 Sera meæ requies? potuisti linquere solam
 Crudelis? nec tu sub tanta pericula missum,
 Affari extremum miseræ data copia matri?
 Heu! terrâ ignotâ canibus data præda Latinis, 485.
 Alitibusque jaces ; nec tua funera mater
 Produxi , pressive oculos, aut vulnera lavi,
 Veste tegens , tibi quam noctes festina , diesque
 Urgebam , & telâ curas solabar aniles. 489.
 Quò sequar? aut quæ nunc artus , avulsaque membra,
 Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
 Natè , refers? hoc sum terrâque , marique secuta?
 Figite me , si qua est pietas , in me omnia tela,
 Conjicite , ô Rutuli , me primam absumite ferro.
 Aut tu magne pater divum , miserere , tuoque 495.
 Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo,
 Quando aliter nequeo crudelem abrumperè vitam.
 Hoc fletu concussi animi ; mœstusque per omnes
 It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
 Illam incendentes luctus Idæus , & Actor 500,
 Illionei monitu , & multum lacrymantis Iuli,
 Corripiunt , interque manus sub tecta reponunt.
 At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
 Increpuit , sequitur clamor , cœlumque remugit.
 Accelerant actâ pariter testudine Volsci, 505.
 Et fossas implere parant , ac vellere vallum.
 Quærunt pars aditum , & scalis ascendere muros,
 Quà rara est acies , interlucetque corona

Non tam spissa viris , telorum effundere contra
 Omne genus Teucris , ac duris detrudere contis, 510.
 Assueti longo muros defendere bello.
 Saxa quoque infestoolvebant pondere , si qua
 Possent tectam aciem perrumpere : cum tamen omnes
 Ferre libet subter densâ testudine casus.
 Nec jam sufficiunt , nam quâ globus imminet ingens,
 Immanem Teucris molemvolvuntque , ruuntque: 516.
 Quæ Rutulos stravit latè , armorumque resolvit
 Tegmina : nec curant cæco contendere Marte
 Ampliùs audaces Rutuli , sed pellere vallo
 Missilibus certant. 520.
 Parte aliâ horrendus visu quassabat Etruscam
 Pinum , & fumiferos infert Mezentius ignes.
 At Messapus , equûm domitor , Neptunia proles,
 Rescindit vallum , & scalas in mœnia poscit.
 Vos , ò Calliope , precor aspirate canenti, 525.
 Quas ibi tum ferro strages , quæ funera Turnus
 Ediderit , quem quisque virûm demiserit Orco:
 Et mecum ingentes oras evolvite belli:
 Et meministis enim , Divæ , & me morare potestis.
 Turris erat vasto suspectu , & pontibus altis, 530.
 Opportuna loco : summis quam viribus omnes
 Expugnare Itali , summâque evertere opum vi,
 Certabant : Troës contra defendere saxis,
 Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
 Princeps ardentem conjecit lampada Turnus, 535.
 Et flammam affixit lateri ; quæ plurima vento
 Corripuit tabulas , & postibus hæsit adesis.
 Turbate trepidare intus , frustrâque malorum
 Velle fugam , dum se glomerant , retròque residunt
 In partem , quæ peste caret : tum pondere turris 540.
 Procuibuit subitò , & cœlum tonat omne fragore.

Semineces ad terram, immani mole secutâ,
 Confixique suis telis, & pectora duro
 Transfossi ligno veniunt, vix unus Helenor,
 Et Lycus elapsi, quorum primævus Helenor, 545.
 Mæonio regi quem serva Lycimnia furtim
 Substulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis:
 Ense levis nudo, parmâque inglorius albâ.
 Isque, ubi se Turni media inter millia vidit,
 Hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas, 550.
 Ut fera, quæ densâ venantûm septa coronâ
 Contra tela furit, seseque haud nescia morti
 Injicit, & saltu supra venabula fertur:
 Haud alitèr juvenis medios moriturus in hostes
 Irruit, & quâ tela videt densissima, tendit. 555.
 At pedibus longè melior Lycus, inter & hostes,
 Inter & arma fugâ muros tenet, altaque certat
 Prendere tecta manu, sociumque attingere dextras.
 Quem Turnus paritèr cursu, teloque secutus,
 Increpat his victor: Nostrasne evadere, demens, 560.
 Sperâsti te posse manus? simul arripit ipsum
 Pendentem, & magnâ muri cum parte revellit.
 Qualis ubi, aut leporem, aut candenti corpore cygnum
 Substulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
 Quæsitum aut matri multis balatibus agnum 565.
 Martius à stabulis rapuit lupus, undique clamor
 Tollitur: invadunt, & fossas aggere complent.
 Ardentes tædas alii ad fastigia jactant.
 Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
 Lucetium portæ subeuntem, ignesque ferentem, 570.
 Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas:
 (Hic jaculo bonus, hîc longè fallente sagittâ)
 Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus;
 Turnus Ityn, Cloniumque, Diøixippum, Promulumque,
 Et

Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idam: 575.
 Privernum Capys, hunc primo levis hasta Themilla
 Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
 Ad vulnus tulit, ergo alis allapsa sagitta,
 Et lævo infixæ est lateri manus, abditaque intus
 Spiramenta animæ lethali vulnere rupit. 580.
 Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
 Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Iberâ,
 Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
 Eductum Martis luco, Simæthia circum
 Flumina, pinguis ubi, & placabilis ara Palici. 585.
 Stridentem fundam, positis Mezentius armis,
 Ipse ter adductâ circum caput egit habenâ,
 Et media adversi liquefacto tempora plumbo
 Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.
 Tum primùm bello celere intendisse sagittam 590.
 Dicitur, antè feras solitus terrere fugaces
 Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum,
 Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
 Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
 Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu 595.
 Vociferans, tumidusque novo præcordia regno
 Ibat, & ingenti sese clamore ferebat,
 Non pudet obsidione iterùm, valloque teneri,
 Bis capti Phryges, & morti prætere muros?
 En qui nostra sibi bello connubia poscunt: 600.
 Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
 Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulysses:
 Durum à stirpe genus: natos ad flumina primùm
 Deferimus, sævoque gelu duramus, & undis,
 Venatu invigilant pueri, sylvasque fatigant: 605.
 Flectere ludos equos, & spicula tendere cornu.
 At patiens operum, parvoque assueta Juventus,

Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
 Omne ævum ferro teritur, versaque juvencūm
 Terga fatigamus hastā: nec tarda senectus 610.
 Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
 Canitiem galeā premimus, semperque recentes
 Convectare juvat prædas, & vivere raptō.
 Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis;
 Desidiæ cordi; juvat indulgere choreis, 615.
 Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
 O veræ Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
 Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum.
 Tympana vos, buxusque vocat Berecynthia matris
 Idææ: sinite arma viris, & cedite ferro. 620.
 Talia jactantem dictis, ac dira canentem
 Non tulit Ascanius, nervoque obversus equino
 Contendit telum, diversaque brachia ducens,
 Constitit ante Jovem, supplex per vota precatus:
 Jupiter omnipotens audacibus annue cœptis, 625.
 Ipse tibi ad tua templa feram sollemnia dona
 Et statuam ante aras auratâ fronte juvencūm
 Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
 Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam
 Audit & cœli genitor de parte serena 630.
 Intonuit lævum; sonat unâ lethifer arcus:
 Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
 Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferro
 Trajicit: I, verbis virtutem illude superbis:
 Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt. 635.
 Hæc tantūm Ascanus. Teucri clamore sequuntur,
 Lætitiæque fremunt, animosque ad sidera tollunt.
 Ætheriâ tum fortè plagâ crinitus Apollo
 Desuper Ausonias acies, urbemque videbat,
 Nube sedens, atque his victorem affatur Iulum: 640.
 Mac-

Macte, novâ virtute, puer, sic itur ad astra,
 Dis genite, & geniture Deos, jure omnia bella
 Gente sub Assaraci fato ventura resident:
 Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
 Æthere se mittit; spirantes dimovet auras, 645.
 Ascaniumque petit, formâ tum vertitur oris
 Antiquum in Buten, hic Dardanio Anchisæ
 Armiger ante, fidusque ad limina custos.
 Tum comitem Ascanio pater addidit: ibat Apollo
 Omnia longævo similis, vocemque, coloremque, 650.
 Et crines albos, & sæva sonoribus arma:
 Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
 Sit satis, Æneide, telis impune Numanum
 Oppetiisse tuis: primam hanc tibi magnus Apollo,
 Concedit laudem, & paribus non invidet armis. 655.
 Cætera parce, puer, bello. Sic orsus Apollo,
 Mortales medio aspectus sermone reliquit,
 Et procul in tennem ex oculis evanuit auram.
 Agnovere Deum proceres, divinaque tela
 Dardanidæ, pharetramque fugâ sensere sonantem. 660.
 Ergo avidum pugnæ dictis, ac numine Phœbi
 Ascanium prohibent, ipsi in certamina rursus
 Succedunt; animasque in aperta pericula mittunt.
 It clamor totis per propugnacula muris:
 Intendunt acres arcus, amentaue torquent. 665.
 Sternitur omne solum telis; tum scuta, cavæque
 Dant sonitum flictu galeæ: pugna aspera surgit.
 Quantus ab occasu veniens pluvialibus Hædis
 Verberat imber humum: quàm multa grandine nimbi
 In vada præcipitant, cum Jupiter horridus Austris 670.
 Torquet aquosam hyemem, & cælo cava nubila rumpit.
 Pandarus, & Bitias, Idæo Alcanore creti,
 Quos Jovis eduxit luco sylvestris Hiera,

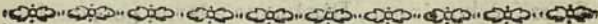
Abietibus juvenes patriis, & montibus æquos,
 Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt, 675.
 Freti armis, ultròque invitant mœnibus hostem.
 Ipsi intus dextrâ, ac levâ pro turribus astant
 Armati ferro, & cristis capita alta corusci:
 Quales aëriæ liquentia flumina circum,
 Sive Padi ripis, Athesim seu propter amœnum, 680.
 Consurgunt geminæ quercus; intorsaque cœlo
 Attollunt capita, & sublimi vertice nutant.
 Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes,
 Continuò Quercens, & pulcher Aquicolus armis,
 Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon, 685.
 Agminibus totis, aut versi terga dedere,
 Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
 Tum magis increscunt animis discordibus iræ:
 Et jam collecti Troës glomerantur eodem,
 Et confetre manum, & procurrere longiùs audent. 690.
 Ductori Turno diversâ in parte furenti,
 Turbantique viros, perfertur nuncius, hostem
 Fervere cæde novâ, & portas præbere patentes.
 Deserit inceptum, atque immani concitus irâ
 Dardanium ruit ad portam, fratresque superbos. 695.
 Et primum Antiphaten (is enim se primus agebat)
 Thebanâ de matre, nothum Sarpedonis alti,
 Conjecto sternit jaculo: volat Itala cornus
 Aëra per tenuem, stomachoque infixâ sub altum
 Pectus abit: reddit specus atri vulneris undam 700.
 Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepescit.
 Tum Meropem, atque Erymantha manu, tum sternit
 Aphydnum,
 Tum Bitiam ardentem oculis, animisque frementem,
 Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dedisset
 Sed magnum stridens contorta phalarica venit, 705.
 Ful-

Fulminis acta modo : quam nec duo taurea terga,
 Nec duplici squammâ lorica fidelis, & auro
 Sustinuit, collapsa ruunt immania membra.
 Dat tellus gemitum, & clypeum super intonat ingens,
 Qualis in Euboico Bajarum litore quondam 710.
 Saxea pila cadit, magnis quam mollibus antè
 Constructam jaciunt Ponto : sic illa ruinam
 Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit.
 Miscent se maria, & nigræ attolluntur arenæ.
 Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile 715.
 Inarime, Jovis imperiis impôsto Typhæo.
 Hic Mars armipotens animum, viresque Latinis
 Addidit, & stimulos acres sub pectore vertit,
 Immisitque fugam Teucris, atrumque timorem.
 Undique conveniunt: quoniam data copia pugnæ, 720.
 Bellatorque animo Deus incidit.
 Pandarus ut fuso germanum corpore cernit,
 Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
 Portam vi multâ conferso cardine torquet,
 Obnoxius latis humeris, multosque suorum 725.
 Mœnibus exclusos duro in certamine linquit:
 Ast alios secum includit, recipitque ruentes,
 Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
 Viderit irrupentem, ultròque incluserit urbi,
 Immanem veluti pecora inter inertia tigrim. 730.
 Continuò nova lux oculis effulsit, & arma
 Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ
 Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
 Agnoscunt faciem invisam, atque immania membra
 Turbati subitò Æneadæ. Tum Pandarus ingens 735.
 Emicat, & mortis fraternæ fervidus irâ
 Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,
 Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum:

Castra inimica vides, nulla hinc exire potestas,
 Olli subridens sedato pectore Turnus, 740.
 Incipe, si qua animo virtus, & consere dextram:
 Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
 Dixerat: ille rudem nodis, & cortice crudo
 Intorquet summis adnexus viribus hastam.
 Excepere auræ vulnus, Saturnia Juno 745.
 Detorsit veniens; portæque infigitur hasta.
 At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
 Effugies: neque enim is teli, nec vulneris auctor.
 Sic ait, & sublatum altè consurgit in ensem,
 Et mediam ferro gemina inter tempora frontem 750.
 Dividit, impubesque immani vulnere malas.
 Fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus.
 Collapsos artus, atque arma cruenta cerebro
 Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis 754.
 Huc caput, atque illuc humero ex utroque pependit.
 Diffugiunt versi trepidâ formidine Troës.
 Et, si continuo victorem ea cura subisset,
 Rumpere claustra manu, sociosque immittere portis,
 Ultimus ille dies bello, gentique fuisset.
 Sed furor ardentem, cædisque insana cupido 760.
 Egit in adversos.
 Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
 Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
 In tergum, Juno vires, animumque ministrat. 764.
 Addit Halym comitem, & confixam Phegea parmâ.
 Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
 Alcandrumque, Haliumque, Noëmonaque, Prytanimque
 Lyncea tendentem contra, sociosque vocantem,
 Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
 Occupat: huic uno dejectum cominus ictu 770.
 Cum galeâ longè jacuit caput: inde ferarum

Vastatorem Amycum : quò non felicior alter
 Ungere tela manu , ferrumque armare veneno,
 Et Clytum Æolidem , & amicum Cretea Musis:
 Cretea Musarum comitem , cui carmina semper 775.
 Et citharæ cordis , numerosque intendere nervis:
 Semper equos, atque arma virùm, pugnasque canebat.
 Tandem ductores , euditâ cæde suorum,
 Conveniunt Teucri , Mnestheus , acerque Serestus,
 Palantesque vident socios , hostemque receptum. 780.
 Et Mnestheus, quò deinde fugam? quò tenditis? inquit.
 Quos alios muros? quæ jam ultra mœnia habetis?
 Unus homo , & vestris (ò cives) undique septus
 Aggeribus , tantas strages impunè per urbem
 Ediderit? juvenum primos tot miserit Orco? 785.
 Non infelicis patriæ , veterumque Deorum,
 Et magni Æneæ segnes miseretque , pudetque?
 Talibus accensi firmantur , & agmine denso
 Consistunt. Turnus paulatim excedere pugná,
 Et fluvium petere, ac partem, quæ cingitur anni. 790.
 Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
 Et glomerare manum; æquæ sævum turba leonem
 Cum telis premit infensis: at territus ille,
 Asper , acerba tuens , retrò redit , & neque terga
 Ira dare, aut virtus patitur , nec tendere contrâ. 795.
 Ille quidem hoc cupiens , potis est per tela , virosque
 Haud aliter retrò dubius vestigia Turnus
 Improperata refert , & mens exæstuat irâ.
 Quin etiam bis tum medios invaserat hostes,
 Bis conversâ fugâ per muros agmina vertit. 800.
 Sed manus è castris properè coit omnis in unum.
 Nec contra vires audet Saturnia Juno
 Sufficere ; aëriam cœlo nam Jupiter Irim
 Demisit , germanæ haud mollia jussa forentem,

Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis: 805.
 Ergo nec clypeo juvenis subsistere tantum,
 Nec dextra valet: injectis sic undique telis
 Obruitur; strepit assiduo cava tempora circum
 Tinnitu galeæ, & saxis solida æra fatiscunt,
 Discussæque jubæ capiti; nec sufficit umbo 810.
 Ictibus: Ingeminant hastis & Troës, & ipse
 Fulmineus Mnestheus, tum toto corpore sudor
 Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
 Flumen agit: fessos quatit æger anhelitus artus.
 Tum demum præceps saltu sese omnibus armis 815.
 In fluvium dedit, ille suo cum gurgite flavo
 Accepit venientem, ac mollibus extulit undis;
 Et lætum sociis, ablutâ cæde remisit.

ÆNEIDOS

LIBER X.

Argumentum.

Jupiter, convocato Deorum concilio, ad concordiam eos hortatur. Trojani obsessi sese pro viribus defendunt. Æneas interim triginta navium classe ad suos revenit. Utrîmque acriter pugnatur. Pallas, Lausus, atque Mezentius interimuntur.

PAnditur intereâ domus Omnipotentis Olympi;
 Conciliumque vocat Divûm Patræ, atque
 hominum rex
 Sideriam in sedem: terras unde arduus omnes,

Castraque Dardanidûm aspectat, populosque Latinos.
 Considerunt tectis bipatentibus : incipit ipse: 5.
 Cœlicolæ magni, quia nam sententia vobis
 Versa retrò? tantumque animis certatis iniquis?
 Abnueram bello Italiam concurrere Teucris,
 Quæ contra vetitum discordia? cujus metus, aut hos,
 Aut hos arma sequi, ferrumque lacessere suasit? 10.
 Adveniet justum pugnæ (ne arcessite) tempus,
 Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
 Exitium magnum, atque Alpes immittet apertas.
 Tùm certare odiis, tùm res rapuisse licebit.
 Nunc sinite, & placitum læti componite fœdus: 15.
 Jupiter hæc paucis : at non Venus aurea contra
 Pauca refert.

O Pater, ò hominum, Divûmque æterna potestas!
 Namque aliud quid sit, quod jam implorare queamus?
 Cernis ut insulent Rutuli, Turnusque feratur 20.
 Per medios insignis equis, tumidusque secundo
 Marte ruat? non clausa tegunt jam mœnia Teucros:
 Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent
 Aggeribus murorum, & inundant sanguine fossæ.
 Æneas ignarus abest, numquamne levare 25.
 Obsidione sines? muris iterùm imminet hostis
 Nascentis Trojæ, necnon exercitus alter.
 Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
 Tydides: equidem (credo) mea vulnera restant:
 Et tua progenies mortalia demoror arma 30.
 Si sine pace tuâ, atque invito numine Troës
 Italiam petiere, luant peccata; neque illos
 Jueris auxilio: sin tot responsa secuti,
 Quæ Superi, Manesque dabant: cur nunc tua quisquam
 Flectere jussa potest? aut cur nova condere fata? 35.
 Quid repetam exustas Erycino in litore classes?

Quid tempestatum regem, ventosque furentes,
 Æoliâ excitos? aut actam nubibus Irim?
 Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
 Sors rerum) movet, & superis immissa repente 40.
 Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
 Nil super imperio moveor: speravimus ista,
 Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
 Si nulla est regio, Teucris quam det tua conjux
 Dura: per eversæ, Genitor, fumantia Trojæ 45.
 Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
 Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
 Æneas sanè ignotis jactetur in undis,
 Et, quamcumque viam dederit fortuna, sequatur:
 Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ. 50.
 Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera,
 Idaliæ domus, positis inglorius armis
 Exigat hic ævum, magnâ ditione jubeto
 Carthago premat Ausoniam: nihil urbibus inde
 Obstabit Tyriis. Quid pestem evadere belli 55.
 Juvit, & Argolicos medium fugisse per ignes?
 Totque maris, vastæque exhausta pericula terræ,
 Dum Latium Teucris, recidivaque Pergama quærunt?
 Non satiùs cineres patriæ insedissem supremos,
 Atque solum, quo Troja fuit? Xanthum, & Simoënta
 Redde oro miseris? iterùmque revolvere casus 61.
 Da, Pater, Iliacos Teucris. Tùm regia Juno
 Acta furore gravi: Quid me alta silentia cogis
 Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
 Æneam hominum quisquam, Divûmque subegit 65.
 Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
 Italiâ petiit fatis auctoribus, esto,
 Cassandræ impulsus furiis, nùm linquere castra
 Hortati sumus, aut vitam committere ventis?

Num puero summam belli, num credere muros,
 Tirrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
 Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia nostra
 Egit? ubi hîc Juno, demissave nubibus Iris?
 Indignum est, Italos Trojam circumdare flammis
 Nascentem, & patriâ Turnum consistere terrâ 75.
 Cui Pylum avus, cui Diva Venilia mater,
 Quid, face Trojanos atrâ vim ferre Latinis?
 Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?
 Quid, soceros legere, & gremiis abducere pactas?
 Pascem orare manu, præfigere puppibus arma? 80.
 Tu potes Æneam manibus subducere Grajûm,
 Proque viro nebulam, & ventos obtendere inanes:
 Et potes in totidem classem convertere Nymphas:
 Nos aliquid Rutulos contra juvisse nefandum est?
 Æneas ignarus abest: ignarus & absit. 85.
 Est Paphos, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera:
 Quid gravidam bellis urbem, & corda aspera tentas?
 Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
 Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
 Objecit? quæ causa fuit consurgere in arma, 90.
 Europamque, Asiamque, & fœdera solvere furto?
 Me duce, Dardanius Spartam expugnavit adulter?
 Aut ego tela dedi, fovive cupidine bella?
 Tunc decuit metuisse tuis, nunc sera querelis
 Haud justis assurgis, & irrita jurgia jactas. 95.
 Talibus orabat Juno; cunctique fremebant
 Cœlicolæ assensu vario: ceu flamina prima,
 Cùm deprensa fremunt sylvis, & cæca volutant
 Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
 Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
 Infit: eo dicente, Deam domus alta silescit, 101.
 Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:

Tùm Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.
 Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta: 104.
 Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
 Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
 Quæ cuique est fortuna hodiè, quam quisque secat spem,
 Tros, Rutulusve fuat, nullo discrimine habebò:
 Seu fatis Italùm castra obsidione tenentur,
 Sive errore malo Trojæ, monitisque sinistris: 110.
 Nec Rutulos solvo: sua cuique exorsa laborem,
 Fortunamque ferent. Rex Jupiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
 Per pice torrentes, atrâque voragine ripas
 Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum. 115.
 Hic finis fandi: solio tum Jupiter aureo
 Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
 Intereâ Rutuli portis circùm omnibus instant
 Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
 Ast legio Æneadùm vallis obsessa tenetur; 120.
 Nec spes ulla fugæ, miseri stant turribus altis
 Nequidquam, & rarâ muros cinxere coronâ.
 Jasius Imbrasides, Hicetaoniusque Thymœtes,
 Assaracique duo, & senior cum Castore Tybris,
 Prima acies: hos germani Sarpedonis ambo, 125.
 Et Clarus, & Hemon Lyciâ comitantur ab altâ.
 Fest ingens toto connixus corpore saxum,
 Haud partem exiguam montis, Lyrnesius Acmon,
 Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mnestheo.
 Hi jaculis, illi certant defendere saxis, 130.
 Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.
 Ipse inter medios, Veneris justissima cura,
 Dardanius caput ecce puer detectus honestum:
 Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
 Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem 135.

Inclusum buxo, aut Oriciâ therebintho
 Lucet ebur, fusos cervix cui lactea crines
 Accipit, & molli subnectit circulus auro.
 Te quoque, magnanime, viderunt, Ismare, gentes
 Vulnere dirigere, & calamos armare veneno, 140.
 Mæoniâ, generose, domo: ubi pingua culta
 Exercentque viri, Pactolusque irrigat auro.
 Affuit & Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
 Aggere murorum sublimem gloria tollit:
 Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi. 145.

Illi inter sese duri certamina belli
 Contulerant, mediâ Æneas freta nocte secabat:
 Namque ut ab Evandro castris ingressus Etruscis,
 Regem adit, & Regi memorat nomenque, genusque:
 Quidve petat, quidve ipse ferat; Mezentius arma 150.
 Quæ sibi conciliet; violentaque pectora Turni
 Edocet: humanis quæ sit fiducia rebus,
 Admonet, immiscetque præces: haud fit mora, Tarchon
 Jungit opes, fœdusque ferit, tum libera fati
 Classem conscendit jussis gens Lydia Divûm 155.
 Externo commissa duci. Æneïa puppis
 Prima tenet, rostro Phrygios subjuncta leones:
 Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
 Hic magnus sedet Æneas, secumque volutat
 Eventus belli varios: Pallasque sinistro 160.
 Affixus lateri, jam quærit sidera opacæ
 Noctis iter: jam quæ passus terraque, marique.

Pandite nunc Helicon, Deæ, cantusque movete
 Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
 Æneam; armetque rates, pelagoque vehatur. 165.
 Massicus æratâ princeps secat æquora Tigri:
 Sub quo mille manus juvenum, qui mœnia Clusi,
 Quique urbem liquere Cosas: queis tela sagittæ.

Corytique leves humeris, & lethifer arcus.
 Unâ torvus Abas: huic totum insignibus armis. 170.
 Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.
 Sexcentos illi dederat Populonia mater
 Expertos belli juvenes: ast Ilva trecentos
 Insula, inexhaustis Chalybum generosa metallis.
 Tertius ille hominum, Divûmque interpret Asylas, 175.
 Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent,
 Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes;
 Mille rapit densos acie, acque horrentibus hastis.
 Hos parere jubent Alpheæ ab origine Pisæ,
 Urbs Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus Astur, 180.
 Astur equo fidens, & versicoloribus armis.
 Tercentum adjiciunt (mens omnibus una sequendi)
 Qui Cærete domo, qui sunt Minionis in arvis,
 Et Pyrgi veteres, intempestæque Gravisçæ.
 Non ego te Ligurum ductor fortissime bello 185.
 Transierim, Cycne, & pauci comitare Cupavo:
 Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ.
 Crimen amor vestrum, formæque insigne paternæ.
 Namque ferunt luctu Cycnum Phaëtonis amati,
 Populeas inter frondes, umbramque sororum, 190.
 Dum canit, & mœstum Musâ solatur amorem,
 Canentem molli plumâ duxisse senectam,
 Linquentem terras, & sidera voce sequentem.
 Filius æquales comitatus classe catervas,
 Ingentem remis Centaurum promovet: ille 195.
 Instat aquæ, saxumque undis immane minatur
 Arduus, & longâ sulcat maria alta carina.
 Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
 Fatidicæ Mantus, & Thusci filius amnis,
 Qui muros, matrisque dedit tibi, Mantua, nomen: 200.
 Mantua dives avis; sed non genus omnibus unum,

Gens illi triplex, populî sub gente quaterni,
 Ipsa caput populis, Tusco de sanguine vires.
 Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
 Quos patre Benaco velatus arundine glaucâ, 205.
 Mincius ingestâ ducebat in æquora pinu.
 It gravis Aulestes, centenaque arbore fluctus
 Verberat assurgens: spumant vada marmore verso.
 Hunc vehit immanis Triton, & cœrula conchâ
 Exterrens freta: cui laterum tenuis hispida nanti 210.
 Frons hominem præfert, in Pristin desinit alvus;
 Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
 Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
 Subsidio Trojæ, & campos salis ære secabant.
 Jamque dies cœlo concesserat, almaque curru 215.
 Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum:
 Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
 Ipse sedens, clavumque regit, velisque ministrat.
 Atque illi medio in spatio, chorus ecce suarum
 Occurrit comitum, Nymphæ: quas alma Cybele 220.
 Numen habere maris, Nymphasque è navibus esse
 Jusserat; innabant paritèr, fluctusque secabant;
 Quot priùs æratæ steterant ad litora proræ
 Agnoscunt longè regem, lustrantque choreis.
 Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea, 225.
 Ponè sequens, dextrâ puppim tenet, ipsaque dorso
 Eminent, ac lævâ tacitis subremigat undis.
 Tùm sic ignarum alloquitur: Vigilasne, Deùm gens,
 Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.
 Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus 230.
 Nunc pelagi nymphæ, classis tua: perfidus ut nos
 Præcipites ferro Rutulus, flammâque premebat;
 Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
 Quærimus: hanc genitrix faciem miserata refecit,
 Et

Et dedit esse Deas, ævumque agitare sub undis. 235.
 At puer Ascanius muro, fossisque tenetur
 Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
 Jam loca jussa tenet forti permistus Etrusco
 Arcas eques, medias illis opponere turmas;
 Ne castris jungant, certa est sententia Turno. 240.
 Surge, age, & Aurorâ socios veniente vocari
 Primus in arma jube: & clypeum cape, quem dedit ipse
 Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
 Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
 Ingentes Rutulæ spectabit cædis acervos. 245.
 Dixerat, & dextrâ discedens impulit altam,
 Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
 Ocyor & jaculo, & ventos æquante sagittâ.
 Inde aliæ celerant cursus, stupet inscius ipse
 Tros Anchisiades, animos tamen omine tollit. 250.
 Tùm breviter supera aspectans convexa precatur:
 Alma parens Idæa Deûm, cui Dindyma cordi,
 Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones:
 Tu mihi nunc pugnae princeps, tu ritè propinques
 Augurium, Phrygibusque adsis pede, Diva, secundo. 255.
 Tantùm effatus: & intereà revoluta ruebat
 Maturâ jam luce dies, noctemque fugarat.
 Principiò sociis edicit signa sequantur,
 Atque animos aptent armis, pugnaeque parent se.
 Jamque in conspectu Teucros habet, & sua castra, 260.
 Stans celsâ in puppi; clypeum tùm deinde sinistrâ
 Extulit ardentem, clamorem ad sidera tollunt
 Dardanidæ è muris, spes addita suscitât iras
 Tela manu jaciunt; quales sub nubibus atris
 Strymonia dant signa grues, atque æthera tranant 265.
 Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
 At Rutulo regi, ducibusque ea mira videri

Ausoniis , donec versas ad litora puppes
 Respiciunt , totumque allabi classibus æquor.
 Ardet apex capiti , cristisque , ac vertice flamma 270.
 Funditur , & vastos umbo vomit aureus ignes:
 Non secus ac liquidâ si quando nocte cometa
 Sanguinei lugubre rubent , aut Sirius ardor:
 Ille sitim , morbosque ferens mortalibus ægris
 Nascitur , & lævo contristat lumine cœlum. 275.
 Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
 Litora præripere , & venientes pellere terrâ.
 Ultrò animos tollit dictis , atque increpat ultrò:
 Quod votis optastis , adest , perstringere dextrâ:
 In manibus Mars ipse , viri. Nunc conjugis esto 280.
 Quisque suæ , tectique memor : nunc magna referto
 Facta patrum , laudesque , ultrò occurramus ad undam,
 Dum trepidi , egressisque labant vestigia prima.
Audentes fortuna juvat.
 Hæc ait : & secum versat , quos ducere contrâ , 285.
 Vel quibus obsessos possit concedere muros.
 Interea Æneas socios de puppibus altis
 Pontibus exponit : multi servare recursus
 Languentis pelagi , & brevibus se credere saltu :
 Per remos alii : speculatus litora Tarchon , 290.
 Quâ vada non sperat , nec fracta remurmurat unda,
 Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
 Advertit subito proras , sociosque precatur:
 Nunc , ò lecta manus , validis incumbite remis:
 Tollite , ferte rates , inimicam findite rostris 295.
 Hanc terram , sulcumque sibi premat ipsa carina.
 Frangere nec tali puppim statione recuso,
 Arreptâ tellure semel. Quæ talia postquam
 Effatus Tarchon , socii consurgere tonsis,
 Spumantesque rates arvis inferre Latinis: 300.
 Do-

Donec rostra tenent siccum, & sedere carinæ
 Omnes innocuæ; sed non puppis tua, Tarchon;
 Namque inflicta vadis dorso dum pendet iniquo,
 Anceps, sustentata diu, fluctusque fatigat,
 Solvitur, atque viros mediis exponit in undis: 305.
 Fragmina remorum, quos & fluitantia transtra
 Impedunt, retrahitque pedes simul unda relabens.
 Nec Turnum segnis retinet mora: sed rapit acer
 Totam aciem in Teucros, & contra in litore sistit.
 Signa canunt; primus turmas invasit agrestes 310.
 Æneas, omen pugnæ, stravitque Latinos,
 Occiso Therone, virum qui maximus ultrò
 Æneam petit: huic gladio, perque ærea scuta,
 Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
 Inde Lycam ferit, exsectum jam matre peremptâ. 315.
 Et tibi, Phœbe, sacrum: casus vadere ferri
 Cui licuit parvo, nec longè Cissea durum,
 Immanemque Gyam sternentes agmina clavâ,
 Dejecit letho, nihil illos Herculis arma,
 Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus, 320.
 Alcidæ comes, usque graves dum terra labores
 Præbuit. Ecce, Pharo, voces dum jactat inertes,
 Intorquens jaculum, clamanti sistit in ore.
 Tu quoque flaventem primâ lanugine malas,
 Dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon, 325.
 Dardaniâ stratus dextrâ, securus amorum,
 Qui juvenum tibi semper erant, miserande, jaceres,
 Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
 Progenies, septem numero, septenaque tela
 Conjiciunt: partim galeâ, clypeoque resultant 330.
 Irrita; deflexit partim stringentia corpus
 Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achatem.
 Suggere tela mihi (non ullum dextera frustra

Torserit in Rutulus) steterunt quæ in corpore Grajùm
 Iliacis campis, tùm magnam corripit hastam, 335.
 Et jacit: illa volans clypei transverberat æra
 Mœnis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
 Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
 Sustentat dextrâ, trajecto missa lacerto
 Protinûs hasta fugit, servatque cruenta tenorem: 340.
 Dexteræque ex humero nervis moribunda pependit,
 Tùm Numitor, jaculo fratris de corpore raptò,
 Æneam petiit: sed non & figere contra
 Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatae.
 Hic Curibus, fidens primævo corpore, Lausus 345.
 Advenit, & rigidâ Dryopen ferit eminûs hastâ
 Sum mentum graviter pressâ, pariterque loquentis
 Vocem, animamque rapit, trajecto gutture, at ille
 Fonte ferit, terram, & crassum vomit ore cruorem.
 Tres quoque Threicios, Boreæ de gente supremâ, 350.
 Et tres, quos Idas pater, & patria Ismara mittit,
 Per varios sternit casus: occurrit Halæsus,
 Auruncæque manus: subit & Neptunia proles,
 Insignis Messapus equis, expellere tendunt
 Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipso 355.
 Ausoniæ, magno discordes æthere venti
 Prælia ceu tollunt, animis, & viribus æquis:
 Non ipsi inter se non nubila, non mare cedit:
 Anceps pugna diù: stant obnixa omnia contra;
 Haud aliter Trojanæ, aciesque Latinæ 360.
 Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.
 At parte ex aliâ, quâ saxa rotantia latè
 Intulerat torrens, arbustaque diruta ripis.
 Arcadas insuetos acies inferre pedestres
 Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci: 365.
 Aspera queis natura loci dimittere quandò

Suasit equos ; unum quod rebus restat egenis,
 Nunc prece , nunc dictis virtutem accendit amaris.
 Quò fugitis socii? per vos , & fortia facta;
 Per ducis Evandri nomen , devictaque bella, 370.
 Spemque meam , patriæ quæ nunc subit æmula laudis;
 Fidi te ne pedibus ; ferro rumpenda per hostes
 Est via , qua globus ille virûm densissimus urget:
 Hæc vos , & Pallanta ducem patria alta reposit.
 Numina nulla premunt; mortali urgemur ab hoste 375.
 Mortales : totidè m nobis animæque , manusque,
 Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
 Deest jam terra fugæ : pelago Trojamne petemus?
 Hæc ait , & medius densos prorumpit in hostes.
 Obvius huic primùm fati adductus iniquis 380.
 Fit Lagus ; hunc , magno vellit dum pondere saxum,
 Intorto figit telo , discrimina costis
 Per medium quâ spina dedit , hastamque receptat
 Ossibus hærentem , quem non super occupat Hisbon,
 Ille quidem hoc sperans: nam Pallas antè ruentem, 385.
 Dum furit , incautum crudeli morte sodalis
 Excipit , atque ense tumido in pulmone recondit.
 Hinc Stelenium petit , & Rhœti de gente vetustâ
 Anchemolum , thalamos ausum incestare novercæ.
 Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis, 390.
 Daucia , Laride , Thymerque , simillima proles,
 Indiscreta suis , gratusque parentibus error.
 At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
 Nam tibi , Thymbre , caput Evandrius abstulit ensis:
 Te decisa suum , Laride , dextera quærit. 395.
 Semianimesque micant digiti , ferrumque retractant.
 Arcadas accensos monitu , & præclara tuentes
 Facta viri , mistus dolor , & pudor armat in hostes.
 Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter

Trajicit; hoc spatium, tantumque moræ fuit Ilo: 400.
 Ilo namque procul validam direxerat hastam;
 Quam mediùs Rhæteus intercipit, optime Theutra,
 Te fugiens, fratremque Tyren, curruque volutus
 Cædit semianimis Rutulorum calcibus arva.
 Ac velut optato ventis æstate coortis 405.
 Dispersa immittit sylvis incendia pastor:
 Correptis subito mediis extenditur unà
 Horrida per latos acies Vulcania campos:
 Ille sedens victor flammæ despectat ovantes:
 Non aliter socium virtus coit omnis in unum, 410.
 Teque juvat, Palla; sed bellis acer Alesus
 Tendit in adversos, seque in sua colligit arma.
 Hic maectat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;
 Strymonio dextram fulgenti diripit ense,
 Elatam in jugulum; saxo ferit ora Thoantis, 415.
 Ossaque dispergit cerebro permista cruento.
 Fata canens sylvis genitor celarat Alesum:
 Ut senior letho canentia lumina solvit,
 Injecere manum Parcæ, telisque sacrarunt
 Evandri; quem sic Pallas petit ante precatus: 420.
 Da nunc, Tybri pater, ferro, quod missile libro,
 Fortunam, atque viam duri per pectus Alesi:
 Hæc arma, exuviasque viri tua quercus habebit,
 Audiit illa Deus: cum textit Imaona, Alesus,
 Arcadio infelix telo dat pectus inermum. 425.
 At non cæde viri tantâ perterrita Lausus,
 Pars ingens belli, sinit agmina, primus Abantem
 Oppositum interimit, pugnae nodumque, moramque.
 Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur Etrusci:
 Et vos, ò Graiis impedita corpora, Teucri. 430.
 Agmina concurrunt ducibusque, & viribus æquis.
 Extremi addensant acies, nec turba moveri

Tela, manusque sinit. Hinc Pallas instat, & urget.
 Hinc contra Lausus; nec multum discrepat ætas:
 Egregii formâ, sed quis fortuna negarat 435.
 In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
 Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
 Mox illos sua fata manent majore sub hoste.
 Intereâ soror alma monet succurrere Lauso
 Turnum, qui volucris curru medium secat agmen. 440.
 Ut vidit socios: tempus desistere pugnâ;
 Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
 Debetur: cuperem, ipse parens spectator adesset.
 Hæc ait: & socii cesserunt æquore jusso.
 At Rutulum abscessu juvenis, tum jussa superba 445.
 Miratus, stupet in Turno; corpusque per ingens
 Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu:
 Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
 Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
 Aut letho insigni: sorti Pater æquus utrique est. 450.
 Tolle minas, fatus medium procedit in æquor.
 Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
 Desiluit Turnus bijugis, pedes apparat ire
 Cominûs; utque leo, speculâ cum vidit ab altâ
 Stare procul campis meditantem prælia taurum, 455.
 Advolat: haud alia est Turni venientis imago.
 Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
 Ire prior Pallas, si quâ sors adjuvet ausum,
 Viribus imparibus, magnumque ita ad æthera fatur:
 Per patris hospitium, & mensas, quas advena adisti,
 Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adsis: 461.
 Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
 Victoremque ferant morientia lumina Turni.
 Audiit Alcides juvenem, magnumque sub imo
 Corde premit gemitum, lacrymasque effudit inanes.

Tum genitor natum dictis affatur amicis: 466.
Stat sua cuique dies: breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ, sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ sub mœnibus altis
 Tot gnati cecidere Deûm, quin occidit unâ 470.
 Sarpedon, mea progenies: etiam sua Turnum
 Fata vocant, metasque dati pervenit ad ævi.
 Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
 At Pallas magnis emittit viribus hastam,
 Vaginâque cavâ fulgentem diripit ensem. 475.
 Illa volans humeris surgunt quâ tegmina summa,
 Incidit, atque viam clypei molita per oras,
 Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni:
 Hic Turnus ferro præfixum robur æuto
 In Pallanta, diù librans, jacit, atque ita fatur: 480.
 Aspice, num mage sit nostrum penetrabile telum.
 Dixerat: ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
 Cùm pellis totiès obeat circumdata tauri,
 Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
 Loricæque moras, & pectus perforat ingens. 485.
 Ille rapit calidum frustrâ de vulnere telum;
 Unâ, eademque viâ, sanguisque, animusque sequuntur.
 Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere,
 Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
 Quem Turnus super assistens sic ore profatur. 490.
 Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
 Evandro, qualem meruit, Pallanta remitto.
 Quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandi est,
 Largior: haud illi stabunt Æneïa parvo
 Hospitia, & lævo pressit pede, talia fatus, 495.
 Exanimem, rapiens immania ponderâ baltei,
 Impressumque nefas, unâ sub nocte jugali
 Cæsa manus juvenum foedè, thalamicque cruenti;

Quæ Clonus Eurytides multo cælaverat auro:
 Quo nunc Turnus ovat spolio, gaudetque potitus. 500.
*Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ,
 Et servare modus rebus sublata secundis.*

Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
 Intactum Pallanta, & cum spolia ista, diemque
 Oderit. At socii multo gemitu, lacrymisque 505.
 Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.

O dolor, atque decus magnum rediture parenti;
 Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
 Cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.

Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor 510.
 Advolat Æneæ, tenui discrimine lethi
 Esse suos, tempus versis succurrere Teucris.

Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
 Ardens limitem aget ferro, te, Turne, superbum
 Cæde novâ quærens. Pallas, Evander, in ipsis 515.

Omnia sunt oculis; mensæ, quas advena primus
 Tunc adiit, dextræque datæ, Salmone creatos
 Quatuor hic juvenes, totidè quos educat Ufens,
 Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
 Captivoque rogi perfundat sanguine flammæ. 520.

Inde Mago procul infensam cum tenderet hastam,
 Ille astu subit, ac tremebunda supervolat hasta,
 Et genua amplectens effatur talia supplex:
 Per patrios Manes, & spes surgentis Iuli,
 Te precor, hanc animam serves natoque, patrique. 525.

Est domus alta; jacent penitùs defossa talenta
 Cælati argenti; sunt auri pondera facti,
 Infectique mihi, non hîc victoria Teucrûm.
 Vertitur, haud anima una dabit discrimina tanta.

Dixerat: Æneas contra cui talia reddit: 530.
 Argenti, atque auri memoras, quæ multa talenta.

Gnatis parce tuis , belli commercia Turnus
 Sustulit ista prior , jam tum Pallante perempto.
 Hoc patris Anchisæ Manes , hoc sentit Iulus.
 Sic fatus , galeam læva tenet : atque reflexâ 535.
 Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.
 Nec procul Æmonides , Phœbi. Trivæque sacerdos,
 Infula cui sacrâ redimibat tempora vittâ,
 Totus collucens veste , atque insignibus armis : 539.
 Quem congressus agit campo , lapsumque superstans
 Immolat , ingentique umbrâ tegit , arma Serestus
 Lecta refert humeris , tibi , rex Gradive , trophæum.
 Instaurant acies , Vulcani stirpe creatus
 Cæculus , & veniens Marsorum à montibus Umbro.
 Dardanides contra furit : Anxuris ense sinistram , 545.
 Et totum clypei fer ro dejecerat orbem.
 Dixerat ille aliquid magnum , vimque affore verbo
 Crediderat , cœloque animum fortasse ferebat,
 Canitiemque sibi , & longos promiserat annos.
 Tarquitus exultans contra fulgentibus armis , 550.
 Sylvicolæ Fauno , Dryope quem Nympha creârat,
 Obvius ardenti sese obtulit : ille reductâ.
 Loricam , clypeique ingens onus impedit hastâ.
 Tum caput orantis necquicquam , & multa parantis
 Dicere , deturbat terræ , truncumque repente 555.
 Provolvens , super hæc inimico pectore fatur:
 Istic nunc , metuende , jace : non te optima mater
 Condet humi , patriove onerabit membra sepulcro:
 Alitibus linquere feris , aut gurgite mersum
 Unda feret , piscesque impasti vulnera lambent. 560.
 Protinûs Antæum , & Lycam , prima agmina Turni
 Persequitur , fortemque Numam , fulvumque Camer-
 tem :

Maguanimo Volscente satum ; ditissimus agri,

Qui

Qui fuit Ausonidum , & tacitis regnavit Amyclis,
 Ægeon qualis , centum cui brachia dicunt, 565.
 Centenasque manus , quinquaginta oribus ignem,
 Pectoribus arsisse : Jovis cum fulmina contra
 Tot paribus streperet clypeis , tot stringere enses.
 Sic toto Æneas desævit in æquore victor,
 Ut semel intepuit mucro ; quin ecce Niphæi 570.
 Quadrijuges in equos , adversaque pectora rendit:
 Atque illi longè gradientem , & dira frementem
 Ut videre , metu versi , retroque ruentes,
 Effunduntque ducem , rapiuntque ad litora currus.
 Intereà bijugis infert se Lucagus albis 575.
 In medios , fraterque Liger : sed frater habenis
 Fiecit equos , strictum rotat acer Lucagus ense,
 Haud tulit Æneas tanto fervore furentes,
 Irruit , adversâque ingens apparuit hastâ,
 Cui Liger: 580.
 Non Diomedis equos , non currus cernis Achillis,
 Aut Phrygiæ campos : nunc belli finis , & ævi
 His dabitur terris ; vesano talia latè
 Dicta volant Ligeri , sed non & Troïus heros 584.
 Dicta parat contra : jaculum nam torquet in hostem.
 Lucagus , ut pronus pendens in verbera telo
 Admovit bijugos , projecto dum pede lævo
 Aptat se pugnæ , subit oras hasta per imas
 Fulgentis clypei ; tum lævum perforat inguen.
 Excussus curru moribundus volvitur arvis. 590.
 Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
 Lucage , nulla tuos currus fuga segnibus equorum
 Prodidit , aut vanæ vertere ex hostibus umbræ:
 Ipse rotis saliens juga deseris : hæc ita fatus,
 Arripuit bijugos : frater tendebat inermes 595.
 Infelix palmas , curru delapsus eodem.

Per te , per qui te talem genuere parentes,
 Vir Trojane , sine hanc animam , & miserere precantis:
 Pluribus oranti Æneas : Haud talia dudum
 Dicta dabas : morere , & fratrem ne desere , frater , 600.
 Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
 Talia per campos edebat funera ductor
 Dardanius , torrentis aquæ , vel turbinis atri
 More furens. Tandem erumpunt , & castra relinquunt
 Ascanius puer , & nequicquam obsessa juvenus. 605.

Junonem intereâ compellat Jupiter ultrò:
 O germana mihi , atque eadem gratissima conjux.
 Ut rebare , Venus (nec te sententia fallit)
 Trojanas sustentat opes , nec vivida bello
 Dextra viris , animusque ferox , patiensque pericli. 610.
 Cui Juno submissa : Quid , ò pulcherrime conjux,
 Sollicitas ægram , & tua tristia dicta timentem?
 Si mihi , quæ quondam fuerat , quamque esse decebat,
 Vis in amore foret , non hoc mihi namque negares
 Omnipotens , quin & pugna subducere Turnum , 615.
 Et Dauno possem incolumem servare parenti,
 Nunc pereat , Teucrisque pio det sanguine pœnas.
 Ille tamen nostrâ deducit origine nomen:
 Pilumnusque illi quartus pater , & tua larga
 Sæpe manu , multisque oneravit limina donis. 620.
 Cui rex ætherei breviter sic fatur Olympi:
 Si mora præsentis lethi , tempusque caduco
 Oratur juveni , meque hoc ita ponere sentis;
 Tolle fugâ Turnum , atque instantibus eripe fati.
 Hactenus indulsisse vacat : sin altior istis 625.
 Sub precibus venia ulla latet , totumque moveri,
 Mutarive putas bellum , spes pascis inanes.
 Cui Juno illacrymans : Quid si , quod voce gravaris,
 Mente dares , atque hæc Turno rata vita maneret?

Nunc manet insontem gravis exitus : aut ego veri 630.
 Vana feror ; quod ut ò potiùs formidine falsâ
 Ludar , & in melius tua , qui potes , orsa reflectas.
 Hæc ubi dicta dedit , cœlo se protinùs alto
 Misit , agens hyemem nimbo succincta per auras :
 Iliacamque aciem , & Laurentia castra petivit. 635.
 Tum Dea nube cavâ tenuem sine viribus umbram
 In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum !)
 Dardaniis ornat telis , clypeumque , jubeatque
 Divini assimulat capitis , dat inania verba ;
 Dat sine mente sonum , gressusque effingit euntis. 640.
 Morte obitâ quales fama est volitare figuras ;
 Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus :
 At primas læta ante acies exsultat imago ,
 Irritatque virum telis , & voce lacessit ,
 Instat cui Turnus , stridentemque eminùs hastam 645.
 Conjicit : illa dato vertit vestigia tergo.
 Tum vero Æneam aversum ut cedere Turnus
 Credidit , atque animo spem turbidus hausit inanem :
 Quò fugis Ænea ? thalamos ne desere pactos.
 Hac dabitur dextrâ tellus quæsita per undas. 650.
 Talia vociferans sequitur , strictumque coruscat
 Mucronem , nec ferre videt sua gaudia ventos ,
 Fortè ratis celsi conjuncta crepidine saxi
 Expositis stabat scalis , & ponte parato.
 Quæ rex Clausinis advectus Osinius oris. 655.
 Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
 Conjicit in latebras ; nec Turnus segnior instar ,
 Exuperatque moras , & pontes transilit altos.
 Vix proram attigerat , rumpit Saturnia funem ,
 Avulsamque rapit revoluta per æquora navim. 960.
 Illum autem Æneas absentem in prælia poscit ;
 Obvia multa virum demittit corpora morti.

Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago,
 Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ;
 Cum Turnum medio intereà fert æquore turbo, 665.
 Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis,
 Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
 Omnipotens genitor, tanton', me crimine dignum
 Duxisti, & tales voluisti expendere pœnas? 669.
 Quò feror? unde abii? quæ me fuga? quemve reducet?
 Laurentesne iterùm muros, aut castra, videbo?
 Quid manus illa virùm, qui me, meaque arma secuti?
 Quosque, nefas, omnes infandâ in morte reliqui?
 Et nunc palantes video, gemitumque cadentum 674.
 Accipio: quid agam? aut quæ jam satis ima dehiscat
 Terra mihi? vos ò potiùs miserescite venti;
 In rupes, in saxa, volvens vos Turnus adoro,
 Ferte ratem, sævisque vadis immitile Syrtes;
 Quò neque me Rutuli, neque conscia fama sequatur.
 Hæc memorans, animo nunc hùc, nunc fluctuant
 illuc. 680.

An sese mucrone ob tantum dedecus amens
 Induat & crudum per costas exigat ensem:
 Fluctibus an jaciat mediis, & litora nando
 Curva petat, Teucrùmque iterùm se reddat in arma.
 Ter conatus utramque viam; ter maxima Juno 685.
 Continuit, juvenemque animi miserata repressit.
 Labitur alta secans, fluctuque, æstuque secundo.
 Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
 At Jovis intereà monitis Mezentius ardens
 Succedit pugnæ, Teucrosque invadit ovantes. 690.
 Concurrunt Tyrrenæ acies, atque omnibus uni,
 Uni odiisque viro, telisque frequentibus instant.
 Ille, velut rupes, vastum quæ prodit in æquor
 Obvia ventorum furiis, expòstaque Ponto, 694.

Vim cunctam, atque minas perfert cœlique, marisque,
 Ipsa immota manens, prolem Dolichaonis Hebrum
 Sternit humi; cum quo Latagum, Palmumque fuga-
 cem:

Sed Latagum saxo, atque ingenti fragmine montis
 Occupat os, faciemque adversam: poplite Palmum
 Succiso volvi segnem sinit, armaque Lauso 700.
 Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
 Nec non Evantem Phrygium, Paridisque Mimanta
 Æqualem; comitemque, unâ quem nocte Theano
 In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
 Cisseis regina Parin creat: urbe paternâ 705.
 Occubat; ignarum Laurens habet ora Mimanta.
 Ac velut ille canum morsu de montibus altis
 Actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
 Defendit, multosque palus Laurentia, sylvâ 709.
 Pastus arundineâ, postquam inter retia ventum est,
 Substitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos:
 Nec quicquam irasci, propiùsve accedere virtus,
 Sed jaculis, tutisque procul clamoribus instant:
 Haud aliter justæ quibus est Mezentius iræ,
 Non ulli est animus stricto concurrere ferro: 715.
 Missilibus longè, & vasto clamore lacessunt.
 Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
 Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
 Venerat antiquis Coryti de finibus Acron 719.
 Grajus homo, infectos linquens profugus hymenæos,
 Hunc ubi miscentem longè media agmina vidit,
 Purpureum pennis, & pactæ conjugis ostro:
 Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans
 (Suadet enim vesana fames) si forte fugacem 724.
 Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum,
 Gaudet hians immane, comasque arrexit, & hæret

Visceribus super accumbens : lavit improba teter
Ora cruor.

Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Sternitur infelix Acron , & calcibus Atram 730.

Tundit humum expirans , infractaque tela cruentat.

Atque idem fugientem haud est dignatus Orodem

Sternere , nec jactâ cæcum dare cuspage vulnus.

Obvius , adversoque occurrit , seque viro vir

Contulit , haud furto melior , sed fortibus armis. 735.

Tum super abjectum posito pede nixus , & hastâ,

Pars belli haud temnenda viris , jacet altus Orodem.

Conclamant socii , lætum Pæana secuti.

Ille autem expirans ; non me , quicumque est , inulto,

Victor , nec longum lætabere , te quoque fata 740.

Prospectant patria , atque eadem mox arva tenebis.

Ad quem subridens mixtâ Mezentius irâ :

Nunc morere : ast de me Divum pater , atque ho-

minum rex

Viderit : hoc dicens , eduxit corpore telum.

Olli dura quies oculos , & ferreus urget 745.

Somnus , in æternam clauduntur lumina noctem.

Cædicus Alcathoum obtruncat , Sacrator Hydraspem,

Partheniumque Rapo , & prædurum viribus Orsen :

Messapus Cloniumque , Licaoniumque Eliceten :

Illum infrænis equi lapsu tellure jacentem ; 750 :

Hunc peditem pedes ; & Lycius processerat Agis :

Quem tamen haud expers Valerius virtutis avitæ

Dejicit , Autronium Salium , Saliumque Neacles,

Insignis jaculo , & longè fallente sagittâ.

Jam gravis æquabat luctus , & mutua Mavors 755.

Funera ; cædebant paritèr , paritèrque ruebant

Victores , victique : neque his fuga nota , nec illis.

Dii Jovis in tectis iram miserantur inanem

Amborum , & tantos mortalibus esse labores.
 Hinc Venus , hinc contra spectat Saturnia Juno: 760.
 Pallida Tisiphone media inter millia sævit.
 At verò ingentem quatiens Mezentius hastam,
 Turbidus ingreditur campo , quam magnus Orion,
 Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
 Stagna, viam scindens, humero supereminet undas: 765.
 Aut summis referens annosam montibus ornum,
 Ingrediturque solo , & caput inter nubila condit:
 Talis se vastis infert Mezentius armis.
 Huic contra Æneas , speculatus in agmine longo,
 Obvius ire parat: manet imperterritus ille, 770.
 Hostem magnanimum opperiens , & mole suâ stat.
 Atque oculis spatium emensus , quantum satis hastæ;
 Dextra mihi Deus , & telum quod missile libro,
 Nunc adsint, voveo prædonis corpore raptis
 Indutum spoliis , ipsum te , Lause , tropæum 775.
 Æneæ ; dixit , stridentemque eminùs hastas
 Jecit : at illa volans clypeo est excusa , proculque
 Egregium Anthorem latus inter , & illa figit:
 Herculis Anthorem comitem , qui missus ab Argis
 Hæserat Evandro , atque Italâ consederat urbe. 780.
 Sternitur infelix alieno vulnere , cælumque
 Aspicit , & dulces moriens reminiscitur Argos.
 Tùm pius Æneas hastam jacit : illa per orbem
 Ære cavum tripli per linea terga , tribusque
 Transiit intextum tauris opus , imaque sedit 785.
 Inguine : sed vires haud pertulit ; ocyus ensem
 Æneas, viso Tyrreni sanguine , lætus
 Eripit à femore , & trepidanti fervidus instat.
 Ingemuit cari graviter genitoris amore,
 Ut vidit , Lausus, lacrymæque per ora volutæ, 790.
 Hic mortis duræ casum , tuaque optima facta.

Siqua fidem tanto est operi latura vetustas,
 Non equidem, nec te, juvenis memorande, silebo.
 Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
 Cedebat, clypeoque inimicum hastile trahebat. 795.
 Proripuit juvenis, seseque immiscuit armis:
 Jamque assurgentis dextræ, plagamque ferentis
 Æneæ subiit mucronem, ipsumque morando
 Substinuit, socii magno clamore sequuntur,
 Dum genitor nati parmâ protectus abiret: 800.
 Telaque conjiciunt, proturbantque eminens hostem
 Missilibus, furit Æneas, tectusque tenet se.
 Ac velut, effusâ si quando grandine nimbi
 Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
 Omnis & agricola, & tutâ latet arce viator, 805.
 Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
 Dum pluit in terris, ut possint, sole reducto,
 Exercere diem; sic obrutus undique telis
 Æneas nubem belli, dum detonet, omnes
 Substinet; & Lausum increpitat, Lausoque minatur;
 Quò moriture ruis, majoraque viribus audes? 811.
 Fallit te incautum pietas tua, nec minùs ille
 Exultat demens, sævæ jamque altius iræ
 Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
 Parcæ fila legunt, validum namque exigit ensem 815.
 Per medium Æneas juvenum, totumque recondit.
 Transiit & parmam mucro, levia arma minacis,
 Et tunicam, molli mater quam neverat auro,
 Implevitque sinum sanguis, tum vita per auras
 Concessit Mœsta ad Manes, corpusque reliquit. 820.
 At verò ut vultum vidit morientis, & ora,
 Ora modis Anchisiades pallentia miris,
 Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit,
 Et mentem patriæ subiit pietatis imago.

Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis, 825.

Quid pius Æneas tantâ dabit indole dignum?

Arma, quibus lætatus, habe tua, teque parentum

Manibus, & cineri (si qua est ea cura) remito.

Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;

Æneæ magni dextrâ cadis. Increpat ultrò 830.

Cunctantes socios, & terrâ sublevat ipsum,

Sanguine turpantem comptos de more capillos.

Intereâ genitor Tyberini ad fluminis undam

Vulnera siccabat lymphis, corpusque levabat

Arboris acclinis trunco; procul ærea ramis 835.

Dependet galea, & pratò gravia arma quiescunt.

Stant lecti circùm juvenes: ipse æger anhelans

Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.

Multa super Lauso rogitat, multosque remittit,

Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis. 840.

At Lausum socii exanimum super arma ferebant

Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.

Agnovit longè gemitum præsaça mali mens,

Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas

Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret. 845.

Tantane me tenuit vivendi, nate voluptas,

Ut pro me hostili paterer succedere dextræ,

Quem genui? tuane hæc genitor per vulnera servor,

Morte tua vivens? heu nunc misero mihi demum

Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum. 850.

Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,

Pulsus ob invidiam solio, sceptrisque paternis.

Debueram patriæ pœnas, odiisque meorum:

Omnes per mortem animam sontem ipse dedissem. 854.

Nunc vivo? neque adhuc homines, lucemque relinquo?

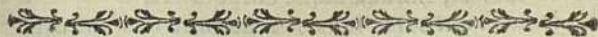
Sed linquam: simul hæc dicens, attollit in ægrum

Se femur, & quauquàm vis alto vulnere tardat,

Hand dejectus equum duci jubet ; hoc decus illi,
 Hoc solamen erat : bellis hoc victor abibat
 Omnibus , alloquitur mœrentem , & talibus infit : 860.
 Rhœbe diu , *res si qua diu mortalibus ulla est* ,
 Viximus : aut hodie victor spolia illa cruenta,
 Et caput Æneæ referes , Lausique dolorum
 Ultor eris mecum : aut , aperit si nulla viam vis,
 Occumbes pariter ; neque enim , fortissime , credo , 865.
 Jussa aliena pati , & dominos dignabere Teucros :
 Dixit : & exceptus tergo consueta locavit
 Membra , manusque ambas jaculis oneravit acutis ,
 Ære caput fulgens , cristâque hirsutus equinâ 869.
 Sic cursum in medios rapidus dedit , æstuat ingens
 Imò in corde pudor , mixtoque insania luctu ,
 Et furiis agitatus amor , & conscia virtus .
 Atque hic Æneam magnâ ter voce vocavit .
 Æneas agnovit eum , lætusque precatur :
 Sic pater ille Deûm faciat , sic altus Apollo ; 875.
 Incipias conferre manum .
 Tantum effatus , & infestâ subit obuius hastâ .
 Ille autem : Quid me erepto , sevissime , nato
 Terres ? hæc via sola fuit , qua perdere posses : 879.
 Nec mortem horremus , nec Divûm parcimus ulli .
 Desine , jam venio moriturus , & hæc tibi porto
 Dona prius : dixit , telumque intorsit in hostem .
 Inde aliud super , atque aliud figitque , volatque
 Ingenti gyro : sed sustinet aureus umbo .
 Ter circùm adstantem lævos equitavit in orbes , 885.
 Tela manu jaciens : ter secum Troïus heros
 Immanem ærato circumfert tegmine sylvam .
 Inde ubi tot traxisse moras , tot spicula tædet
 Vellere , & urgetur pugnâ congressus iniquâ , 889.
 Multa movens animo : jam tandem erumpit , & inter
 Bel-

Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
 Tollit se arreptum quadrupes, & calcibus auras
 Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
 Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.
 Clamore incendunt cœlum Troësque, Latinique. 895.
 Advolat Æneas, vaginâque eripit ensem:
 Et super hæc: Ubi nunc Mezentius acer, & illa
 Effera vis animi? contrâ Tyrrhenus, ut auras
 Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit, 899.
 Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
 Nullum in cæde nefas: nec sic ad prælia veni;
 Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
 Unum hoc, per, siqua est victis venia hostibus, oro,
 Corpus, humo patiere tegi, scio acerba meorum
 Circumstare odia: hunc (oro) defende furorem, 905.
 Et me consortem nati concede sepulchro.
 Hæc loquitur, juguloque haud inscius accipit ensem,
 Undantique animam diffundit in arma cruore.

ÆNEIDOS LIB. XI.

Argumentum.

Æneas, occiso Mezentio, Marti trophæum erigit. Utris-
 que cæsis sepulturæ honos redditur. Diomedes La-
 tinis sociare arma denegat. Drances, & Turnus se
 mutuis conviciis proscindunt: dubio eventu com-
 mittitur: verùm Camillæ nece consternati Rutuli,
 sese in fugam recipiunt.

Oceanum intereâ surgens Aurora reliquit. (dis
 Æneas (quamquàm & sociis dare tempus human-
 præcipitant curæ, turbataque funere mens est)

Vota Deûm primo victor solvebat Eoo.
 Ingentem quercum decissis undique ramis 5.
 Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
 Mezenti ducis exuvias tibi, magne, tropæum
 Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
 Telaque trunca viri, & bis sex thoraca petium,
 Perfossumque locis, clypeumque ex ære sinistra 10.
 Subligat, atque ense collo suspendit eburnum.
 Tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
 Turba ducum) sic incipiens hortatur ovantes:
 Maxima res effecta, viri, timor omnis abesto;
 Quod superest, hæc sunt spolia, & de rege superbo 15.
 Primitiæ, manibusque meis Mezentius hic est.
 Nunc iter ad regem nobis, murosque Latinos.
 Arma parate animis, & spe præsumite bellum,
 Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere signa
 Annuerint Superi, pubemque educere castris, 20.
 Impediat, segnesque metu sententia tardet.
 Intereâ socios, inhumataque corpora terræ
 Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
 Ite, (ait) egregias animas, quæ sanguine nobis
 Hanc patriam peperere suo, decorate supremis 25.
 Muneribus, mœstamque Evandri primus ad urbem
 Mittatur Pallas: quem non virtutis egentem
 Abstulit atra dies, & funere mersit acerbo.
 Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum,
 Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acetes 30.
 Servabat senior: qui Parrhasio Evandro
 Armiger ante fuit: sed non felicibus æquè
 Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
 Circum omnes, famulûmque manus, Trojanaque turba,
 Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ. 35.
 Ut verò Æneas foribus sese intulit altis,

Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
 Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
 Ipse caput nivei fultum Pallantis, & ora
 Ut vidit, lævique patens in pectore vulnus 40.
 Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
 Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret,
 Invidit fortuna mihi, ne regna videres
 Nostra, nec ad sedes victor veherere paternas?
 Non hæc Evandro de te promissa parenti 45.
 Discedens dederam, cum me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
 Acres esse viros, cum dura prælia gente.
 Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
 Fors, & vota facit, cumulatque altaria donis. 50.
 Nos juvenem exanimum, & nil jam cœlestibus ullis
 Debentem, vano mœsti comitamur honore.
 Infelix nati funus crudele videbis.
 Hi nostri reditus, expectatique triumphis:
 Hæc mea magna fides: at non, Evandre, pudendis 55.
 Vulneribus pulsum aspicias, nec sospite dirum
 Optabis nato funus pater, Hei mihi quantum
 Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis, Iule!
 Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus
 Imperat, & toto lectos ex agmine mittit 60.
 Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
 Intersintque patris lacrymis: solatia luctus
 Exigua ingentis, misero sed debita patri.
 Haud segnes alii crates, & molle pheretrum 65.
 Arbuteis texunt virgis, & vimine querno,
 Extractosque toros obtentu frondis inumbrant.
 Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt:
 Qualem virgineo demissum pollice florem,
 Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,

Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit: 70.
 Non jam mater alit tellus, viresque ministrat.
 Tum geminas vestes, ostroque, auroque rigentes,
 Extulit Æneas, quas illi læta laborum,
 Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 Fecerat, & tenui telas discreverat auto. 75.
 Harum unam juveni supremum mœstus honorem
 Induit, arsurasque comas obnubit amictu,
 Multaque prætereà Laurentis præmia pugnae
 Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci,
 Addit equos, & tela, quibus spoliaverat hostem. 80.
 Vinxerat & post terga manus, quos mitteret umbris
 Inferias, cæso sparsuros sanguine flammæ:
 Indutosque jubet truncos hostilibus armis
 Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
 Ducitur infelix ævo confectus Accetes, 85.
 Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora,
 Sternitur, & toto projectus corpore terræ.
 Ducunt & Rutulo perfusos sanguine currus,
 Post bellator equus, positis insignibus, Æthon
 It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora, 90.
 Hastam alii, galeamque ferunt: nam cetera Turnus
 Victor habet, tum mœsta phalanx, Teucrique se-
 quuntur,
 Tyrrenique duces, & versis Arcades armis.
 Postquàm omnis longè comitum processerat ordo,
 Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto: 95.
 Nos alias hinc ad lacrymas, eadem horrida belli
 Fata vocant: salve æternum mihi, maxime Palla,
 Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
 Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
 Jamque oratores aderant ex urbe Latina. 100.
 Velatis ramis olivæ, veniamque rogantes.

Corpora , per campos ferro quæ fusa jacebant,
 Redderet , ac tumulo sineret succedere terræ:
 Nullum cum victis certamen , & æthere cassi ;
 Parceret hospitibus quondam, socerisque vocatis 105,
 Quos bonus Æneas , haud aspernanda precantes,
 Prosequitur veniâ , & verbis hæc insuper addit:
 Quænam vos tanto fortuna indigna Latini,
 Implicuit bello , qui nos fugiatis amicos?
 Pacemne exanimis , & Martis sorte peremptis 110.
 Oratis? equidem & vivis concedere vellem.
 Nec veni , nisi fata locum , sedemque dedissent:
 Nec bellum cum gente gero. Rex nostra reliquit
 Hospitia , & Turni potius se credidit armis.
 Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti. 115.
 Si bellum finire manu , si pellere Teucros
 Apparat ; his decuit mecum concurrere telis.
 Vixet , cui vitam Deus , aut sua dextra dedisset.
 Nunc ite , & miseris supponite civibus ignem.
 Dixerat Æneas , olli obstupere silentes, 120.
 Conversique oculos inter se , atque ora tenebant.
 Tum senior , semperque odiis , & crimine Drances
 Infestus juveni Turno , sic ore vicissim
 Orsa refert : O fama ingens , ingenitor armis,
 Vir Trojane , quibus cælo te laudibus æquem? 125,
 Justitiæne prius mirer , belline laborum?
 Nos verò hæc patriam grati referemus ad urbem:
 Et te siqua viam dederit fortuna , Latino
 Jungemus regi : quærat sibi fœdera Turnus,
 Quin & fatales murorum attollere moles, 130,
 Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.
 Dixerat hæc : unoque omnes eadem ore fremebant,
 Bis senos pepigere dies , & pace sequestrâ
 Per sylvas Teucri , mixtique impunè Latini.

Erravere jugis : ferro sonat alta bipenni
 Fraxinus : evertunt actas ad sidera pinus,
 Robora nec cuneis , & olentem scindere cedrum,
 Nec Plaustris cessant vectare gementibus ornos.

Et jam fama volans tanti prænuntia luctus 139.
 Evandrum , Evandrique domos , & mœnia complet,
 Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat:

Arcades ad portas ruere , & de more vetusto
 Funereas rapuere faces : lucet via longo
 Ordine flammarum , & latè discriminat agros.

Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit 145.

Agmina : quæ postquàm matres succedere tectis
 Viderunt , mœstam incendunt clamoribus urbem.

At non Evandrum potis est vis ulla tenere;
 Sed venit in medios , pheretro Pallanta reposto
 Procumbuit super , atque hæret lacrymansque,
 gemensque. 150.

Et via vix tandem voci laxata dolore est;
 Non hæc , ò Palla , dederas promissa parenti:
 Cautiùs ut sævo velles te credere Marti.

Haud ignarus eram , quantum nova gloria in armis,
 Et prædulce decus primo certamine posset. 155.

Primitiæ juvenis miseræ , bellique propinqui
 Dura rudimenta , & nulli exaudita Deorum

Vota , precesque meæ ! tuque , ò sanctissima conjux,
 Felix morte tuâ , neque in hunc servata dolorem.

Contra ego vivendo vici mea fata , superstes 160.

Restarem ut genitor , Troum socia arma secutum.
 Obruerent Rutuli telis , animam ipse dedissem:

Atque hæc pompa domum me , non Pallanta referret
 Nec vox arguerim , Teucris ; nec fœdera , nec quas

Junximus hospitio dextras : sors ista senectæ 165.

Debita erat mostræ. Quod si immatura manebat

Mors

Mors natum , cæsis Volscorum millibus antè
 Ducentem in Latium Teucros , cecidisse juvabit.
 Quin ego non alio digner te funere , Palla, 170.
 Quàm pius Æneas , & quam magni Phryges , & quàm
 Tyrrenique duces , Tyrrenùm exercitus omnis.
 Magna trophæa ferunt , quos dat tua dextera letho.
 Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis:
 Esse par ætas , idem si robur ab annis ,
 Turne; sed infelix Teucros quid demoror armis? 175.
 Vadite , & hæc memores regi mandata referte:
 Quòd vitam moror invisam , Pallante perempto,
 Dextera causa tua est , Turnum gnatoque , patrique
 Quam debere vides : meritis vacat hic tibi solus
 Fortunæque locus : non vitæ gaudia quæro, 180.
 Nec fas : sed gnato Manes perferre sub imos.
 Aurora intereà miseris mortalibus almam
 Extulerat lucem , referens opera , atque labores,
 Jam pater Æneas , jam curvo in litore Tarchon
 Constituere pyras : huic corpora quisque suorum 185.
 More tulere patrum : subjectisque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine cælum.
 Ter circum accensos cincti fulgentibus armis
 Decurrere rogos , ter mœstum funeris ignem
 Lustravere in equis , ululatusque ore dedere. 190.
 Spargitur & tellus lacrymis , sparguntur & arma:
 It cælo clamorque virùm , clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia , occisis direpta Latinis
 Conjiciunt igni , galeas , ensesque decoros,
 Frænaque , ferventesque rotas : pars munera nota, 195.
 Ipsorum clypeos , & non felicia tela.
 Multa boum circà maectantur corpora morti:
 Setigerosque sues , raptasque ex omnibus agris
 In flammam jugulant pecudes : tum litore toto

Ardentes spectant socios, semiustaque servant 200.
 Busta: neque avelli possunt, nox humida donec
 Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.

Nec minus & miseri diversa in parte Latini
 Innumeras struxere pyras, & corpora partim
 Multa virum terræ infodiunt: avestaque partim 205.
 Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
 Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
 Nec numero, nec honore cremant. Tunc undique vasti
 Certatim crebris collucent ignibus agri.

Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram: 210.

Mœrentes altum cinerem, & confusa ruebant
 Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.

Jam verò in tectis prædivitis urbe Latini
 Præcipuus fragor, & longè pars maxima luctus:
 Hic matres, miseræque nurus, hic cara sororum 215.

Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
 Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:

Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro,
 Qui regnum Italiæ, & primos sibi poscat honores.

Ingravat hæc sævus Drances, solumque vocari 220.

Testatur, solum posci in certamina Turnum.

Multa simul contra variis sententia dictis

Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat;

Multa virum meritis sustentat fama trophæis.

Hos inter motus, medio flagrante tumultu, 225.

Ecce super mœsti magnâ Diomedis ab urbe

Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum

Tantum impensis operum: nil dona, nec aurum,

Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis 229.

Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.

Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.

Fatalem Æneam manifesto numine ferri,

Admonet ira Deum, tumulique ante ora recentes.
 Ergo concilium magnum, primosque suorum
 Imperio accitos, alta intra limina cogit. 235.
 Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
 Tecta viis, sedet in mediis, & maximus ævo,
 Et primus sceptris, haud læta fronte Latinus.
 Atque hic Legatos Ætola ex urbe remissos,
 Quæ referant, fari jubet, & responsa reposcit 240.
 Ordine cuncta suo: tunc facta silentia linguis,
 Et Venulus dicto parens, ita fieri farier infit:
 Vidimus, o cives, Diomedem, Argivaque castra,
 Atque iter emensi casus superavimus omnes;
 Contigimusque manum, quâ concidit Iliæ tellus. 245.
 Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
 Victor Gargani condebat Iapygis agris.
 Postquam introgressi, & coram data copia fandi;
 Munera præferimus, nomen, patriamque docemus;
 Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos. 250.
 Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:
 O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
 Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
 Solicitudat, suadetque ignota lacescere bella?
 Quicumque Iliacos ferro violavimus agros, 255.
 (Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
 Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem.
 Supplicia, & scelerum pœnas expendimus omnes.
 Vel Priamo miseranda manus, scit triste Minervæ
 Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus. 260.
 Militiâ ex illâ diversum ad litus adacti,
 Atrides Protei Menelaus ad usque columnas
 Exulat, Ætnæos vidit Cyclopas Ulysses.
 Regna Neoptolemi referam, versosque Penates
 Idomenei, Lybicoe habitantes litore Locros? 265.

Ipse Mycænæus magnorum ductor Achivum
 Conjugis infandæ prima intra limina dextrâ
 Oppetiit; devictâ Asiâ; subsedit adulter.
 Invidisse Deos, patriis ut redditus oris. 269.
 Conjugium optatum, & pulchram Calydona viderem?
 Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:
 Et socii amissi petierunt æthera pennis,
 Fluminibusque vagantur aves (heu dirâ meorum
 Supplicia) & scopulos lacrymosis vocibus implent.
 Hæc adeò ex illo mihi jam speranda fuerunt 275.
 Tempore, cum ferro cœlestia corpora demens
 Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
 Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.
 Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
 Pergama, nec veterum memini, lætorve malorum. 280.
 Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
 Vertite ad Æneam: stetimus tela aspera contra,
 Contulimusque manus: experto credite, quantus
 In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam:
 Si duo præterea tales Idæa tulisset 285.
 Terra viros; ultrò Inachias venisset ad urbes
 Dardanus & versis lugeret Græciâ fatis.
 Quicquid apud duræ cessatum est mœnia Trojæ:
 Hectoris, Æneæque manu victoria Grajûm
 Hæsit; & in decimum vestigia rettulit annum. 290
 Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis
 Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,
 Quâ datur: ast, armis concurrant arma, cavete,
 Et responsa simul quæ sint, rex optime, regis,
 Audisti, & quæ sit magno sententia bello. 295.
 Vix ea legati: variusque per ora cucurrit
 Ausonidum turbata fremor; ceu saxa morantur,
 Cum rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur,
 Vi

Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
 Ut primùm placati animi, & trepida ora quierunt; 300.
 Præfatus Divos, solio rex infit ab alto:

Ante equidem summâ de re statuissè; Latini,
 Et vellem, & fuerat meliùs; non tempore tali
 Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis.

Bellum importunum, cives, cum gente Deorum, 305.

Inviçtisque viris gerimus, quos nulla fatigant
 Prælia: nec victi possunt absistere ferro.

Spem, si quam accitis Ætolûm habuistis in armis,
 Ponite: spes sibi quisque: sed, hæc quàm angusta, videtis.

Cetera quâ rerum jacent perculsa ruinâ, 310.

Ante oculos, interque manus sunt omnia vestras.

Nec quemquam incuso: potuit quæ plurima virtus
 Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.

Nunc adeò, quæ sit dubiæ sententia menti,
 Expediam; & paucis (animos adhibete) docebo. 315.

Est antiquus ager, Tusco mihi proximus amni,

Longus in ocasum, fines super usque Sicanos:

Aurunci, Rutulique serunt, & movere duros

Exercent colles, atque horum asperrima pascunt,

Hæc omnis regio, & celsi plaga pinea montis 320.

Cedat amicitia Teucrorum: & fœderis aquas

Dicamus leges, sociosque in regna vocemus,

Considant, si tantus amor, & mœnia condant.

Sin alios fines, aliamque capessere gentem

Est animus, possuntque solo decedere nostro; 325.

Bis denas Italo texamus robore naves.

Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam

Materies: ipsi numerumque, modumque carinis

Præcipiant: nos æra, manus, navalia demus.

Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment. 330.

Centum oratores primâ de gente Latinos

Ire placet, pacisque manu prætere ramos;
 Munera portantes eborisque, aurique talenta,
 Et stellam regni, trabeamque, insignia nostri.
 Consulite in medium, & rebus succurrite fessis 335.
 Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
 Obliquâ invidiâ, stimulisque agitabat amaris;
 Largus opum, & linguâ melior, sec frigida bello
 Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
 Seditioe potens (genus huic materna superbum 340.
 Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
 Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat rias.
 Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem
 Consulis, ò bone rex: cuncti se scire fatentur,
 Quid fortunâ ferat populi sed dicere mussant. 345.
 Det libertatem fandi, flatusque remittat,
 Cujus ob auspiciu infaustum, moresque sinistros
 (Dicam equidem, licet arma mihi, mortemque minetur)
 Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
 Consedis urbem luctu: dum Troia tentat 350.
 Castra, fugæ fidens, & cælum territât armis,
 Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
 Dardanidis, ducique jubes, unum optime regum,
 Adjicias, nec te ullius violentia vincat,
 Quingnatam egregio genero, dignisque hymenæis 355.
 Des, Pater, & pacem hanc æterno fœdero jungas.
 Quod si tantus habet mentes, & pectora terror;
 Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso;
 Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
 Quid miseros toties in aperta pericula cives 360.
 Projicis? ò Latio caput horum, & causa malorum!
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
 Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
 Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, & esse
 Nil

Nil moror; en supplex venio; miserere tuorum; 365.

Pone animos, & pulsus abi: sat funera fusi
Vidimus, ingentes & desolavimus agros.

Aut si fama movet, si tantum pectore robur

Concipis, & si adeo dotalis regia cordi est,

Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem 370.

Scilicèt, ut Turno contingant regia conjux.

Nos, animæ viles, inhumata, infletaque turba,

Sternamur campis: etiam tu, si qua tibi vis,

Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,

Qui vocat. 375.

Talibus exarsit dictis violentia Turni:

Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:

Larga quidem semper, Drance, tibi copia fandi,

Tunc cùm bella manus poscunt, patribusque vocatis

Primus ades: sed non replenda est curia verbis, 380.

Quæ tutò tibi magna volant, dum distinet hostem

Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.

Proinde tona eloquio, solitum tibi, meque timoris

Argue te, Drance: tot quando stragis acervos

Teucrorum tua dextra dedit, passimque trophæis 385.

Insignis agros: possit quid vivida virtus,

Experiare licet: nec longe scilicèt hostes

Quærendi nobis: circumstant undique muros.

Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors

Ventosâ in lingua, pedibusque fugacibus istis 390.

Semper erit?

Pulsus ego? aut quisquam meritò, foedissime, pulsum

Arguet? Iliaco tumidum qui crescere Tybrim

Sanguine, & Evandri totam cum stirpe videbit

Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis? 395.

Haud ita me experti Bitias, & Pandarus ingens,

Et quos mille die victor sub Tartara misi,

Inclusus muris, hostilique aggere septus.
 Nulla salus bello: capiti cane talia demens
 Dardanio, rebusque tuis; proinde omnia magno 400.
 Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
 Gentis bis victæ, contra premere arma Latini. (cunt,
 Nunc & Myrmidonum Proceres Phrygia arma tremis-
 Nunc & Tydides, & Larissæus Achilles;
 Amnis & Adriacas retrò fugit Aufidus undas. 405.
 Vel cum se pavidum contra mea iurgia fingit
 Artificis scelus, & formidine crimen acerbat.
 Numquam animam talem dextrâ hac (absistè moveri)
 Amittes: habitet tecum, & sit pectore in isto. 409.
 Nunc ad te, & tuâ (magne Pater) consulta revertor.
 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis;
 Si tam deserti sumus, & semel agmine verso,
 Funditùs occidimus, nec habet fortuna regressum:
 Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
 (Quamquam ò! si solitæ quidquam virtutis adesse. 415.
 Ille mihi antè alios, fortunatusque laborum,
 Egregiusque animi; qui, ne quid tale videret,
 Procubuit moriens, & humum semel ore momordit.)
 Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
 Auxilioque urbès Italæ, populique supersunt: 420.
 Sin & Trojanis, cum multo gloria venit
 Sanguine: sunt illis suâ funerà, parque per omnes
 Tempestas: cur indecores in limine primo
 Deficimus? cur antè tubam tremor occupat artus?
Multa dies, variusque labor mutabilis ævi 425.
Retulit in melius: multos alterna revisens
Lausit, & in solido rursus fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
 At Messapus erit, felixque Tolumnius: & quos
 Tot populi misère duces: nec tarda sequetur 430.
 Glo-

Gloria delectus Latio, & Laurentibus agris,
 Est & Volscorum egregia de gente Camillâ,
 Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.
 Quod si me solum Teucris in certamina poscunt:
 Idque placet, tantumque bonis communibus obsto: 435.
 Non adeo has exosa manus victoria fugit,
 Ut tantâ quidquam pro spe tentare recusem,
 Ibo animis contrâ, vel magnum præstet Achillem,
 Factaque Vulcani manibus paria induat arma
 Ille licet, vobis animam hanc, soceroque Latino 440.
 Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
 Devoveo: solum Æneas vocat? & vocet, oro.
 Nec Drances potius, sive est hæc ira Deorum,
 Morte luat; sive est virtus & gloria, tollat.

Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant 445.
 Certantes: castra Æneas, aciemque movebat.
 Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
 Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet;
 Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
 Tyrrhenamque manum totis descendere campis. 450.
 Extemplò turbati animi, concussaque vulgi
 Pectora, & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
 Arma manû trepidi poscunt, fremit arma juventus:
 Flent mœsti, mussantque patres: hinc undique clamor
 Dissensu vario magnus se tollit in auras. 455.
 Haud secus atque alto in loco cum fortè catervæ
 Consedere avium, piscosove amne Padusæ
 Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
 Immò; ait, ò cives, arrepto tempore, Turnus,
 Cogite concilium, & pacem laudate sedentes: 460.
 Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus
 Corripuit sese, & tectis citus extulit altis.
 Tu; Voluse, armari Volscorum edice manipulis;

Duc, ait, & Rutulus: equites Messapus in armis,
 Et cum fratre Coras latis diffundite campis. 465.
 Pars aditus urbis firment, turresque capessant:
 Cætera, quâ jusso, mecum manus inferat arma.
 Illicet in muros totâ discurritur urbe.
 Concilium ipse Pater, & magna incepta Latinus
 Deserit, ac tristi turbatus tempore differt, 470.
 Multaque se incusat, qui non acceperit ultrò
 Dardanum Æneam, generumque adsciverit urbi,
 Præfodiunt alii portas, aut saxa, sudesque
 Subvectant: bello dat signum rauca cruentum
 Buccina: tunc muros variâ cinxere coronâ 475.
 Matronæ, puerique: vocat labor ultimus omnes.
 Nec non ad templum, summasque ad Palladis arces
 Subvehitur magnâ matrum Regina catervâ,
 Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
 Causa mali tanti, atque oculos dejecta decoros. 480.
 Succedunt matres, & templum thure vaporant:
 Et mæstas alto fundunt de limine voces:
 Armipotens belli præses, Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipsum
 Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis. 485.
 Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
 Jamque adeò Rutulum thoraca indutus, ahenis
 Horrebat squammis, surasque incluserat auro.
 Tempora nudus adhuc; laterique accinxerat ensem,
 Fulgebatque altâ decurrens aureus arce: 490.
 Exultatque animis, & spe jam præcipit hostem.
 Qualis, ubi arruptis fugit præsepia vinclis,
 Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
 Aut ille in pastus, armentaque tendit equarum:
 Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto 495.
 Emicat, arrectisque fremit cervicibus altè

Luxurians, luduntque jubæ per colla, per armos,
 Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
 Occurrit, portisque ab equo Regina sub ipsis
 Desiluit: quam tota cohors imitata, relictis 500.
 Ad terram defluxit equis, tùm talia fatur:
 Turne, sui meritò siqua est fiducia forti,
 Audeo, & Æneadùm promitto occurrere turmæ.
 Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 Me sine prima manu tentare pericula belli: 505.
 Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serva.
 Turnus ad hæc oculos horrendâ in virgine fixus;
 O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
 Quasve referre parem? sed nunc, est omnia quandò.
 Iste animus supra, mecum pariter laborem. 510.
 Æneas, ut fama fidem, missique reportant
 Exploratores, equitum levia improbus arma
 Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
 Per deserta jugo properans adventat ad urbem,
 Furta paro belli convexo in tramite sylvæ, 515.
 Ut bivias armato obsidam milite fauces.
 Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis:
 Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
 Tybutique manus: ducis & tu concipe curam.
 Sic ait, & paribus Messapum in prælia dictis 520.
 Hortatur, sociosque duces: & pergit in hostem.
 Est curvo anfractu vallis, accommoda fraudi,
 Armorumque dolis, quam densis frondibus atrum
 Urget utrinque latus: tenuis quâ semita ducit,
 Angustæque ferunt fauces; aditusque maligni. 525.
 Hanc super in speculis, summoque in vertice montis
 Planities ignota jacet, tutique receptus:
 Seu dextrâ, levâque velis occurrere pugnæ,
 Sive instare jugis, & grandia volvere saxa.

Huc,

Huc juvenis, nota fertur regione viarum, 530.
 Arripuitque locum, & sylvis insedit iniquis,
 Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis, sacraque catervâ
 Compellabat; & has tristes Latonia voces
 Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla, 535.
 O virgo, & nostris nequicquam cingitur armis,
 Cara mihi ante alias; nec enim novus iste Dianæ
 Venit amor, sublatâque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno, viresque superbas,
 Priverno antiquâ Metabus cum excederet urbe, 540,
 Infantem fugiens media inter prælia belli
 Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmillæ, mutata parte Camillam.
 Ipse sinu præ se portans juga longa petebat
 Solorum nemorum: tela undique sæva premebant, 545,
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce fugæ medio summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis: tantus se nubibus imber
 Ruperat: ille innare parans infantis amore
 Tardatur, caro oneri timet, omnia secum 550,
 Versanti, subito hæc sententia sedit.
 Telum immane manu validâ quod fortè gerebat
 Bellator, solidum nodis, & robore cocto,
 Huic natam, libro, & sylvestri subere clausam,
 Implicat, atque habilem mediæ circumligat hastæ. 555,
 Quam dextrâ ingenti librans, ita ad æthera fatur:
 Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,
 Ipse Pater famulam voveo; tua prima per auras
 Tela tenens supplex hostem fugit: accipe, testor,
 Diva, tuam: quæ nunc dubiis comittitur auris. 560.
 Dixit, & adducto contortum hastile lacerto
 Immittit, sonuere undæ: rapidum super amnem

Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
 At Metabus, magna propius jam urgente catervâ,
 Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor 565.
 Gramineo, donum Triviæ, de cespite vellit.
 Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
 Accepere; neque ipse manus feritate dedisset
 Pastorum, & solis exegit montibus ævum.
 Hic natam in dumis, interque horrentia lustra, 570.
 Armentalis æquæ mammis, & lacte ferino
 Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
 Utque pedum primis infans vestigia plantis
 Institerat, jaculo palmas oneravit acuto:
 Spiculaque ex humero parvæ suspendit, & arcum, 575.
 Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuviæ per dorsum à vertice pendent.
 Tela manu jam tum tenerâ puerilia torsit,
 Et fundam tereti circum caput egit habenâ,
 Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem, 580.
 Multæ illam frustrâ Tyrrhena per oppida matres
 Optavere nurum: solâ contenta Diana
 Æternum telorum, & virginitatis amorem
 Intemerata colit: vellem haud correpta fuisset
 Militiâ tali, conata lacessere Teucros: 585.
 Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
 Verùm age, quandoquidem fatis urgetur acerbis.
 Labere, Nympha, polo, finesque invise Latinos,
 Tristis ubi infausto committitur omine pugna. 589.
 Hæc cape, & ultricem pharetrâ deprome sagittam:
 Hâc quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
 Tros, Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas:
 Post ego nube cavâ miserandæ corpus, & arma,
 Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.
 Dixit: at illa leves cœli demissa per auras 595.

Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.

At manus intereà muris Trojana propinquat,
 Etruscique duces, equitumque exercitus omnis,
 Compositi numero in turmas, fremit æquore toto
 Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis 600.
 Hùc obversus, & hùc; tùm latè ferreus hastis
 Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
 Nec non Messapus contrà, celeresque Latini,
 Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ
 Adversi campo apparent, hastasque reductis 605.
 Protendunt longè dextris, & spicula vibrant:
 Adventusque virùm, fremitusque ardescit equorum.
 Jamque intra jactum teli progressus uterque
 Substiterat: subito erumpunt clamore, frementesque
 Exhortantur equos: fundunt simul undique tela 610.
 Crebra, nivis ritu, cœlumque obtexitur umbrâ
 Continuo adversis Tyrrenus, & Acer Aconteus
 Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
 Dant sonitu ingenti, præfractaque quadrupedantum
 Pectora pectoribus rumpunt, excussus Aconteus 615.
 Fulminis in morem, aut tormento ponderis acli,
 Præcipitat longè, & vitam dispergit in auras.
 Extemplò turbatæ acies, versique Latini
 Rejiciunt parmas; & equos ad mœnia vertunt,
 Troës agunt, princeps turmas inducit Asylas. 620,
 Jamque propinquabant portis, rursusque Latini
 Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt;
 Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
 Qualis ubi alterno procurrens gurgite Pontus
 Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacet undam 625,
 Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam;
 Nunc rapidus retrò, atque æstu revoluta resorbens
 Saxa, fugit, litusque vado labente relinquit.

Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos,
 Bis reiecti armis respectant terga tegentes. 630.
 Tert a sed postquàm congressi in prælia, totas
 Implicuere inter se acies, legitque virum vir,
 Tum verò & gemitus morientum, & sanguine in alto
 Armaque, corporaque, & permixti cæde virorum
 Semianimes volvuntur equi; pugna aspera surgit 635.
 Orsílochus Remuli (quando ipsum horrebat adire)
 Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit.
 Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat
 Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura.
 Volvitur ille excussus humi. Catillus lolam, 640.
 Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
 Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
 Cæsaries, nudique humeri: nec vulnera terrent:
 Tantus in arma patet; latos huic hasta per armos 644.
 Acta tremit, duplicatque virum, transfixa dolorem.
 Funditur ater ubique cruor; dant funera ferro
 Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.
 At medias inter cædes exultat Amazon,
 Unum exerta latus pugnae, pharetrata Camilla:
 Et nunc lenta manu spargens hastilia densat, 650.
 Nunc validam dextrâ rapit indefessa bipennem,
 Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ.
 Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
 Spicula converso fugientia dirigit arcu.
 At circum lectæ comites, Larinaque virgo. 655.
 Tullaque, & æratam quatiens Tarpeja securim.
 Italides: quas ipsa decus sibi dia Camilla
 Delegit, pacisque bonas, bellicque ministras.
 Quales Threïciæ cum flumina Thermodoontis
 Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis: 660.
 Seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru

Pentheseilea refert, magnoque ululante tumultu,
 Fœminea exultant lunatis agmina peltis:
 Quem telo primùm, quem postremùm aspera virgo
 Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis? 665
 Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
 Adversi longâ transverberat abiete pectus.
 Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
 Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.
 Tum Lyrin, Pagasumque super: quorum alter habenas
 Suffosso revolutus equo dum colligit alter 671.
 Dùm subit, ad dextram labenti tetendit inermem,
 Præcipites paritèrque ruunt, his addit Amastrum
 Hippotadem: sequiturque incumbens eminùs hastâ
 Tereaque, Harpalycumque; & Demophoonta, Chro-
 mimque: 675.
 Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
 Tot Phrygii cecidere viri, procul Ornithus armis
 Ignotis, & equo venator Japyge fertur:
 Cui pellis latos humeros erepta juvenco
 Pugnatori operit: caput ingens, oris hiatus, 680.
 Et male texere lupi cum dentibus albis;
 Agrestisque manus armat sparus: ipse catervis
 Vertitur in mediis, & toto vertice supra est,
 Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verso)
 Trajicit, & super hæc inimico pectore fatur: 685.
 Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putâsti?
 Advenit qui vestra dies muliebribus armis
 Verba redargueret: nomen tamen haud leve patrum
 Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
 Protinùs Orsilochum, & Buten, duo maxima Teu-
 crùm 690.
 Corpora: sed Buten adversum cuspide figit,
 Loricam, galeamque inter, quâ colla sedentis
 Lu-

Lucent , & lævo dependet parma lacerto.
 Orsilochum fugiens , magnumque agitata per orbem,
 Eludit gyro interior , sequiturque sequentem. 695.
 Tum validam perque arma viro , perque ossa securim,
 Altior insurgens oranti , & multa precanti
 Congeminat : vulnus callido rigat ora cerebro.
 Incidit huic , subitoque aspectu territus hæsit
 Apenninicolæ bellator filius Auni, 700.
 Haud Ligurum extremus , dum fallere fata sinebant.
 Isque ubi se nullo jam cursu evadere pugna
 Posse , neque instantem reginam avertere , cernit:
 Consilio versare dolos ingressus , & astu,
 Incipit hæc , quid tam egregium , si fœmina forti 705.
 Fidis equo? dimitte fugam , & te cominus æquo
 Mecum crede solo , pugnæque accinge pedestri:
 Jam nosces ventosa ferat cui gloria laudem.
 Dixit : at illa furens , acrique incensa dolore,
 Tradit equum comiti , paribusque assistit in armis, 710.
 Ense pedes nudo , purâque interrita parmâ.
 At juvenis vicisse dolo ratus , avolat ipse,
 (Haud morâ) conversisque fugax aufertur habenis,
 Quadrupedemque citum ferratâ calce fatigat.
 Vane Ligur , frustrâque animis elate superbis, 715.
 Nequicquam patrias tentâsti lubricus artes,
 Nec fraus te incolumen fallaci perferet Auno.
 Hæc fatur virgo , & pernicipibus ignea plantis
 Transit equum cursu , frænisque adversa prehensis
 Congreditur , pœnasque inimico à sanguine sumit. 720.
 Quam facilè accipiter saxo sacer ales ab alto
 Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
 Comprensamque tenet , pedibusque eviscerat uncis:
 Tum cruor , & vulsæ labuntur ab æthere plumæ. 724.
 At non hæc nullis hominum sator , atque Deorum

Observans oculis , summo sedet altus Olympo:
 Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæva
 Suscitât , & stimulis haud mollibus incitat iras.
 Ergo inter cædes , cedentiaque agmina Tarchon
 Fertur equo , variisque instigat vocibus alas, 730.
 Nomine quemque vocans , reficitque in prælia pulsos,
 Qui metus , ò numquam dolituri , ò semper inertes
 Tyrrheni , quæ tanta animis ignavia venit ?
 Fœmina palantes agit , atque hæc agmina vertit ?
 Quò ferrum quidve hæc geritis tela irrita dextris ? 735.
 At non in Venerem segnes , nocturnaue bella,
 Aut ubi curva choros indixit tibia Bachi,
 Expectare dapes , & plenæ pocula mensæ.
 Hic amor , hoc studium , dum sacra secundus aruspex
 Nunciet , ac lucos vocet hostia pinguis in altos. 740.
 Hæc effatus , equum in medios moriturus & ipse,
 Concitat , & Venulo adversum se concitus infert.
 Direptumque ab equo dextrâ complectitur hostem,
 Et gremium ante suum multâ vi concitus aufert.
 Tollitur in cœlum clamor , cunctique Latini 745.
 Convertere oculos , volat igneus æquore Tarchon,
 Arma , virumque ferens : tum summâ ipsius ab hastâ
 Diffringit ferrum , & partes rimatur apertas,
 Quâ vulnus lethale ferat : contra ille repugnans
 Substinet à jugulo dextram , & vim viribus exit. 750.
 Utque volans altè raptum cum fulva draconem
 Fert aquila , implicuitque pedes , atque unguibus hæsit :
 Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
 Arrectisque horret squamis , & sibilat ore,
 Arduus insurgens : illa haud minus urget adunco 755.
 Luctantem rostro , simul æthera verberat alis.
 Haud aliter prædam Tyburtum ex agmine Tarchon
 Portat ovans. Ducis exemplum , eventumque secuti

Mœnidæ incurrunt, tum fatis debitus Aruns
 Velocem jaculo, & multâ prior arte Camillam 760.
 Circuit, & quæ si fortuna facillima, tentat.
 Quâ secumque furens medio tulit agmine virgo,
 Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
 Quâ victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
 Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas. 565.
 Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
 Undique circuitum, & certam quatit improbus has-
 tam.

Fortè sacer Cybelæ Chloræus, olimque sacerdos,
 Insignis longè Phrygiis fulgebat in armis,
 Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis 770.
 In plumam squamis, auro conserta tegebat.
 Ipse peregrinâ ferrugine clarus, & ostro,
 Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu:
 Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
 Cassida, tum croceam, chlamydemque, sinusque
 crepantes 775.

Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
 Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
 Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
 Troïa, captivo sive ut se ferret in auro,
 Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ 780.
 Cæca sequebatur, totumque incensa per agmen
 Fœmineo prædæ, & spoliolum ardebat amore.
 Telum ex insidiis cum tandem tempore capto
 Conjicit, & Superos Aruns sic voce precatur:
 Summe Deûm, sancti custos Soractis Apollo, 785.
 Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
 Pascitur, & medium freti pietate per ignem
 Cultores multâ premimus vestigia prunâ,
 Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis,

Omnipotens , non exuvias , pulsæve tropæum 790.
 Virginis , aut spolia ulla peto , mihi cætera laudem
 Facta ferent : hæc dira meo dum vulnere pestis
 Pulsa cadat , patriam remeabo inglorius urbem.
 Audiit , & voti Phœbus succedere partem
 Mente dedit , partem volucres dispersit in auras. 795.
 Sterneret ut subitâ turbatam morte Camillam,
 Annuit oranti : reducem ut patria arva videret,
 Non dedit ; inque Notos vocem vertere procellæ.
 Ergo ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
 Convertere animos acies , oculosque tulere 800.
 Cuncti ad reginam Volsci : nihil ipsa , nec auræ,
 Nec sonitûs memor , aut venientis ab æthere teli:
 Hasta sub exsertam donec perlata papillam
 Hæsit , virgineumque altè bibit acta cruorem.
 Concurrunt trepidæ comites , dominamque ruentem
 Suscipiunt : fugit ante omnes extorritus Aruns, 806.
 Lætitia , mixtoque metu : nec jam ampliùs hastæ
 Credere , nec telis occurrere virginis audet.
 Ac velut ille , priùs quàm tela inimica sequantur,
 Continuò in montes se avius abdidit altos 810.
 Occiso pastore lupus , magnove juvenco,
 Consciùs audacis facti , caudamque remulcens
 Subjecit pavitantem utero , sylvasque petivit:
 Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
 Contentusque fugâ , mediis se inmiscuit armis. 815.
 Illa manu moriens telum trahit ossa : sed inter
 Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro,
 Labitur exsanguis : labuntur frigida letho
 Lumina : purpureus quondam color ora reliquit.
 Tum sic expirans , Accam , ex æqualibus unam 820.
 Alloquitur , fida ante alias quæ sola Camillæ,
 Quicum partiri curas , atque hæc ita fatur:

Hactenus, Acca soror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigrescunt omnia circum.

Effuge, & hæc Turno mandata novissima perfert: 825.

Succedat pugnae, Trojanosque arceat urbe:

Jamque vale, simul his dictis linquebat habenas,

Ad terram non sponte fluens: tum frigida toto

Paulatim exsolvit se corpore, lentaque colla,

Et captum letho posnit caput, arma relinquens: 830.

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Tum verò immensus surgens ferit aurea clamor

Sidera: dejecta crudescit pugna Camillâ.

Incurrunt densi, simul omnis copia Teucrûm,

Tyrrhenique duces, Evandrique Arcadis alæ. 835.

At Triviæ custos jam dudum in montibus Opis

Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.

Utque procul medio juvenum in clamore furentum

Prospexit tristi multatam morte Camillam,

Ingemuitque, deditque has imò pectore voces: 840.

Heu nimium virgo, nimium crudele luisti

Supplicium, Teucros conata lacessere bello!

Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam

Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras:

Non tamen indecorem tua te regina relinquet 845.

Extremâ jam in morte: neque hoc sine nomine lethum

Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.

Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,

Morte luet meritâ. Fuit ingens monte sub alto

Regis Derceni terreno ex aggere bustum 850.

Antiqui Laurentis, opacâque illice tectum.

Hic Dea se primùm rapido pulcherrima nisu

Sistit, & Aruntem tumulo speculatur ab alto,

Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,

Cur (inquit) diversus abis? huc dirige gressum, 855.

Hùc , periture , veni , capias ut digna Camillæ
 Præmia : tune etiam telis moriere Dianæ ?
 Dixit ; & auratâ volucrem Threissa sagittam
 Deprompsit pharetrâ , cornuque infensa tetendit,
 Et duxit longè , donec curvata coirent 860.
 Inter se capita , & manibus jam tangeret æquis,
 Lævâ aciem ferri , dextrâ , nervoque papillam.
 Extemplò teli stridorem , aurasque sonantes
 Audiit una Aruns , hæsitque in corpore ferrum.
 Illum expirantem socii , atque extrema gementem 865.
 Obliti , ignoto camporum in pulvere linqunt:
 Opis ad æthereum pennis effertur Olympum.
 Prima fugit , dominâ amissâ , levis ala Camillæ:
 Turbati fugiunt Rutuli , fugit acer Atinas;
 Disjectique duces , desolatique manipuli 870.
 Tuta petunt , & equis aversi ad mœnia tendunt.
 Nec quisquam instantes Teucros , lethumque ferentes
 Sustentare valet telis , aut sistere contrâ.
 Sed laxos referunt humeris languentibus arcus, 874.
 Quadrupedumque putrem cursuquatit ungula campum,
 Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ
 Pulvis , & è speculis percussæ pectora matres,
 Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.
 Qui cursu portas primi irrupere patentes,
 Hos inimica super mixto premit agmine turba; 880.
 Nec miseram effugiunt mortem , sed limine in ipso,
 Mœnibus in patriis , atque inter tuta domorum
 Confixi expirant animas ; pars claudere portas:
 Nec sociis aperire viam , nec mœnibus audent
 Accipere orantes : oriturque misserrima cædes 885.
 Defendentum armis aditus , inque arma ruentum.
 Exclusi ante oculos , lacrymantumque ora parentum.
 Pars in præcipites fossas , urgente ruinâ ,

Volvitur : immissis pars cæca , & concita frænis
 Arietat in portas , & duros obice postes. 890.
 Ipsæ de muris summo certamine matres
 (Monstrat amor verus patriæ) ut videre Camillam,
 Tela manu trepidæ jaciunt , ac robore duro,
 Stipitibus ferrum , sudibusque imitantur obustis
 Præcipites, primæque mori pro mœnibus audent, 895.
 Intereâ Turnum in sylvis sævissimus implet
 Nuncius , & juveni ingentem fert Acca tumultum:
 Deletas Volscorum acies , cecidisse Camillam,
 Ingruere infensos hostes , & Marte secundo
 Omnia corripuisse , metum jam ad mœnia ferri. 900.
 Ille furens (nam sæva Jovis sic numina poscunt)
 Deserit obsessos colles , nemora aspera linquit.
 Vix è conspectu exierat , campumque tenebat,
 Cum pater Æneas , saltus ingressus apertos,
 Exsuperatque jugum , sylvâque evadit opacâ. 905.
 Sic ambo ad muros rapidi , totoque feruntur
 Agmine , nec longis inter se passibus absunt.
 Ac simul Æneas fumantes pulvere campos
 Prospexit longè , Laurentiaque agmina vidit:
 Et sævum Æneam agnovit Turnus in armis, 910.
 Adventumque pedum , flatusque audivit equorum:
 Continuò pugnas ineant , & prælia tentent:
 Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Ibero
 Tingat equos , noctemque die labentè reducat.
 Considunt castris ante urbem , & mœnia vallant. 915.

ÆNEIDOS

LIBER XII.

Argumentum.

Turnus singulari cum Ænea certamine dimicare vult, & in hanc rem fœdus scribitur, quod Rutuli rumpunt. Venus gnato vulnerato dictamno herbâ medetur. Postremò Turnus ad certamen coactus, ab Ænea vitâ spoliatur.

TURNUS ut infractos adverso Marte Latinos
 Defecisse videt, sua nunc promissa repositi,
 Se signari oculis, ultrò implacabilis ardet,
 Attollitque animos. Pœnorum qualis in arvis
 Saucius ille gravi venatum vulnere pectus, 5.
 Tùm demùm movet arma leo, gaudetque comantes
 Excutiens cervice toros, fixumque latronis
 Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento:
 Haud secùs accenso gliscit violentia Turno.
 Tùm sic affatur regem, atque ita turbidus infit: 10.
 Nulla mora in Turno, nihil est quod dicta retractent
 Ignavi Æneadæ, nec, quæ pepigere, recusent:
 Congredior, fer sacra, pater, & concipe fœdus.
 Aut hâc Dardanium dextrâ sub Tartara mittam,
 Desertorem Asiæ (sedeant, spectentque Latini) 15.
 Et solus ferro crimen commune refellam:
 Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.
 Olli sedato respondit corde Latinus:
 O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci

Virtute exsuperas, tanto me impensiùs æquum est 20.
 Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.
 Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
 Multa manu; nec non aurumque, animusque Latino est
 Sunt aliæ inuptæ Latio, & Laurentibus agris, 24.
 Nec genus indecores: sine me hæc haud mollia fatu
 Sublatis aperire dolis, simul hæc animo hauri:
 Me natam nulli veterum sociare procorum
 Faserat: idque omnes Divique, hominesque canebant.
 Victus amore tui, cognato sanguine victus,
 Conjugis & mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi: 30.
 Promissam eripui genero, arma impia sumpsi,
 Ex illo, qui me casus, quæ Turne, sequantur
 Bella, vides, quantos primus patiare labores.
 Bis magnâ victi pugnâ, vix urbe tuemur
 Spes Italas: recaleat nostro Tyberina fluenta 35.
 Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albet.
 Quò referor toties? quæ mentem insania mutat?
 Si, Turno extincto, socios sum accire paratus,
 Cur non incolumi potiùs certamina tollo?
 Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet 40.
 Italia? ad mortem si te (fors dicta refutet)
 Prodiderim, natam, & connubia nostra petentem?
 Respice res bello varias: miserere parentis
 Longævi, quæ nunc mœstum patria Ardea longe
 Dividit. Haud quaquam dictis violentia Turni 45.
 Flebitur, exsuperat magis, ægrescitque medendo.
 Ut primum fari potuit, sic incipit ore:
 Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
 Deponas, lethumque sinas pro laude pacisci.
 Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextrâ 50.
 Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
 Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem

Fœmineâ tegat , & vanis sese oculat umbris.
 At regina novâ pugnae conterrita sorte
 Flebat , & ardentem generum moritura tenebat: 55.
 Turne , per has ego te lacrymas , per siquis Amatae
 Tangit honos animum (spes tu nunc una senectæ,
 Tu requies miseræ : decus , imperiumque Latini
 Te penes ; in te omnis domus inclinata recumbit)
 Unum oro , desiste manum committere Teucris, 60.
 Qui te cumque manent isto certamine cæcus,
 Et me , Turne , manent : simul hæc invisa relinquam
 Lumina , nec generum Æneam captiva videbo.
 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris
 Flagrantes perfusa genas : cui plurimus ignem 65.
 Subjecit rubor , & calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur , vel mixta rubent ubi lilia multâ
 Alba rosâ : tales virgo dabat ore colores.
 Illum turbat amor , figitque in virgine vultus. 70.
 Ardet in arma magis , paucisque affatur Amatam:
 Ne quæso , ne me lacrymis , neve omine tanto
 Prosequere in duri certamina Martis euntem,
 O mater : neque enim Turno mora libera mortis.
 Nuncius hæc Idmon , Phrygio mea dicta tyranno 75.
 Haud placitura refer. Cum primùm crastina cœlo
 Puniceis invecta rotis Aurora rubebit,
 Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quiescant,
 Et Rutulûm , nostro dirimatur sanguine bellum:
 Illo quærat conjux Lavinia campo. 80.
 Hæc ubi dicta dedit , rapidusque in tecta recessit,
 Poscit equos , gaudetque tuens ante ora frementes,
 Pilumno quos ipsa decus dedit Orithya,
 Qui candore nives anteirent , cursibus auras.
 Circumstant properi aurigæ, manibusque lacessunt 85.

Pectora plausâ cavis, & colla comantia pectunt.
 Ipse dehinc auro squalentem, alboque orichalco
 Circundat lorica[m] humeris; simul aptat habendo
 Ensemque, clypeumque, & rubræ cornu cristæ:
 Ensem, quem Dauno ignipotens Deus ipse parenti 90.
 Fecerat, & Stygia candentem tinxerat undâ.

Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
 Ædibus adstabat, validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spolium: quassatque trementem,
 Vociferans: Nunc, ò numquam frustra vocatus 95.

Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
 Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
 Lorica[m]que manu valida lacerare revulsam
 Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines
 Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes 100.

His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
 Scintillæ absistunt; oculis micat acribus ignis.
 Mugitus veluti cum prima in prælia taurus
 Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat
 Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit 105.

Îctibus, & sparsâ ad pugnam proludit arenâ.
 Nec minus intereâ maternis sævus in armis
 Æneas acuit Martem, & se suscitât irâ,
 Oblato gaudens componi fœdere bellum.

Tum socios, mœstique metum solatur Iuli, 110.
 Fata docens, regique juret responsa Latino
 Certa referre viros, & pacis dicere leges.

Postera vix summos spargebat lumine montes
 Orta dies, cum primùm alto se gurgite tollunt 115.
 Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:
 Campum ad certamen magnæ sub mœnibus urbis
 Dimensi, Rutulique vtri, Teucrique parabant:
 In medioque focus, & Dîs communibus aras

Gramineas : alii fontemque , ignemque ferebant,
Velati lino , & verbenâ tempora vincti. 120.

Procedit legio Ausonidum , pilataque plenis
Agmina se fundunt portis : hinc Troïus omnis,
Tyrrhenus ruit variis exercitus armis:
Haud secus instructi ferro , quàm si aspera Martis
Pugna vocet : nec non mediis in millibus ipsi 125.

Ductores auro volitant , ostroque decori;
Et genus Assaraci Mnestheus : & fortis Asylas,
Et Messapus equûm domitor , Neptunia proles.
Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
Defigunt tellure hastas , & scuta reclinant. 130.

Tùm studio effusæ matres , & vulgus inermum,
Invalidique senes , turrets , & tecta domorum
Obsedere : alii portis sublimibus adstant.

At Juno ex summo , qui nunc Albanus habetur,
(Tunc neque nomen erat , neque honos , aut gloria
monti) 135.

Prospiciens tumulo , campum spectabat , & ambas
Laurentum , Troumque acies , urbemque Latini.
Extemplò , Turni sic est affata sororem
Diva Deam , stagnis quæ , fluminibusque sonoris
Præsidet ; (hunc illi rex ætheris altus honorem 140.

Juppiter ereptâ pro virginitate sacravit)
Nympha , decus fluviorum , animo gratissima nostro,
Scis , ut te cunctis unam , quæcumque Latinæ
Magnanîmi Jovis ingratum ascendere cubile,
Prætulerim , cœlique libens in parte locârim ; 145.

Disce tuum (ne me incuses) Juturna , dolorem.
Quâ visa est fortuna pati , Parcæque sinebant
Cedere res Latio , Turnum , & tua mœnia texi:
Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies , & vis inimica propinquat. 150.
Non

Non pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera possum.
 Tu, pro germano si quid præsentius audes,
 Pege, decet; forsán miserós meliora sequentur.
 Vix ea: cum lacrymas oculis Juturna profudit,
 Terque, quaterque manu pectus percussit honestum.
 Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno: 156.
 Accelera, & fratrem, si quis modus, eripe morti:
 Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus:
 Auctór ego audiendi. Sic exhortata reliquit
 Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis. 160.

Interea reges (ingenti mole Latinus
 Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
 Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
 Solis ævi specimen: bigis it Turnus in albis,
 Bina manu lato crispans hastilia ferro. 165.
 Hinc pater Æneas Romanæ stirpis origo,
 Sidereo flagrans clypeo, & cœlestibus armis,
 Et juxta Ascanius,) magnæ spes altera Romæ
 Procedunt castris, purâque in veste sacerdos
 Setigeræ fœtum suis, intonsamque bidentem 170.
 Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
 Illi ad surgentem conversi lumina Solem,
 Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
 Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
 Tum pius Æneas stricto sic ense precatur: 175.
 Esto nunc Sol testis, & hæc mihi terra vocanti,
 Quam propter tantos potui perferre labores:
 Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno
 Jam melior, jam Diva, precor: tuque, inclyte Mavors,
 Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques: 180.
 Fontesque, fluviosque voco, quæque ætheris alti
 Religio, & quæ cæruleo sunt numina Ponto.
 Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,

Convenit Evandri victos descendere ad urbem:
 Cedet Iulus agris, nec post arma ulla rebelles 185.
 Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacescent.
 Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem,
 (Ut potius reor, & potius Dii nomine firmem)
 Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
 Nec mihi regna peto, paribus se legibus ambæ 190.
 Inviçtæ gentes æterna in fœdera mittant.
 Sacra, Deosque dabo: socer arma Latinus habeto,
 Imperium solemne socer; mihi mœnia Teucri.
 Constituent, urbiq; dabit Lavina nomen.
 Sic prior Æneas, sequitur sic deinde Latinus, 195.
 Suspiciens cœlum, tenditq; ad sidera dextram:
 Hæc eadem, Ænea, terram, mare, sidera juro,
 Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,
 Vimque Deûm infernam, & duri sacraria Ditis:
 Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancti: 200.
 Tango aras, mediosque ignes, & numina testor:
 Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
 Quo res cumque cadent: nec me vis ulla volentem
 Avertet: non si tellurem effundat in undas
 Diluvio miscens, cœlumve in Tartara solvat: 205.
 Ut sceptrum hoc (dextrâ sceptrum nam fortè gerebat)
 Numquam fronde levi fundet virgulta, nec umbras,
 Cum semel in sylvis imò de stirpe recisum
 Matrè caret, posuitque comas, & brachia ferro:
 Olîm arbos, nunc artificis manus ære decoro 210.
 Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.
 Talius inter se firmabant fœdera dictis,
 Conspectu in medio procerum, tùm rite sacratas
 In flammam jugulant pecudes, & viscera vivis
 Eripiunt, cumulantq; oneratis lancibus aras. 215.
 At vero Rutulis impar ea pugna videri

Jam dudum, & vario misceri pectora motu.
 Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquis,
 Adjuvant incessu tacito progressus, & aram
 Suppliciter venerans, demisso lumine Turnus, 220.
 Tabentesque genæ, & juvenili in corpore pallor.
 Quem simul, ac Juturna soror crebrescere vidit
 Sermonem, & vulgi variare labantia corda,
 In medias acies, formam assimilata Camerti,
 (Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ 225.
 Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis)
 In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
 Rumoresque serit varios: ac talia fatur:
 Non pudet, ò Rutuli, cunctis pro talibus unam
 Objectare animam? Numerone, an viribus æqui 230.
 Non sumus? en omnes & Troës, & Arcades hinc sunt,
 Fatalisque manus, infensa Etruria Turno:
 Vix hostem, alterni si congregiamur, habemus.
 Ille quidem ad Superos, quorum se devovet aris,
 Succedet famâ, vivusque per ora feretur: 235.
 Nos patriâ missâ dominis parere superbis
 Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis,
 Jam magis atque magis, serpitque per agmina murmur.
 Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini, 240.
 Qui sibi jam requiem pugnæ, rebusque salutem
 Sperabant, nunc arma volunt, fœdusque precantur
 Infectum, & Turni sortem miserantur iniquam.
 His aliud majus Juturna adjungit, & alto
 Dat signum cœlo: quo non præsentius ullum 245.
 Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
 Namque volans rubrâ fulvus Iovis ales in æthrâ,
 Litoreas agitabat aves, turbamque sonantem
 Agminis aligeri, subito cùm lapsus ad undas

Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis. 250.
 Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
 Convertunt clamore fugam (mirabile visu)
 Ætheraque obscurant pennis, hostemque per auras
 Factâ nube premunt: donec vi victus, & ipso
 Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales 255.
 Projecit fluvio, penitûsque in nubila fugit.
 Tum verò augurium Rutuli clamore salutant,
 Expediuntque manus: primusque Tolumnius augur,
 Hoc erat, hoc votis (inquit) quod sæpè petivi,
 Accipio, agnoscoque Deos: me, me duce ferrum 260.
 Corripite, ò Rutuli, quod improbus advena bello
 Territat, invalidas ut aves, & litora vestra
 Vi populat: petet ille fugam, penitusque profundo
 Vela dabit: vos unanimi densate catervas,
 Et regem vobis pugnâ defendite raptum, 265.
 Dixit, & adversos telum contorsit in hostes
 Procurrens: sonitum dat stridula cornus, & auras
 Certa secat: simul hoc, simul ingens clamor, & omnes
 Turbati cunei, calefactaque corda tumultu:
 Hasta volans, ut fortè novem pulcherrima fratrum 270.
 Corpora constiterant contrâ, quos fida creatur
 Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo;
 Horum unum ad medium, territur, quâ utilis alvo
 Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
 Egregium formâ juvenem, & fulgentibus armis, 275.
 Transadigit costas, fulvâque extendit arenâ.
 At fratres, animosa phalanx, accensaque luctu.
 Pars gladios stringunt manibus: pars missile ferrum
 Corripiunt, cæcique ruunt: quos agmina contra
 Procurrunt Laurentum: hinc densi rursus inundant 280.
 Troës, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
 Sic omnes amor unus habet decernere ferro.

Diripuere aras, it toto turbida cœlo
 Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber:
 Craterasque, focosque ferunt: fugit ipse Latinus, 285,
 Pulsatos referens infecto fœdere Divos.
 Infrenant alii currus, aut corpora saltu
 Subjiciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
 Messapus regem, regisque insigne gerentem
 Tyrrhenum Aulestem, avidus confundere fœdus, 290.
 Adverso proterret equo: ruit ille recedens,
 Et miser oppositis à tergo involvitur aris
 In caput, inque humeros: at fervidus advolat hastâ
 Messapus, teloque orantem multa trabali
 Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur: 295.
 Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.
 Concurrent Itali, spoliantque calentia membra.
 Obvius ambustum torrem Chorinæus ab arâ
 Corripit: & venienti Ebuso, plagamque ferenti
 Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit, 300.
 Nidoremque ambusta dedit: super ipse secutus
 Cæsariem levâ turbati corripit hostis,
 Impressoque genu nitens, terræ applicat ipsum:
 Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
 Pastorem, primâque acie per tela ruentem 305.
 Ense sequens nudo superimminet: ille securi
 Adversi frontem mediam, metumque reductâ
 Disjicit, & sparso latè rigat arma cruore.
 Olli dura quies oculos, & ferreus urget
 Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem. 310.
 At pius Æneas dextram tendebat inermem,
 Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
 Quò ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
 O cohibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
 Compositæ leges: mihi jus concurrere soli. 315.

Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
 Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi sacra.
 Has inter voces, media inter talia verba,
 Ecce, viro stridens alis allapsa sagitta est:
 Incertum quâ pulsa manu, quo turbine adacta: 320.

Quis tantam Rutulis laudem, casusne, Deusne
 Attulerit: pressa est insignis gloria facti.

Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.

Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
 Turbatosque duces, subitâ spe fervidus ardet: 325.

Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
 Emicat in currum, & manibus molitur habenas.

Multa virum volitans dat fortia corpora letho:
 Semineces volvit multos, aut agmina curru

Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330.

Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebrî
 Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes

Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
 Ante Notos, Zephyrumque volant: gemit ultima pulsu

Thraca pedum: circumque atræ Formidinis ora, 335.
 Iræque, Insidiæque, Dei comitatus, aguntur.

Talis equos alacer media inter prælia Turnus
 Fumantes sudore quatit (miserabile) cæsis

Hostibus insultans: spargit rapida ungula rores,
 Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ. 340.

Jamque neci Stenelumque dedit, Thamyrimque,
 Pholumque:

Hunc congressus, & hunc, illum eminens: eminens ambos
 Imbrasidas, Glaucum, atque Ladem: quos Imbrasmus ipse

Nutrierat Lyciâ, paribusque ornaverat armis,
 Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos. 345.

Parte aliâ, media Eumedes in prælia fertur,
 Antiqui proles bello præclara Dolonis,

Nomine avum referens, animo, manibusque parentem
 Qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,
 Ausus Peleidæ pretium sibi poscere currus. 350.
 Illum Tideides alio pro talibus ausis
 Affecit pretio: nec equis aspirat Achillis.
 Hunc procul ut campo Turnus conspexit aperto,
 Antè levi jaculo longum per inane secutus,
 Sistit equos bijuges, & curru desilit, atque 355.
 Semianimi, lapsoque supervenit, & pede collo
 Impresso, dextræ mucronem extorquet, & alto
 Fulgentem tingit jugulo, atque hæc insuper addit:
 En agros, & quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperiam metire jacens: hæc præmia, qui me 360.
 Ferro ausi tentare, ferunt; sic mœnia condunt.
 Huic comitem Arbuten, conjectâ cuspide, mittit:
 Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Thersilocumque;
 Et sternacis equi lapsum cervice Thymœten.
 Ac velut Edoni Boreæ cùm spiritus alto 365.
 Insonat Ægæo, sequiturque ad litora fluctus,
 Quà venti incubuere, fugam dant nubila cœlo:
 Sic Turno, quâcumque viam secat, agmina cedunt,
 Conversæque ruunt acies, fert impetus ipsum.
 Et cristam adverso curru quatit aura volantem 370.
 Non tulit instantem Phegeus, animisque frementem:
 Objecit sese ad currum, & spumantia frænis
 Ora citatorum dextrâ detorsit equorum.
 Dùm trahitur, pendetque jugis: hunc lata resectum
 Lancea consequitur, rumpitque infixâ bilicem 375.
 Loricam, & summum degustat vulnere corpus,
 Ille tamen, clypeo objecto, conversus in hostem
 Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat;
 Cùm rota præcipitem, & proeursu concitus axis
 Impulit, effuditque solo; Turnusque secutus 380.

Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
 Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenæ.
 Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
 Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,
 Ascaniusque comes castris statuere cruentum 385.
 Alternos longâ nitentem cuspide gressus.
 Sæviti, & infractâ luctatur arundine telum
 Eripere; auxilioque viam, quæ proxima, poscit:
 Ense secent lato vulnus, telique latebram
 Rescindant penitus, seseque in bella remittant. 390.
 Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus lapis
 Iasides, acri quondam cui captus amore
 Ipse suas artes, sua munere lætus Apollo
 Augurium, citharamque dabat, celeresque sagittas.
 Ille, ut depositi proferret fata parentis, 395.
 Scire potestates herbarum, usumque medendi
 Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
 Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
 Æneas, magno juvenum, & mœrentis Iuli
 Concursu, lacrymisque immobilis; ille retorto 400.
 Pæonium in morem, senior succinctus amictu,
 Multa manum medicâ; Phœbique potentibus herbis
 Nequicquam trepidat; nequicquam spicula dextra
 Solicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
 Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo 405.
 Subvenit: & sævus campis magis, ac magis horror
 Crebrescit, propriusque malum est, jam pulvere cœlum
 Stare vident: subeunt equites, & spicula castris
 Densa cadunt mediis; it tristis ad æthera clamor
 Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentum. 410.
 Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
 Dictamnium genitrix Cretæâ carpit ab Idâ,
 Puberibus caulem foliis, & flore comantem

Purpureo , non illa feris incognita capris
 Gramina , cùm tergo volucres hæserè sagittæ. 415.
 Hoc Venus , obscuro faciem circumdata nimbo,
 Detulit : hoc fusum labris splendentibus amnem
 Inficit , occultè mendicans : spargitque salubres
 Ambrosiæ succos , & odoriferam Panaceam.
 Fovit eâ vulnus lymphæ longævus lapis. 420.
 Ignorans , subitòque omnis de corpore fugit
 Quippe dolor , omnis stetit imò vulnere sanguis:
 Jamque secuta manum , nullo cogente , sagitta
 Excidit , atque novæ rediere in pristina vires.
 Arma citi properate viro : quid statis ? lapis 425.
 Conclamat : primusque animos accendit in hostes:
 Non hæc humanis operibus : non arte magistra
 Proveniunt : neque te , Ænea , mea dextera servat:
 Major agit Deus , atque opera ad majora remittit-
 Ille avidus pugnæ , suras incluserat auro 430.
 Hinc atque hinc : oditque moras , hastamque coruscat.
 Postquàm habilis lateri clypeus , loricaque tergo est ;
 Ascanium fuis circum complectitur armis:
 Summaque per galeam delibans oscula , fatur: 434.
Discè , puer , virtutem ex me , verumque laborem.
Fortunam ex aliis : nunc te mea dextera bello
 Defensum dabit , & magna inter præmia ducet.
 Tu facito , mox , cùm matura adoleverit ætas,
 Sis memor , & te animo repetentem exempla tuorum.
 Et pater Æneas , & avunculus excitet Hæctor. 440.
 Hæc ubi dicta dedit , portis sese extulit , ingens
 Telum immane manu quatiens : simul agmine denso
 Antæus , Mnestheusque ruunt : omnisque relictis
 Turba fluit castris , tùm cæco pulvere campus
 Miscetur , pulsuque pedum tremit excita tellus. 445.
 Vidit ab adverso venientes aggere Turnus:

Videre Ausonii : gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
 Audiit, agnovitque sonum, & tremefacta refugit.
 Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto: 450.
 Qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus
 It mare per medium : (miseris heu præcisa longè
 Horrescunt corda agricolis : dabit ille ruinas
 Arboribus, stragemque satis, ruet omnia latè,
 Ante volant, sonitumque ferunt ad litora venti.) 455.
 Talis in adversos ductor Rheteius hostes
 Agmen agit : densi cuneis se quisque coactis
 Agglomerant, ferit ense gravem Thymbræus Osirim,
 Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
 Ufentemque Gyas : cadit ipse Tolumnius augur, 460.
 Primus in adversos telum qui torserat hostes.
 Tollitur in cælum clamor : versique vicissim
 Pulverunta fugâ Rutuli dant terga per agros:
 Ipse neque aversos dignatur sternere morti:
 Nec pede congressos, nec æquo, nec tela ferentes 465.
 Insequitur : solum densa in caligine Turnum
 Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
 Hoc concussa metu mentem Juturna virago,
 Aurigam Turni media inter lora Metiscum
 Excutit, & longè lapsum temone relinquit: 470.
 Ipsa subit, manibusque undantes flectit habenas,
 Cuncta gerens, vocemque, & corpus, & arma
 Metisci.

Nigra velut magnas domini cùm divitis ædes
 Pervolat, & pennis alta atria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas: 475.
 Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
 Stagna sonat : similis medios Juturna per hostes
 Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:

Jamque hîc germanum, jamque hîc ostendit ovantem:
 Nec conferre manum patitur, volat avia longè, 480.
 Haud minùs Æneas tortos legit obvius orbes,
 Vestigatque virum, & disjecta per agmina magnâ
 Voce vocat, quoties oculos conjecit in hostem,
 Alipedumque fugam cursu tentavit equorum,
 Aversos toties currus Juturna retorsit. 485.
 Heu quid agat? vario nequicquam fluctuat æstu:
 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
 Huic Messapus, uti lævâ duo fortè gerebat
 Lenta, levis cursu, præfixa hastilia ferro,
 Horum unum certo contorquens dirigit ictu. 490.
 Substitit Æneas, & se collegit in arma,
 Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
 Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
 Tùm verò assurgunt iræ, insidiisque subactus
 Diversos ubi sensit equos, currumque referri, 495.
 Multa Jovem, & læsi testatur fœderis aras:
 Jam tandem invadit medios, & Marte secundo
 Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
 Suscitât, irarumque omnes effundit habenas.

Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes
 Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto 501.
 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros,
 Expediat? Tanton' placuit concurrere motu,
 Jupiter, æternâ gentes in pace futuras?
 Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes 505.
 Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus,
 Excipit in latus, & quâ fata celerrima crudo
 Transadigit costas, & crates pectoris ense.
 Turnus æquo dejectum Amycum, fratremque Diorem
 Congressus pedes, hunc venientem cuspide longâ, 510.
 Hunc mucrone ferit: curruque abscissa duorum

Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
 Ille Talon, Tanaïmque neci, fortemque Cethegum,
 Tres uno congressu, & mœstum mittit Onyten,
 Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ. 515.
 Hic fratres Lyciâ missos, & Apollinis agris,
 Et juvenem exosum nequicquam bella Menæten
 Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
 Ars fuerat, pauperque domus: nec nota potentum
 Munera, conductâque Pater tellure serebat. 520.
 Ac velut immissi diversis partibus ignes
 Arentem in sylvam, & virgulta sonantia lauro:
 Aut ubi decursu rapido de montibus altis
 Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currunt,
 Quisque suum populatus iter; non segnius ambo 525.
 Æneas, Turnusque ruunt per prælia, nunc, nunc
 Fluctuat ira intus: *rumpuntur nescia vinci*
Pectora: nunc totis in vulnere viribus itur.
 Murranum hic, atavos, & avorum antiqua sonantem
 Nomina, per regesque actum genus omne Latinos, 530.
 Præcipitem scopulo, atque ingentis turbine saxi
 Excutit, effunditque solo: hunc lora, & juga subter
 Provolvere rotæ crebro super ungula pulsu
 Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
 Ille ruenti Ilo, animisque immahe frementi 535.
 Occurrit; telumque aurata ad tempora torquet:
 Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro,
 Dextera nec tua te, Grajûm fortissime Creteu,
 Eripuit Turno: nec Diî texere Cupencum,
 Æneâ venientē, sui: dedit obvia ferro 540.
 Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei.
 Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
 Oppetere, & latè terram consternere tergo.
 Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges

Sternere nec Priami regnorum eversor Achilles. 545.
 Hic tibi mortis erant metæ: domus alta sub Idæ,
 Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulcrum.
 Totæ adeò conversæ acies, omnesque Latini,
 Omnes Dardanidæ: Mnestheus, acerque Serestus.
 Et Messapus equum domitor, & fortis Asylas, 550.
 Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ:
 Pro se quisque viri, summâ nituntur opum vi.
 Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt.
 Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,
 Iret ut ad muros, urbiq; adverteret agmen 555.
 Ocyus, & subitâ turbaret clade Latinos.
 Ille, ut vestigans diversa per agmina Turnum,
 Huc atque huc acies circumtulit; aspicit urbem,
 Immunem tanti belli, atque impunè quietam.
 Continuò pugnæ accendit majoris imago. 560.
 Mnesthea, Sergestumque vocat, fortemque Serestum.
 Ductores: tumulumque capit, quò certa Teucrûm
 Concurrit legio: nec scuta, aut spicula densi
 Deponunt: celso medius stans aggere fatur:
 Nequa meis esto dictis mora. Jupiter hac stat: 565.
 Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
 Urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
 (Ni frænum accipere, & victi parere fatentur)
 Eruam: & æqua solo fumantia culmina ponam.
 Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno 570.
 Nostra pati, rursusque velit concurrere victus?
 Hoc caput, ô cives, hæc belli summa nefandi.
 Ferte faces properè, fœdusque reposcite flammis.
 Dixerat: atque animis paritèr certantibus omnes
 Dant cuneum, densâque ad muros mole feruntur. 575.
 Scalæ improvisò, subitusque apparuit ignis,
 Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant:

Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
 Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
 Æneas, magnâque incusat voce Latinum: 580.
 Testaturque Deos, se invitum ad prælia cogi:
 Bis jam Italos hostes, hæc altera fœdera rumpi:
 Exoritur trepidos inter discordia cives:
 Urbem alii reserare jubent, & pandere portas
 Dardanidis: ipsumque trahunt in mœnia regem. 585.
 Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
 Inclusas ut cùm latebroso in punice pastor
 Vestigavit apes, fumoque implevit amaro:
 Ille intus trepidæ rerum per cærea castra
 Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras. 590.
 Volvitur ater odor tectis: tùm murmure cæco
 Inter saxa sonant, vacuas it fumus ad auras.
 Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
 Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
 Regina ut tectis venientem prospicit hostem, 595.
 Incendi muros, ignesque ad tecta volare;
 Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni:
 Infelix pugnae juvenem in certamine credit
 Extinctum, & subito mentem turbata dolore
 Se causam clamat crimenque, caputque malorum: 600.
 Multaque per mœstum demens effata furorem,
 Purpureos moritura manu discindit amictus,
 Et nodum informis lethi trabe nequit ab altâ.
 Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
 Filia prima manu flavos Lavinia crines 605.
 Et roseas laniata genas, tùm cætera circum
 Turba furit: resonant latè plangoribus ædes.
 Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
 Demittunt mentes: it scissâ veste Latinus,
 Conjugis attonitus fatis, urbisque ruinâ, 610.

Canitiem immundo perfussam pulvere turpans:
 Multaque se incusat, qui non acceperit antè
 Dardaniam Æneam, generumque adsciverit ultrò.
 Interea extremo bellator in æquore Turnus
 Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque 615.
 Iam minùs, atque minùs successu lætus equorum.
 Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
 Commixtum clamorem, arrectasque impulit aures
 Confusæ sonus urbis, & illætabile murmur.
 Hei mihi; quid tanto turbantur mœnia luctu? 620.
 Quisve ruit tantus diversâ clamor ab urbe?
 Sic ait, abductisque amens subsistit habenis.
 Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
 Aurigæ, currumque, & equos, & lora regebat,
 Talibus occurrit dictis: Hæc, Turne, sequamur 625.
 Trojugenas, quæ prima viam victoria pandit.
 Sunt alii, qui tecta manu defendere possunt.
 Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet:
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris:
 Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes. 630.
 Turnus ad hæc:
 O soror, & dudùm agnovi, cùm prima per artem
 Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti:
 Et nunc nequicquàm fallis Dea, sed quis Olympo
 Demissam tantos voluit te ferre labores? 635.
 An fratris miseri lethum ut crudele videres?
 Nam quid ago? aut quæ jam spondet fortuna salutem?
 Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
 Murræ, quo non superat mihi carior alter, 639.
 Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
 Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
 Aspiceret: Teucris potiuntur corpore, & armis.
 Exscindine domos (id rebus defuit unum)

Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refellam?
 Terga dabo? & Turnum fugientem hæc terra videbit?
Usque adeone mori miserum est? vos ò mihi Manes
 Este boni, quoniam superis aversa voluntas. 647.
 Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ
 Descendam magnorum haud unquam indignus avorum.

Vix ea fatus erat: medios volat ecce per hostes 650.

Vectus equo spumante Sages, adversa sagittæ
 Saucius ora: ruitque, implorans nomine Turnum:
 Turne, in te suprema salus, misere tuorum:

Fulminat Æneas armis, summasque minatur
 Dejecturum arces Italûm, excidioque daturum: 655,

Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
 In te oculos referunt: mussat rex ipse Latinus,
 Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
 Prætereà regina tui fidissima dextrâ

Occidit ipsa suâ, lucemque exterrita fugit. 660.

Soli pro portis Messapus, & acer Atinas
 Sustainant aciem: circum hos utrinque phalanges
 Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
 Ferrea: tu currum deserto in gramine versas!

Obstupuit variâ confusus imagine rerum 665.

Turnus, & obtutu tacito stetit; æstuat ingens
 Imo in corde pudor, mixtoque insania luctu,
 Et furiis agitatus amor, & conscia virtus.

Ut primùm discussæ umbræ, & lux reddita menti est,
 Ardentes oculorum orbis ad mœnia torsit 670.

Turbidus, equè rotis magnam respexit ad urbem.
 Ecce autem flammis inter tabulata volutus
 Ad cœlum undabat vortex, turrinque tenebat,
 Turrim, compactis trabibus, quam eduxerat ipse,
 Subdideratque rotas, pontesque instraverat altos. 675.

Jam jam fata, soror, superant: absiste morari;

Quò Deus, & quò dura vocat fortuna, sequamur.

Stat conferre manum Æneæ: stat, quidquid acerbi est,

Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis

Amplius: hunc, oro, sine me furere ante furorem, 680.

Dixit, & è curru saltum dedit ocyus arvis,

Perque hostes, per tela ruit: mœstamque sororem

Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.

Ac veluti montis saxum de vertice præceps

Cùm ruit avulsum vento: seu turbidus imber 685.

Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas;

Fertur in abruptum magno mons improbus actu

Exultatque solo, sylvas, armenta, virosque

Involvens secum: disjecta per agmina Turnus

Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690.

Sanguine terra madet, stridentque hastilibus auræ:

Significatque manu, & magno simul incipit ore:

Parcite jam, Rutuli, & vos tela inhibete, Latini,

Quæcumque est fortuna, mea est: me verius unum

Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro 695.

Discessere omnes medi, spatiumque dedere.

At pater Æneas, audito nomine Turni,

Deserit & muros, & summas deserit arces:

Præcipitatque moras omnes, opera omnia rumpit,

Lætitiâ exultans, horrendumque intonat armis: 700.

Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis

Cum fremit ilicibus quantus, gaudetque nivali

Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.

Jam verò & Butuli certatim, & Troës, & omnes

Convertère oculos Itali: quique alta tenebant 705.

Mœnia quique imos pulsabant ariete muros:

Armaque deposuere humeris, stupet ipse Latinus,

Ingentes, genitos diversis partibus orbis,

Inter se coiisse viros, & decernere ferro

Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi, 710.
 Procursu rapido conjectis eminùs hastis,
 Invadunt Martem clypeis, atque æræ sonoro,
 Dat gemitum tellus; tùm crebros ensibus ictus
 Congeminant: *fors, & virtus miscentur in unum.*
 Ac velut ingenti Silâ, summove Taburno 715.
 Cùm duo conversis inimica in prælia tauri
 Frontibus incurrunt: parvidi cèssere magistri,
 Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencæ,
 Quis pecori imperiret, quem tota armenta sèquantur.
 Illi inter sese multâ vi vulnera miscent, 720.
 Cornuaque obnixi infigunt: & sanguine largo
 Colla, armosque lavant: gemitu nemus omne remugit.
 Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
 Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet:
 Jupiter ipse duas æquato examine lances 725.
 Sustinet, & fata imponit diversa duorum:
 Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethum,
 Emicat hic impunè putans, & corpore toto
 Altè sublatum consurgit Turnus in ensem:
 Et ferit, exclamant Troës, trepidique Latini, 730.
 Arrectæque amborum acies, at perfidus ensis
 Frangitur, in medioque ardentem deserit, ictu,
 Ni fuga subsidio subeat: fugit ocyor Euro,
 Ut capulum ignotum, dextramque aspexit inermem.
 Fama est, præcipitem, cùm prima in prælia junctos
 Conscendebât equos, patrio mucrone relicto, 736.
 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci.
 Idque diù, dùm terga dabant palantia Teucris,
 Suffecit: postquàm arma Dei ad Vulcania ventum est,
 Mortalis mucro glacies ceu futilis ictu 740.
 Dissiluit: fulvâ resplendent fragmina arenâ.
 Ergo amens diversa fugâ petit æquora Turnus:

Et nunc huc, inde, huc incertos implicat orbes.
 Undique enim densa Teucris inclusere coronâ: 744.
 Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
 Nec minùs Æneas (quamquàm tardante sagitta
 Interdùm genua impediunt, cursumque recusant)
 Insequitur; trepidique pedem pede fervidus urget.
 Inclusum veluti si quando in flumine nactus
 Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ, 750.
 Venator cursu, canis & latratibus instat:
 Ille autem insidiis, & ripa territus altâ,
 Mille fugit, refugitque vias: at vividus UMBER
 Hæret hians: jam jamque tenet, similisque tenenti
 Increpuit malis, morsuque elusus inani est. 755.
 Tùm verò exoritur clamor; ripæque, lacusque
 Responsant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
 Ille simul fugiens; Rutulos simul increpat omnes
 Nomine quemque vocans, notumque efflagitat ense.
 Æneas mortem contrâ, præsensque minatur 760.
 Exitium, si quisquam adeat, terretque trementes,
 Excissurum urbem minitans, & saucius instat.
 Quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
 Huc, illuc: nec enim levia, aut ludicra petuntur
 Præmia; sed Turni de vitâ, & sanguine certant. 765.
 Fortè sacer Fauno foliis oleaster amaris
 Hic steterat, nautis olîm venerabile lignum:
 Servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti Divo, & votas suspendere vestes
 Sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrum 770.
 Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
 Hic hasta Æneæ stabat: huc impetus illam
 Detulerat fixam, & lentâ in radice tenebat.
 Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
 Dardanides, teloque sequi, quem prendere cursu 775.

Non poterat , tùm vero amens formidine Turnus,
 Faune , precor miserere , inquit : tuque optima ferrum
 Terra tene , colui vestros si semper honores,
 Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
 Dixit : opemque Dei non cassa in vota vocavit. 780.
 Nam diu luctans , lentoque in stirpe moratus
 Viribus hand ullis valuit discludere morsus
 Roboris Æneas : dum nititur acer & instat,
 Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
 Procurrit , fratrique ensem Dea Daunia reddit. 785.
 Quid Venus audaci Nymphæ indignata licere:
 Accessit , telumque altâ ab radice revellit.
 Olli sublimes , armis , animisque resecti,
 Hic gladio fidens , hinc acer , & arduus hasta,
 Insistunt contra , certamine Martis anhelant. 790.
 Junonem intereâ rex omnipotentis Olympi
 Alloquitur , fulvâ pugnans de nube tuentem:
 Quæ jam finis erit conjux ? quid denique restat ?
 Indigetem Æneam scis ipsa , & scire fateris.
 Deberi cœlo , fatisque ad sidera tolli. 795.
 Quid struis ? aut quâ spe gelidis in nubibus hæres ?
 Mortalin' decuit violari vulnere Divûm ?
 Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret ?)
 Ereptum reddi Turno , & vim crescere victis ?
 Desine jam tandem , precibusque inflectere nostris : 800.
 Nec te tantus edat tacitam dolor , & mihi curæ
 Sæpè tuo dulci tristes ex ore recursent.
 Ventum ad supremum est : terris agitare , vel undis
 Trojaaq; potuisti , infandum accendere bellum,
 Deformare domum , & luctu miscere hymenæos : 805.
 Ulteriùs tentare veto. Sic Jupiter orsus:
 Sic Dea submisso contra Saturnia vultu.
 Ista quidem quia nota mihi tuâ , Magne , voluntas

Jupiter, & Turnum, & terras invita reliqui.
 Nec tu me aëria solam nunc sede videres 810.
 Digna indigna pati: sed flammis cincta sub ipsa
 Starem acie, traheremque inimica in prælia Teucros.
 Juturnam misero (fateor) succurrere fratri
 Suasi, & pro vita majora audere probavi:
 Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum 815.
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
 Una superstitio superis quæ reddita Divis.
 Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
 Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum: 820.
 Cum jam connubiis pacem felicibus (esto)
 Component, cum jam leges, & fœdera jungent:
 Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
 Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari:
 Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes. 825.
 Sit Latium, sint Albani per sæcula reges:
 Sit Romana potens Italâ virtute propago.
 Occidit, occideritque sinas cum nomine Trojâ.
 Olli subridens hominum, rerumque Repertor,
 Es Germana Iovis, Saturnique altera proles; 830.
 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
 Verum age, & inceptum frustra submitte furorem:
 Do quod vis: & me victusque, volensque remitto.
 Sermonem Ausonii patrium, moresque tenebunt.
 Utquæ est, nomen erit: commixi corpore tantum 835.
 Subsident Teuceri, morem, ritusque sacrorum
 Adjiciam: faciamque omnes uno ore Latinos.
 Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 Supra homines, supra ire Deos pietate videbis:
 Nec gens ulla tuos æquè celebrabit honores. 840.
 Annuit his Juno, & mentem lætata retorsit.

Interea excedit caelo, nubemque reliquit.

His actis, allud Genitor secum ipse volutat,
 Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
 Dicuntur geminae pestes, cognomine Dirae: 845.
 Quas & Tartaream Nox intempesta Megæram
 Uno, eodemque tulit partu, paribusque revinxit
 Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
 Hæ Jovis ad solium, sævique in limine regis
 Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris. 850.
 Si quando lethum horrificum, morbosque Deum rex
 Molitur, meritas aut bello territat urbes.
 Harum unam celerem demisit ab æthere summo
 Jupiter, inque omen Juturnæ occurrere jussit.
 Illa volat, celerique ad terram turbine fertur: 855.
 Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
 Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
 Parthus sive Cydon, telum immedicabile torsit.
 Stridens, & celeres incognita transilit umbras:
 Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit: 860.
 Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
 Alitis in parvæ subito collecta figuram,
 Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
 Nocte sedens, serum canit importuna per umbras:
 Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora 865.
 Fertque, refertque sonans, clypeumque everberat alis.
 Illi membra novus solvit formidine torpor:
 Arrestæque horrore comæ, & vos faucibus hæsit.
 At procul Diræ stridorem agnovit, & alas,
 Infelix crines scindit Juturna solutos, 870.
 Unguibus ora soror sædans, & pectora pugnīs.
 Quid nunc te tua, Turne, potest Germana iuvare?
 At quid jam miseræ superat mihi? quâ tibi lucem
 Arte morer? Talin' possum me opponere monstro?

Jam, jam linquo acies: ne me terrete timentem, 875.

Obscenæ volucres: alarum verbera nosco,

Lethalemque sonum: nec fallunt jussa superba

Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit?

Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempta est

Conditio? possem tantos sine dolores 880.

Nunc certè, & miserò fratri comes ire per umbras,

Immortalis ego, haud quicquam mihi dulce meorum

Te sine, frater, erit ò quæ satìs ima dehiscat

Terrâ mihi, Manesque Deam demittat ad imos?

Tantum effata; caput glauco contextit amictu, 885.

Multa gemens, & se fluvio Dea condidit alto:

Æneas instat contrâ, telumque coruscat

Ingens arboreum; & sævo sic pectore fatur:

Quæ nunc deinde morâ est? aut quid jam, Turne, re-
tractas?

Non cursû, sævis certandum est còminus armis. 890.

Verte omnes tete in facies, & contrahe quicquid

Sive animis sive arte vales, opta ardua pennis

Astra sequi, clausumque cavâ te condere terrâ

Ille caput quassans: non me tua fervida terrent

Dicta, ferox: Dî me terrent, & Jupiter hostis. 895.

Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,

Saxum antiquum, ingens, campo quod fortè jacebat

Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.

Vix illud lecti bis sex cervice subirent,

Qualia nunc hominum producit corpora tellus. 900.

Ille manu raptum trepidâ torquebat in hostem

Altior insurgens, & cursu concitus heros:

Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,

Tollentemve manu, saxumque immane moventem.

Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis: 905.

Tùm lapis ipse viri vacuum per inane volutus,

Nec spatium evasit, totum nec pertulit ictum.
 Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
 Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
 Velle videmus, & in mediis conatibus ægri 910.
 Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
 Sufficiunt vires, nec vox, nec verba sequuntur:
 Sic Turno (quacumque viam virtute petivit)
 Successum Dea dira negat: tum pectore sensus
 Vertuntur varii: Rutulos adspectat, & urbem, 915.
 Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit:
 Nec quò se eripiat, nec quâ vi tendat in hostem,
 Nec currus usquam videt, aurigamque sororem.
 Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
 Sortitus fortunam oculis, & corpore toto 920.
 Eminus intorquet. Murali concita numquam
 Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
 Dissultant crepitus: volat ætri turbinis instar
 Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
 Lorice, & clypei extremos septemplex orbis: 925.
 Per medium stridens transit femur, incidit ictus
 Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
 Mons circum, & vocem latè nemora alta remittunt.
 Ille humilis, supplexque oculos, dextramque pre-
 cantem 930.
 Protendens; equidem merui, nec deprecor (inquit)
 Utère sorte tuâ, miseri te si qua parentis
 Tangere cura potest, oro (fuit & tibi talis
 Anchises genitor) Daunî miserere senectæ:
 Et me, seu corpus spoliatum lumine mâvis, 935.
 Redde meis: vicisti, & victum tendere palmas,
 Ausonii videre: tua est Lavinia conjux.
 Ulteriùs nec tende odiis. Stetit acer in armis

Æneas volvens oculos, dextramque repressit.
Et jam, jamque magis cunctantem flectere sermo 940.
Cœperat: infelix humero cùm apparuit alto
Balteus, & notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri, victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille, oculis postquàm sævi monumenta doloris, 945.
Exuviasque hausit, furiis accensus, & irâ
Terribilis; tunè hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit 950.
Fervidus; ast illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

FINIS.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher due to its orientation and the paper's condition.

FINIS

Maric

